

Csóka László & Zagyi Nándor

VI. VIDÉKI ÖRÖKSÉG KONFERENCIA

tanulmánykötet

DIGI

BOOK

a borítón a Natura Panzió és Apartmanház, Orfű © dr. Gonda Tibor

DIGI-BOOK MAGYARORSZÁG
KIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
Cg. 13-09-188184
H-2040 Budaörs, Esze Tamás utca 11/3.
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

Borítófotó © dr. Gonda Tibor, 2026

Szerkesztette © Csóka László & Zagyi Nándor, 2026

ISBN 978-963-678-378-5 PDF
ISBN 978-963-678-379-2 ePUB

Műszaki szerkesztés & tipográfia © dr. Bujtor László
A szerzők kizárólagos felelősséggel
bírnak közleményeik tartalmáért

Betűtípus *Times New Roman*, **Haettenschweiler**
2 4 6 8 10 9 7 5 3 1

szerkesztette

C S Ó K A L á s z l ó & Z A G Y I N á n d o r

VI.
VIDÉKI ÖRÖKSÉG
KONFERENCIA

Tanulmánykötet

978-963-678-378-5 PDF

978-963-678-379-2 ePUB

Digi-Book Kiadó

Budaörs

2026

VI. Vidéki Örökség Konferencia

Csóka László & Zagyi Nándor © 2026

Az örökségi értékek szerepe az okos és fenntartható vidékfejlesztésben

Orfű, 2026. május 14–16.

„A 142571 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a „OTKA” K_22 pályázati program finanszírozásában valósult meg.”

TARTALOM

Kaposi Zoltán <i>Vízszabályozás és területátalakítás a 19. századi Dél-Dunántúlon</i>	7
Csóka László <i>Hitelesség-vezérelt okos turizmus, avagy a digitális és a mesterséges intelligencia megoldások szerepe az autentikus élmények megőrzésében a vidéki örökségturizmusban</i>	16
Nagy Katalin <i>A vidéki kulturális örökség szerepe az európai kulturális utak fejlesztésében: Néhány nemzetközi jó gyakorlat bemutatása</i>	26
Pallás Edit Ilona <i>Van-e értelme a borturizmus minőség biztosításának? A borturizmus minőségbiztosításának hatásai a Franken borvidéken</i>	35
Nemes Katalin <i>A turisztikai tematikus utak szerepe a vidéki örökség védelmében</i>	41
Horeczki Barbara, Horeczki Réka <i>Vidéki realitások a Dél-Dunántúlon: A kadarkúti térség esete</i>	50
Tarnai Attila <i>Gazdasági alkalmazkodás és válságfolyamatok a Drávaszögben a két világháború között</i>	59
Baksai Tímea <i>Harkány turizmustörténetének és gazdaság fejlesztésének áttekintése az 1823–2025 közötti időszakra vonatkozóan</i>	69
Balázs-Bécsi Krisztina <i>Örökségturizmus és fenntarthatóság: A társadalmi dimenziók érvényesülése a magyarországi fejlesztésekben</i>	79
Szecsei Georgina <i>A vallási örökség adaptív újrahasznosítása és turisztikai revitalizáció: A Santa Maria del Piano-apátság esettanulmánya</i>	86

Szecsei Blanka		<i>A kulturális örökség megőrzése a paraszociális kapcsolatok tükrében: Li Ziqi videóinak tartalomelemzése</i>	94
Lékó Levente		<i>Digitális örökségmegőrzés és gazdasági fenntarthatóság: A virtuális valóság alapú turisztikai fejlesztések megtérülése Magyarországon</i>	102
Zagyi Nándor		<i>A Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok elmúlt tíz éve (2016–2026) a számok tükrében</i>	109
Tésits Róbert		<i>Tudományos disszemináció a gyakorlatban: A Modern Geográfia folyóirat sikerei, kihívásai és jövőbeni tervei</i>	114
Slezák-Bartos Zsuzsanna		<i>Hol vagyunk otthon? A hely, mint érték</i>	118

VÍZSZABÁLYOZÁS ÉS TERÜLETÁTALAKÍTÁS A 19. SZÁZADI DÉL-DUNÁNTÚLON

Kaposi Zoltán

*Egyetemi tanár, az MTA doktora, Pécsi Tudományegyetem,
Közgazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet;
kaposi.zoltan@ktk.pte.hu,
ORCID: 0009-0002-7328-7383*

ABSZTRAKT

A tanulmányban azt mutatom be, hogyan alakult át a 19. században a Dél-Dunántúl gazdaságföldrajzi rendszere. A török hódoltság után, a 18. században Baranya, Tolna és Somogy megye alapvetően árvízjárta terület volt, ahol a folyók és a patakok szabályozatlansága miatt hatalmas lápos, mocsaras területek alakultak ki. Az 1740-es évekre a térségben stabilizálódtak a nagybirtokviszonyok. A külső és belső agrárpiacon erősödése során egyre több földbirtokos kezdett foglalkozni a termőterület növelésének gondolatával. A tanulmányban megvizsgálom, hogy a nagy folyók szabályozásának milyen agrárgazdasági eredményei lettek. A Dél-Dunántúlon a 19. század elején indultak meg az árvízmentesítési munkák. A század során a Dunát és a Drávát állami költségvetésből finanszírozva szabályozták. A kisebb folyók (Kapos, Sió, Ormánd, Rinya, Fekete-víz, Pécsi-víz stb.) gátak közé szorítását a helyi földbirtokosok vitték végbe. A vízszabályozás miatt megváltozott a térség birtokszerkezete. Mintegy 400-500 ezer kat. holddal bővült a használható mezőgazdasági terület. A vízszabályozások néhány területen azonban (Ormánság, Sárköz) hosszú távú társadalmi nehézségeket is eredményeztek (elváándorlás, életmódváltás). Az árvízmentesítéssel javultak a közegészségügyi feltételek, s gyorsan nőtt a mezőgazdasági termelés.

Kulcsszavak:
agrártermelés,
agrártérség,
gazdálkodás,
lecsapolás,
vízszabályozás

FLOOD CONTROL AND LAND RECLAMATION IN THE 19TH CENTURY SOUTHERN TRANSDANUBIA

ABSTRACT – In this study I am examining how the economic geographical system of Southern Transdanubia was transforming in the 19th century. In the 18th century – after reconquering the Ottoman ruled Hungarian territories – Baranya, Tolna and Somogy Counties were mostly floodplains, where uncontrolled rivers and streams created huge swamplands and marshlands. By the 1740s feudal large estates became widespread in this area. As both domestic and export markets began to grow, more and more landowners started to consider extending their agricultural lands. I am also examining what kind of results occurred in the agrarian sector due to the control of the great rivers. In Southern Transdanubia the flood controlling measures started in the beginning of the 19th century. In this century the control of the Danube

and the Dráva were state financed. In the case of smaller rivers (Kapos, Sió, Ormánd, Rinya, Fekete-víz and Pécsi-víz) dams were raised by local landowners. As a result of the flood control the land structure of the region changed. The farmland area increased about 400-500 thousand acres. However, flood controls resulted long-term social difficulties (migration, changes in lifestyles) in some areas (Ormánság, Sárköz). The flood control improved sanitation and agricultural production.

Keywords:

*agricultural production,
agricultural region,
farming,
drainage,
flood control*

1. Bevezetés: a dél-dunántúli térség állapota a 18. században

A 150 éves török uralom, s az azt lezáró visszafoglaló háborúk alaposan átalakították az országot, s azon belül a Dél-Dunántúli gazdasági helyzetét. A hajdani települések egyharmada nem éledt újjá, ugyanakkor a folyók és patakok szabályozatlansága miatt a terület nagy részét időlegesen vagy tartósan víz borította. Lényegében nem volt olyan vízfolyás, amely tavasszal vagy ősszel ne okozott volna árvizet vagy belvizet. A Zala Somogytól elválasztó Ormánd-patak teremtette mocsárról Bél Mátyás az 1730-as években azt írta, hogy ahol az a Zala mocsaraival összeér, ott „...*majdnem, hogy tenger alakját ölti fel*” (Lukács, 1941: 187). Magát Somogy megyét úgy jellemezte, hogy „*A folyók ingoványos kiöntései miatt, amelyek bőségesen belepték a vármegyét, az egész vidéken egészségtelen az éghajlat, és nem is tűri könnyen senki, csak azok, akik megszokták*” (Mészáros & Tóth, 1987: 105). Az 1780-as évekbeli kataszteri munkák során létrehozott országleírás (Landesbeschreibung) számos Dráva menti település kapcsán kiemelte, hogy azokban szinte állandó a víz és a láp (Dobai, 1983). A Somogy és Tolna megyét átszelő Kapos folyó több km széles mocsarakat teremtett (Bencze, 1970). A Duna Tolna és Baranya megyében okozott súlyos problémákat, melyek közül kiemelkedett a Sárköz vidékének rendszeres elöntése, valamint a Dráva-torkolat környéki mintegy 100.000 hold nagyságú hatalmas mocsárvidék. Baranya déli részeit a Zselicből lefolyó patakok vize veszélyeztette, ami különösen a nagyon alacsonyan fekvő ormánsági falvakban okozott hatalmas belvizeket. Belső-Somogyban a Rinya ágaihoz folyása korlátozta a földhasználatot. Hasonló problémát okozott a Balaton is: mivel a tó vízszintje a mainál több méterrel magasabb volt, s a kiépítetlen part miatt a tótól délre óriási nádasok, mocsarak és bozótosok alakultak ki (Rumy, 1812).

Ezek az esetek is mutatják, hogy a 19. században a dél-dunántúli térség gazdasági működését erőteljesen meghatározták a természeti adottságok. A vízjárta területek miatt a mezőgazdasági termelés erős korlátok között mozgott.

Gabonavetéssel, kerti ültetvényekkel ezeken a területeken nem nagyon lehetett foglalkozni, arra csak a patakoktól távolabb eső, magasabban fekvő dűlőkben volt lehetőség. A terület eltartóképessége, s az egységni területre jutó kalória-hozam alacsony maradt, ami miatt a népességszám is sokáig stagnált. A lápos, vizenyős vidékeken a közegészségügyi kockázatok magasak voltak, a mocsarak sok, általában lázzal járó betegséget okozhattak. Kanizsáról például az 1780-as években azért kellett eltelepíteni a beszállásolt katonaságot, mert a bűzös mocsár kipárolgása miatt a katonák megbetegedtek (HU-MNL-OL-P 1313. Fasc. 207. „M”). A vízjárta területek hasznosításának ugyanakkor volt egy régi tradicionális gyakorlata: az ártéri területeken élő népesség évszázadokon keresztül foglalkozhatott halászáttal, pákászattal, de a csikászattal, az erdőelés, a náddal és gyékénnyel való munkák, a réteken való szabad legeltetés és a vadászat is biztosította a megélhetést (Andrásfalvy, 2007).

2. Források, kutatási kérdések, módszerek

A kutatás alapvetően a mai Dél-dunántúli régióba tartozó három vármegyéről szól, kiegészítve a Zala megyébe eső, a Bakónaki-patakon és az Ormádon (ma Zala-Somogyi-határárok) túli Nagykanizsai járással, hiszen az a 19. században gazdaságilag szervesen illeszkedett a somogyi térséghez. Kutatásunk mintegy 30 évre nyúlik vissza, amikor is gyakori levéltári látogatásaink során hosszú időn keresztül gyűjtöttük és tettük félre a különböző tájtörténeti forrásokat egy későbbi lehetséges felhasználás jegyében. Munkánk során a gazdaságtörténet tudományág szokásainak megfelelően az országos és helyi szakirodalmi és statisztikai anyagokon túl nagy jelentőséget tulajdonítottunk azoknak a levéltári és múzeumi forrásoknak, amelyekből tárgyszerű megállapításokat lehetett tenni a térség változásaira. Az új, mások által nem ismert vagy nem használt levéltári források felhasználása és beépítése tudományágunk egyik fontos, mondhatnánk alapvető kritériuma. Ezek a források alapvetően uradalomtörténeti vagy megyei jellegűek, kiegészítve korabeli térképekkel és egyéb anyagokkal. Nagyon

lényeges volt a korabeli, jelentős helyismerettel rendelkező szakemberek (Rumy Károly, Csorba József stb.) alkotásainak felhasználása, hiszen a helyben élő értelmiségiek igen valóságghű ábrázolásokat tudtak adni településekről, folyókról, egyes vidékekről, gazdaságfejlesztő személyekről, s magáról a helyi gazdasági folyamatokról. Nem feledkezhetünk meg az egyes tájak néprajzi és antropológiai szemléletű bemutatásait tartalmazó munkákról sem, hiszen a vízjárta vidékek gazdálkodása jelentős mértékben elütött a megszokott szántóvető és állattartó képtől. Mindez kirajzolta a lehetséges módszereinket, ami a forrásértelmezés, a különböző kútforrás adatainak egybevetése és azonosítása rendszerén alapul, kronológiai rendben értelmezve a változásokat, s rámutatva a szélesebb körű, sokszor multiplikátor jellegű strukturális változásokra. A feltárni – értelmezni – bemutatni logika mentén kutatásunk legfontosabb feladatának azt tekintettük, hogy egy hosszú időszakon keresztül, a magyarországi modernizáció korában milyen uradalmi és helyi közösségi kezdeményezések történtek a tájtalálathoz, a vízjárta területek hasznosítására, s mindez egy százéves folyamat során milyen eredményeket hozott.

3. Népszámszaporodás és a kereslet növekedése

A magyarországi népességnek az 1730–1740-es években megindult növekedése és a szűkösen rendelkezésre álló területek ellentmondása erős nyomást fejtett ki a tájtalálathoz irányába. A bevándorlások, telepítések során németek és különböző déli szláv csoportok költöztek a három megye területére, sokszor egységes nemzetiségi tömböt alkotva, ugyanakkor újszerű agrártermelési gyakorlatot is meghonosítva. Ennek következtében a korábbi munkaerőhiány jelentősen csökkent. 1784-ben a három megye területén 474.000, míg 1828-ban már 604.000 ember élt. (Danyi & Dávid, 1960; Nagy, 1828). Az 1780-as évektől érdemi változások indultak meg a mezőgazdasági termelésben is, aminek a legfontosabb oka a belső és a külső kereslet gyors növekedése volt. Egyrészt a háborúk miatt az államnak egyre jelentősebb élelmiszerterménységre volt szüksége, ami azzal járt, hogy szinte minden agrárterméket jól el lehetett adni. Másrészt az osztrák urbanizáció miatt új piacok nyíltak. Harmadrészt pedig a hazai városok is egyre fontosabb keresleti forrássá váltak. Ennek eredményeképpen az agrár-árak eleinte lassan, majd a napóleoni időszakban gyorsan emelkedtek (Kaposi, 2007). Az áremelkedés földbirtokosok számára a gyors jövedelemnövekedés lehetőségét biztosította, ám ehhez szükség volt a termelés terének bővítésére, aminek egyik legfontosabb módja az addig nem művelt, vagy csak ritkán használt területek átalakítása volt. Látható, hogy a gazdasági és a társadalmi folyamatok egyaránt a vízjárta területek csökkentését, s a belvizek megszüntetését igényelték.

A körülmények javításához állami, megyei vagy városi, valamint helyi tulajdonosi kezdeményezésekre volt szükség. Az államnak jelentősebb érdeke főleg akkor

kapcsolódott a térség területeinek javításához, ha azokon valamilyen katonai vagy országos közút haladt át. Egy másik szempont volt a jól vámolható külkereskedelem, amely főleg a Duna mentén lévő utak javítását és fenntartását feltételezte. Ehhez szabályozni kellett a folyókat, mellettük a gátakon vontatódutakat kellett építeni (Kaposi, 2007). Az állam a nagyobb vízszabályozási munkákhoz királyi biztosokat rendelt ki. S végül említsük meg azt a törvényt is, amely lehetővé tette, hogy a vízszabályozásra újszerű társaságokat lehessen létrehozni (1807. évi 17. tc.). A kisebb helyi vizek szabályozásában az állam azonban általában semmilyen szerepet nem vállalt.

4. A jelentősebb vízszabályozási munkák a Dél-Dunántúlon a 19. században

A Duna szabályozása mindig is az egyik legfrekvenciáltabb kérdések közé tartozott, hiszen a magyar külkereskedelem egyik legfontosabb szállítási útvonalát jelentette: a hazai gabona jelentős része a folyón felfelé hagyta el az országot. A gyorsabb és biztonságosabb forgalmat szolgálta az 1793–1802 között megépített Ferencz-csatorna. Mivel a folyó menti kereskedelmi utakhoz gátak kellettek, így hamar megindultak a szabályozási munkák. A Duna közép-magyarországi folyása mentén néhol 15-20 km szélességű árteret hozott létre, bár kétségtelen, hogy ennek nagyobb része a keleti oldalra esett. A folyó jobb partján, a tolnai és a baranyai szakaszon még így is hatalmas árvízjárta területek képződtek a tavaszi és őszi hónapokban. A mára már kiegyenesített medrű Dunának hajdanában hihetetlenül éles, néha szinte teljesen visszafordult kanyarolatai voltak, amelyek szinte tálcán kínálták az átvágás lehetőségét. Ezek a kanyarulatok még az 1820-as évek második felében felvett katonai felmérés térképén, illetve a forradalom utáni évtizedekben létrehozott kataszteri térképeken is jól látszanak (lásd 2. katonai térkép; kataszteri térkép). A Duna talán leghíresebb kanyarolata Bogviszló környékén volt. Már a 18. században is próbálkoztak rövidebb szakaszokon árvízvédelmi töltések építésével, ám a munkák főleg Beszédes József, a híres reformkori vízmérnök irányításával gyorsultak föl. Az 1820-as évek első felében Fadd és Baja között 21 km árvízvédelmi töltést építettek, amivel 120.000 holdat tudtak vízmentesíteni. A későbbiekben rendezték a Baja – Bába közötti szakaszt is, ahol az árvizek gyorsabb levonulása érdekében 3350 ölnyi átvágást építettek (Károlyi, 1960). A déli területeken azonban még így is óriási részek maradtak víz alatt. Ezek közül emeljük ki a Duna-Dráva-háromszögben lévő Habsburg főhercegi (bellyei) uradalmat, amelynek a 110.000 holdjából még az 1880-as években is mintegy 30.000 hold volt időszakosan víz alatt. (Albrecht Főherceg, 1883). A Duna menti gátak megépítése ugyanakkor több folyó menti város (Mohács, Paks, Tolna) fejlődéséhez hozzájárult, hiszen a kereskedelmi lehetőségek kibővültek, ami forgalomnövekedést és a városok anyagi erősödését is magával hozta. Az 1830-as évektől a Dunai

Gőzhajózási Társaságnak (DGT) a térségben való megjelenése és egyre jelentősebb áruforgalmazása miatt szükségessé vált az addigi kikötők átépítése is. (Mérei, 1980). Ebből a szempontból Mohács szerepét kell kiemelnünk: a Pécsi Püspökség mezővárosának kikötőjében rakodták be a pécsi (mecseki) szenet, melyet a társaság gőzhajóin használtak (Kaposi, 2006).

A régió déli határfolyójával, a Drávával is sok baj volt. A folyó, amely Barcstól homokos területeken folyt, s „...így szilárdsággal nem rendelkező partok által övezetvén, igen nagy sebességgel rohan. Ebből származik részint kanyargós folyása, részint partjainak gyengesége és leomlása, végül pedig a kanyarok következtében meglassult és megemelkedett víz által a szomszédos földterületeken okozott áradást” (Rumy, 1812). A gőzhajózás elterjedéséig, Barcsig lényegében csak lefelé lehetett szállítani rajta, főleg fát és vastermékeket hoztak a stájer vidékekről, de fontos volt a folyó az aranyosóknak és a halászoknak is (Csorba, 1857). A Dráva baranyai szakaszáról 1845-ben azt írták, hogy „Rendetlen, csavargós, alacsony partok között folyván, szakadatlanul mocsárok kísérik...” (Haas, 1845: 12). A Dráva mindkét oldalán hatalmas kiterjedésű uradalmak feküdtek (Batthyány, Festetics, Széchényi, Schaumburg-Lippe, Habsburg), amelyeknek elemi érdekük fűződött a művelhető területeik növeléséhez (Kaposi, 2024a). Ugyanakkor arra nem volt lehetőség, hogy a több száz km-es magyarországi szakaszt egyszerre szabályozzák, így mindig csak kisebb szakaszok javítása történhetett meg. Már a 18. század közepén felmerült a folyó megzabolázásának terve. A környék nagybirtokosai 1740–1750 között a Drávai Gát-egyletbe tömörülve megkezdték a bal parti árvízvédelmi töltések építését, amelyből a Drávaszabolcstól Dárdáig tartó szakasz el is készült. Az 1770-es évekre a töltést Drávamásiig meghosszabbították. 1801-re a Somogy megyei szakaszon a vontató utakat mindenhol megépítették, de az árvízszintek növekedése és a folyó rombolása miatt sok helyen tönkrement az ösgát. Nem véletlen, hogy a 19. században is állandóan napirenden volt a töltésépítés folytatása. 1819-ben a két érdekelt vármegye megegyezett a további építkezésekről. A Drávaszabályozási Királyi Bizottság a reformkorban – egy korábbi felmérés alapján – újabb töltésvédelmi és átvágási akciót kezdett (Károlyi, 1973). 1842–1846 között 62 átvágást készítettek el a Dráván, aminek következtében a folyó 350 km-ről 263 km-re rövidült meg. Az 1850–1860-as években még további nyolc átvágást végeztek a folyón, amelynek a veszélyessége jelentősen csökkent, de még így is előfordultak komolyabb balesetek. 1864 decemberében például Schaumburg-Lippe hercegnek egy gabonával megrakott hajója Barcs mellett elsüllyedt (Fényes, 1866). Végül is az átfogó rendezés 1895-től, állami szerepvállalással indult meg. Először Eszéktől Barcsig tették hajózhatóvá a folyót; a munkákat az állami költségvetésből finanszírozták. A második szakaszt (Barcstól Varasdig) is megtervezték, ám erre már nem jutott

pénz és idő; az első világháború kitörése, s azt követő új állami határok meghúzása megakadályozta a kivitelezést.

Egy másik hatalmas feladat volt a Dráva felé tartó kisebb vízfolyások kanalizálása. A nehézséget az adta, hogy kelet-nyugati irányban nagyjából 100, észak-déli irányban 40-50 km széles területnek kellett az egységes vízelvezetését megoldani. A lecsapolási munkák a terület északi részén lévő birtokosok kezdeményezésére indultak meg (Kaposi, 2012). 1819-ben Czindery László egyik uradalmi központjában, Szentmihályfán ült össze az a Baranya és Somogy megyei vegyes bizottság, amely elhatározta a vizek egységes szabályozását (Kiss, 1986). 1822-ben Kiss András, a dárdai uradalom földmérője tanulmányt írt „A Fekete-víz és mellékágai melletti mocsarak kiszárítása” címmel, s elkészültek az első térképek is a munkák megtervezésére. A lecsapolás költségeit az uradalmak tulajdonosai közösen viselték. A munkáknak egy évtizeddel később már szemmel láthatóak voltak az eredményei: agrárnagyüzemi hasznosításra alkalmas táblákat sikerült kialakítani, ugyanakkor a Gyöngyös, az Okor, a Bükkösi-patak, a Köröcsönye stb. vizeit sikerült a Fekete-vízbe, s azt a Drávába bevezetni (Károlyi, 1973). A korán megindított szabályozási tevékenységből persze elég sok gond is adódott. Ezt mutatja a vajszlói uradalom két falujának panasa is, amelyben azt írják, hogy „A Tettes Czindery Uraság [...] földjein mélységes Canalisokat mettszetvén, annyira Nyakunkba ömlik belőlük a Víz, hogy barmaink hasokig érő vízben kéntelenek élelmőket keresni. Egy-egy helységben alig van 3-4 igavonó barom, amely beteg ne volna...” (Kiss, 1986: 87). A Fekete-víz és mellékfolyásai szabályozására 1841-ben megalakították a Feketevíz Lecsapoló Társulatot, amely aztán Beszédes Józsefet bízta meg a tervek elkészítésével. Beszédes a javaslatát 1843-ban nyújtotta be a vármegyének, amelynek az volt a lényege, hogy a különböző vízfolyásokat az Egerszegi-csatornával összefogják, s azt a Drávába vezetik, amihez egy csatornahálózatot kellett kiépíteni. A munkálatokat 1848–1866 között végezték el, ami után a társaság feloszlott, s a csatornák tisztítását a megyére bízta. Az persze nem sokat törődött vele, így a csatornarendszer elhanyagolt állapotba került, és sok munkát újra kellett kezdeni (Károlyi, 1973).

A földesúri felelőtlen magatartás is sokszor okozója volt a földek víz alá kerülésének, s ezzel a jobbágyi gazdálkodás lehetőségei szűkítésének. Erre egy példa az Apáti határában lévő Tasókai-malom esete. 1813-ban Apátit Tanyi László özvegye bírta, a szomszédos Viszlót pedig gróf Festetics Imre (a Somogyapáti határában lévő Tasókapuszta másik neve Adorjáni-puszta. Apáti ma Somogyapáti, Viszló pedig Somogyviszló). Festetics a viszlói jobbágyokkal megegyezett, s elcserélte velük a réjtét s legelőjét, mely rosszabb minőségű lett ugyan a jobbágyok számára, de nagyobb terjedelmű. A baj akkor kezdődött, amikor Tanyi-né a Keleti-Gyöngyös folyására épült malom szerkezetét átalakíttatta (vagyis az addig alulcsapó malomból felülcsapó lett), a hozzá vezető malomcsatorna árkát azonban

elfelejtette kitisztítani, aminek következtében a jobbágyok földjét a víz elöntötte. A jobbágyok panaszt tettek a vármegyénél: „...minden esztendőnként, nem csak akkor, mikor oly bőv esőzések vagynak, amind az idén, hanem mikor csak közönséges esőzések vagynak is, kaszáló réteinket tsekély hasznát sem vehetjük, az Tasókai Malom miatt, ennek fejében árok nintsen metszve” (HU-MNL-SVL-Malmok I. 1813-15. Viszló). Mindez 1813-ban volt, s 1815-ig nem történt semmi a földesurak részéről, ami miatt a jobbágyok még egy beadványt írtak, s újra felpanaszolták az őket ért sérelmet. Ebben már azt is leírják, hogy ők ástak árkot is, de az se használt, így a ráfordított 780 forint veszendőbe ment, s a malom miatt réteiket továbbra is elönti a víz. Ezúttal a megye már intézkedett: kiküldték Török Ferenc földmérőt, aki felmérte a helyzetet, s 1816 elején beadta a jelentését a megyének (HU-MNL-SVL-Térképtár- T-601: Tasókai völgy). A vármegye ennek értelmében határozott: a hibás Tanyiné, s neki kell gondoskodnia a víz elvezetéséről. Az özvegy húzta-halasztotta a végrehajtást. A megye öt évvel a jobbágyi beadvány után megfenyegette Tanyinét, hogy ha nem hajtja végre az ítéletet, akkor leromboltatja a malmot. Az elmarasztalt erre ígéretet tett, de továbbra is akadályozta a végrehajtást, amelyről tudjuk, hogy 1829-ben még mindig nem oldódott meg: a jobbágyok érdekében a megyei határozat végrehajtásához hiányzott a kellő erély (HU-MNL-SVL-Malmok I. Viszló 1829).

De nemcsak a régió déli, hanem más vidékein is igen jelentős szabályozási munkák indultak meg a 19. század első felében. Az egyik ilyen a Somogy és Zala megye határát jelentő Ormánd által teremtett mocsarak lecsapolása volt. Az Ormánd Inke falu mellett eredt, s észak felé, a Kis-Balaton irányába tartott. Folyása mentén hatalmas mocsarakat teremtett, amelyek közül a Vrásló melletti szakaszt Boronkay József földbirtokos ugyan saját költségén szabályoztatta, de az északi területekkel bajok voltak: a folyó Simonyitól a Csákány-Főnyed vonal mentén egy hatalmas uradalomnyi területet mocsarasított el. Jellemző, hogy az 1814-ben erre utazó Richard Bright angol orvos is megemlékezett a térség sajátos voltáról (Szerecz, 1970). 1816. november 27-én Somogy vármegye Török Ferenc földmérőt küldte ki a bereklecsapolás feltételeinek felmérésére, s a lecsapolási tervek elkészítésére. A berekbe három folyó ömlött be: az Ormánd, a Vörös-folyás és a Vidi-folyás, ezek táplálták az óriási mocsarat. Török pontos térképek híján úgy becsülte, hogy a megyehatáron összesen 5690 hold területet lehetne kiszárítani, ami fele-fele részben esne a somogyi és a zalai területre (HU-MNL-SVL-VUL-Fasc. 24. No.8.). A harmadik csatornát a berek közepére tervezte, s ez a középső kanális képezte a továbbiakban a vármegyei határárkot. Készített egy költségtervet is, eszerint összesen 64.425 Ft-ra volt becsülhető az árkok ásásának összköltsége, s ezen kívül a szokásos természetbeni ellátás is a környék birtokosait terhelte (HU-MNL-SVL-VUL-Fasc. 24. No.8.). A lecsapolási munkák megszervezésében kulcsszerep jutott az ormándpusztai uradalom földesurának,

Somssich Pongrácznak. Nehéz volt egyeztetni a környéken lévő uradalmak között. A költségek szaporodása például a „...csákányi közbirtokosokat 1817. május 11-én egy, előző ajánlatukat visszavonó nyilatkozat megtételére ösztönözte. Nem tudták vállalni a szaporodó terheket, árokmetszési díjat, csatorna ásatását” (T. Mérey, 1959: 40). 1820 táján az ügy megfeneklett, azonban Somssich tovább erőltette az ügyet (Bencze, 2004). 1821-ben Somssich Pongrácz és a keleti oldali birtokos, Festetics Imre gróf kötött egy külön-szerződést a „Simonyi és Ormánd között vezetendő vízcsatorna” tárgyában, aminek a lényege az volt, hogy kihasználva a két falu közötti területen a folyó esését, egy nagyobb teljesítményű malmot építsenek föl, amelynek a hasznából fele-fele arányban részesedhetnek (Csorba, 1857). Somssich 1824-ben megígérte, hogy ő a keleti oldalon akkor is elkezdí a munkát, ha az a nyugati oldalon nem történik meg (HU-MNL-SVL--VUL Fasc.22. No.18.). Végül is a lecsapolás 1825–1830 között ment végbe: az árkok elvezették a vizet, s a mocsár gyors ütemben száradt. Egy 1826. évi kontraktus szerint már megkezdtek a berekben maradt faanyag kiirtását (HU-MNL-SVL-VUL Fasc. 30-31. 1826.).

Nagyon fontos volt, hogy a mérnökök felismerték az összetartozó, s csak egységben kezelhető vízszabályozási problémákat. E mögött az állt, hogy a magánérdekek mindig csak egyes birtokokhoz kapcsolódtak, viszont az átalakítás végrehajtása megyéken átívelő feladatokat jelentett. Ilyen komplex kérdés volt a Fejér, Tolna és Somogy megyéket érintő három folyó, a Kapos, a Sió és a Sárvíz szabályozása (Bencze, 1971). A három vízfolyás által teremtett mocsarak nagyon sok tulajdonost érintettek, de legfőképpen a hg. Esterházy (kaposvári, dombóvári, ozorai és pinchelyi uradalom) és a hg. Batthyány család (enyingi és mezőkomáromi uradalom) birtokait. Már az 1770-es években készültek tervek a szabályozásra: a Sárvíz Tolna megyei szakasza esetében egy 1771-ben készült felmérés szerint 76.254 hold ártér alakult ki; fő problémának pedig a folyóra telepített malmokat, a víz kicsi esését, valamint a Duna visszaduzzasztó hatását nevezték meg (Károlyi, 1960; Bencze, 1971). Azonban átfogó munkák nem indultak, mivel hiányoztak az alapvető feltételek (pénz, munkaerő stb.); így aztán csak kisebb szakaszokon tudtak javítani. Komoly előrelépés volt, amikor 1811-ben gróf Zichy Istvánt nevezték ki királyi biztosnak. Zichy összefogta a földesurakat, ugyanakkor megalakult az első hazai víztársulat, a Nádorcsatorna Társaság, s elindulhattak a Sárvízen a munkák (Kaposi & Lengvári, 2014). Tíz évvel később, 1821-ben megalakult a Kaposvízi Társulat is. Tolna megyében 1829-re fejeződtek be a szabályozási munkák, majd 1830–1835 között a folyó somogyi szakaszának szabályozása történt meg (Károlyi, 1973; Bencze, 1971). A földesurak pénzen és a jobbágyi robottal a Kapos mentén mintegy 25.000 holdat sikerült a természettől visszaszerezni (T. Mérey, 1962). Kaposváron a Malom-csatorna megásásával sikerült a város déli, alacsonyabb részeit is stabilan árvízmentessé tenni. Mindhárom folyóra vonatkozóan jegyezzük

meg, hogy esősebb időben képesek voltak áruszállításra is. Egy 1866. évi adat szerint „...a somogymegyei tűzifa nem ritkaság többé a pesti rakhelyeken”, vagyis a Kaposon és a Siónt át a Dunára, majd onnan Pestre szállított termékről van szó (Fényes, 1866: 292). Összességében a szabályozási munkák során mintegy 352 km hosszban ástak csatornát, s kb. 117.000 hold terület került szárazra, ami egyben gyors megtérülést sejtetett (Károlyi, 1960).

A fent említett Sió szabályozásához kapcsolódott a Balaton vízszintjének kérdése is. A Balaton déli partján három nagyobb és számos kisebb berek terült el. A nagyobbak közül az egyik a Kis-Balaton környékén jött létre, a másik a mai Nagyberek volt, míg a harmadik nagyobb posványosság a Sió kifolyása mentén alakult ki (Rumy, 1812). Utóbbinak a legfontosabb okai a Sióra épített malmok voltak, amelyek nem engedték lefolyni a tó vizét, ugyanakkor jól jövedelmeztek a Veszprémi Káptalannak. A Balaton kevés hasznot hozott; a környékén lakók ugyan megélték a tó élővilágából, a nádat is el lehetett adni, de akadályozta a kereskedelmet és közegészségügyi problémák is voltak vele (Halász, 2014). A déli parton a kiszáradó puszták az uradalmi állattartásnak kifejezetten kedveztek, de kétségtelen, hogy jó néhány uradalom foglalkozott gabonatermeléssel is. A Balaton lecsapolására az első tervek korán létrejöttek. 1766-ban Krieger Sámuel kamarai mérnök megrajzolta a Balatont, s tervet készített a lecsapolására. Krieger szerint 3,8 m-es vízszintcsökkentéssel 19.250 hold, 6,3 m-es csökkentéssel pedig 129.740 hold kerülne szárazra (Bendefy & V. Nagy, 1969). Ez azonban a földbirtokosok és a malomtulajdonosok ellenállásán megbukott. A reformkorban újra előkerült a vízszintcsökkentés kérdése, hiszen az összefüggésben volt a tolnai és somogyi vidékek árvízmentesítésével. Beszédes József 1834-ben tervet készített a lecsapolásra. 1842-ben Kaposvárott megalakult a Balatonmelléki Somogymegyei Társulat, amelynek célja kettős volt: a Kilitinél lévő Sió-malom által a vízszint lejjebb szállítása, illetve a bozótosok kiszáritása, vagyis a Balatonba csapolása (Szaplanczay, 1914). Végül is a tó vízszintjének szabályozása véglegesen az 1860-as évek elején történhetett meg. A jelentős befolyással rendelkező Rothschildokhoz tartozó Déli Vasút Társaság a Buda – Kanizsa között a déli parton megépítette a vasutat, melyet azonban az 1860–1862 közötti tavaszi jégzajlások megrongáltak. A társaság elérte, hogy a Sió zsilipjét építsék meg, ami által végre megvalósulhatott a vízszint csökkentése. A zsilipet 1863. október 25-én adták át. A vízszint csökkentése ugyanakkor máshol problémákat okozott. A Kis-Balaton vize mintegy különálló tóvá vált, ugyanakkor a déli parton végigfutó vasúti töltés a mai Nagyberek területét is elvágtatta a tótól. Tegyük hozzá ugyanakkor, hogy a 19. század vége felé meginduló balatoni turizmus a déli partnak új funkciót adott, amibe a korábbi mocsárvilág képe már nem nagyon illett bele (Kaposi, 2024b, 2012).

Nemcsak a nagy- és középbirtokosok, hanem a városok is küzdöttek a mocsarakkal. Ennek egyik példája a

Kanizsa mezővárosban végbevitt bereklecsapolás. A két városrészt (Kis- és Nagykanizsa) elválasztó berek mind az uradalom, mind a városiak számára a legelő és rétek növelésének lehetőségét adta. A mezőgazdasági területek szűkössége miatt a városi közösség és a földesúr is igényt tartott a berek területére. A lecsapolást gróf Batthyány Ádám földesúr indította, amikor 1762–1764 között nyugati mérnököket hívott a lecsapolás végrehajtására. Hatalmas összeget, mintegy 200.000 forintot fordítottak a tervezésre és a kivitelezésre, ám az végül is nem járt eredménnyel (Kunits, 1824). Ezzel párhuzamosan viszont elindult a város és a földesúr közötti „berekper”, amely csaknem fél évszázadig tartott. A per még folyt, amikor a századfordulón az akkori hitbizományi birtokos, herceg Batthyány Lajos Érsekújvárról Wieser földmérőt hívta le Kanizsára, akivel felmérte a mocsarat s a szükséges munkálatokat is megtervezte. Wieser gyors eredményt ígért: úgy számolta, hogy 6000 robotmunkanappal három-hat hónap alatt meg lehet oldani a problémát. Ezt azonban a város sem nézte tétlenül, mivel fennállt a veszélye, hogy ha a földesúr árkolatja a berket, akkor a földjét is elveszi (Kaposi, 2009). Kanizsán a századforduló körül kb. 6000-en éltek, akik számára létfontosságú volt a hasznosítható területek növelése. Látva a földesúri igyekezetet, a kanizsaiak 1802-ben döntő lépésre szánták el magukat: titokban megszervezve, a város aprajánagyja kivonult a berekbe, s néhány nap alatt megásták azt a három csatornát, amely a berekbe befolyó vizek elvezetését szolgálta (Barbarits, 1929). A vízbefolyás alól felszabadult területek gyorsan száradtak, így szükségessé vált a volt mocsár területének szétosztása: az 1811. évi örökszerződés szerint a mintegy 2700 hold kétharmada a földesúrnak jutott. (HU-MNL-OL-P-1322. Fasc. 100. No. 377) A csatornák tisztítása, újabb árkok ásása állandóan jelentős tömegnek adott munkát. Bár a lecsapolás nem sikerült tökéletesre, de biztos, hogy a berek megszüntetésének nagy szerepe volt abban, hogy Kanizsa a térség kiemelkedő piac-központjává válhatott (Kaposi, 2009).

A gyorsan szaporodó pécsi lakosságnak is nagy szüksége volt a várostól délre fekvő földek árvízmentesítésére. Pécs az 1784. évi 8853, illetve az 1828. évi 11.322 lakosával a dél-dunántúli térség legnagyobb városa volt (Danyi & Dávid, 1960; Nagy, 1828). A város délkeleti határában összefolyó Meszesi- és Hirdi-vízfolyásból, valamint a Tettye-patakból táplálkozó Pécsi-víz egészen a város nyugati végéig, a Megyeri-malomig kiöntéseivel igen nagy legelő- és rétterületet veszélyeztetett vagy tartott folyamatosan víz alatt. Nem véletlen tehát, hogy a vízfolyás szabályozása is korán megindult, s ez ügyben nemcsak a város, hanem a környék településeit uraló egyházi uradalmak is érdemi munkát végeztek. A Pécsi-víz (az 1810-es évek térképein „Kanal”) csatornázását a város közönsége a 19. század elején végbevitte (Polohn & Szappanos, 1974; HU-MNL-BaVL-XV. 9. 65. d. Pécs kat. térképe, 1865.). Ennek során tüntették el Pécsen a város délkeleti szélén meghúzó-

dó, Tüskésnek nevezett mocsarat is (Kiss, 1975). De szükség volt a vízfolyás város határain túli szakaszainak is a szabályozásra. A Pécsi Papnevelő Uradalom az 1820–1830-as években a Pécsi-víz és a Malomvögyi-patak torkolata környékének szabályozásával tett sokat a földek használhatóságáért (Horváth, 2013). A Pécsi-vízzel kapcsolatos változásokra érdemes felidézni Fényes Elek azon megjegyzését, miszerint Pécs *„Szántóföldjei; valamint rétjei igen termékenyek, s a rónán haszonvehetetlen darab alig van, kivált mióta a város a réteket árkokkal keresztülhuzatván, a posványosságokat kellemes kaszálókká változtatta”* (Fényes, 1851: 209). További lépés volt, amikor 1836-ban a Pellérd, Zók, Pázdán, Bagota, Velény és Gerde községek, illetve Kőröspusztá közötti berek kiszáritására kötöttek egyezséget a környék földesurai. Alapvető szempontnak tartották, hogy a folyó alsó folyásától visszafelé építkezzenek, s hogy elbontsák az árvízveszélyes malomgátakat. Úgy vélték, hogy a megásandó csatornának a földbirtokok közötti határra kell kerülnie (Polohn & Szappanos, 1974). Az alulról visszafelé való építkezés persze kényszer is volt, mert egy-egy hóolvadás vagy nagyobb esőzés után a csatorna vize nagyon meg tudott duzzadni, ami veszélyeztette az alacsonyan fekvő területeket (Károlyi, 1973). A csatorna vizét – különböző szakmai elképzelések közül kiválasztva – a Fekete-vízbe vezették be. A Pécsi-víz szabályozásának fontos eleme volt a vasútépítés is. 1867–1868-ban a Pécs-Barcs vasútvonal a város legmélyebb részein épült ki, ezért meg kellett oldani a Pécsi-vízbe északról érkező vízfolyások becsatornázását is.

5. A vízszabályozási munkák gazdasági és társadalmi következményei

A nyugati minták alapján történő 19. századi hazai modernizáció megindulása és kiteljesedése hamar átformálta az évszázados hazai gazdasági és társadalmi szokásokat. Az alapvetően mezőgazdasággal foglalkozó hazai népesség számára újabb és újabb területekre volt szükség, aminek egyik legfontosabb eleme a vízjárta területek csökkentése volt. A vízszabályozás igen komplex kérdéskör volt, amely az állami politikától, a költségvetéstől a helyi szintekig tartott. Az állam felismerte, hogy a nagy folyók szabályozása kizárólag egységes intézményi irányítással és költségvetési forrásokból lehetséges. Ezzel szemben a kisebb folyók, patakok szabályozásánál az ott élő társadalom forrásaira és munkaerejére lehetett támaszkodni. A racionális gondolkodás terjedése, a természeti tényezők megváltoztatásába vetett hit erősen motiválta a korabeli területátalakítási munkákat, nem is beszélve arról, hogy azokkal a folyók pusztító hatásait is korlátozni lehetett. Az is egyértelmű, hogy a mocsarak, lápok eltüntetésével javultak a térség közegészségügyi viszonyai.

A dél-dunántúli megyékben a szabályozások révén jelentős új területekhez jutottak hozzá. A 18. században a három megyének mintegy harmada-negyede vízjárta terület

volt. Ezzel szemben a 19. század végére igencsak visszaszorultak a mocsarak, nádasok: 1895-ben a három megyében már csak 17.500 hold nádaszt írtak össze (lásd Mezőgazdasági statisztika, 1897. összesített adatait). A legnagyobb kiterjedésű nádasok a Lengyeltóti járásban (3854 hold – a Nagyberek nagy része), illetve a Baranyavári járásban (8869 hold – a Duna-Dráva-háromszög) helyezkedtek el. A szabályozások eredményeként az egyes folyóvizek mellett akár több százezer hold is szárazra kerülhetett. Tapasztalataink szerint az így nyert földeket elsődlegesen kaszálórétként, vagyis állattartás céljaira hasznosították, de tudunk arról is, hogy például a Kapos és a Sió csatornázása révén felszabadult területeken egyes uradalmak jó gabonahozamokat produkáltak. Voltak azonban olyan szárazra került földek is, amelyek csak erdősítésre voltak alkalmasak. Tény, hogy a mezőgazdasági termelésre alkalmas területek növekedése fontos eleme volt az átalakulásnak, de nem kizárólagosan az agrárium húzott hasznát a vízszabályozásokból, hiszen a városok környékén történő lecsapolások helyén ipari telepek jöhettek létre, a vízelvezető csatornák mellé olyan gyárak és üzemek kerülhettek, amelyeknek nagy volt a vízigénye (cukorgyár, gőzmalmok stb.). A vízszabályozási munkák fontos szempontja volt az áru- és személyszállítás javításának igénye, a hajózás biztosítása, a szárazföldi utak kiegyenesítése, a biztonságosabb közlekedés feltételeinek kialakítása, a folyók partján álló kikötők fejlesztése, azok összekapcsolása a vasúthálózattal (Mohács, Barcs stb.) szintén sokat lendített a kereskedelmen. De látványosan fejlődött a balatoni áruforgalmi hajózás és turizmus, s a DGT révén a dunai hajózás is.

Voltak azonban árnyoldalai is a vízszabályozásoknak. A jobbágyfelszabadítás előtti földnyerési folyamatok esetében a munkák általában földesúri pénzből valósultak meg, következésképpen a felszabadult területek rendszerint a majorságokhoz kerültek, vagyis a szaporodó falusiak legfeljebb bérleti formában juthattak hozzá. Sokkal nagyobb problémát okozott az, hogy a Dráva és a Duna menti ártereken az arra alkalmas földeken a helyi lakosság sokáig szabadon gazdálkodott, de a folyók átvágásaival, az új medrek vagy csatornák kiépítésével a korábbi szabad árterek zsugorodtak, s a víztől elhódított területekre a földesurak tették rá a kezüket. Ennek következtében a 18. század utolsó harmadában és a 19. század első felében az allodiális birtokok terjedelme jelentősen megnőtt, ugyanakkor a paraszti birtoklás mérete sok esetben csökkent. A szaporodó népesség rendelkezésére álló egy főre jutó földterület csökkent, s ezt a korabeli technológiai szint mellett termelékenységjavítással nem lehetett kompenzálni. Nem véletlen, hogy az ilyen területeken maradtak a hagyományos társadalmi válaszok: a születések szabályozása, az elvándorlás (városok felé), vagy pedig a 19. század második felében a kivándorlás. Ez utóbbi esetben több célirány is megjelent. A dél-dunántúli népesség esetében sokan választották az Újvilágot, akárcsak a Drávától délre

eső szlavóniai területeket, ahol – főleg a magyar tulajdonú uradalmakban – közismerten hiányzott a munkáskéz.

Irodalomjegyzék

- Albrecht főherceg (1883). *Albrecht Főherceg Ő Fensége bellyei uradalmának leírása*. Bécs: Frick Vilmos Cs. Kir. Udvari Könyvkereskedése.
- Andrásfalvy, B. (2007). *A Duna mente népének ártéri gazdálkodása. Ártéri gazdálkodás Tolna és Baranya megyében az ármentesítési munkák befejezése előtt*. Ekvilibrium.
- Barbarits, L. (1929). *Nagykanizsa*. Magyar városok monográfiája 4. Budapest: A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala.
- Bencze, G. (1970). Adatok a Kapos-völgyi vízrendezés első időszakához 1807–1809. In: Kanyar, J. (szerk.) *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 1*. Kaposvár: Somogy Megyei Levéltár, pp. 101–112.
- Bencze, G. (1971). A Kapos vízrendezési munkálatai Somogyban 1820–1835. In: Kanyar, J. (szerk.) *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 2*. Kaposvár: Somogy Megyei Levéltár, pp. 91–108.
- Bencze, G. (2004). Kísérlet az Ormándi-berek lecsapolására (1814–1821). In: Frankovics, T. (szerk.) *Zalai Múzeum 13*. Zalaegerszeg: Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, pp. 207–218.
- Bendefy, L. & V. Nagy, I. (1969). *A Balaton évszázados partvonalváltozásai*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.
- Csorba, J. (1857). *Somogy vármegye ismertetése*. Pest: Emich Gusztáv könyvnyomdája.
- Danyi, D. & Dávid, Z. (1960). *Az első magyarországi népszámlálás 1784–87*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára.
- Dobai, A. (1983). Somogy megye az első katonai felvétel idején (1782–1785). In: Kanyar, J. (szerk.) *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 14*. Kaposvár: Somogy Megyei Levéltár, pp. 89–162.
- Ezer év törvényei. A Corpus Juris Hungarici elektronikus változata. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei/>
- Fényes, E. (1851). *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá betűrendben körülmenyesen leiratik*. 3. kötet. Pest: Kozma Vazul Nyomdája.
- Fényes, E. (1866). *Magyarország ismertetése statistikai, földirati s történelmi szempontból. I. kötet, Dunántúli kerület*. Pest: Pollák Nyomda.
- Haas, M. (1845). *Baranya földirati, statistikai és történelmi tekintetben*. Pécs: Lyceum Könyvnyomó Intézet.
- Halász, I. (2014). Pläne zur Trockenlegung des Balatons im 18. und 19. Jahrhundert. In: Batagelj, B., Esih, K., Pocivavsek, M., Rifelj, P., & Rozman, S. (Hg.) *Mensch und Umwelt im Pannonischen Raum vom 18. bis ins 20. Jahrhundert*. Internationales Kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 40. Celje, pp. 191–204.
- Horváth, I. (2013). *A táj használata és változása a Pécsi Papnevelő Intézet birtokán 1736–1875*. PhD-disszertáció. Pécs: PTE TTK.
- Kaposi, Z. (1997). Térszerkezeti változások Somogy és Zala vármegye határán a 18–20. században. In: Kunics, Zs. (szerk.) *Zalai Múzeum 7*. Zalaegerszeg: Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, pp. 63–72.
- Kaposi, Z. (2006). *Pécs gazdasági fejlődése 1867–2000*. Pécs: Pécs-Baranyai Ipar- és Kereskedelmi Kamara.
- Kaposi, Z. (2007). *Die Entwicklung der Wirtschaft und Gesellschaft in Ungarn 1700–2000*. Passau: Schenk Verlag.
- Kaposi, Z. (2009). *Kanizsa gazdasági struktúrájának változásai 1743–1848*. Nagykanizsa: Czupi Kiadó.
- Kaposi, Z. (2011). Tájátalakítás és városfejlődés. In: Kázmér, M. (szerk.) *Környezettörténet 2*. Budapest: Hantken Kiadó, pp. 119–130.
- Kaposi, Z. (2012). A nagybirtok modernizációjának lehetőségei a 19. századi Dél-Dunántúlon. In: Kaposi, Z., Lendvai, T., & Oroszi, S. (szerk.) *A tudomány és az oktatás vonzásában*. Pécs: PTE FEEK, KTK, pp. 52–85.
- Kaposi, Z. (2024a). The Territorial and Economic Changes of the Ludbreg Estate (1741–1939). *Podravina. Casopis za multidisciplinarnu istraživanja – Scientific Multidisciplinary Research Journal*, 23 (46): 5–16.
- Kaposi, Z. (2024b). A lengyeltóti hitbizományi uradalom gazdasági fejlődése (1874–1928). In: Récsesi, B. (szerk.) *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 53–54*. Kaposvár: Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára, pp. 115–152.
- Kaposi, Z. & Lengvári, I. (2014). Landschaftsgestaltung und Umweltregulierung in Südtransdanubien im 19. Jahrhundert. In: Batagelj, B., Esih, K., Pocivavsek, M., Rifelj, P., & Rozman, S. (Hg.) *Mensch und Umwelt im Pannonischen Raum vom 18. bis ins 20. Jahrhundert*. Internationales Kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 40. Celje, pp. 173–190.
- Kardhordó, K. (1973). Adatok a „Bóly és Sellye Földes Uradalom” reformkori történetéhez. In: Szita, L. (szerk.) *Baranyai helytörténetírás 1972*. Pécs: Baranya Megyei Levéltár, pp. 229–258.
- Károlyi, Zs. (1960). *A vízhasznosítás, vízepítés és vízgazdálkodás története Magyarországon*. Magyar tudománytörténeti kiadványok 13. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Károlyi, Z. (1973). Az egyes vízvidékek szabályozási munkáinak története. In: Ihrig, D. (szerk.) *A magyar vízszabályozás története*. Budapest: Országos Vízügyi Hivatal, pp. 151–280.
- Kiss, Z. G. (1975). A reformkori Pécs ábrázolása a korabeli irodalomban. In: Szita, L. (szerk.) *Baranyai helytörténetírás 1974–75*. Pécs: Baranya Megyei Levéltár, pp. 233–248.
- Kiss, Z. G. (1986). A földesúri birtok és parasztföld elkülönítésének történeti útja az Ormánságban 1767–1867. *Századok*, 120 (1): 51–100.
- Kunits, M. (1824). *Topographische Beschreibungen des Königreiches Ungarn und seiner einverleibten Provinzen. In Bezug auf die Landes- und Volkskultur, Oeconomie, Industrie, Künste, Handlung, Manufacturen und Gewerbe. Durch eigene Forschungen und practische Untersuchungen auf Reisen bearbeitet, und mit Rückblicken auf die Vorzeit nach dem gegenwärtigen Zustände dargestellt von — k. k. pensionirten Professor*. Bd. 1., Pest.
- Lukács, K. (1941). A Balatonvidék földrajza kétszáz év előtt. In: Madarász, L. (szerk.) *Bél Mátyás: Veszprém vármegye leírása*. Supplementum (Reprint). Veszprém: A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 6. (1989), pp. 153–236.
- Mérei, Gy. (1980). Magyarország gazdasága 1790–1848. In: Vörös, K. (szerk.) *Magyarország története 1790–1848*. I. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó, pp. 213–424.

- Mészáros, B. & Tóth, P. (1987). *Compendium Hungariae Geographicum. A Dél-Dunántúl leírása*. In: Mészáros, B. (szerk.) *Somogy megyei Múzeumok Közleményei VIII*. Kaposvár: Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, pp. 101–114.
- Mezőgazdasági statisztika (1897). *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája*. 1. kötet. Budapest: Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal.
- Nagy, L. (1828). *Notitiae politico-geographico-statisticae incluti regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum*. Tomus I., Buda.
- Nagy, L. (1981). Gyöngyös, Okor és a Körösönye folyók régi ártere a sellyei uradalom területén. In: Szita, L. (szerk.) *Baranyai helytörténetírás 1980*. Pécs: Baranya Megyei Levéltár, pp. 245–256.
- Polohn, I. & Szappanos, F. (1974). *Vízgazdálkodási társulatok a Dráva völgyében*. Pécs: Baranya Megyei Tanács.
- Rumy, K. Gy. (1812). *Descriptio geographico-statistico-topographica comitatus Simighiensis*. Országos Széchényi Könyvtár. Kézirattár: Quart. Lat. 268.). 49 folio. Tanulmányunkban a Tóth Péter által fordított változatot használtuk, ennek forrása: Tóth, P. (1988). Somogy vármegye leírása 1812-ből. In: Kanyar, J. (szerk.) *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 19*. Kaposvár: Somogy Megyei Levéltár, pp. 41–92.
- Szaplonczay, M. (1914). A Balaton. In: Csánki, D. (szerk.) *Magyarország vármegyéi és városai: Somogy*. Budapest: Országos Monografia Társaság, pp. 21–29.
- Szerecz, I. (1970). *Richard Bright utazásai a Dunántúlon 1815*. Veszprém: Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága.
- T. Mérey, K. (1959). *A feudalizmus válságának megnyilvánulás a somogyi mezőgazdaság és a jobbágyság helyzetében (1815–*

1836). Pécs: MTA Dunántúli Tudományos Gyűjtemény 23. Series Historica 11.

- T. Mérey, K. (1962). *Somogy megye mezőgazdasága 1790–1848*. Kaposvár: Somogy Megyei Tanács.

Levéltári források

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (HU-MNL-OL)
- P 1313. Fasc. 207. A kanizsai berek ügye. „M” jelzetű irat.
- P 1322. Fasc. 100. No. 377.
- P 623. A X 7. No. 24. 1898.
- Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára (HU-MNL-SVL)
- XIII. Várasszlói Uradalom Levéltára (HU-MNL-SVL-VUL): Fasc. 24. No.8.; Fasc. 30-31. 1826.
- Malmok I. 1813-15. Viszló.; Malmok I. Viszló, 1829.
- Térképtár, T-601. Tasóközi völgy. Török Ferenc térképe.
- Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltára (HU-MNL-BaVL)
- XV. 9. 65. doboz, Pécs kataszteri térképe, 1865.

Országos térképek

2. katonai térkép. Magyar Királyság (1819–1869). Második katonai felmérés.
- <https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=2106824.26%2C6019132.12%2C2135889.44%2C6028189.91/>
- Kataszteri térkép: Habsburg Birodalom - Kataszteri térképek (XIX. század).
- <https://maps.arcanum.com/hu/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1805863.011751591%2C6135463.451633646%2C1834928.1917570292%2C6145534.030110219/>

HITELESSÉGVEZÉRELT OKOSTURIZMUS, AVAGY A DIGITÁLIS ÉS A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA MEGOLDÁSOK SZEREPE AZ AUTENTIKUS ÉLMÉNYEK MEGŐRZÉSÉBEN A VIDÉKI ÖRÖKSÉGTURIZMUSBAN

Csóka László

*Egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem,
Közgazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet
csoka.laszlo@ktk.pte.hu
ORCID: 0009-0005-1255-198X*

ABSZTRAKT

A vidéki örökségturizmus egyik kulcskérdése, hogy miként integrálhatók a digitális és mesterséges intelligencia alapú megoldások úgy a turisztikai kínálatba, hogy közben a helyi kultúra hitelessége, a személyes tapasztalás és az emberi kapcsolódás értéke se sérüljön. Tanulmányunk ezt a dilemmát vizsgálja a magyar utazó lakosság körében végzett, országosan reprezentatív kérdőíves kutatás alapján. Elemzésünk az autentikus élményekhez kapcsolódó attitűdökre fókuszál. Az eredményeink azt mutatják, hogy a válaszadók többsége továbbra is a személyes találkozásokat és tapasztalatokat tekinti elsődlegesnek a digitális eszközök előnyeivel szemben. Ezzel párhuzamosan jelentős arányban jelenik meg az a percepció is, hogy a túlzott digitalizáció csökkentheti az utazás hitelességét, továbbá, hogy a mesterséges intelligencia alapú megoldások eltávolíthatnak a valódi emberi interakcióktól. Ugyanakkor az okos turizmus általános elutasítása nem jellemző, mivel a válaszadók inkább feltételesen, a megvalósítás módjától függően viszonyulnak ezekhez a megoldásokhoz. A demográfiai háttérelvezések alapján a fiatalabb és gyakrabban utazó csoportok nyitottabbak arra, hogy a digitális megoldások segítsék a helyi kultúra mélyebb megértését, míg az idősebb korcsoportokban erősebb az elidegenítő hatás érzete. A nők körében markánsabban jelenik meg az emberi kapcsolatok visszaszorulásától való félelem is. Eredményeink alapján a vidéki örökségi desztinációkban nem a technológia intenzitása, hanem annak szerepfelfogása a döntő. A látogatók azokat a megoldásokat fogadják el könnyebben, amelyek nem helyettesítik, hanem diszkréten támogatják az autentikus élményt, a helyi történetek értelmezését és a fenntartható látogatás-menedzsmentet. A tanulmány ezért a hitelesség-vezérelt, emberközpontú okos turizmus koncepciója mellett érvel a vidéki örökségi fejlesztésekben.

Kulcsszavak:

*autentikusság,
látogatói élmény,
okos turizmus,
vidéki örökségturizmus*

AUTHENTICITY-DRIVEN SMART TOURISM, OR THE ROLE OF DIGITAL AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE SOLUTIONS IN PRESERVING AUTHENTIC EXPERIENCES IN RURAL HERITAGE TOURISM

ABSTRACT – One of the key issues in rural heritage tourism is how digital and artificial intelligence-based solutions can be integrated into the tourism offer without compromising the authenticity of local culture, the value of personal experience, and human connection. This study examines this dilemma on the basis of a nationally representative questionnaire survey conducted among the Hungarian travelling population. Our analysis focuses on attitudes related to authentic experiences. The results show that the majority of respondents still regard personal encounters and experiences as more important than the advantages offered by digital tools. At the same time, a substantial proportion of respondents perceive excessive digitalisation as potentially reducing the authenticity of travel, and artificial intelligence-based solutions as potentially distancing visitors from genuine human interactions. However, a general rejection of smart tourism is not characteristic of the sample, as respondents tend to evaluate these solutions conditionally, depending on the way they are implemented. The demographic background analyses indicate that younger and more frequent travellers are more open to digital solutions that support a deeper understanding of local culture, while older age groups perceive a stronger sense of alienation. Among women, concerns about the decline of human relationships are also more pronounced. Based on our findings, in rural heritage destinations, the decisive factor is not the intensity of technology use, but the role assigned to technology. Visitors are more likely to accept solutions that do not replace but rather discreetly support authentic experiences, the interpretation of local stories, and sustainable visitor management. The study therefore argues for the concept of authenticity-driven, human-centred smart tourism in rural heritage development.

Keywords:

*authenticity,
visitor experience,
smart tourism,
rural heritage tourism*

1. Bevezetés

A turizmus digitális átalakulása az elmúlt évtizedben a desztinációfejlesztés egyik meghatározó kérdésévé vált. Az okos turizmus szakirodalma szerint az információs és kommunikációs technológiák, az adatvezérelt rendszerek és az intelligens szolgáltatások egyre nagyobb szerepet játszanak abban, ahogyan a turisták információt keresnek, döntéseket hoznak és élményeket élnek át (Gretzel et al., 2015). Hazai kontextusban Iványi (2022) szintén rámutat arra, hogy a turisztikai folyamat számos pontja digitalizálódott, és ez a turisták viselkedését, valamint a turisztikai termékeket is átalakította. Hasonlóan, Grotte et al. (2023) szerint az IKT-eszközök és a digitális adatfeldolgozás a turisztikai szolgáltatók és fogyasztók közötti kommunikációt is hatékonyabbá tehetik.

A mesterséges intelligencia turisztikai alkalmazása tovább erősíti ezt az átalakulást. Az MI-alapú megoldások

megjelenhetnek ajánlórendszerekben, chatbotokban, intelligens idegenvezetőkben, útvonaltervező rendszerekben, fordítóalkalmazásokban vagy látogatói adatok elemzésére épülő menedzsmenteszközökben. Az automatizáció és a mesterséges intelligencia turisztikai terjedése nemcsak technológiai, hanem társadalmi és élményelméleti kérdés is (Tussyadiah, 2020).

Ez a kérdés különösen fontos a vidéki és örökségi desztinációk esetében, ahol a turisztikai vonzerő gyakran a helyi kultúrából, hagyományokból, épített és természeti örökségből, közösségi tudásból, gasztronómiából és személyes vendégfogadásból táplálkozik (Csapó & Matesz, 2007). Deák et al. (2019) a Felső-Tisza-vidéki örökségútúrák kapcsán hangsúlyozzák az örökségvédelem és örökségturizmus összefonódását, míg Spiegler et al. (2023) Baranya példáján mutatják be, hogy a kulturális örökségi értékek a vidéki turizmus meghatározó vonzerejét jelenthetik. Tóth et al. (2017) szerint a lokalitások felértékelődésével párhuzamosan nő az igény az egyedi desztinációk felfedezésére és a helyi kultúra átélésére.

Az autentikusság a turizmus kutatás egyik klasszikus, ugyanakkor máig vitatott fogalma. MacCannell (1973) a „színpadra vitt autentikusság” problémáján keresztül mutatott rá arra, hogy a turisták gyakran a valódi élethelyzetekhez való hozzáférést keresik, miközben a turisztikai szolgáltatások sok esetben ennek megrendezett változatát kínálják. Wang (1999) az autentikus élményt nem pusztán az objektumok eredetiségéhez, hanem a turista személyes és interszónális megéléséhez is kapcsolja. Hazai szempontból Kundi (2018) az autentikus élményt a turisztikai élmény egyik fontos dimenziójaként tárgyalja, míg Pinke-Sziva & Boros (2020) szerint a mai utazók egyre inkább az adott helyre jellemző, autentikus atmoszféra megtapasztalását keresik.

A digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások ezért az autentikus élmény szempontjából ambivalens szerepet tölthetnek be. Egyfelől segíthetik a helyi kultúra mélyebb megértését, például kontextusérkeny információk, személyre szabott útvonalak, többnyelvű magyarázatok vagy interaktív interpretációs eszközök révén. Másfelől fennáll annak veszélye, hogy a technológia túlzott jelenléte háttérbe szorítja a személyes találkozásokat, a helyi emberekkel való interakciókat és azokat a spontán tapasztalatokat, amelyek különösen fontosak a vidéki örökségturizmusban. A kérdés tehát nem egyszerűen az, hogy a technológia javítja-e vagy rontja-e az élményt, hanem az, hogy milyen szerepben és milyen mértékben válhat az autentikus turisztikai élmény támogatójává.

Jelen tanulmány ezen problémakörhöz kapcsolódva a magyar utazók percepcióit vizsgálja. A kutatás célja a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások autentikus élményekre gyakorolt látogatói megítélésének feltárása a magyar utazók körében, különös tekintettel a helyi kultúra megértésére és az emberi interakciók megőrzésére. Az elemzés további célja, hogy az eredmények alapján gyakorlati fejlesztési tanulságokat fogalmazzon meg a vidéki örökségi desztinációk számára. A kutatás nem egy konkrét vidéki örökségi helyszín látogatóinak tapasztalatait méri, hanem általános utazói attitűdökből indul ki. Ez a megközelítés lehetőséget ad annak feltárására, hogy a magyar utazók milyen alapvető elvárásokkal, bizonytalanságokkal és kockázatterzékeléssel viszonyulnak a digitális és MI-alapú turisztikai megoldásokhoz az autentikusság szempontjából.

A tanulmány hozzájárulása kettős. Egyrészt empirikus adatokkal árnyalja az okos turizmus és az autentikus turisztikai élmény kapcsolatáról szóló diskurzust, különös tekintettel arra, hogy a látogatók a technológiát nem önmagában, hanem az élmény személyességéhez, kulturális mélységéhez és hitelességéhez viszonyítva értékelik. Másrészt gyakorlati következtetéseket fogalmaz meg a vidéki örökségi desztinációk számára. A tanulmány alapfeltevése szerint a vidéki örökségturizmusban nem a technológia

intenzitása, hanem annak emberközpontú és hitelesség vezérelt beágyazása lehet a sikeres fejlesztések kulcsa.

2. Szakirodalmi áttekintés

Az okos turizmus a turizmus digitális átalakulásának egyik meghatározó fogalma. Lényege, hogy a turisztikai szereplők az információs és kommunikációs technológiákat, az adatokat és az intelligens rendszereket használják a látogatói élmény javítására, a szolgáltatások személyre szabására és a desztinációk hatékonyabb működtetésére. Az okos turizmusban a technológia nem csupán háttéreszköz, hanem a turista, a szolgáltató és a desztináció közötti kapcsolat aktív alakítója (Gretzel et al., 2015). Buhalis & Amaranigana (2015) ehhez kapcsolódóan azt hangsúlyozzák, hogy az okos desztinációk egyik fő ígérete a személyre szabottabb turisztikai élmény kialakítása.

A mesterséges intelligencia megjelenése tovább bővíti az okos turizmus lehetőségeit. Az AI-alapú ajánlórendszerek, chatbotok, virtuális idegenvezetők, fordítóalkalmazások és útvonaltervező megoldások képesek gyorsabb, személyre szabottabb és helyezethoz igazodó információkat adni a látogatóknak. Tussyadiah (2020) ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy az automatizáció és az MI turisztikai alkalmazása nemcsak technológiai kérdés, hanem társadalmi és élménymínőségi kérdés is. Vagyis nem elegendő azt vizsgálni, hogy ezek a megoldások hatékonyabbá teszik-e a turizmust, azt is érteni kell, hogy a látogatók hogyan élik meg a technológia jelenlétét. A magyar szakirodalomban Csapody & Jászberényi (2024) a vendéglátás-menedzsment példáján mutatják be, hogy az AI a hatékonyság, a szolgáltatásminőség és az ügyfélélmény fejlesztésében is szerepet kaphat.

A jelen kutatás szempontjából különösen fontos kérdés, hogy a digitális és AI-alapú megoldások miként hatnak az autentikus turisztikai élményre. Az autentikusság a turizmus kutatás egyik régi, de ma is aktuális fogalma. MacCannell (1973) klasszikus megközelítése szerint a turisták gyakran a „valódi” helyi élethez és kultúrához szeretnének közelebb kerülni, miközben a turizmus sokszor ennek megrendezett vagy közvetített változatát kínálja. Wang (1999) később arra mutatott rá, hogy az autentikusság nemcsak a meglátogatott objektumok, épületek vagy hagyományok eredetiségét jelenti, hanem a turista személyes megélését is. Ez a megközelítés különösen fontos, mert az utazás hitelessége sokszor nem pusztán attól függ, hogy egy hely „eredeti-e”, hanem attól is, hogy a látogató mennyire érzi személyesnek, emberinek és jelentéstelnek az élményt.

Az autentikusság a kulturális és örökségturizmusban kiemelt jelentőségű. Kolar & Žabkar (2010) szerint a kulturális örökségi helyszínek esetében az autentikusság a látogatói értékelés és a desztinációhoz való kötődés egyik

fontos tényezője lehet. Timothy & Boyd (2003) az örökségturizmust olyan területként értelmezik, ahol a kultúra, a természet, az emlékezet, az identitás és a helyi közösségek szerepe egyszerre jelenik meg. Ez azért lényeges, mert a vidéki örökségi desztinációk vonzereje gyakran nem nagy volumenű attrakciókból, hanem helyi történetekből, hagyományokból, táji értékekből, gasztronómiából és személyes vendégfogadásból épül fel.

A hazai szakirodalomban is megjelenik az a gondolat, hogy a helyi értékek, hungarikumok és örökségi elemek turisztikai hasznosítása fontos lehet a vidéki térségek fejlesztésében. Tóth et al. (2017) alföldi példákön keresztül vizsgálják, hogyan válhatnak a helyi értékek turisztikai attrakcióvá. Spiegler et al. (2023) Baranya megye horvát-magyar határ menti térségében mutatják be a kulturális örökségi értékek turisztikai hasznosításának lehetőségeit. Ezek a munkák arra utalnak, hogy a vidéki örökségturizmus fejlesztése nem pusztán kínálatbővítést jelent, hanem a helyi identitás, közösségi tudás és kulturális jelentések turisztikai közvetítését is.

A digitális technológia ebben a közegben kettős szerepet tölthet be. Egyrészt segítheti a helyi kultúra és tradíciók mélyebb megértését, például QR-kódos tartalmakkal, mobilalkalmazásokkal, digitális útikalauzokkal, AR/VR-megoldásokkal vagy MI-alapú magyarázó rendszerekkel. Ezek a megoldások különösen akkor lehetnek értékesek, ha nem önmagukért vannak jelen, hanem érthetőbbé, hozzáférhetőbbé és élményszerűbbé teszik a helyi örökséget. Másrészt viszont a technológia túlzott vagy rosszul illeszkedő használata csökkentheti a személyes jelenlét, a közvetlen találkozás és a spontán felfedezés élményét. Ez a feszültség közvetlenül kapcsolódik a tanulmány első két kutatási kérdéséhez, egyrészt ahhoz, hogy a magyar utazók mennyiben látják a digitális és MI megoldásokat a helyi kultúra megértésének eszközeként, másrészt ahhoz, hogy mennyiben érzékelik ezeket az autentikus élmény veszélyeztetőjeként (Csapó & Gonda, 2019).

A turisztikai élmény szakirodalma szintén azt erősíti meg, hogy az élmény nemcsak információátadásból áll. Kundi (2018) az élmény tartalmi elemeinek változását vizsgálva rámutat arra, hogy a turisztikai élmény összetett jelenség, amelyben a szolgáltatási környezet, az interpretáció, a személyes benyomások és az emberi közvetítés egyaránt szerepet kap. Ez különösen fontos az örökségi turizmusban, ahol a látogató nem csupán adatokat vagy tényeket szeretne kapni egy helyről, hanem érteni akarja annak történetét, hangulatát és emberi jelentését is.

Ebből következik, hogy az okos turizmus fejlesztése a vidéki örökségi desztinációkban nem értelmezhető egyszerű technológiai modernizációként (Gonda & Rátz, 2024). A kérdés nem az, hogy legyen-e digitalizáció vagy mesterséges intelligencia, hanem az, hogy ezek milyen szerepet kapjanak az élményben. A látogatók számára

elfogadhatóbbak lehetnek azok a megoldások, amelyek támogatják a tájékozódást, segítik a helyi történetek megértését, csökkentik a bizonytalanságot, vagy fenntarthatóbbá teszik a látogatói áramlások kezelését. Ezzel szemben problémásak lehetnek azok a megoldások, amelyek a helyi emberekkel való találkozást, az idegenvezetői jelenlétet vagy a személyes felfedezést váltják ki.

A fenti szakirodalom alapján tehát az emberközpontú, hitelesség-vezérelt okos turizmus lehet a vidéki örökségi fejlesztések egyik ígéretes iránya. Ez olyan megközelítést jelent, amelyben a technológia nem főszereplő, hanem támogató eszköz, azaz segít eligazodni, értelmezni, személyre szabni és fenntarthatóbbá tenni az élményt, de nem veszi át a helyi kultúra és az emberi interakciók szerepét.

3. A primer kutatás módszertana

Ahogy a bevezetésben is szerepelt, jelen kutatás célja a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások autentikus élményekre gyakorolt látogatói megítélésének feltárása volt a magyar utazók körében, különös tekintettel a helyi kultúra megértésére és az emberi interakciók megőrzésére. A szakirodalomban tapasztalt jellemzők mentén jelen kutatási fókuszunkhoz az alábbi három kutatási kérdést fogalmaztuk meg:

- K1: Hogyan ítélik meg a magyar utazók a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások szerepét a helyi kultúra és tradíciók mélyebb megértésében?
- K2: Mennyiben érzékelik a magyar utazók, hogy a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások veszélyeztethetik az autentikus utazási élményt és a személyes tapasztalást?
- K3: Milyen demográfiai különbségek figyelhetők meg a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások autentikusságra gyakorolt hatásának megítélésében?

A kutatási kérdések megválaszolásához egy nagyobb, az okos turizmus egyes jellemzőit vizsgáló több éves projekt részeként kvantitatív, kérdőíves módszertant alkalmaztunk. Ez a megközelítés azért illeszkedett a kutatás céljához, mert lehetővé tette, hogy nagyobb mintán, összehasonlítható módon vizsgáljuk a magyar utazók digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldásokkal kapcsolatos attitűdjét. A kérdőíves adatfelvétel különösen alkalmas volt annak feltárására, hogy a válaszadók mennyiben látják a technológiát a helyi kultúra megértésének támogatójaként, illetve mennyiben érzékelik azt az autentikus élmény és a személyes interakciók lehetséges veszélyeztetőjeként. Emellett a nagy mintanagyság lehetőséget adott a demográfiai különbségek vizsgálatára is, ami közvetlenül kapcsolódik a harmadik kutatási kérdésünkhöz.

A primer adatfelvétel online kérdőíves megkérdezéssel valósult meg 2025 áprilisában és májusában. Az adatgyűjtés lebonyolítását külső lekérdező partner végezte, a kutatócsoport által biztosított kérdőív alapján, amivel a hazai lakosság okos turizmushoz kapcsolódó attitűdjét vizsgáltuk részletesen. Jelen tanulmány a kérdőív azon blokkjára fókuszál, amely a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások, az autentikus élmények, a helyi kultúra megértése és az emberi interakciók kapcsolatát vizsgálta. A válaszadók ötfokozatú skálán értékelték az egyes állításokat, ahol az 1-es érték az egyet nem értést, az 5-ös érték pedig a teljes egyetértést jelentette.

A kialakult 1000 fős minta reprezentatív a 18–70 éves magyar lakosság azon részére, akik legalább alkalmanként szoktak turisztikai céllal utazni. A reprezentativitás biztosítása a nem, az életkori csoport és a lakóhely régiója szerint történt. Ez a mintanagyság lehetővé teszi a főbb attitűdmintázatok stabil bemutatását, valamint a demográfiai csoportok közötti eltérések vizsgálatát.

Az adatok feldolgozása két, egymásra épülő lépésben történt. Ennek megfelelően, elsőként leíró statisztikai módszerekkel mutatjuk be, hogyan viszonyulnak a válaszadók a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások autentikusságra gyakorolt hatásához. Ennek keretében az egyes állítások gyakoriságait vizsgáltuk. Ez a lépés elsősorban az első és a második kutatási kérdés megválaszolását szolgálta.

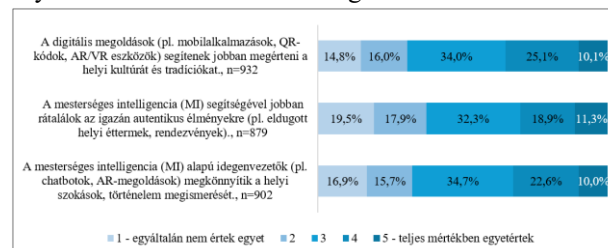
A második lépésben demográfiai háttérelmézést végeztünk annak feltárására, hogy az egyes válaszadói csoportok között kimutathatók-e statisztikailag értelmezhető különbségek. A vizsgált háttérváltozók között szerepelt többek között a nem, az életkor, az utazási gyakoriság, a településtípus és a lakóhely régiója. A Likert-skála típusú állítások, illetve a nem normális eloszlás feltételezése miatt a csoportok számától függően Mann–Whitney U-tesztet és Kruskal–Wallis-tesztet használtunk. A háttérelmézés során 5%-os szignifikanciaszint mellett azonosítottuk a statisztikailag igazolható eltéréseket.

Fontos módszertani megjegyzés, hogy a kutatás nem kifejezetten vidéki örökségi desztinációk látogatói körében készült, hanem a magyar utazók általános attitűdjét vizsgálta. Ennek megfelelően az eredmények nem egy konkrét örökségi helyszínre vonatkozó látogatói tapasztalatként értelmezhetők, hanem olyan általános percepcióként, amely iránymutatást adhat a vidéki örökségi desztinációk fejlesztéséhez.

4. A primer kutatás eredményei

Az első kutatási kérdés arra irányult, hogy hogyan ítélik meg a magyar utazók a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások szerepét a helyi kultúra és tradíciók mélyebb megértésében. Ennek vizsgálatához az 1.

ábra alapján három állítást emeltünk ki: a digitális megoldások kulturális megértést támogató szerepét, az MI autentikus élmények megtalálásában betöltött lehetséges funkcióját, valamint az MI-alapú idegenvezetők szerepét a helyi szokások és történelem megismerésében.

1. ábra: A digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások szerepe a helyi kultúra és tradíciók mélyebb megértésében. *Forrás:* saját szerkesztés.

Az első ehhez kapcsolódó állítás szerint „A digitális megoldások, például mobilalkalmazások, QR-kódok, AR/VR-eszközök segítenek jobban megérteni a helyi kultúrát és tradíciókat.” Ezzel a válaszadók 35,2%-a inkább vagy teljes mértékben egyetértett, míg 30,8% inkább nem értett egyet vele. A közepső, bizonytalanabb válasz aránya 34,0% volt. Ez arra utal, hogy a digitális megoldások kulturális értelmezést segítő szerepe jelen van a látogatói gondolkodásban, de nem tekinthető egyértelműen elfogadott előnynek. A válaszadók jelentős része valószínűleg helyzetfüggően ítéli meg, hogy egy adott digitális megoldás valóban közelebb visz-e a helyi kultúrához.

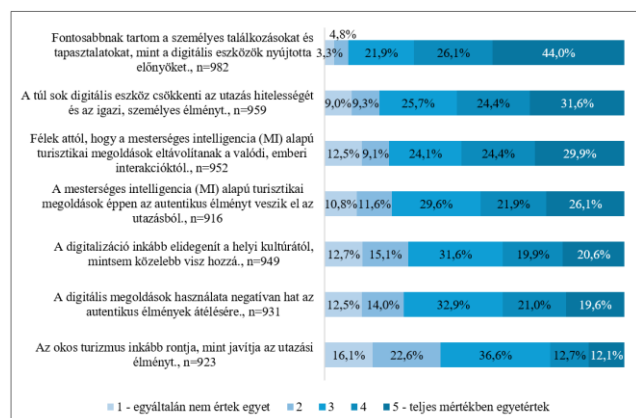
A második állítás az MI autentikus élmények megtalálásában betöltött szerepére vonatkozott, ami az alábbi volt: „A mesterséges intelligencia segítségével jobban rátalálók az igazán autentikus élményekre, például eldugott helyi éttermekre, rendezvényekre.” Ennél az állításnál az egyetértők aránya 30,2%, míg az elutasítóbb válaszok aránya 37,4% volt. A válaszadók 32,3%-a közeputas választ adott. Ez az eredmény azt jelzi, hogy az MI-t a magyar utazók egyelőre nem tekintik magától értetődő eszköznek az autentikus élmények megtalálásában. Bár van egy nyitottabb csoport, sokak számára az autentikus élmény továbbra is inkább személyes ajánlásokhoz, helyi kapcsolatokhoz, spontán felfedezéshez vagy saját tapasztalathoz kötődik.

A harmadik állítás az MI-alapú interpretációhoz kapcsolódott, és az alábbi módon hangzott: „A mesterséges intelligencia alapú idegenvezetők, például chatbotok vagy AR-megoldások megkönnyítik a helyi szokások, történelem megismerését.” Ezzel a válaszadók 32,6%-a értett inkább vagy teljes mértékben egyet, ugyanakkor pontosan ugyanekkora arányban jelentek meg az elutasítóbb válaszok is. A legnagyobb csoportot itt is a középben állók alkották, 34,7%-kal. Ez különösen fontos eredmény, mert azt mutatja, hogy az MI alapú idegenvezetés lehetősége nem idegen a látogatóktól, de a bizalom még nem erős. A technológia elfogadása valószínűleg azon múlik, hogy mennyire hiteles,

helyspecifikus és emberközeli módon képes közvetíteni a helyi történeteket.

A három állítás együtt azt mutatja, hogy a digitális és MI-alapú megoldások kulturális értelmezést támogató szerepe potenciálként jelenik meg, de nem általánosan elfogadott látogatói elvárasként. A digitális eszközök megítélése valamivel kedvezőbb, mint a kifejezetten MI-alapú megoldásoké, ami arra utalhat, hogy a látogatók a már megszokott technológiákat könnyebben kapcsolják össze a kulturális tájékozódással, míg az MI esetében még erősebb a bizonytalanság.

A második kutatási kérdés arra irányult, hogy mennyiben érzékelik a magyar utazók, hogy a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások veszélyeztethetik az autentikus utazási élményt és a személyes tapasztalást. Ennek vizsgálatához elsősorban azokat az állításokat emeltük ki, amelyek a személyes találkozások fontosságára, a túlzott digitalizáció élménycsökkentő hatására, valamint az MI-alapú megoldások emberi interakciókra gyakorolt lehetséges negatív hatására vonatkoztak. Ezzel kapcsolatos eredményeinket a 2. ábra foglalja össze.

2. ábra: A digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások veszélyeztető szerepe az autentikus utazási élményekre. *Forrás:* saját szerkesztés.

A legerősebb eredmény a személyes tapasztalás elsődlegességéhez kapcsolódik. A válaszadók 70,1%-a inkább vagy teljes mértékben egyetértett az alábbi állítással: „Fontosabbnak tartom a személyes találkozásokat és tapasztalatokat, mint a digitális eszközök nyújtotta előnyöket.” Ezzel szemben mindössze 8,1% adott elutasítóbb választ, míg 21,9% közepesen helyezkedett el. Ez egyértelműen jelzi, hogy az utazási élmény értelmezésében a személyesség, a közvetlen tapasztalás és az emberi kapcsolódás továbbra is meghatározó szerepet tölt be. A digitális megoldások tehát nem válthatják ki az utazás emberi dimenzióját, legfeljebb támogatják azt.

A túlzott digitalizációval kapcsolatban szintén markáns óvatosság figyelhető meg. A válaszadók 56%-a inkább vagy teljes mértékben egyetértett az alábbi állítással: „A túl

sok digitális eszköz csökkenti az utazás hitelességét és az igazi, személyes élményt.” Az elutasítóbb válaszok aránya 18,3%, a közeputas válaszoké pedig 25,7% volt. Ez arra utal, hogy a látogatók jelentős része nem önmagában a digitális eszközök jelenlétét tartja problémának, hanem azok túlzott vagy rosszul illeszkedő használatát. A „túl sok” technológia érzete akkor válhat élményrontóvá, ha a digitális réteg elvonja a figyelmet a helyszínről, a helyi emberekről vagy az élmény spontán megéléséről.

A mesterséges intelligenciával kapcsolatban különösen erősen jelenik meg az emberi interakciók elvesztésétől való félelem. A válaszadók 54,3%-a inkább vagy teljes mértékben egyetértett az alábbi állítással: „Félek attól, hogy a mesterséges intelligencia (MI) alapú turisztikai megoldások eltávolítanak a valódi, emberi interakcióktól.” Az elutasítóbb válaszok aránya 21,6%, míg a közeputas válaszoké 24,1% volt. Ez az eredmény különösen fontos az örökségi és vidéki turizmus szempontjából, amely esetében a helyi lakosokkal, vendéglátókkal, idegenvezetőkkel vagy közösségi szereplőkkel való találkozás az élmény egyik központi eleme lehet. Az MI tehát akkor válhat elfogadhatóvá, ha nem a helyi emberi jelenlét kiváltásaként, hanem annak kiegészítőjeként jelenik meg.

Az autentikusság veszélyeztetettségét más állítások is alátámasztják. A válaszadók 48,0%-a inkább vagy teljes mértékben egyetértett az alábbi állítással: „A mesterséges intelligencia (MI) alapú turisztikai megoldások éppen az autentikus élményt veszik el az utazásból.” Emellett a válaszadók 40,5%-a inkább vagy teljes mértékben egyetértett azzal, hogy „A digitalizáció inkább elidegenít a helyi kultúrától, mintsem közelebb visz hozzá.” További 40,6% értett inkább vagy teljes mértékben egyet az alábbi állítással: „A digitális megoldások használata negatívan hat az autentikus élmények átélésére.” Ezek az eredmények azt mutatják, hogy az autentikusság sérülésétől való félelem nem elszigetelt jelenség, hanem több szinten is megjelenik: a helyi kultúrához való kapcsolódásban, az emberi interakciókban és az élmény személyességében egyaránt.

Ugyanakkor az eredmények nem értelmezhetők általános technologiaelutasításként. Erre utal, hogy azzal az állítással, miszerint az okos turizmus inkább rontja, mint javítja az utazási élményt, csak a válaszadók 24,8%-a értett inkább vagy teljes mértékben egyet. Ezzel szemben 38,7% inkább elutasította ezt az állítást, 36,6% pedig közeputas választ adott. Ez fontos árnyalat, mert a magyar utazók nem feltétlenül az okos turizmust utasítják el, hanem annak túlzott, személytelen vagy az élményre rátelepedő formáitól tartanak.

A harmadik kutatási kérdés arra irányult, hogy milyen demográfiai különbségek figyelhetők meg a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások autentikusságra gyakorolt hatásának megítélésében. Ennek

vizsgálatához három, egymást jól kiegészítő változót emelünk ki, melyek az MI autentikus élménykeresést támogató szerepét, az MI autentikusságot veszélyeztető percepcióját, valamint az autentikusság sérülésének ténylegesen megta-
pasztalt előfordulását vizsgálták.

Az első vizsgált állítás a mesterséges intelligencia lehetséges pozitív szerepére vonatkozott: „A mesterséges intelligencia (MI) segítségével jobban rátalálok az igazán autentikus élményekre (pl. eldugott helyi éttermek, rendezvények)”. Ahogy fentebb már bemutattuk az összes válaszadó körében az egyetértők aránya 30,2% volt, miközben 37,4% inkább nem értett egyet az állítással, 32,3% pedig középutas választ adott. Az életkori bontás alapján a fiatalabbak valamivel nyitottabbak erre a lehetőségre. A 18–29 évesek 36,2%-a értett inkább vagy teljes mértékben egyet azzal, hogy az MI segítségével könnyebben rátalálhat autentikus élményekre. A 30–39 éveseknél ez az arány 32,3%, a 40–49 éveseknél 28,1%, míg a 60–70 éveseknél már csak 21,7%. Ezzel párhuzamosan az elutasító válaszok aránya az idősebb csoportokban erősebb: a 60–70 évesek fele inkább nem értett egyet az állítással. Ez arra utal, hogy az idősebb utazók számára az autentikus élmények megtalálása kevésbé kapcsolódik algoritmikus ajánlásokhoz, és inkább személyes tapasztalatokhoz, emberi ajánlásokhoz vagy helyi kapcsolatokhoz kötődhet (1. táblázat).

	1 - egyáltalán nem értek egyet	2	3	4	5 - teljes mértékben egyetértek
18-29 éves, n=174	14,9%	16,1%	32,8%	16,7%	19,5%
30-39 éves, n=164	14,0%	15,9%	37,8%	21,3%	11,0%
40-49 éves, n=217	18,0%	18,4%	35,5%	17,5%	10,6%
50-59 éves, n=172	22,7%	19,2%	26,2%	23,3%	8,7%
60-70 éves, n=152	28,9%	21,1%	28,3%	15,8%	5,9%
összes válaszadó, n=879	19,5%	18,1%	32,3%	18,9%	11,3%

1. táblázat: A mesterséges intelligencia megítélése az autentikus élmények felfedezésében. Forrás: saját szerkesztés.

A második kiválasztott állítás az MI negatív, autentikusságot veszélyeztető értelmezését ragadta meg: „A mesterséges intelligencia (MI) alapú turisztikai megoldások éppen az autentikus élményt veszik el az utazásból.” A fentiek szerint az összes válaszadó 48,0%-a inkább vagy teljes mértékben egyetértett ezzel az állítással, míg 22,4% inkább nem értett egyet vele, 29,6% pedig középben helyezkedett el. Ez az eredmény azt jelzi, hogy az MI autentikus élményekre gyakorolt lehetséges negatív hatása markánsan jelen van a magyar utazók gondolkodásában. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy ezzel az állítással kapcsolatban egyetlen vizsgált demográfiai ismérv szerint sem sikerült szignifikáns különbséget kimutatni. Ez azt jelenti, hogy az MI autentikusságot veszélyeztető szerepének érzékelése nem köthető egyértelműen valamely konkrét válaszadói csoporthoz. Nem pusztán az idősebbek, a fiatalabbak, a

férfiak, a nők vagy bizonyos településtípuson élők sajátos vélekedéséről van szó, hanem sokkal inkább egy általánosabb, szélesebb körben megjelenő látogatói bizonytalanságról. Ez különösen fontos eredmény, mert arra utal, hogy az MI-vel kapcsolatos autentikussági kockázat nem szűkíthető le egyetlen demográfiai szegmens problémájára. Miközben az előző állítás alapján az MI autentikus élmények megtalálását segítő szerepében inkább életkori különbségek mutatkoztak, az MI autentikus élményt elvevő hatásával kapcsolatos aggodalom általánosabban jelenik meg.

A harmadik változó már nem általános attitűdöt, hanem tapasztalati jellegű percepciót mért: „Mennyire tapasztalta azt, hogy a digitális/mesterséges intelligencia (MI) alapú megoldások miatt úgy érezte, hogy utazásának hitelessége / autentikussága sérült?” Az összes válaszadó 53,1%-a szerint ez soha nem fordult elő, ugyanakkor 40,1% néhányszor, 6,8% pedig sokszor tapasztalt ilyen helyzetet. Vagyis az autentikusság sérülése nem általános élmény, de nem is elhanyagolható, mivel a válaszadók közel fele legalább néhányszor már érzékelt ilyen hatást.

Az utazási gyakoriság szerint a gyakrabban utazók körében erősebben jelenik meg az autentikusság sérülésének tapasztalata. Az évente több alkalommal utazók 51,3%-a, az évente egyszer utazók 49,6%-a jelezte, hogy legalább néhányszor tapasztalta ezt, míg a ritkábban utazóknál ez az arány 35,4%. Ez arra utalhat, hogy a gyakoribb utazás több digitális kontaktponttal jár, így nagyobb eséllyel fordulnak elő olyan helyzetek is, amikor a technológia nem támogatja, hanem zavarja az autentikus élmény megélését. A nemek szerinti bontásban a nők esetén nagyobb arányban jelent meg ez a probléma. A nők 52,0%-a legalább néhányszor tapasztalta az utazás hitelességének vagy autentikusságának sérülését digitális vagy MI-alapú megoldások miatt, míg a férfiaknál ez az arány 42,1%.

Életkor szerint a 40–49 évesek körében volt a legmagasabb azok aránya, akik legalább néhányszor tapasztalták az autentikusság sérülését, 53,9%-kal. A 18–29 éveseknél ez az arány 48,2%, a 30–39 éveseknél 46,5%, az 50–59 éveseknél 43,2%, míg a 60–70 éveseknél 41,6%. Érdekes ugyanakkor, hogy a „sokszor” választ a 60–70 évesek jelölték a legnagyobb arányban, 9,1%-kal. A településtípus szerinti eredmények alapján az autentikusság sérülésének tapasztalata a megyei jogú városokban élők körében jelent meg a legerősebben: 51,4% legalább néhányszor átélt ilyen helyzetet. A városban élőknel ez az arány 48,5%, Budapesten 45,7%, míg a falvakban élőknel 39,9%. A falvakban élők körében a legmagasabb a „soha” válasz aránya, 60,1%, ami arra utalhat, hogy esetükben ritkábban fordulnak elő olyan erősen digitalizált turisztikai helyzetek, amelyek az autentikusság sérülésének érzetét válthatnák ki (2. táblázat).

	Sokszor	Néhányszor	Soha
évente több alkalommal, n=434	7,8%	43,5%	48,6%
évente egyszer, n=325	6,8%	42,8%	50,5%
ritkábban, mint évente egyszer, n=240	5,0%	30,4%	64,6%
férfi, n=502	7,6%	34,5%	58,0%
nő, n=498	6,2%	45,8%	48,0%
18-29 éves, n=191	8,9%	39,3%	51,8%
30-39 éves, n=185	4,9%	41,6%	53,5%
40-49 éves, n=236	8,1%	45,8%	46,2%
50-59 éves, n=192	3,1%	40,1%	56,8%
60-70 éves, n=197	9,1%	32,5%	58,4%
Budapest, n=230	8,7%	37,0%	54,3%
megyei jogú város, n=309	6,1%	45,3%	48,5%
város, n=264	5,3%	43,2%	51,5%
falu, n=198	8,1%	31,8%	60,1%
összes válaszadó, n=1000	6,8%	40,1%	53,1%

2. táblázat: Az autentikusság sérülésének tapasztalata digitális és MI-alapú turisztikai megoldások miatt. Forrás: saját szerkesztés.

5. Következtetések

Jelen tanulmány célja a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások autentikus élményekre gyakorolt látogatói megítélésének feltárása volt a magyar utazók körében, különös tekintettel a helyi kultúra megértésére és az emberi interakciók megőrzésére. Az elemzés további célja az volt, hogy az eredmények alapján gyakorlati fejlesztési tanulságokat fogalmazzon meg a vidéki örökségi desztinációk számára.

Az első kutatási kérdés így hangzott: K1: „Hogyan ítélik meg a magyar utazók a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások szerepét a helyi kultúra és tradíciók mélyebb megértésében?” Az eredmények alapján a válaszadók mérsékelt nyitottságot mutatnak a digitális és MI alapú megoldások kulturális interpretációs szerepe iránt, de az elfogadás nem egyértelmű. A digitális eszközök és az MI alapú idegenvezetési megoldások potenciálisan támogathatják a helyi kultúra megértését, ugyanakkor a válaszadók jelentős része bizonytalan abban, hogy ezek valóban mélyebb és hitelesebb kulturális élményt nyújtanak-e.

A második kutatási kérdés a következő volt: K2: „Mennyiben érzékelik a magyar utazók, hogy a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások veszélyeztethetik az autentikus utazási élményt és a személyes tapasztalást?” Az eredmények szerint a magyar utazók jelentős része érzékeli ezt a kockázatot. Különösen erősen jelent meg a személyes találkozások és tapasztalatok elsődlegessége, a túlzott digitalizáció hitelességszökkentő hatásától való óvatosság, valamint az a félelem, hogy az MI alapú turisztikai megoldások eltávolíthatnak a valódi emberi interakcióktól. Fontos ugyanakkor, hogy ez nem általános technológiaelutasítást jelent, hanem inkább feltételes elfogadást, azaz a technológia támogató és

választható eszközként könnyebben elfogadható, mint az élményt helyettesítő megoldásként.

A harmadik kutatási kérdés így szólt: K3: „Milyen demográfiai különbségek figyelhetők meg a digitális és mesterséges intelligencia alapú turisztikai megoldások autentikusságra gyakorolt hatásának megítélésében?” Az eredmények alapján az MI autentikus élmények megtalálását segítő szerepével kapcsolatban életkori különbségek mutatkoztak. A fiatalabb válaszadók nyitottabbak voltak erre a lehetőségre, míg az idősebb korcsoportok szkeptikusabbnak bizonyultak. Az MI autentikus élményt elvevő hatásával kapcsolatban ugyanakkor nem sikerült szignifikáns demográfiai eltérést kimutatni, ami arra utal, hogy ez az aggodalom szélesebb körben jelen lévő látogatói bizonytalanságként értelmezhető. Az autentikusság sérülésének tapasztalata az utazási gyakoriság, a nem, az életkor és a településtípus szerint is eltérő mintázatokat mutatott.

A kutatás gyakorlati tanulsága, hogy a vidéki örökségi desztinációkban a digitális és MI alapú megoldások legfontosabb szerepe nem az élmény helyettesítése, hanem annak támogatása lehet. A helyi történetek, hagyományok, kulturális jelentések és személyes találkozások központi szerepet töltenek be az örökségturisztikai élményben, ezért a technológiai fejlesztéseknek ezek megértését és átélését kell segíteniük. Ilyen eszközök lehetnek például a QR-kódon keresztül elérhető helyi történetek, a digitális útikalauzok, az audio guide-ok, az AR alapú kiegészítő tartalmak vagy az MI-támogatott ajánlórendszerek.

A fejlesztések tervezésekor különösen fontos a mértéktartás, a választhatóság és az emberi jelenlét megőrzése. Egy MI alapú chatbot, digitális idegenvezető vagy AR-megoldás akkor illeszkedhet jól a vidéki örökségi élményhez, ha nem kiváltja a helyi idegenvezetőt, vendéglátót vagy közösségi szereplőt, hanem kiegészíti és elmélyíti a velük való találkozást. A digitálisan nyitottabb látogatók számára értéket jelenthetnek az interaktív megoldások, míg az idősebb vagy személyesebb élményt kereső csoportok számára az egyszerű használat, az emberi segítség és az opcionális technológiai jelenlét lehet különösen fontos. A digitális és MI alapú megoldások a fenntartható desztinációfejlesztést is támogathatják. Az adatvezérelt eszközök hozzájárulhatnak a látogatói áramlások elosztásához, a kevésbé ismert helyszínek láthatóvá tételéhez és az időbeli terhelés csökkentéséhez. Ebben az értelemben az okos turizmus nemcsak élményfejlesztési, hanem fenntarthatósági eszköz is lehet.

A tanulmány elméleti hozzájárulása abban ragadható meg, hogy az okos turizmus és az autentikus turisztikai élmény kapcsolatát látogatói és élményközpontú megközelítésből értelmezi. Az okos turizmus szakirodalma a technológiai és adat-vezérelt szolgáltatásfejlesztés szerepét hangsúlyozza (Gretzel et al., 2015; Buhalis & Amaranggana,

2015), míg az autentikusság turizmuselméleti megközelítései a személyes megélés, a kulturális jelentések és az emberi kapcsolódások fontosságára mutatnak rá (MacCannell 1973; Wang, 1999; Kolar & Žabkar, 2010). Eredményeink e két nézőpontot kapcsolják össze, és arra utalnak, hogy a technológia értéke nem önmagában a digitális újdonságban, hanem az autentikus élmény személyes, kulturális és hitelességi dimenzióinak támogatásában rejlik. A tanulmány ezért a hitelességvezérelt okos turizmus megközelítése mellett érvel, amelyben a technológia nem főszereplő, hanem az értelmezést, tájékozódást és fenntartható élménytervezést támogató eszköz.

A kutatás legfontosabb korlátja, hogy az adatfelvétel nem kifejezetten vidéki örökségi desztinációk látogatói körében készült, hanem a magyar utazók általános attitűdjeit vizsgálta. Így az eredmények nem konkrét örökségi helyszínek látogatói tapasztalataiként, hanem általánosabb percepciókként értelmezhetők. További korlát, hogy a kutatás keresztmetszeti, önbevalláson alapuló kérdőíves adatfelvételre épült, ezért nem alkalmas oksági kapcsolatok vagy időbeli változások vizsgálatára.

Irodalomjegyzék

- Buhalis, D. & Sinarta, Y. (2019). Real-time co-creation and nowness service: lessons from tourism and hospitality. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 36 (5): 563–582. DOI: 10.1080/10548408.2019.1592059
- Buhalis, D. & Amaranggana, A. (2015). Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience Through Personalisation of Services. In: Tussyadiah, I. & Inversini, A. (eds.) *Information and Communication Technologies in Tourism 2015*. Cham: Springer, pp. 377–389. DOI: 10.1007/978-3-319-14343-9_28
- Chhabra, D., Healy, R., & Sills, E. (2003). Staged authenticity and heritage tourism. *Annals of Tourism Research*, 30 (3): 702–719. DOI: 10.1016/S0160-7383(03)00044-6
- Cohen, E. (1988). Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15 (3): 371–386. DOI: 10.1016/0160-7383(88)90028-X
- Csapody, B. & Jászberényi, M. (2024). A mesterséges intelligencia alkalmazása a vendéglátásmenedzsmentben. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (1): 7–22. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.01.01
- Csapó, J. & Gonda, T. (2019). A hazai lakosság utazási motivációinak és szokásainak elemzése az aktív turizmus és a fizikai aktivitás tekintetében. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 4 (4): 57–70. DOI: 10.15170/TVT.2019.04.04.06
- Csapó, J. & Matesz, K. (2007). A kulturális turizmus jelentősége és szerepe napjaink idegenforgalmában. *Földrajzi Értesítő*, 56 (3–4): 291–301.
- Deák, A., Liptákné Juhász, A., & B. Pristiyák, E. (2019). Felső-Tisza-vidéki örökségtúrák tapasztalata, a műemlékbemutató új formái alapján. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 4 (2): 39–58. DOI: 10.33538/TVT.190402.3
- Gonda, T. & Rátz, T. (2024). A felelősségteljes magatartás erősödése a turisták körében. *Modern Geográfia*, 19 (4): 147–164. DOI: 10.15170/MG.2024.19.04.08
- Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. *Electronic Markets*, 25 (3): 179–188. DOI: 10.1007/s12525-015-0196-8
- Grotte, J., Béres, I., Magyar, T., & Marczellné Szilágyi, E. (2023). A Z generáció digitális eszközhasználatára szabados utazásaik során. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 8 (3): 7–18. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.03.01
- Iványi, T. (2022). Az okostelefon és az okosturizmus, mint a modern turisztikai élmény összetevői. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 7 (2): 35–48. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.02.03
- Kolar, T. & Žabkar, V. (2010). A consumer-based model of authenticity: An oxymoron or the foundation of cultural heritage marketing? *Tourism Management*, 31 (5): 652–664. DOI: 10.1016/j.tourman.2009.07.010
- Kundi, V. (2018). Az élmény értelmezésének és tartalmi elemeinek átalakulása a 90-es évektől napjainkig idegenvezetők és utazási irodai referensek körében végzett felmérés eredményei. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 3 (2): 4–17.
- MacCannell, D. (1973). Staged authenticity: Arrangements of social space in tourist settings. *American Journal of Sociology*, 79 (3): 589–603. DOI: 10.1086/225585
- Pinke-Sziva, I. & Boros, K. (2020). Élményalapú utazás a Budapestre irányuló üzleti turizmusban – a konferencia- és eseményszervezés kihívásai. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 5 (1): 61–70. DOI: 10.15170/TVT.2020.05.01.05

A jövőbeni kutatások számára érdemes lenne konkrét vidéki örökségi helyszíneken vizsgálni, hogy a látogatók miként élik meg a digitális és MI alapú megoldásokat valós használati helyzetekben. Emellett kvalitatív kutatások is segíthetnék annak mélyebb megértését, hogy a látogatók mit tekintenek autentikus élménynek, és milyen technológiai jelenlétet éreznek támogató vagy zavaró tényezőnek.

A tanulmány eredményei alapján a vidéki örökségturizmus jövője nem technológiamentes és nem is technológia-vezérelt, hanem hitelesség-vezérelt. A digitális és MI alapú megoldások akkor teremthetnek valódi értéket, ha a helyi kultúra megértését, az emberi kapcsolódást, a személyes élmény megőrzését és a fenntartható látogatásmenedzsmentet szolgálják.

Köszönetnyilvánítás A 142571 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a „OTKA” K_22 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

- Spiegler, P., Nagy, D., & Egyed, I. (2023). Az örökségi értékek turisztikai hasznosításának lehetőségei Baranyában a horvát-magyar határ mentén. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 8 (3): 99–117. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.03.07
- Timothy, D. J. & Boyd, S. W. (2003). *Heritage Tourism*. Harlow: Prentice Hall.
- Tóth, B., Nagy, Gy., & Hegedűs, G. (2017). A helyi értékek és hungarikumok turisztikai attrakcióvá való fejlesztési lehetőségei alföldi példákon keresztül. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 2 (2): 4–19.
- Tussyadiah, I. (2020). A review of research into automation in tourism: Launching the Annals of Tourism Research Curated Collection on Artificial Intelligence and Robotics in Tourism. *Annals of Tourism Research*, 81: 102883. DOI: 10.1016/j.annals.2020.102883
- Wang, N. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of Tourism Research*, 26 (2): 349–370. DOI: 10.1016/S0160-7383(98)00103-0

Nyilatkozat mesterséges intelligencia használatáról

A szerzők a kézirat előkészítése során mesterséges intelligencia alapú nyelvi eszközt használtak a szöveg megfogalmazásának támogatására, egyes részek szerkezeti és stiláris finomítására, a címváltozatok átgondolására, valamint a szakirodalmi és eredményközlő részek koherensebb szövegezésére. Az eszköz nem vett részt az adatfelvételben és a statisztikai adatelemzésben. A kutatási kérdések, az elemzési logika, az eredmények szakmai értelmezése, a következtetések levonása és a kézirat végleges tartalma a szerzők önálló szakmai döntésein alapul. A kézirat tartalmáért, állításaiért és hivatkozásaiért a szerzők teljes felelősséget vállalnak.

A VIDÉKI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG SZEREPE AZ EURÓPAI KULTURÁLIS UTAK FEJLESZTÉSÉBEN: NÉHÁNY NEMZETKÖZI JÓ GYAKORLAT BEMUTATÁSA

Nagy Katalin

*Mesteroktató, Miskolci Egyetem,
Gazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet
katalin.nagy@uni-miskolc.hu
ORCID: 0000-0002-0449-4111*

ABSZTRAKT

A vidéki kulturális örökség turisztikai hasznosítása a helyi hagyományok, kézműves termékek, gasztronómia és épített örökség (hungarikumok) élményszerű bemutatásán alapul, ami a fenntartható vidékfejlesztést, a közösségek megújulását és a helyi gazdaság növekedését szolgálja. A tematikus utak és a "vidékidill" nosztalgiaja kulcsfontosságú az autentikus élményekre vágyó látogatók bevonzásában. A vidéki kulturális örökség turisztikai hasznosításának legfontosabb eszközei között találjuk például a helyi termékeket és a gasztronómiát, az élő hagyományokat és a kézművességet, az épített örökség elemeit, s nem utolsósorban az ezeket is bemutató tematikus utakat és hálózatokat. A helyi értékeket, különösen a vidéki kulturális örökség elemeit összekapcsoló tematikus utak (pl. borutak, kézműves utak) segítenek a látogatók tájékozódásában és a térségi kínálat egységesítésében. Megjelennek a határon átnyúló együttműködésekben is: az európai uniós programok támogatják a kulturális örökség határon átnyúló hasznosítását, megerősítve a régiók közötti kapcsolatokat. A kulturális örökség megőrzését szolgáló, turisztikai célokat is tartalmazó, átfogó program az Európa Tanács Kulturális Útvonalak kezdeményezése volt 1987-ben, elsőként a Santiago de Compostelába vezető, Camino de Santiago zarándokút létrehozásával. A minősítéssel rendelkező kulturális útvonalak száma jelenleg 49. A program olyan szilárd alapokkal és előírásokkal bír, melyek helyi adaptálásával kisebb, regionális útvonalak is kialakíthatók. Magyarországon az első tematikus útvonalak között elsősorban a borutakat találjuk, melyben a Villányi borvidék élen járt, egyidejűleg kínálva a bor és a kulturális örökség megismerésének lehetőségét. Számos jó kezdeményezéssel találkozhatunk országszerte, melyek zöme azonban – hol ilyen, hol olyan okok miatt – elszorvadt, nem működnek valódi útvonalként, megmaradtak csupán promóció szinten. Sajnálatos tény az is, hogy az ország turisztikai stratégiáiban, fejlesztési programjaiban sem élveznek még megnevezést sem a tematikus útvonal jellegű fejlesztések, s nem prioritás a kiemelkedő védjegyet, így minőséget, s nemzetközi láthatóságot biztosító Európai Kulturális Útvonalak sem. Jelen tanulmány áttekinti a vidéki kulturális örökség szerepét a turizmus és kulturális utak fejlesztésében, néhány nemzetközi jó gyakorlat bemutatásával.

Kulcsszavak:

*kulturális örökség,
kulturális örökség turisztikai hasznosítása,
kulturális útvonalak,
kulturális útvonalak fejlesztése*

THE ROLE OF RURAL CULTURAL HERITAGE IN THE DEVELOPMENT OF EUROPEAN CULTURAL ROUTES: PRESENTATION OF SOME INTERNATIONAL BEST PRACTICES

ABSTRACT

The promotion of rural cultural heritage for tourism is based on the experiential presentation of local traditions, artisanal products, gastronomy, and built heritage (Hungarian cultural treasures), which serves to foster sustainable rural development, community revitalization, and local economic growth. Thematic routes and the nostalgia for the "rural idyll" are key to attracting visitors seeking authentic experiences. Among the most important tools for promoting rural cultural heritage in tourism are, for example, local products and gastronomy, living traditions and crafts, elements of the built heritage, and, finally, the thematic routes and networks that showcase these. Thematic routes that connect local values, particularly elements of rural cultural heritage (e.g., wine routes, craft routes), help visitors navigate the area and contribute to the standardization of the region's offerings. They are also evident in cross-border cooperation: European Union programs support the cross-border promotion of cultural heritage, thereby strengthening ties between regions. The Council of Europe's Cultural Routes initiative, launched in 1987, was a comprehensive program aimed at preserving cultural heritage while also serving tourism objectives, beginning with the designation of the Camino de Santiago pilgrimage route to Santiago de Compostela. There are currently 49 certified cultural routes. The program has such a solid foundation and set of guidelines that, with local adaptation, smaller, regional routes can also be developed. Among the first themed routes in Hungary, wine routes stand out, with the Villány wine region leading the way by offering visitors the chance to explore both wine and cultural heritage. There are numerous promising initiatives across the country, but most of them – for one reason or another – have faded away; they no longer function as actual routes and have remained merely at the promotional level. It is also regrettable that thematic route-based developments are not even mentioned in the country's tourism strategies and development programs, nor are the European Cultural Routes – which serve as a hallmark of excellence, ensuring quality and international visibility – considered a priority. This study examines the role of rural cultural heritage in the development of tourism and cultural routes, highlighting some international best practices.

Keywords:

*cultural heritage,
tourism-based utilization of cultural heritage,
cultural routes,
development of cultural routes*

1. Bevezetés

A kulturális örökség nem csupán régi épületeket vagy poros könyveket jelent; ez az a láthatatlan szál, amely összeköti a múltunkat a jelenünkkel, és irányt mutat a jövőnknek. Az örökség identitást ad: segít megválaszolni a „ki vagyok én?”, és a „hová tartozom?” kérdéseket. Az örökség közösséget épít: közös történetek és értékek révén kovácsolja össze az embereket. Az örökség tanulási alap: a múlt megoldásai és hibái inspirációt adnak a mai problémákhoz. Az örökségünk olyan, mint egy időkapzsula, amit nem elásunk, hanem nap mint nap használunk. Nem díszlet, hanem az a fundamentum, amire az életünket építjük.

Az európai kulturális utak – melyek az örökség megőrzésének legmagasabb szintjét képviselik – nem csupán aszfaltozott csíkok a térképen, hanem láthatatlan szellemi hidak. Amikor egy vidéki kisközösség megőrzi a maga templomát, népdalát vagy kézműves hagyományát, nemcsak a saját múltját menti meg, hanem egy-egy fontos állomást épít ki azon a közös európai térképen, amelyen mindannyian utazunk. A vidék nem a periféria, hanem az európai kultúra pulzáló kapilláris hálózata. A vidéki kulturális örökség adja az utazás mélységét és hitelességét; ez az a „genius loci”, azaz a hely szelleme, amely nélkül az európai utak csak üres folyosók lennének. A célunk, hogy ezeket a kincseket ne csak megőrizzük, hanem bekapcsoljuk a kontinens vérkeringésébe.

Az örökség egyfajta alapanyag, a vidék érintetlen, autentikus kincse. Az út az eszköz, a hálózatba kapcsolás, amely láthatóvá teszi a helyi értékeket. A fejlődés pedig a cél, melynek révén a kulturális turizmus fenntartható jövőt hozhat a kistelepüléseknek.

Amikor erről a témáról beszélünk, valójában egy kettős küldetésről beszélünk. Egyfelől a vidéki örökség a mi szellemi horgonyunk: az a megtartó erő, amely a helyi közösségeknek identitást, büszkeséget és jövőképet ad. Másfelől viszont ez az örökség egy gazdasági erőforrás is: az európai kulturális utak hálózatába való bekapcsolódás olyan láthatóságot és fenntartható turisztikai bevételt jelent, amely képes életet lehelni a lassan elnéptelenedő térségekbe is. Az európai kulturális utak nemcsak turistákat hoznak a vidékre, hanem a vidék értékeit viszik el Európába. Ebben az összefüggésben az örökségvédelem már nem csupán a múlt konzerválása, hanem a vidék jövőjének tudatos tervezése.

2. A kulturális örökség és szerepe a (vidéki) turizmusban

2.1. Mi a vidék?

Már ez önmagában egy igen komplex fogalom, egy összetett társadalmi, gazdasági és térbeli kategória, amelynek jelentése a megközelítéstől függően változik.

Földrajzi és statisztikai értelmezésben gyakran a „nem városi” térségeket jelenti. Ide tartoznak az alacsony népsűrűségű területek, a falvak és a mezőgazdasági művelés alatt álló földek. Funkcionálisan a vidéket elsősorban a mezőgazdasági tevékenységgel, a természetközeli életmóddal és a sajátos tájhasználattal azonosítják. Társadalmi és kulturális kontextusban a vidékhez gyakran kapcsolódik egyfajta identitás, hagyományörzés és szorosabb közösségi kapcsolatrendszer. Közigazgatási szempontból, Magyarországon és az EU-ban is, gyakran statisztikai mutatók (pl. népsűrűség, lakosságszám) alapján különítik el a vidéki térségeket a városiaktól a fejlesztéspolitikai célok érdekében. Jelentheti egy központhoz (pl. a fővároshoz) képest távolabb eső területeket, vagy egy adott tájegység környékét (pl. „a Mátra vidéke”). A vidék statisztikai meghatározása és fejlesztése szorosan összefügg. A pontos lehatárolás dönti el, mely térségek és települések juthatnak hozzá a kifejezetten nekik szánt forrásokhoz. A nemzetközi és hazai gyakorlatban leggyakrabban a népsűrűség és a településméret

alapján húzzák meg a határokat. Az OECD módszertana a legelterjedtebb, miszerint vidéki településnek (lokálisnak) azt tekintik, ahol a népsűrűség 150 fő/km² alatt van. A régiókat (Magyarországon a megyéket/kistérségeket) az alapján sorolják be, hogy lakosságuk mekkora hányada él ilyen vidéki településeken. Így beszélhetünk túlnyomóan vidéki (a lakosság több mint 50%-a él vidéki térségben), köztes (a lakosság 15–50%-a vidéki) és túlnyomóan városi (kevesebb mint 15% a vidéki lakosok aránya) térségekről. A magyar fejlesztéspolitikában gyakran a 10.000 fő alatti lakosságszámot tekintik a vidéki jelleg mérőszámának. A népszerű Magyar Falu Program pedig célzottan az 5000 fő alatti állandó lakosú településeket támogatja (Kis, 2011; Kovács et al., 2015; Morvay, 2017; Rechnitzer & Smakó, 2016; Jámor & Mizik, 2016).

A modern szemléletben a vidék már nem csupán a város ellentéte vagy „elmaradott” terület, hanem egy önálló értékekkel bíró, többfunkciós térség, amely kulcsszerepet játszik az élelmiszertermelésben és a környezetvédelemben.

2.2. A kulturális örökség

A kulturális örökség az emberiség múltjából örökölt, generációkon át fennmaradt anyagi és szellemi értékek összessége, amelyek közösségek identitását, hagyományait és tudását tükrözik. Ez magában foglalja a múzeumokat, műemlékeket, régészeti lelőhelyeket, műalkotásokat, történelmi városokat és a tágabb épített környezetet, irodalmi, zenei, audiovizuális és digitális műveket, valamint a szóbeli hagyományokat, szokásokat és kézműves tudást. Ennek megfelelően két nagy csoportja az anyagi és a szellemi kulturális örökség. Utóbbiak az UNESCO 2003-as egyezménye¹ szerint a közösségek kultúrájának élő részei, amelyek nemzedékről nemzedékre öröklődnek.

2.3. Jogi védelem

Az örökségeket számos nemzetközi egyezmény védi, melyek közül a legfontosabbak (a teljesség igénye nélkül):

- 1972: UNESCO Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről.
- 1999: Kulturális Turizmus Nemzetközi Kartája (ICOMOS) – célja, hogy segítse a turisztikai szakmát az olyan fenntartható fejlesztésben, amely tiszteletben tartja és előmozdítja a befogadó közösségek örökségét és élő kultúráját; segítsen összehangolni a műemlékvédelmi és turisztikai érdekeket.

¹ Az UNESCO 2003-ban elfogadott Egyezménye a szellemi kulturális örökség megőrzéséről (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) a hagyományos kultúra, az élő hagyományok és kifejezési formák védelmét célzó nemzetközi dokumentum. Az egyezmény hangsúlyozza, hogy a szellemi örökséget a közösségek hozzák létre, tartják fenn és adják tovább, így a megőrzésben is ők a legfontosabb szereplők. Magyarország

2006-ban ratifikálta az egyezményt, amelyet a 2006. évi XXXVIII. törvény hirdetett ki. Az 1972-es világörökségi egyezmény kiterjesztéseként, a 2003-as dokumentum a globalizáció okozta kihívásokra válaszul jött létre, hogy megvédje a veszélyeztetett hagyományokat. 2020 júliusáig több mint 180 állam csatlakozott a megállapodáshoz.

- 2000: Krakói Karta – meghatározza az épített örökség típusait; kiemeli, hogy a kulturális örökség védelme integrált részét kell, hogy képezze a helyi közösség fejlesztési és kezelési elképzeléseinek, minthogy az hozzájárulhat a társadalom fenntartható, minőségi, gazdasági és szociális fejlődéséhez. Ugyanakkor a kulturális turizmust – a helyi gazdaságra gyakorolt kedvező hatása mellett – egyfajta veszélyeztető tényezőként is említi.

- 2003: UNESCO Egyezmény a Kulturális Örökség Megőrzéséről.

- 2003: Nyizsnyij Tagil Karta – az ipari örökség védelméről.

- 2008: Kulturális Örökségi Helyszínek Értelmezésének és Bemutatásának Kartája.

- 2008: Kulturális Utak Kartája.

Hazánk 1985-ben csatlakozott az UNESCO 1972. november 16-án aláírt Világörökségi Egyezményéhez, melyet az 1985. évi 21. törvényerejű rendeletben hirdettek ki. Később, a Világörökségi Egyezmény hatékony hazai végrehajtásához, a kiemelkedő egyetemes értékek megőrzéséhez a magyar Országgyűlés megalkotta a 2011. évi LXXVII. törvényt a világörökségről. 2001-ben törvényt fogadtak el a kulturális örökség védelméről, 2006-ban pedig csatlakoztunk a szellemi kulturális örökség védelméről szóló egyezményhez.

2.4. Világörökségek

Az UNESCO Világörökség a kiemelkedő egyetemes értékkel bíró kulturális és természeti helyszínek megóvását célzó program, melyet 1972-ben alapítottak. A listára kerülés hatalmas presztízst, és egyben kötelezettséget is jelent a helyszínek védelmére a jövő generációi számára.

A világörökségi listán jelenleg 1248 helyszín szerepel, ebből 51 határon átnyúló, 170 országban (whc.unesco.org). Az 1. táblázat összefoglalja a legfontosabb adatokat, a helyszínek UNESCO régiók szerinti megoszlásában, kulturális – természeti – vegyes kategóriákban, valamint annak százalékos megoszlásában, hogy városi vagy vidéki környezetben lévő örökségről van-e szó.

UNESCO régiók	kult.	term.	vegyes	városi	vidéki	össz.	%	országok száma
Latin Amerika és a Karibi-térség	105	40	8	32%	68%	153	12.26%	28
Európa és Észak-Amerika	496	72	12	48%	52%	580	46.47%	50
Ázsia és a Csendes-óceáni térség	220	73	13	35%	65%	306	24.52%	36
Arab államok	88	6	3	42%	58%	97	7.77%	18
Afrika	63	44	5	15%	85%	112	8.97%	38
Összesen	972	235	41	37%	63%	1248	100%	170

1. táblázat: UNESCO világörökségek. Forrás: saját szerkesztés.

A táblázat alapján a következő megállapításokat tehetjük. Az összesített listán vidéki túlsúly tapasztalható. Bár a híres

városi helyszínek (pl. Velence vagy Párizs) több figyelmet kapnak, a helyszínek közel kétharmada (63%) vidéki környezetben található. Ide tartoznak a természeti örökségek (pl. hegyláncok, őserdők, tengeri rezervátumok); kulturális tájak (pl. teraszos rizsföldek, borvidékek (pl. Tokaj), zarándokutak) és régészeti helyszínek, főként olyan romvárosok, amelyek körül ma már nincs aktív település (pl. Machu Picchu, Petra).

Ez a statisztika alátámasztja, hogy a kulturális örökség megőrzése valójában a vidéki térségek fenntarthatóságának kulcsa. Mivel a világörökségi kincsek többsége vidéken található, ezek a térségek nem „maradék” területek, hanem a világ legfontosabb kulturális és természeti tőkéjének elsődleges őrői.

2.5. A kulturális örökség hasznosítása a turizmusfejlesztésben

A vidéki kulturális örökség turisztikai hasznosításának számos jó példájával, eszközével találkozhatunk, melyek közül a legfontosabbak a következők:

- Tematikus utak és hálózatok: A helyi értékeket összekapcsoló tematikus utak (pl. borutak, kézműves utak) segítenek a látogatók tájékozódásában és a térségi kínálat egységesítésében.

- Helyi termékek és gasztronómia: A gasztronómiai kultúra, mint lokális örökség, kiemelt vonzerő a nosztalgia és az autentikus ízek iránti vágy miatt (Pentz & Gonda, 2026). Ide tartoznak a hagyományos kézműves termékek és hungarikumok.

- Élő hagyományok és közösség: A népművészet, a néprajz és a hagyományokat megőrző falvak, ahol a közösség együtt él az örökséggel, hiteles élményt nyújtanak.

- Épített örökség: A falukép, népi építészet, kastélyok és barokk-klasszicista együttesek.

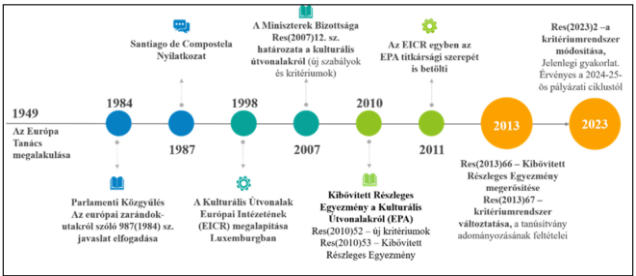
- Világörökségi területek: A Tokaj-hegyaljaihoz hasonló területeken a koordinált, örökségturisztikai koncepció (pl. TDM-szervezetek útján) kiemelt fontosságú.

- Határon átnyúló együttműködések: Az európai uniós programok támogatják a kulturális örökség határon átnyúló hasznosítását, megerősítve a régiók közötti kapcsolatokat.

A hasznosítás célja és hatása is sokrétű. A helyi örökség erőforrásként való kezelése (innovatív turisztikai hasznosítás) gazdasági fellendüléshez vezethet, méghozzá a helyi közösség és a társadalom számára előnyös, fenntartható módon. A helyi hagyományok és kultúra életben tartása az identitás megőrzésében játszik kulcsszerepet. Mindehhez azonban ma még sok helyen hiányzó hálózati kompetenciák is szükségesek, s az örökségi értékek területi elhelyezkedése, és az azokat menedzselni hivatott szervezetek és formák (pl. a tematikus utak) elég heterogén formát mutatnak (Nagy & Aubert, 2025).

3. Az Európa Tanács Kulturális Útvonalai

Az Európa Tanács 1987-ben indította el Kulturális Útvonalak programját, azzal a céllal, hogy ezzel is demonstrálja: az egyes országok kultúrája és öröksége szerves része a közös európai örökségnek. A Kulturális Utak az Európa Tanács azon alapelveinek gyakorlati megvalósulása, mint az emberi jogok, demokrácia, kulturális sokszínűség és identitás, párbeszéd, határokon átnyúló tapasztalatsere és együttműködés. Az Európai Kulturális Útvonalak célja a professzionális és fenntartható örökségmenedzsment, a kulturális örökség megóvása a helyi közösségek társadalmi jólétének és gazdasági fejlődésének érdekében, miközben azok megőrizhetik kulturális autentikusságukat és sokszínűségüket (Khovanova 2012). A program hosszú fejlődési utat járt be a létrehozása óta, ennek legfontosabb állomásait foglalja össze az 1. ábra.

1. ábra: Az Európa Tanács Kulturális Útvonalak programjának fejlődése. Forrás: www.coe.int alapján saját szerkesztés.

Az Európa Tanács Kulturális Útvonalak programjának legfrissebb adatai alapján rendkívül erős hangsúlyt találunk a vidéki jelenlétre. Bár az egyes konkrét útvonalakra lebontott, tételes helyszínlista (városi vs. vidéki pontok száma) dinamikusan változik a hálózatok bővülése miatt, az Európa Tanács hivatalos statisztikai irányvonalai egyértelmű arányokat mutatnak. A 2. táblázatban összegezett kimutatás az Európa Tanács legutóbbi (2024-es és 2025-ös adatokon alapuló) jelentései és módszertana alapján készült.

Megnevezés	Érték / arány
Vidéki területeken áthaladó útvonalak aránya	90%
Tanúsított kulturális útvonalak száma	49
Érintett országok száma	60+
Helyi önkormányzatok a hálózatokban	1500+
Turizmushoz köthető helyi foglalkoztatás	12%

2. táblázat: Összesített statisztikai mutatók. Forrás: saját szerkesztés.

Az adatok alapján a vidéki örökség aránya jelentősen eltér az útvonal tematikájától függően. A 90%-os átlagos vidéki lefedettség az alábbiak szerint oszlik meg:

- Magas vidéki reprezentáció (>85%) – ide tartoznak azok az útvonalak, amelyek alapvetően a tájra, a mezőgaz-

daságra vagy a természetközeli vallási élményekre építenek. Ilyenek például a Szent Jakab-út (El Camino), Via Francigena, Olajfa utak, Európai Borutak. Itt az örökségi helyszínek (apátságok, dülők, természetvédelmi területek) szinte kizárólag vidéki környezetben találhatók.

- Vegyes reprezentáció (50-70%) – olyan útvonalak, amelyek városi központokat kötnek össze vidéki gyártási vagy történelmi helyszínekkel. Ilyenek például az Európai Vaskultúra útja, a Megalitikus Kultúra útja, vagy a Reformáció útja. Itt a központi attrakciók gyakran városiak, de pl. a nyersanyaglelőhelyek, bányák és kisebb kegyhelyek jellemzően vidéki kistelepüléseken találhatók.

- Alacsonyabb vidéki reprezentáció (<40%) – ezek főként az építészeti stílusok vagy nagyvárosi történelmi korszakok mentén szerveződő utak. Ilyenek például a Szeccsessziós út (Réseau Art Nouveau Network), Európai Történelmi Fürdővárosok, Zsidó Örökség útja. Itt az értékek koncentrációja a sűrűbben lakott, polgárosodott, városi környezetben található.

Az Európa Tanács stratégiája (különösen a 2025–2026-os időszakban) kimondottan a „Lesser-known destinations” (kevésbé ismert úti célok) felé fordult. A statisztikák igazolják, hogy az útvonalak 90%-a segít elterelni a forgalmat a túltelített városokból (pl. Velence, Párizs) a vidék felé, így segítve a látogatómenedzsmentet és a gazdasági decentralizációt. A vidéki helyszínek többsége ezen útvonalak nélkül nem lenne képes nemzetközi marketinget folytatni, „láthatatlan örökség” maradna. A vidéki lakosság 12%-ának megélhetése közvetve vagy közvetlenül kapcsolódik ezekhez az útvonalakhoz, ami jelentős a vidéki népességmegtartás szempontjából.

3.1. A vidéki örökség és a kulturális útvonalak gazdasági jelentősége

E tekintetben kétségtől a minőségi turizmus és a tömegturizmus „szembeállításáról” beszélhetünk. A vidéki örökség és a kulturális utak ugyanis nem a tömegekről, hanem a mélységről szólnak.

- Az örökségünkre úgy kell tekintenünk, mint „nem exportálható” tőkére. A vidéki örökség (legyen az egy táj, egy recept vagy egy építészeti stílus) egyedi gazdasági erőforrás. Nem lehet kiszervezni, nem lehet lemásolni. Ez a helyi gazdaság egyedi kínálati pontja (Unique Selling Proposition). Ha például egy faluban felújítunk egy vízimalmot és bekapcsoljuk egy nemzetközi „Malom-útba”, az ott keletkező turisztikai költség helyben marad, és nem egy globális szállodalánchoz vándorol.

- Kiválóan alkalmasak a szezonális megtörésre és a decentralizációra. A kulturális utak (például a zarándokutak, borutak vagy várak útjai) nem kötődnek szorosan a nyári főszezonhoz. A fenntarthatóság szempontjából pedig

segítségükkel csökkenthető a népszerű turisztikai csomópontok (pl. nagyvárosok) zsúfoltsága, miközben a vidéki kistelepüléseken egész éves, stabilabb jövedelmet biztosíthat a szolgáltatóknak.

- Érezhetően érvényesülhet a lassú turizmus gazdaságta. A fenntarthatóság itt nemcsak környezeti, hanem társadalmi is. Az európai kulturális utakon járók többet költenek helyi termékekre, és hosszabb időt töltenek egy-egy helyszínen. Ez ugyan kevesebb látogatót, de magasabb hozzáadott értéket jelent, kíméli a környezetet, de fenntartja a helyi kisboltot, a pékséget és a kézműves műhelyt. Az együttműködés és a közös értékteremtés pedig a vidéki örökség megőrzésének innovatív módjait szolgálhatja (Marien & Papp, 2024).

Amikor a vidéki örökség gazdasági szerepéről beszélünk, el kell felejtenuk a hagyományos turisztikai statisztikákat, amelyek csak a látogatószámra fókuszálnak. A kulturális utak fejlesztése ugyanis a fenntartható értékteremtésről szól.

Gazdaságilag ez azt jelenti, hogy az örökséget nem „feléljük”, hanem „befektetünk” belé. Egy-egy tematikus út mentén a helyi kistermelő, a falusi vendéglátó és a kézműves nem csupán szolgáltató, hanem az európai narratíva része lesz. Ez a láthatóság lehetővé teszi a vidéki vállalkozások számára a prémium pozicionálást: nem tömegeket várunk, hanem olyan utazókat, akik értékelik az autentikust, és hajlandók megfizetni a helyi munka becsületét.

Fenntarthatósági szempontból pedig ez a modell a vidéki életminőség védőbástyája. A kulturális útvonalak fejlesztése ösztönzi az infrastruktúra megújítását, a megújuló energiák használatát és a hulladékcsökkentést, miközben gátat szab az elvándorlásnak. Hiszen, ha a fiatalok látják, hogy a nagyszülőik tudása és a falu épített öröksége tisztas megélhetést nyújt, helyben maradnak.

Összegezve tehát, a vidéki örökség bekapcsolása az európai vérkeringésbe nem csupán kulturális gesztus, hanem hosszú távú regionális gazdaságfejlesztési stratégia. A fenntarthatóság a vidéken nem egy divatos jelszó, hanem a túlélés záloga: csak azt az örökséget tudjuk eladni a holnap turistájának, amit ma a saját közösségünk számára is élhetővé és értékessé teszünk.

4. Néhány nemzetközi jó gyakorlat

A következőkben két olyan, az Európa Tanács védjegyével rendelkező útvonal kerül bemutatásra, melyek nagymértékben a vidéki örökségre épülnek (ezek minősítésében, értékelésében a szerző személyesen is részt vett).

4.1. Szent Ferenc Út

A Szent Ferenc Út (Saint Francis' Ways) egy új, komplex, transznacionális kulturális útvonal, amely az Európa Tanács kulturális útvonalainak hálózatába illeszkedik, 2025-ben szerezte meg a védjegyet. Célja Szent Ferenc örökségén keresztül összekötni Európa vallási, kulturális és természeti értékeit.

Assisi Szent Ferenc (1182–1226) a keresztény történelem egyik legbefolyásosabb alakja, akit a béke, az alázat és az élőlények iránti gondoskodás iránti radikális elkötelezettségéről ismerünk. Lemondva a gazdagság és a kiváltságok életéről, a szegénység és a szolgálat útját választotta, és ezzel olyan mozgalmat indított el, amely egész Európában átforgatta a lelki és társadalmi életet. Tanításai nyomán jött létre a ferences rend, amely gyorsan elterjedt az egész keresztény világban. A ferencesek letelepedtek és bejárták Európát, de missziókat is vállaltak Szíriában, Észak-Afrikában, Indiában és Kínában. Szent Ferenc öröksége a béke, az alázat, az együttérzés és a természet iránti gondoskodás üzenetében él tovább. A ferencesek gyalog és lóháton utaztak a városokba, kisvárosokba és távoli falvakba, ötvözve a szemlélődést a cselekvéssel, az anyagi szegénységet pedig mások szolgálatával.

A „Szent Ferenc útja” kezdeményezés a ferences örökség három alappillére épül. Az első egy olyan európai egyetemekből álló hálózat, amelyeket vagy ferencesek alapítottak, vagy a ferences gondolkodásmód alakított, vagy pedig kapcsolódnak a ferences kultúrához. A második a kulturális helyszínek – vallási és világi egyaránt – gazdag öröksége, ideértve a kolostorokat, levéltárakat, könyvtárakat, műalkotásokat és építészeti nevezetességeket, amelyek tükrözik a ferencesek tartós jelenlétét Európában. A harmadik az 1990-es évek óta kiépített gyalogösvény-hálózat, amely főként Közép-Olaszországban és Franciaországban található, és arra invitálja az utazókat, hogy Szent Ferenc nyomdokaiba lépjenek.

Bár a keresztény hagyományokra épül, az útvonal egyetemes értékeket hirdet: a békét, a párbeszédet, az egyszerűséget és a környezet iránti tiszteletet. Azzal, hogy a ferences eszméket minden háttérrel rendelkező ember számára elérhetővé teszi, a szellemi örökséget közös európai örökséggé alakítja.

(<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/saint-francis-ways>)

1. kép. La Verna, Toszkána. Az egyik legjelentősebb ferences zarándokhely, egy monumentális kolostorkomplexum Közép-Olaszországban. Egy elszigetelt, 1283 méter magas hegyen, a Monte Pennán fekszik, a Casentino-völgy felett. A hagyomány szerint Assisi Szent Ferenc 1224-ben ezen a hegyen kapta meg a stigmiákat (Krisztus sebhelyeit). *Forrás: google.com*

A projekt hangsúlyozottan a fenntartható fejlődésre és a vidéki térségek felzárkóztatására épít. Bár az útvonal érint olyan nagy kulturális központokat is, mint Assisi, Coimbra vagy Rimini, az állomások túlnyomó többsége (70-80%-a) vidéki környezetben található. A zarándokútvonalak nagy része erdőkön, hegyvidékeken és mezőgazdasági területeken halad keresztül (különösen az Appennineken). A „Protomartyrs” vagy a „Rimini-La Verna” utak kifejezetten eldugott falvakat és remeteségeket érintenek. A „Vegetable gardens” (kolostorkertek) és botanikai útvonalak kifejezetten a rurális tudást és a földdel való kapcsolatot emelik ki.

A fő útvonalak:

- Francesco's Ways: gyalogos és kerékpáros zarándokutak Olaszországban (Umbria, Toszkána, Lazio) – erdők, hegyvidékek.
- The Way of Protomartyrs: az első ferences vértanúk útja.
- Rimini – La Verna szakasz: specifikus szakasz az Adria-parttól a szent hegyig – eldugott kis falvak és remeteségek.
- Szent Ferenc utolsó útja: történelmi rekonstrukció az utolsó utazásáról.
- Portugál szakaszok: Coimbra környéki útvonalak (Mondego folyó jobb és bal partja).
- Kolostorkertek és Patika útvonal: speciális kínálat, amely a szerzetesi kertművelésre, gyógynövényekre, likőrökre és ősi gyógymódokra fókuszál. Rurális tudás felértékelődése!

4.2. Az Európai Megalitikus Kultúra Útja

Az Európai Megalitikus Kultúra Útja (European Route of Megalithic Culture) 2013-ban nyerte el a védjegyet. Ez az útvonal nem egyetlen lineáris ösvény, hanem egy hatalmas, Európát átszelő hálózat, amely a Kr. e. 4500 és 2000 közötti időszak monumentális építményeit köti össze. Jelenleg 10 ország (Németország, Hollandia, Dánia, Svédország, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Spanyolország, Olaszország és az Egyesült Királyság) tagszervezeteit és helyszíneit foglalja magában.

A megalitokat – szó szerint „nagy köveket” – az őskori közösségek széles körben használták emlékművek, temetkezési helyek és szentélyek építéséhez. A megalitikus sírok, a dolmenek és más emlékművek Európa legrégebbi fennmaradt őshonos építészetét képviselik. Ezen örökség megértése elengedhetetlen ahhoz, hogy nyomon követhessük saját eredetünket.

2. kép: Hunebedcentrum, Hollandia. Régészeti centrum és látogatóközpont Borgerben, a jégkorszaki őstörténetet és a monumentális újkőkorszaki kőkamrákat (ún. hunebedeket) mutatja be. A múzeum közvetlen szomszédságában fekszik Hollandia legnagyobb óriás kősíra, amely 22,6 méter hosszú. *Forrás: megalithicroutes.eu*

A megalitikus emlékművek az emberiség időben és térben legelterjedtebb maradványai közé tartoznak. Ezek közül néhányat csillagászati megfigyelőhelyként értelmeztek, amelyek segítségével nyomon lehet követni az égitestek mozgását, mivel mindegyik a Nap mozgásának irányába van tájolva. Néhányat, például Stonehenge-t, a nap- és holdfogyatkozások előrejelzésére szolgáló eszközként tartottak számon.

Európának hatalmas megalitikus öröksége van, amelyet számos különböző útvonalon lehet felfedezni, amelyek Svédországon, Dánián, Németországon, Hollandián, Spanyolországon, Nagy-Britannián, Olaszországon és Franciaországon haladnak át. Ezen örökség felfedezése érdekében a turisták számos olyan túra- és kerékpáros programon vehetnek részt, amelyek szoros kapcsolatot teremtenek a tájjal. Az utazó így nemcsak a megalitikus emlékműveket,

hanem a környező táj sokszínű jellegzetességeit is felfedezheti.

(<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-european-route-of-megalithic-culture>)

A „Megalithic Routes” projekt elkötelezett az „alacsony környezeti terhelésű turizmus” elvei mellett, elkerülve a természeti környezetre visszafordíthatatlan hatást gyakorló intézkedéseket. Ezt a meglévő utak és természeti ösvények használatával, valamint a természettel összhangban lévő mobilitás előmozdításával érik el. Ennek következtében az útvonal egyik alapelve a természet és a kultúra közötti alapvető kapcsolat kiemelése és megőrzése. Az útvonal emellett múzeumokkal, iskolákkal, egyetemekkel és jótékonyági szervezetekkel is együttműködik, hogy speciális programokat dolgozzon ki gyermekek és fiatalok számára.

Az útvonal regionális klaszterekre bomlik. Például Németországban a "Megalithic Routes" Alsó-Szászországra koncentrál, míg Spanyolországban az andalúziai vagy galíciai dolmenmezőket öleli fel. A kínálat a tudományos ismeretterjesztés és az élményalapú turizmus ötvözte:

- Szabadtéri múzeumok és tanösvények: a legtöbb helyszínen információs táblák, kijelölt sétautak és látogatóközpontok segítik a megértést.
- Oktatási programok: erős fókusz van a régészeti pedagógián („Megalithic Day”), ahol a látogatók megismerhetik az őskori építési technikákat.
- Digitális örökség: online adatbázisok és térképek segítik az egyéni utazókat a gyakran eldugott emlékek megtalálásában.
- Fenntartható turisztikai csomagok: a helyi partnerekkel (szálláshelyek, kézművesek) való együttműködés révén „lassú turizmus” (slow tourism) élményt kínálnak.

Ennél az útvonalnál a vidéki helyszínek aránya rendkívül magas, megközelítőleg 90-95%. A megalitikus építmények (dolmenek, kőkörök) jellegükből adódóan szinte kizárólag mezőgazdasági területeken, erdőkben vagy partmenti pusztaságokon találhatók, távol a nagyvárosi központoktól. Az útvonal kulcseleme a „rituális táj”, ahol a sír-emlékek és a környező természet (domborzat, csillagászati tájolás) egységet alkot. Vidékfejlesztési hatása is jelentős, hiszen az útvonal kifejezetten a periférikus, ritkán lakott régiók (pl. Észak-Németalföld, Alentejo Portugáliában) kulturális láthatóságát növeli.

4.3. A két útvonal összehasonlítása

Míg a Szent Ferenc Út egy spirituális és bölcsészettudományi (zene, irodalom) fókuszú, sokszor városi csomópontokat is érintő hálózat, addig a Megalitikus Út egy alapvetően régészeti és tájökölógiai fókuszú, szinte tisztán vidéki útvonal.

A Megalitikus Út kínálatában hangsúlyosabb az „időutazás” és a prehisztorikus ember természetképének bemutatása, míg a Szent Ferenc Út a középkori keresztény humanizmus modern üzeneteire épít.

Mindkét útvonal kiváló példája annak, hogyan válik a vidéki örökség a fenntartható turizmus motorjává, megőrizve a táj eredeti karakterét.

5. Összegzés, következtetések

A tanulmányban áttekintett nemzetközi statisztikák és jó gyakorlatok egyértelműen bizonyítják, hogy a vidéki kulturális örökség nem a múlt egy statikus, múzeumi darabkája, hanem a fenntartható jövő záloga és a vidékfejlesztés egyik leginkább integratív gazdasági motorja. Az UNESCO világörökségi helyszínek 63%-os, valamint az Európa Tanács Kulturális Útvonalainak átlagosan 90%-os vidéki lefedettsége számszerűen is igazolja, hogy a globális és kontinentális kulturális tőke jelentős része a városi központokon kívül, a rurális térségekben koncentrálódik.

A bemutatott nemzetközi példák – mint a spirituális, botanikai és táji értékeket hálózatba szervező Szent Ferenc Út vagy az ősrégi rituális tájakat életre keltő Megalitikus Kultúra Útja – kiválóan mintázzák, hogyan képes egy-egy jól felépített tematikus hálózat láthatóvá tenni a perifériára szorult, elszigetelt kisközösségek értékeit. Ezek az útvonalak a „lassú turizmus” és a minőségi látogatómenedzsment eszközeivel nemcsak a túlterhelt turisztikai gócpontok decentralizációját segítik elő, hanem helyben tartható, közvetlen jövedelmet generálnak, és hozzájárulnak a vidéki népesség megtartásához.

A hazai helyzetkép ezzel szemben komoly strukturális kihívásokra és kiaknázatlan lehetőségekre mutat rá. Bár Magyarországon korán megjelentek a sikeres tematikus kezdeményezések (például a Villányi borvidék úttörő szerepével), a hazai hálózatok többsége fenntartható menedzsmentháttér hiányában elsorvadt, és megrekedt a pusztá promóció szintjén. Különösen kritikus pont, hogy a hazai turisztikai stratégiák és fejlesztési programok jelenleg nem kezelik prioritásként a tematikus útvonal jellegű fejlesztéseket, és hiányzik az Európa Tanács Kulturális Útvonalai által biztosított nemzetközi védjegyek tudatos integrációja is.

A fentiek alapján az alábbi főbb következtetések és javaslatok fogalmazhatók meg:

- Stratégiai integráció és védjegyhasználat: szükséges a tematikus és kulturális útvonalak nevesítése és kiemelt pozicionálása a nemzeti turizmusfejlesztési stratégiákban. Az Európa Tanács által elismert kulturális utakhoz való csatlakozást vagy a meglévő hazai utak nemzetközi minősítését olyan minőségi garanciaként (védjegyként) kell kezelni, amely automatikusan biztosítja a külpiazi láthatóságot és a prémium pozicionálást.

- Hálózatosodás és menedzsment: a fenntarthatóság érdekében el kell mozdulni az izolált attrakciófejlesztéssel a rendszerszintű hálózatok irányába. A kulturális utak működtetését professzionális menedzsmentszervezetekre (pl. térségi TDM-ekre vagy dedikált nonprofit koordinátorokra) kell bízni, amelyek képesek összekapcsolni a helyi kistermelőt, a vendéglátót, a kézművest és az épített örökség gondozóit.

- Az örökség, mint „nem exportálható” tőke: tudatosítani kell a döntéshozókban és a helyi közösségekben, hogy a vidéki kulturális örökség egyedi kínálati pont (USP), amely nem másolható és nem szervezhető ki. A turizmusfejlesztés fókuszát a látogatószámok pusztá maximalizálása helyett a helyben maradó, magasabb hozzáadott érték megteremtésére kell áthelyezni.

Irodalomjegyzék

- Draskovich, E. (2025). *A kulturális örökség és a kulturális javak védelme*. Infojegyzet 2025/8. https://www.parlament.hu/documents/d/guest/infojegyzet_2025_8_kulturalis_javak_vedelme/
- Jámbor, A. & Mizik, T. (2016). *Bevezetés a Közös Agrárpolitikába*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Khovanova, R. K. (2012). *Cultural routes as a source for new kind of tourism development: Evidence from the Council of Europe's programme*. EUROMED 2012 International Conference on Cultural Heritage, 29 Oct – 3 Nov, Cyprus. <http://www.cut.ac.cy/euromed2012proceedings/shortPapers/83.pdf>
- Kis, K. (2011). A vidék és a vidéki térségek meghatározásának európai vonatkozásai. Történeti áttekintés az Európai Bizottság új városvidék tipológiája apropóján. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*, 6 (1–2): 105–112. DOI: 10.14232/jtgf.2011.1-2.105-112
- Kovács, A. D., Farkas, J. Z., & Perger, É. (2015). A vidék fogalma, lehatárolása és új tipológiai kísérlete. *Tér és Társadalom*, 29 (1): 11–34. DOI: 10.17649/TET.29.1.2674

- Társadalmi fenntarthatóság és identitásörzés: a kulturális utak fejlesztése a vidéki életminőség védőbástyája. A helyi hagyományok, a rurális tudás és a generációkon átívelő örökség turisztikai funkcióba emelése nemcsak tisztas megélhetést nyújthat a vidéki fiataloknak, hanem visszaadja a kistelepülések önbecsülését és megtartó erejét is.

Összegezve, a vidéki kulturális örökség európai hálózatokba való integrálása nem csupán kulturális vagy megőrzési kötelezettség, hanem egy hosszú távú, fenntartható regionális gazdaságfejlesztési stratégia. Magyarország számára a nemzetközi jó gyakorlatok helyi adaptációja jelentheti a kulcsot ahhoz, hogy a „láthatatlan” vidéki kincseink az európai turisztikai vérkeringés aktív és értékteremtő részévé váljanak.

- Marien, A. & Papp, A. (2024). A turisztikai szolgáltatásokkal való fogyasztói elégedettség és lojalitás kapcsolata a value co-creation folyamatában. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (3): 7–27. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.03.01
- Morvay, Sz. (2017). *A helyi kultúra szerepe a fenntartható vidékfejlesztésért*. Előadás. <https://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2017/03/morvay.pdf> (2026. 05. 09.)
- Nagy, G. & Aubert, A. (2025). A turisztikai térségek hálózatteremtő szereplőinek elemzése. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10 (1): 7–26. DOI: 10.15170/TVT.2025.10.01.01
- Pentz, M. & Gonda, T. (2026). If people would want them, why do not they exist? Interest in gastronomic theme tours in Hungary. *Geojournal of Tourism and Geosites*, 64 (1): 265–273. DOI: 10.30892/gtg.64123-1674
- Rechnitzer, J. & Smahó, M. (2016). *Területi politika*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

VAN-E ÉRTELME A BORTURIZMUS MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSÁNAK? A BORTURIZMUS MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSÁNAK HATÁSAI A FRANKEN BORVIDÉKEN

Pallás Edit Ilona

*Egyetemi docens, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem,
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Turizmus-Vendéglátás Tanszék
pallas.edit.ilona@uni-mate.hu,
ORCID: 0000-0003-3283-1004*

ABSZTRAKT

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a Franken borvidéken (Bayern) miként alakult ki a borturizmus intézményesített fejlesztési modellje, milyen szerepet tölt be abban a tanúsítás, és milyen eredmények, illetve hatások azonosíthatók a rendelkezésre álló szakirodalmi, intézményi és statisztikai források alapján. A dolgozat desk research módszerre épül. A vizsgálat alapját német nyelvű szakkönyvek és tanulmányok, az LWG dokumentumai, a „Franken – Wein.Schöner.Land!” minősítési és marketinghálózat közlései, valamint a bajor turisztikai statisztikák adják. Az eredmények szerint a frank modell legerősebb hatása a minőségi standardizálásban, a szolgáltatók professzionalizációjában, a hálózati együttműködések megerősödésében és az egységes desztinációs márka kialakításában ragadható meg. A gazdasági mutatók kedvező térségi környezetet jeleznek, ugyanakkor a tanúsítás önálló bevételi hatása csak korlátozottan különíthető el.

Kulcsszavak:

*borturizmus,
desztinációfejlesztés,
frank borvidék,
minőségbiztosítás,
tanúsítás*

DOES QUALITY ASSURANCE IN WINE TOURISM MAKE SENSE? THE EFFECTS OF QUALITY ASSURANCE IN WINE TOURISM IN THE FRANCONIAN (FRANKEN) WINE REGION

ABSTRACT – The study examines how the Franconian wine region (Bavaria) developed an institutionalised wine tourism model, what role certification plays within this system, and which results and impacts can be identified on the basis of literature, institutional documents and statistical sources. The paper applies desk research. The analysis is based on German academic literature, LWG documents, publications of the Franken – Wein.Schöner.Land! certification and marketing network and Bavarian tourism statistics. The findings indicate that the strongest effects of the Franconian model can be observed in quality standardisation, the

professionalisation of service providers, the strengthening of network cooperation and the creation of a unified destination brand. Tourism statistics show a favourable regional environment, although the independent revenue effect of certification can only be separated to a limited extent.

Keywords:

wine tourism,
destination development,
Franconian wine region,
quality assurance,
certification

1. Bevezetés

A borturizmus az elmúlt két évtizedben a bortermelő térségek egyik legfontosabb diverzifikációs és élménygazdasági eszközévé vált. A borvidékek versenyképessége ma már nem kizárólag a szőlőtermesztésre és a borkészítésre épül, hanem arra is, hogy a termékhez milyen kiegészítő élményvilágot, látogatható infrastruktúrát, kulturális tartalmat és térségi identitást képesek kapcsolni. A borturizmus ezért egyszerre szolgál marketing-, vidékfejlesztési, szolgáltatásfejlesztési és közösségszervezési funkciókat, különösen azokban a régiókban, ahol a mezőgazdasági tevékenység és a vendégfogadás történetileg egymásra épült (Michalkó, 2013; Aubert & Szabó, 2007).

A Franken borvidék németországi viszonylatban is mintaszerű esetnek tekinthető, mert a borturizmust nem kampányszerűen, hanem intézményesített minőségfejlesztési rendszerként építette fel. A régióban működő „Franken – Wein.Schöner.Land!” program több mint marketing ernyőmárka: olyan minőségi, képzési, tanúsítási és hálózati keretrendszer, amely a borászat, a vendéglátás, a szálláshelyszolgáltatás, a rendezvényszervezés és a térségi kommunikáció szereplőit közös logika alá rendezi (Kolesch, 2010; Kagermeier, 2011).

A tanulmány aktualitását az adja, hogy a frank modellben a tanúsítás nem pusztán embléma vagy promóciós címke, hanem a szolgáltatási színvonal egységesítésének és a desztinációs koordinációnak is eszköze. Ugyanakkor a szakirodalomban ritkábbak azok az összefoglalások, amelyek egyetlen elemzésben kapcsolják össze a koncepció kialakulását, az intézményi szereplőket, a tanúsítás logikáját és a kimutatható eredményeket.

A dolgozat célja ezért kettős. Egyrészt rekonstruálja a frank borturisztikai koncepció kialakulásának főbb állomásait az 1990-es évek közepétől napjainkig. Másrészt értelmezi a tanúsítás hatásait és eredményeit, különbséget téve a közvetlen szervezeti-minőségi következmények és a tágabb gazdasági környezetből levezethető, de nem teljesen izolálható hatások között. A központi kérdés az, hogy milyen

módon járult hozzá a tanúsítás a borturisztikai kínálat professzionalizálásához és a térségi versenyképesség javításához.

2. Szakirodalmi háttér és elméleti keret

A borturizmus a turizmus azon speciális formája, amelyben a bor nem pusztán fogyasztási cikk, hanem a látogatói motiváció és a térségi élmény egyik legfontosabb szervező-eleme. A borturizmushoz kapcsolódó élménykínálat magában foglalhatja a pincelátogatást, a borkóstolást, a borászati rendezvényeket, a helyi gasztronómiát, a táji örökséget, a kulturális programokat, valamint az ezekre épülő szállás- és szabadidős szolgáltatásokat. A desztinációs sikerhez ezért integrált termékfejlesztésre, hiteles helyi narratívára és jól értelmezhető minőségi ígéretre van szükség (Michalkó, 2013).

Az utóbbi különösen fontos a bortermelő régiókban, ahol a szolgáltatói kínálat rendkívül heterogén lehet. A borászatok, kisvendéglátóhelyek, borkimérések, falusi szálláshelyek, helyi fesztiválok és túraszolgáltatók eltérő szervezeti kultúrával, eltérő erőforrásokkal és eltérő marketingképességgel rendelkeznek. Ebben a környezetben a tanúsítás és a minőségbiztosítás olyan koordinációs eszközzé válhat, amely összehasonlítható elvárásrendszert, közös nyelvet és látható minőségi szűrőt hoz létre a vendégek számára is (Kagermeier, 2011).

Kagermeier (2011) szerint a borturizmus fejlődésének egyik legfontosabb kihívása a kooperáció, mivel a térségi értékteremtés csak akkor lehet eredményes, ha a borágazat, a turizmus és a vendéglátás szereplői nem elkülönülten, hanem közös termékként értelmezik az ajánlatot. A Franken borvidék azért került gyakran a szakirodalmi érdeklődés középpontjába, mert a térség már korán felismerte, hogy a termékértékesítés, az élményközvetítés és a regionális marketing összehangolása nélkül a borvidéki versenyképesség korlátozott marad.

Kolesch (2010) a frank fejlesztési modellt minőség-orientált borturizmus-koncepcióként írja le, amely egyszerre törekszik a borhoz kapcsolódó utazási motiváció erősítésére és a vidéki tér szerkezeti fejlesztésére. A hangsúly

nem egyetlen nagy attrakción, hanem a szolgáltatási lánc egészen van: a borkóstolástól a vendéglátásig, a tájértelmezéstől a rendezvényekig, a képzéstől a márkaépítésig. Ebben az értelemben a tanúsítás nem öncélú, hanem a komplex desztinációs élmény minőségi biztosítékként értelmezhető.

A tanulmány elméleti kerete ezért a borturizmus desztinációs megközelítésére épül. E szerint a borvidék akkor válik versenyképes és fenntartható turisztikai térré, ha képes a helyi erőforrásokat rendszerszinten összekapcsolni, intézményesíteni és kommunikálni. A frank modell esetében ezt a funkciót a „Franken – Wein.Schöner.Land!” program és az ehhez kapcsolódó tanúsítási rendszer tölti be.

3. Kutatásmódszertan

A vizsgálat desk research módszerre épül. A tanulmány nem primer kérdőíves vagy interjú kutatás eredményeit közli, hanem a frank borturisztikai rendszerre vonatkozó, nyilvánosan elérhető szakirodalmi, intézményi és statisztikai forrásokat elemzi és szintetizálja. Az adatgyűjtés alapját három forráscsoport alkotta.

Az első csoportba a szakirodalmi források tartoztak. Ezek közül kiemelkedő jelentőségű Kagermeier 2011-ben megjelent tanulmánya, amely a borturizmus továbbfejlesztésének kooperációs kihívásait tárgyalja, és részletesen értékeli a frank példát, valamint Kolesch 2010-es összefoglalása, amely a „Franken – Wein.Schöner.Land!” programot, mint minőségorientált koncepciót mutatja be. A borturizmus tágabb desztinációs és turizmuselméleti értelmezéséhez általános turizmusföldrajzi és desztinációkutatási művek szolgáltak háttérként.

A második forráscsoportot az intézményi dokumentumok adták. Ide sorolhatók a Bayerische Landesanstalt für Weinbau und Gartenbau (LWG) oldalai és sajtóanyagai, a Franken – Wein.Schöner.Land! rendszer minőségi filozófiáját és tanúsítási kritériumait bemutató felületek, a partneri hálózatra és a 2024–2026 közötti aktuális működésre vonatkozó beszámolók, továbbá a 2025-ös brosúra adatai. Ezek a források tették lehetővé a koncepció kialakulásának, a szereplők körének és az aktuális működésnek a rekonstrukcióját.

A harmadik forráscsoport a statisztikai anyagokból állt. A regionális vendégéjszakák alakulását a bajor statisztikai hivatal turisztikai jelentései alapján vizsgáltam, külön figyelmet fordítva a 2007-es és a 2025-ös évre. A rendelkezésre álló számadatok a Fränkisches Weinland térségére vonatkoznak, ezért a gazdasági és forgalmi következtetések is erre a területi egységre korlátozottan értelmezhetők.

A kutatás során tartalomelemzést alkalmaztam. A forrásokat négy fő dimenzió szerint rendszereztem: a koncepció kialakulásának idővonala, a szereplők és intézmények rendszere, a tanúsítás minőségbiztosítási logikája, valamint

a tanúsítás eredményei és hatásai. A módszer korlátja, hogy a nyilvánosan hozzáférhető dokumentumok nem minden esetben teszik lehetővé a hatások oksági elkülönítését. Emiatt a tanulmányban megkülönböztetem az egyértelműen dokumentálható eredményeket és azokat a következtetéseket, amelyek csak közvetett összefüggésként értelmezhetők.

4. A Franken borvidéki borturisztikai koncepció kialakulása

4.1. Az előzmények: 1994/1995–1997

A Franken borvidéki borturizmus intézményes fejlődése nem 2007-ben kezdődött, hanem már az 1990-es évek közepén. Az LWG 2025-ös jubileumi közlése szerint a borvidék számára borélmény-idegenvezetők képzésének gondolata 1994/1995-ben, a Fränkischer Weinbauverband (Frank Borászati Szövetség) munkacsoportjában született meg. 1996-ban kidolgozták az első tantervet, 1997-ben pedig elindult az első képzés. Ez a lépés azért volt különösen fontos, mert a térségi élménykövetítés személyi háttérét szervezett és standardizált tudásátadásra helyezte (LWG, 2025a).

A fejlesztési logika már ebben a szakaszban túlmutatott a klasszikus borértékesítésen. A cél nem csupán az volt, hogy a terméket helyben lehessen bemutatni, hanem hogy a borhoz hiteles narratíva, interpretációs tudás és vendégélmény kapcsolódjon. A későbbi minőségbiztosítási rendszer alapját tehát részben humán erőforrás-fejlesztési oldalról rakták le. Ez a körülmény később meghatározóvá vált a frank modellben, hiszen a tanúsítás így nem csupán tárgyi vagy infrastrukturális kritériumokra, hanem szolgáltatási kompetenciákra is támaszkodhatott.

4.2. A koncepcióépítés időszaka: 2002–2007

Kolesch (2010) szerint a tényleges koncepcióépítés 2002-ben indult el, amikor a régió már tudatosan kereste a választ a változó piaci és fogyasztói környezetre. Kagermeier (2011) némileg eltérő hangsúllyal 2004-re teszi a formális kidolgozás kezdetét, amely az LWG irányításával, több ágazat bevonásával zajlott. A két megközelítés nem feltétlenül mond ellent egymásnak: inkább azt jelzik, hogy a frank koncepció fokozatosan, több év alatt kristályosodott ki, és nem egyetlen adminisztratív döntés eredményeként jött létre.

A 2002 és 2007 közötti időszakot intenzív szakmai egyeztetések jellemezték. Franken borvidéki borturizmus-napok, nemzetközi borturizmus-szimposiumok, a borászati, turisztikai és HOGA-szereplők fórumai segítették azt, hogy a borvidék közös fejlesztési nyelvet találjon. A koncepció lényegében arra a felismerésre épült, hogy a közvetlen borértékesítés csatornái gyengülhetnek, ha a borászatok

nem tudnak magasabb hozzáadott értékű, élményalapú ajánlatot kialakítani. Az LWG a borturizmus-koncepció céljaként kifejezetten a vidéki tér szerkezeti továbbfejlesztését, a gasztronómia, a direktértékesítés és a turizmus stabilizálását, valamint új értékteremtési lehetőségek létrehozását jelölte meg (LWG, év nélkül).

2007 mérföldkőnek tekinthető, mert ekkor jelent meg látható és piacképes ernyőmárkaként a „Franken – Wein. Schöner. Land!”. A márka nemcsak kommunikációs eszköz volt, hanem a minőségfejlesztési, képzési és tanúsítási elemek összefogó kerete. Kolesch (2010) szerint az évente 40.000 példányban terjesztett Premium-Genussführer fontos szerepet játszott abban, hogy a koncepció a szakmai programból a fogyasztók számára is érthető utazási ajánlattá váljon.

4.3. A szereplők és az intézményi modell

A frank borturisztikai modell egyik legfontosabb sajátossága a több szereplő által működtetett intézményi struktúra. A program hivatalos partnerei között szerepel a Bayerische Landesanstalt für Weinbau und Gartenbau, a Tourismusverband Franken e.V., a Gebietsweinwerbung Frankenwein-Frankenland GmbH, valamint a borvidéki térségek turisztikai szervezetei. Ez a felállás egyértelművé teszi, hogy a borturizmus fejlesztése nem kizárólag agrár- vagy turisztikai feladatként jelenik meg, hanem több szakpolitikai és piaci szereplő közös térségi projektjeként.

Az LWG szakmai-innovációs és koordináló funkciót lát el. A Tourismusverband Franken e.V. desztinációs és hálózati szerepet vállal, míg a Frankenwein-Frankenland GmbH a borpromóció és a márkaépítés terén meghatározó. Emellett jelen vannak a helyi szolgáltatók: borászatok, borkimérések, éttermek, vinotékák, szállások, túraszervezők, rendezvényszervezők, valamint a képzett borturisztikai közvetítők. A modell tehát klaszterjellegű működést valósít meg, amelyben a tanúsítás egyben kapcsolódási mechanizmusként is működik.

Időpont	Fő esemény
1994/1995	Megszületik a borturisztikai élményközvetítő képzés ötlete a Frank Borászati Szövetség munkaköreiben.
1996	Kidolgozzák az első tantervet.
1997	Elindul az első képzés.
2002	A koncepcióépítés korai szakasza a szakirodalom szerint.
2004	Kagermeier értelmezésében ekkor indul a formális kidolgozás.
2007	Megjelenik a „Franken – Wein.Schöner.Land!” ernyőmárka.
2009	A Borturizmus-díj átadásának kezdete.
2024–2026	A rendszer tovább működik, új tanúsított partnerekkel és megújuló kommunikációval.

1. táblázat: A Franken borvidéki borturisztikai koncepció fejlődési vonalának főbb állomásai. *Forrás: Kolesch (2010), Kagermeier (2011) és LWG (2025a) alapján saját szerkesztés.*

5. A tanúsítás működése és minőségbiztosítási logikája

A frank rendszerben a tanúsítás nem egyszeri címadás, hanem ellenőrzött minőségbiztosítási mechanizmus. A rendszerhez kapcsolódó hivatalos tájékoztatás szerint a tanúsított szolgáltatók különböző kategóriákba tartozhatnak, többek között éttermek, fogadók és borozók, borbárok és borbisztrók, borkimérések, közvetlen értékesítő szereplők, valamint a „Feines aus Weinfranken” (Frank finomságok) ajánlatkör résztvevői. A kategóriák sokfélesége arra utal, hogy a minőségfejlesztés nemcsak a fogyasztás helyszínére, hanem a teljes borturisztikai láncra kiterjed (Franken-Weinland, év nélkül).

A minőségbiztosítás eszköztára magában foglalja a kritériumrendszerek alkalmazását, az ellenőrzéseket, az ún. mystery checkeket, valamint a vendégvisszajelzések figyelembevételét. A tanúsítás tehát egyszerre ex ante és ex post jellegű: előre meghatározza az elvárt minőségi szintet, ugyanakkor utólagos kontrollt is végez. A borvidéki szereplők számára ez azért fontos, mert a vendégélmény összképe gyakran több szolgáltató együttműködésének eredménye, így egyetlen gyenge pont is ronthatja a desztináció megítélését.

Kagermeier (2011) azt hangsúlyozza, hogy a frank modell előnye éppen abban áll, hogy nemcsak a csúcskategóriás szereplőket célozza, hanem a kínálat széles körét tereli a minőségvezérelt fejlődés irányába. Ez a megközelítés vidékfejlesztési szempontból is jelentős, mert lehetővé teszi, hogy kisebb, részben családi vállalkozások is bekapcsolódjanak az egységes minőségi rendszerbe.

6. A tanúsítás hatásai és eredményei

6.1. Minőségi standardizálás és szolgáltatásfejlesztés

A rendelkezésre álló források alapján a tanúsítás legerősebb, közvetlenül azonosítható eredménye a minőségi standardizálás. A borturisztikai szolgáltatók összehasonlítható és ellenőrizhető kritériumrendszer szerint működnek, ami mind a vendégek számára érzékelhető, mind a desztinációs szervezés számára kezelhetőbb kínálatot eredményez. A tanúsítás ebben az értelemben csökkenti a szolgáltatási színvonal szórását és erősíti a márka hitelességét.

A kínálatfejlesztési hatás a szakirodalomban is világosan megjelenik. Kagermeier (2011) szerint a frank borturisztikai kínálat az elmúlt években jelentősen bővült és felértékelődött. Ez nem csupán új szolgáltatások megjelenését jelenti, hanem azt is, hogy a borhoz kapcsolódó tevékenységek – túrák, kóstolók, események, vendéglátás, interpretáció – egymással összhangba kerültek. A vendég így nem izolált szolgáltatásokat, hanem tematikus utazási élményt kap.

6.2. Professzionizáció és humán erőforrás

A frank modell másik kiemelkedő eredménye a szolgáltatók és közvetítők professzionizációja. A korai képzési kezdeményezések hosszú távon olyan humán infrastruktúrát hoztak létre, amely a bort nem csupán kínálja, hanem értelmezi és történetbe rendezi. Az LWG 2025-ös jubileumi közlése szerint a „Weinerlebnis Franken” hálózat körülbelül 300 egyesületi taggal működik, miközben összesen mintegy 370 borturisztikai vezetőt képeztek ki (LWG, 2025b).

Ez a humán erőforrás nem pusztán kiegészítő elem, hanem a desztinációs minőség egyik alapja. A borélménykalauzok, vezetők és előadók a térségi identitás kommunikátorai, akik hozzájárulnak ahhoz, hogy a szolgáltatás személyes, hiteles és emlékezetes legyen. A professzionizáció ezért nemcsak képzési eredmény, hanem márkaforrás is: a minőségi ígéret a személyes élményben válik valósággá.

6.3. Hálózatosodás és desztinációs integráció

A tanúsítás további fontos hozadéka a hálózatosodás. A frank borvidéken a borászat, a turizmus, a vendéglátás és a térségi marketing szereplői közös desztinációs logikában kezdtek működni. Kagermeier (2011) ezt a kooperációs képességet a borturizmus továbbfejlődésének kulcsfeltételként értelmezi, és a frank példát olyan modellként mutatja be, amelyben az együttműködés intézményi keretet kapott.

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a tanúsításban részt vevő szereplők egy közös minőségi narratívába kapcsolódnak be. A vendégoldalon mindez rendezettebb, könnyebben értelmezhető ajánlatként jelenik meg, a szolgáltatói oldalon pedig erősebb kooperációs és közös kommunikációs képességet eredményez. A program tehát egyszerre márka-rendszer és partnerségi platform.

6.4. Piaci és gazdasági eredmények

A gazdasági eredmények értelmezésekor óvatosan kell eljárni. A rendelkezésre álló térségi statisztikák alapján a Fränkisches Weinland régió vendégéjszakáinak száma 2007-ben 1.794.535 volt, míg 2025-ben 2.696.600-ra emelkedett. Ez a növekedés a régió turisztikai teljesítményének megerősödését jelzi, de önmagában nem bizonyítja, hogy a változás kizárólag vagy döntően a tanúsításnak köszönhető. A forgalmi növekedés mögött szerepet játszhatott az általános desztinációfejlesztés, a piaci környezet változása, az infrastruktúra, a kommunikáció és a borturizmus tágabb trendjeinek kedvező alakulása is (Bayerisches Landesamt für Statistik, 2008, 2025).

A 2023-as Dwif-jelentés szerint a Fränkisches Weinland térségben 3,374 millió kereskedelmi vendégéjszaka,

31,2 millió napos utazás és 1,607 milliárd euró bruttó árbevétel realizálódott. Ezek a számok arra utalnak, hogy a borturizmus egy rendkívül jelentős turisztikai-gazdasági térben működik, és a minőségi rendszer egy erős teljesítményű desztináció részeként fejti ki hatását (Dwif Consulting, 2024).

A tanúsított kínálat volumene szintén fontos indikátor. A 2025-ös hivatalos brosúrában közel 240 ajánlat szerepel, ami arra utal, hogy a rendszer máig széles szolgáltatói bázissal működik (Franken-Silvanerheimat, 2025). A 2007-es induló darabszám azonban a nyilvánosan hozzáférhető forrásokból nem igazolható teljes bizonyossággal. A legkorábbi, egyértelműen azonosítható adat szerint 2010-ben már több mint 230 ajánlat szerepelt a program kommunikációjában. Ennek alapján valószínűsíthető, hogy a kezdeti gyors felfutás után a rendszer viszonylag stabil, magas kínálati szinten működött tovább, de a pontos induló bázis hiánya miatt ezt a következtetést csak kellő óvatossággal lehet megfogalmazni.

Mutató	Korábbi adat	Legfrissebb adat
Vendégéjszakák a Fränkisches Weinland térségben	2007: 1.794.535	2025: 2.696.600
Tanúsított ajánlatok / partnerek volumene	2010: több mint 230 ajánlat	2025: közel 240 ajánlat
Gästeführer / borturisztikai vezetők	1997: első képzés	2025: kb. 370 képzett fő, kb. 300 tag

2. táblázat: A frank borturisztikai rendszerhez kapcsolódó néhány fontos indikátor. Forrás: Bayerisches Landesamt für Statistik (2008, 2025), Franken-Silvanerheimat (2025) és LWG (2025b) alapján saját szerkesztés.

7. Értelmezés: mit bizonyítanak, és mit nem bizonyítanak az eredmények?

A szakirodalom és a statisztikai anyagok alapján a frank tanúsítási rendszer legbiztosabban azonosítható hatásai szervezeti és minőségi természetűek. Ilyennek tekinthető a szolgáltatási kritériumok egységesítése, az ellenőrizhető minőségi szint kialakítása, a kínálat strukturált fejlesztése, a vendégélmény professzionizációja és a hálózati együttműködések erősödése. Ezek az eredmények több, egymást erősítő forrásból is levezethetők, ezért megalapozottan állítható, hogy a tanúsítás a desztinációs minőségirányítás központi eszköze lett a Franken borvidék régióban.

Az oksági bizonyítás ugyanakkor korlátozott. A rendelkezésre álló nyilvános források nem különítik el, hogy a vendégforgalom vagy az árbevétel mekkora része vezethető vissza közvetlenül a tanúsításra. A gazdasági mutatók a teljes régió teljesítményét tükrözik, és abban egyszerre van jelen a marketing, a kínálatfejlesztés, a táji vonzerő, az infrastruktúra, a rendezvények, a borkultúra általános vonzereje és a minőségbiztosítás hatása. Ennek megfelelően a leghelyesebb értelmezés az, hogy a tanúsítás

hozzájáruló és strukturáló tényező, nem pedig a turisztikai teljesítmény egyetlen magyarázó oka.

Vidékfejlesztési nézőpontból ez a következtetés különösen fontos. A frank példa azt mutatja, hogy a borturizmus fejlesztése akkor lehet fenntartható, ha a minőségbiztosítás, a képzés, az együttműködés és a térségi márkaépítés egymással összehangoltan működik. A tanúsítás ereje éppen abban áll, hogy ezek közül több funkciót egyszerre képes összekapcsolni.

8. Következtetések

A Franken borvidék borturisztikai modellje jól szemlélteti, hogy a borra épülő térségi turizmus sikeréhez nem elegendő a vonzó termék és a kedvező táji környezet. Szükség van olyan intézményes keretre is, amely a szolgáltatókat közös minőségi logika szerint szervezi, képes a humán erőforrás fejlesztésére és a vendégek számára világos, megbízható minőségi ígéretet közvetít. Ezt a szerepet tölti be a „Franken

– Wein.Schöner.Land!” program és az ahhoz kapcsolódó tanúsítási rendszer.

A koncepció kialakulása fokozatos volt. A személyi tudásfejlesztés az 1990-es évek közepén indult el, a formális programépítés a 2000-es évek elején gyorsult fel, majd 2007-ben a rendszer emyőmárkaként és kommunikációs ajánlatként is láthatóvá vált. A szereplők együttműködésére épülő intézményi modell hozzájárult ahhoz, hogy a régió borturisztikai kínálata integráltabbá, rendezettebbé és versenyképesebbé váljon.

A tanúsítás legfontosabb kimutatható eredménye a minőségbiztosítás intézményesítése, a professzionalizáció, a hálózatosodás és a közös desztinációs márka megerősödése. A gazdasági mutatók pozitív regionális környezetet jeleznek, de a tanúsítás önálló bevételi hatása nyilvános adatok alapján csak korlátozottan választható le. A frank példa ennek ellenére értékes tanulságot kínál más borvidékek és vidéki térségek számára: a borturizmus tartós sikere a minőségirányítás, a partnerségi együttműködés és a térségi identitás stratégiai összekapcsolásából fakad.

Irodalomjegyzék

Aubert, A. & Szabó, G. (2007). Desztinációkutatás és földrajzi szemlélet. In: Aubert, A. (szerk.) *A térségi turizmuskutatás és tervezés módszerei és eredményei*. Pécs: PTE-TTK FI, pp. 56–73.

Kagermeier, A. (2011). Kooperationen als Herausforderung für die Weiterentwicklung des Weintourismus. In: Dreyer, A. (Hrsg.) *Wein und Tourismus: Erfolg durch Synergien und Kooperationen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, pp. 69–87.

Kolesch, H. (2010). Franken-Wein.Schöner.Land! Ein Weintourismus-Konzept. *Schweizerische Zeitschrift für Obst- und Weinbau*, 146 (3): 6–9.

Michalkó, G. (2013). *Turizmológia – Elméleti alapok*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Online források

Bayerisches Landesamt Für Statistik (2008). *Tourismus in Bayern / regionális adatok 2007-re*. https://www.statistischebibliothek.de/mir/servlets/MCRFileNodeServlet/BYAusgabe_derivate_00000066/Z1000G%20200807.pdf (2026. 05. 05.)

Bayerisches Landesamt für Statistik (2025). *Tourismus in Bayern im Dezember 2025*.

https://www.statistik.bayern.de/mam/produkte/veroeffentlichungen/statistische_berichte/g4100c_202512.pdf (2026. 05. 20.)

Dwif-Consulting (2024). *Wirtschaftsfaktor Tourismus für die Region Fränkisches Weinland 2023*. München: dwif. Wegweisend im Tourismus. <https://medienservice.fraenkisches-weinland.de/data/docs/publikationen/dwif->

[wirtschaftsfaktor-tourismus-fuer-die-region-fraenkisches-weinland-2023.pdf](https://www.fraenkisches-weinland.de/2023.pdf) (2026. 05. 20)

Franken-Silvanerheimat (2025). *Genussvolle Entdeckungen. Franken – Wein.Schöner.Land! Reisen zum Frankenwein 2025*. https://franken-silvanerheimat.de/wp-content/uploads/2025/05/ft-blaetterkatalog_f-wsl_broschuere-2025.pdf (2026. 05. 05.)

Franken-Weinland (é. n. a). *Projektpartner – Franken – Wein.Schöner.Land!* <https://www.franken-weinland.de/service/qualitaetsphilosophie/projektpartner/> (2026. 05. 05.)

Franken-Weinland (é. n. b). *Unsere Zertifizierungskriterien*. <https://www.franken-weinland.de/service/qualitaetsphilosophie/zertifizierungskriterien/> (2026. 05. 05.)

LWG (é. n.). *Tourismus und Wein: Das Fränkische Weintourismuskonzept*. <https://www.lwg.bayern.de/weinbau/weintourismus/084151/index.php/> (2026. 05. 20.)

LWG (2025a). *25 Jahre Gästeführer Weinerlebnis Franken e.V.* <https://www.lwg.bayern.de/weinbau/weintourismus/384957/index.php/> (2026. 05. 05.)

LWG (2025b). *25 Jahre „Gästeführer – Weinerlebnis Franken e.V.“* <https://www.lwg.bayern.de/presse/pms/2025/387856/index.php/> (Letöltve: 2026. 05. 05.)

Tourismusnetzwerk Franken (2024). *Festakt 2024 „Franken – Wein.Schöner.Land!“*. <https://www.tourismusnetzwerk-franken.de/news/aus-unserer-arbeit/franken-wein-schoener-land-festakt-2024/> (2026. 05. 05.)

A TURISZTIKAI TEMATIKUS UTAK SZEREPE A VIDÉKI ÖRÖKSÉG VÉDELMEBEN

Nemes Katalin

*Egyetemi hallgató,
Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar
nemes.katalin48@gmail.com
ORCID: 0009-0005-7540-1022*

ABSZTRAKT

Korábbi kutatásunkban a tematikus utak hazai turizmusban betöltött szerepét és ismertségét vizsgáltuk, különös tekintettel azok vidékfejlesztési és fenntarthatósági vonatkozásaira. Jelen tanulmányunkban a vidéki örökség turisztikai célú hasznosítására is kitérünk. A kutatás a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Marketing és Turizmus Intézetének 2024-ben végzett, 1000 fős, a hazai lakosságra nemek és életkori csoportok szerint reprezentatívnak tekinthető kérdőíves felmérésére épül, amely a magyar lakosság tematikus utakhoz való viszonyát, attitűdjeit és ismereteit térképezte fel. Erre a kutatásra építve megállapításra került, hogy a tematikus utak ismertsége magas, irántuk pedig erős érdeklődés mutatkozik. Az is egyértelműen megfigyelhető, hogy az érdeklődés mértéke a turisztikai tematikus utak iránt, az iskolai végzettséggel együtt növekszik. A kutatás 4 lineáris típusú útvonalat vizsgált: a turisztikai tematikus utakat, a zöldutakat, a zarándokutakat és az Európai Tanács Kulturális Útvonalait. Az eredmények alapján elmondható, hogy a zarándok- és borutak kiemelkedő ismertséggel rendelkeznek, míg a zöldutak és az Európai Kulturális Útvonalak ismertsége alább marad. A válaszadók több, mint 90%-a támogatóan viszonyul új tematikus útvonalak létrehozásához, melyek megszervezése során jól hasznosulhatnának a vidéki örökségi értékek.

Kulcsszavak:

*borutak,
fenntarthatóság,
kulturális örökség,
tematikus utak,
vidékfejlesztés*

THE ROLE OF THEMATIC TOURISM ROUTES IN THE PRESERVATION OF RURAL HERITAGE

ABSTRACT – In our previous research, we examined the role and popularity of thematic routes in domestic tourism, with a particular focus on their implications for rural development and sustainability. In this study, we also address the use of rural heritage for tourism purposes. The research is based on a questionnaire survey conducted in 2024 by the Department of Marketing and Tourism at the Faculty of Business and Economics of the University of Pécs, which surveyed 1,000 people and is considered representative of the Hungarian population by gender and age group. The survey mapped the Hungarian population's attitudes, knowledge,

and perceptions regarding thematic routes. Based on this research, it was found that awareness of thematic routes is high, and there is strong interest in them. It is also clearly observable that the level of interest in thematic tourism routes increases with educational attainment. The research examined four linear route types: thematic tourism routes, greenways, pilgrimage routes, and the European Council's Cultural Routes. Based on the results, it can be said that pilgrimage and wine routes enjoy outstanding recognition, while awareness of greenways and European Cultural Routes remains lower. More than 90% of respondents support the creation of new thematic routes, the development of which could effectively utilize rural heritage assets.

Keywords:

*wine routes,
sustainability,
cultural heritage,
thematic routes,
rural development*

1. Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a turizmus dinamikus növekedésen ment keresztül, miközben a globalizációval párhuzamosan az utazók igénye a mélyebb és autentikusabb élmények iránt egyre erősödött. Ez a tendencia jelentős mértékben hozzájárult a kulturális turizmus fellendüléséhez, amelynek népszerűsége és fejlődése napjainkban is töretlen. Az utazók növekvő érdeklődése a helyi kultúrák, történelmi örökségek, természeti tájak és hagyományok iránt új lehetőségeket teremtett, különösen kedvezve a tematikus utak térnyerésének. A tematikus utak a desztináció értékkinálatára, örökségére, hagyományaira épülnek, és alapvetően a helyi-ekkel való kapcsolattartást feltételezik. Ezek az utak nem csupán kulturális, történelmi, természeti vagy gasztronómiai érdekességeket kínálnak, hanem szinergikus hatással is bírnak, hiszen egyéb turisztikai termékekkel ötvözve még teljesebb élményt képesek nyújtani.

A tematikus utak a globális turizmusban is meghatározó szerepet töltenek be, különböző vezértematikáik mentén több kategóriában is markánsan képviseltetik magukat. A gasztronómiai tematikájú útvonalak különösen népszerűek, mivel a helyi termelés, a kulturális örökség és a turisztikai élmény szoros egységét kínálják. E körben kiemelhető a Ruta del Vino (Chile, Argentína, Uruguay) (Kunc, 2010), amely Dél-Amerika borászati kultúráját és táji sokszínűségét jeleníti meg, a kolumbiai Coffee Cultural Landscape (Murillo-López et al., 2022), amely UNESCO Világörökségi státusszal rendelkező területként a kávétermesztés hagyományait és kulturális beágyazottságát tárja fel, továbbá a Tea Routes of Asia (Kína, India, Sri Lanka, Japán) amely a teatermesztés és teakultúra történeti örökségét mutatja be (Sigley, 2022). Ide sorolható még a Whisky Trail – amelynek több regionális változata ismert (Skócia, Kanada, Japán), utóbbi különösen figyelemre méltó nem európai példaként –, valamint a Ruta del Cacao (Ecuador,

Mexikó, Dominikai Köztársaság), amely a kakaótermesztés múltját és jelenkori kulturális dimenzióit tárja az utazók elé (Salazar Duque & Espinoza Muñoz, 2022). A vallási és zarándokutak csoportjából kiemelkedik a japán Kumano Kodo (Pavlović et al., 2021), egy ősi sintó-buddhista zarándokút-hálózat a Kii-hegységben, valamint a szintén Japánban található Shikoku 88 templom zarándokút (Ghimire, 2022), amely mintegy 1200 kilométer hosszan kapcsolja össze a 88 buddhista szentélyt. E kategóriába illeszkedik továbbá a Kailash Mansarovar Yatra (India–Tibet), amely a hinduizmus, a buddhizmus, a dzsainizmus és a bön vallás közös szent zarándokútja (Lama, 2024). A természeti és felfedező utak közül kiemelhető a Pacific Crest Trail (PCT), amely Mexikótól Kanadáig húzódik az Egyesült Államok nyugati részén, a Sierra Nevada és a Kordillerák hegységvonulatai mentén (Heinbockel & Craighead, 2021), valamint az Appalachian Trail, amely az Egyesült Államok keleti partvidékén a világ egyik leghosszabb gyalogos túraútvonalaként ismert (Fasczewski et al., 2025).

Németországban több mint kétszáz tematikus út működik, melyek folyamatosan újításokra és a fenntarthatóságra törekсенek a nemzetközi trendek és a fogyasztói igények szem előtt tartásával, ugyanakkor megtartva az autentikusság és a regionális hagyaték értékeit (Pentz, 2023). Magyarországon – jóllehet a turisztikai vonzerők bőségesen rendelkezésre állnak – a tematikus utak és működtetőik többsége nem éri el a kívánatos színvonalat. Bár a kezdeti időszakban, főként különböző projektek és támogatások révén, számos kezdeményezés indult el, ezek összességében nem váltak a hazai turisztikai kínálat meghatározó elemeivé. Az elsőként létrejött tematikus út, az 1994-ben alapított Villány–Siklói Borút, mintaként szolgált a későbbi borutak számára. Az ezredforduló környékén sorra jöttek létre hasonló kezdeményezések, ám számos alkalmalmmal megfigyelhető volt, hogy a kezdetben európai uniós forrásból fenntartott működés rövid életű volt. Ez a jelenség

különösen a gasztronómiai tematikájú utak esetében volt jellemző, amelyek létrehozását sokszor inkább a kedvező pályázati lehetőségek kihasználása, semmint a közösségi érdekek összehangolása és az együttműködés motiválta (Deák, 2016). Egy tematikus út üzemeltetése komplex tevékenység, ami a fogyasztói trendek naprakész ismerete mellett állandó menedzsmentet, tudatos célkitűzéseket, megfelelő finanszírozási háttérrel és irányított marketingtevékenységet igényel (Nagy, 2021).

Előzetes kutatási tapasztalataink alapján az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg:

- H1: Annak ellenére, hogy a tematikus utak nem képezik hazánk turisztikai vonzerejének szerves részét, jelentős ismertséggel rendelkeznek és lenne érdeklődés irántuk a belföldi turisták részéről.

- H2: A tematikus utak iránti érdeklődés a magasabb iskolai végzettséggel együtt emelkedik.

Tanulmányunkban röviden bemutatjuk a különböző típusú útvonalakat, majd egy 2024-ben készített reprezentatív felmérés eredményeire építve igazoljuk hipotéziseinket és ismertetjük, hogy milyen jelentős fogyasztói kereslet van a tematikus utak különböző típusai iránt.

2. Szakirodalmi összefoglaló

2.1. A tematikus út fogalma

A tematikus út definíciója változatosan, számos oldalról megközelítve szerepel a szakirodalomban, ám alapvetően elmondható, hogy egy adott térség közös tematikán alapuló, térben megvalósuló hálózatosodása, amely szerves része lehet a térség fenntartható fejlesztésének, miközben helyi összefogásra alapozva kiszolgálja az utazói igényeket (Nagy & Aubert, 2025). A turisztikai útvonalak a különböző érintettek közötti együttműködésen alapulnak, melynek célja egy közös turisztikai termék kialakítása (Pedrosa et al., 2025). A tematikus utak olyan előre megtervezett, specifikus érdeklődésre épülő turisztikai útvonalak, amelyek lehetővé teszik az utazók számára, hogy mélyebb betekintést nyerjenek egy adott téma különböző aspektusaiba (Bozóky & Zagyai, 2024). A kulturális tematikus útvonalak a történelemre, a helyek egyediségére és a helyi tudásra épülnek. Gyakran olyan jól dokumentált, ősi útvonalakat és ösvényeket követnek, amelyek jelentős történelmi és kulturális értékkel bírnak (Sannazzaro et al., 2025).

Lourens (2007) megfogalmazásában az útvonal alapú turizmus a turisztikai desztinációk fejlesztésének piacvezérelt megközelítése. A tematikus utak integrált, környezetileg érzékeny, fenntartható és releváns interpretációi egy adott témának, melyet szolgáltatások megfelelő fejlesztésével, illetve marketingtevékenység segítségével kínálnak a látogatói és a helyi igények, valamint a környezeti szempontok figyelembevételével, gazdasági, társadalmi, és

kulturális szempontból kedvező hatások mellett (Puczkó & Rátz, 2002). Jellemző e turisztikai utakra továbbá, hogy attrakciókat kötnek össze, és eltérő közlekedési módon, különböző közlekedési eszközökkel járhatók be (Gonda et al., 2016). Segítik a helyi kisgazdaságok integrálását a kínálatba (Horeczki et al., 2025a), a hálózatos együttműködés pedig erősíti a turizmus és vendéglátás terén aktív vállalkozások ellenállóképességét, az esetleges válságokkal szemben reziliensebbé válnak (Merza et al., 2025). A tematikus utak vonzerő-egyesítő volta fejleszti a kulturális és kreatív ipart (Horeczki et al., 2025b) és serkentő hatással van az érintett vállalkozások további, kiegészítő szolgáltatásainak előállítására (Meyer, 2004). További előnyük, hogy csökkentik a turizmus térbeli koncentrációját és szezonálisát (Csapó & Végi, 2023) és lehetőséget teremtenek a periférikus térségek bekapcsolására is (Lados et al., 2025).

2.2. A tematikus utak jelentősége

Napjaink turistáinak fő motivációja az élmény-, illetve személyes tapasztalatszerzés és az egyediség (Csapó & Töröcsik, 2018; Nagy & Marien, 2024). Általánosan elmondható, hogy a turisták egyre inkább érdeklődnek a meglátogatott desztináció története, annak természeti adottságai és állatvilága iránt. Az utazók napjainkban fizikailag és szellemileg is aktívabbak elődeiknél, és az élményszerzésen túl a helyi értékek, illetve interaktív szolgáltatások igénybevételét részesítik előnyben (Pentz, 2024). A helyiek jelenléte, személyes részvétele a turisztikai termék életciklusának egy részében, rengeteg élményt nyújt. A „co-creation” folyamatában a fogyasztók ízlése és tapasztalati háttére is belekerül a termékbe, ezáltal az élmények második generációja jön létre, ezzel a fogyasztók és a szolgáltatók együtt hoznak létre valami újat (Marien & Papp, 2024). A turisztikai termékfejlesztés terén ezért felértékelődnek az innovatív együttműködések (Kovács et al., 2015; Oroszi et al., 2015). A posztmodernitás központi motívuma az imaterialitás, amelyben az időnek gazdasági értéke van (Nagy et al., 2022). A turisztikai élmény és az életelégedettség, boldogság fogalma között egyre szorosabb a kapcsolat az utazók értékrendjében. Az igények eltolódnak a „megfoghatatlan” kultúra és örökség irányába. A megtekintés helyett a tapasztalás igényének felerősödése mutatkozik a turisták magatartásában, mellyel a tematikus utak adottságai egyértelműen megfeleltethetők. A tematikus utak felkeresése gyermekkorban olyan készségek és kompetenciák fejlesztését teszi lehetővé, melyeket az iskolapadban nem, vagy csak sokkal időigényesebb módon lehetne elérni. Remek eszköze lehet az edutainmentnek – vagyis az élményalapú tanulásnak – az interaktivitás, a látogató aktív, ismeretterjesztő lényegű bevonása, például egy kiállítás vagy múzeum működtetésekor. Az élményalapú tanulás lehetőséget biztosít a látogatóknak, hogy aktívan kapcsolódjanak

a tartalomhoz, amely a megszerzett tudás lényegesen magasabb gyakorlati alkalmazhatóságát eredményezi (Wu et al., 2024). Mindez felfokozott szociálismédia-alkalmazással párosul (Szabó & Csóka, 2025) ami segíti az útvonalak ismertségének a fokozását.

A vidékfejlesztés szempontjából is számottevő a tematikus utak hatása, mivel olyan kistelepüléseket is bekapcsolnak a turizmus vérkeringésébe, amelyek önmagukban nem tudnának jelentős mennyiségű látogatót vonzani. Az ilyen utak nemcsak növelik a látogatók számát, hanem hozzájárulnak a helyi gazdaság diverzifikálásához is. A gasztronómiai tematikájú útvonalak például jó lehetőséget nyújtanak a helyi termékek turisztikai kínálatba illesztéséhez (Kovács & Horeczki, 2023), az aktív turisztikai elemek bevonásával pedig a táji értékek és a rurális térségek természeti értékei is felértékelődnek (Áder & Keller, 2025). A tematikus utak révén tehát a kisebb települések is részesülhetnek a turizmus nyújtotta előnyökből, ami segít megőrizni és fejleszteni a helyi közösségek gazdasági és kulturális életét. Például egy borvidéki tematikus út nemcsak a helyi borászatokat mutatja be, hanem lehetőséget ad a helyi gasztronómia és kézműves termékek felfedezésére is. Meggyőződésünk, hogy a hazai vidék- és turizmusfejlesztésben is jelentősebb szerepet hivatottak betölteni a turisztikai célú tematikus utak (Nagy 2021; Gonda & Spiegler, 2012).

Egyre többen vannak, akik utazásukkor is fontosnak tartják a fenntarthatóságot. Éppúgy közlekedési eszközeik megválasztása során, mint a desztináció vagy a szálláshely meghatározásakor. A tematikus utak helyzete kedvező, hiszen alternatív turisztikai termékeként sokak által a fenntarthatósággal vannak azonosítva. Kínálatukban helyi termékek érhetők el, akár gyalogos, kerékpáros vagy lovas távon belül, bőséges, fenntartható érték- és örökségkínálattal, természeti környezettel. A környezetvédelem iránt érzékenyek száma is egyre nő, ami nemcsak a turizmus fenntarthatósági szempontjait, hanem a helyi közösségek bevonását és a természeti értékek megőrzését is kiemelten fontossá teszi a tematikus utak fejlesztése és a turisztikai programok tervezése során (Pentz, 2024). A túlturizmus, illetve annak negatív hatásai ellen is nyújthat megoldást a turisztikai tematikus út. Ezek ugyanis kevésbé felkapott területek kisebb vonzerővel rendelkező értékeit tudják úgy felfűzni egy tematika mentén, hogy azok ténylegesen turisztikai attrakcióként funkcionáljanak. Ez által csökkentik a turizmus térbeli koncentrációját, illetve bővítik az alternatív turisztikai kínálatot (Gonda, 2022). A horizontális szempontok közül napjainkban egyre nagyobb hangsúlyt kap az akadálymentesítésre való törekvés (Baksai et al. 2025), mely azon desztinációk számára, amelyek ezt komolyan veszik, versenyelőnyt is jelenthet (Gonda et al., 2024).

3. A zarándokutak, borutak, Európai Kulturális Útvonalak, zöldutak

A tematikus utakat több szempont alapján is érdemes megvizsgálni. A szakirodalomban több javaslat is bemutatásra kerül, mint például: a természeti attrakciókat bemutató útvonalak, a művészeti témájú útvonalak, a zarándokutak, az örökségi/történelmi utak, valamint a speciális érdeklődést megcélzó utak (Puczkó & Rátz, 1998). Jelen kutatásunk a zarándokutakra, a borutakra, az Európa Tanács Kulturális Útvonalaira és a zöldutakra irányul.

3.1. Zarándokutak

Valójában a turizmus és a zarándoklat két olyan társadalmi jelenség, amelyek igen hasonló dinamikát mutatnak, így elmondható, hogy a modern turizmus gyökerei az első zarándoklatokig vezethetők vissza (Andrade et al., 2024). A zarándokutak olyan kulturális örökséget közvetítő tematikus utak, melyek az utazók istenkapcsolatát, illetve testi-lelki egyensúlyának megőrzését hivatottak szolgálni. A posztmodern társadalmakban egyre jellemzőbb az identitáskeresés megjelenése az utazók motivációi között (Collins-Kreiner, 2010). A zarándokturizmus napjainkra a rekreáció olyan formájává vált, mely az elcsendesedést és az önismeret elmélyítésének lehetőségét kínálja a mozgalmass mindennapokból való kiszakadás és a természetközelség által. Így a zarándokutak különösen alkalmasak a lassú, illetve fenntartható turisztikai kínálat részét képezni.

3.2. Borutak

A borutak az egyszerű borfogyasztás lehetőségénél komplexebb, kulturális élményt kínáló útvonalak, ahol a bor, mint vonzerő szorosan összefonódik a gasztronómiával, a helyi termelőkkel és a természettel. A látogatók autentikus és interaktív módon ismerkedhetnek a térség adottságaival, épített örökségeivel, illetve az ott élők hagyományaival. A borvidéki tájhasználat és a kézműves tradíciók életben tartása nemcsak a szokások és jó gyakorlatok megőrzését segíti elő, hanem a táj – mint potenciális vonzerő – legfenntarthatóbb turisztikai célú hasznosítását is jelenthetik (Gonda et al., 2017).

3.3. Az Európa Tanács Kulturális Útvonalai

Az Európa Tanács 1987-ben elindított kezdeményezése célul tűzte ki, hogy az európai örökség részét képező nemzeti értékeket országhatárokon átvívelően összekapcsolja. A nemzetközi együttműködés központjában a kultúra és az örökségvédelem áll, célja a fenntartható örökségmenedzsment, a helyi közösségek jólétének és gazdasági fejlődésének szem előtt tartásával. Egy szabályozott, minősítéshez kötött tematikus úthálózatról van szó, komplex bírálati szempontrendszer szerint. A projekt jellemzője továbbá,

hogy a cím elnyerése után háromévente felülbírálásra kerülnek az érintett útvonalak, így a már nem működő utak elveszítik a cím viseléséhez való jogukat.

3.4. Zöldutak

A zöldutak olyan alternatív turisztikai útvonalak, melyek egyrészt a nem motorizált közlekedés (gyaloglás, kerékpározás, lovaglás) támogatásában, másrészt a táji örökségvédelemben vállalnak kulcsfontosságú szerepet. Ezenfelül, zöldutakról beszélve, elengedhetetlen említést tenni a közösség szerepéről, ami nélkül az efféle tematikus utak el sem indulhatnának. A zöldutak bevezethetőségének könnyedsége épp e közösségi együttműködésben rejlik, ugyanis a helyi szükségletekre, meglévő struktúrára és erőforrásokra építkeznek, elhatárolódva a merev sémáktól. Így képesek alacsony költségen hosszú távú, fenntartható fejlesztési irányként jelen lenni a vidéki térségekben (Csapó et al., 2016). Az együttműködés helyi szinten gazdaságélénkítő hatással bír azáltal, hogy kevésbé központi, mégis kulturális és természeti értékekben gazdag elemeket kapcsolnak össze. A zöldutak koncepciója gazdasági és fenntarthatósági szempontokon túl társadalomszervező és érték közvetítő erővel is bír, hiszen a térség lakóiban a közösségi identitás és a tájhoz való viszony is erősödik (Szabó et al., 2017).

4. Kutatásmódszertan

A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Marketing és Turizmus Intézetének kérdőíves felmérése alapján került elemzésre egyrészt, hogy a magyar lakosság milyen mértékben ismeri a különböző tematikus utakat, másrészt pedig, hogy milyen attitűd jellemző e turisztikai termékek létesítése kapcsán. A 2024-ben lefolytatott online kérdőíves felmérés 1000 fős mintanagyságú adatbázist szolgáltatott, ami reprezentatívnak tekinthető a hazai lakosságra nemek és (15 éves bontású) életkori csoportok szerint. A minta vizsgált demográfiai adatait az 1. táblázat foglalja össze.

Nem		
	Fő	% (n=1000)
Férfi	475	47,5%
Nő	525	52,5%

Településtípus		
	Fő	% (n=1000)
Főváros	104	10,4%
Nagyváros: legfeljebb 100 000 - 500 000 fős	344	34,4%
Község: városi város: legfeljebb 25 000 - 100 000 fős	160	16,0%
Község: legfeljebb 10 000 - 25 000 fős	111	11,1%
10 000 fősnél kevesebb lakosú község	92	9,2%
1000 fősnél több lakosú falu	126	12,6%
Agrofalvak: kevesebb, mint 1000 lakossal	63	6,3%

Életkor		
	Fő	% (n=1000)
18-35 év	256	25,6%
36-50 év	278	27,8%
51-65 év	232	23,2%
65 évesnél idősebb	234	23,4%

Legmagasabb iskolai végzettség		
	Fő	% (n=1000)
Doktori fokozat	41	4,1%
Magister, mesterfokozat	167	16,7%
Egyetem, alapképzés	314	31,4%
Középiskola	364	36,4%
Szakiskola, szakképzés	64	6,4%
Legfeljebb 8 általános iskolai osztály	50	5,0%

1. táblázat: Az 1000 fős online kérdőíves felmérés mintájának demográfiai jellemzői. Forrás: saját szerkesztés.

Összességében a kutatási célokhoz mérten a nemek és életkori kategóriák szerinti reprezentativitás mellett a településtípus és iskolai végzettség szerinti eltérések

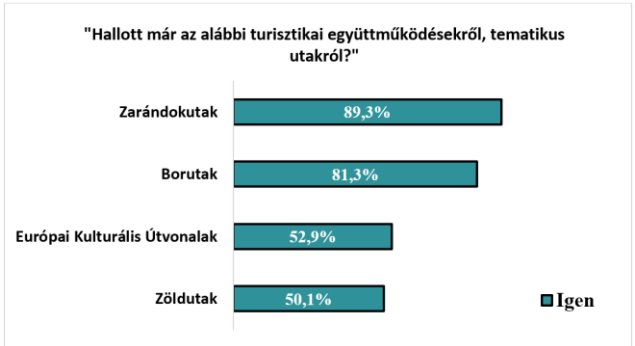
feltételezhetően nem torzítanak olyan mértékben, ami megakadályozná az elemzések lefolytathatóságát.

Az elemzés során először leíró statisztikai módszertan segítségével a válaszok esetén tapasztalható gyakoriságokat értékeltük. Ezt követően háttérelmézés segítségével megállapítottuk, hogy vannak-e statisztikailag igazolható különbségek az egyes demográfiai csoportok válaszai között. A háttérelmézést az 1. táblázatban látható négy demográfiai ismérv esetén végeztük el. A háttérelmézés során a statisztikailag szignifikáns eltérések igazolásához az ismérvek nem metrikus jellegének figyelembevétele alapján Chi-négyzet próbákat alkalmaztunk 5%-os szignifikancia határérték mellett (Sajtos & Mitev, 2007). Az eredmények értelmezése során csak azon eltéréseket mutatjuk be, amelyek szignifikánsnak tekinthetők az előzetesen megállapított határérték mellett ($p < 0,05$).

5. Kutatási eredmények

5.1. A különböző típusú tematikus utak ismertsége

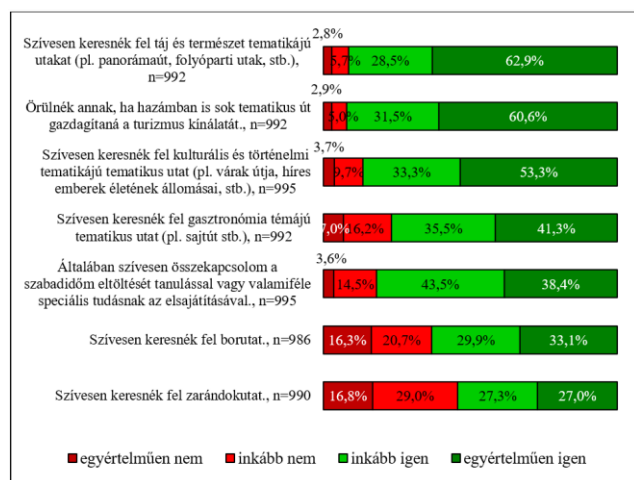
A primer kutatás azt vizsgálta, hogy a meghatározott négy különböző tematikusút-típust milyen mértékben ismeri a hazai lakosság. Az 1. ábrán látható, hogy a zárandokutak és a borutak ismertsége igen magas. Előbbiről a lakosság 89,3%-a, míg utóbbiról a 81,3%-a hallott már. Az európai kulturális utak és a zöldutak ismertsége ettől jócskán elmarad. Európai kulturális utakról a magyarok 52,9%-a, zöldutakról pedig mindössze a hazai lakosság 50,1%-a hallott. A zárandokutak ismertsége vélhetően azok archaikus gyökereire, illetve a vallásgyakorlásra vezethető vissza, a borutaké pedig a borkedveléshez és az élményalapú – pincelátogatások által szerzett – ismeretekhez kötődhet. Említésre méltó továbbá, hogy van néhány kiemelkedően eredményes marketingtevékenységet végző borút is – mint például a Villány-Siklósi –, melyek munkája szintén hozzájárulhat a borutak ismertségének alakulásához.

1. ábra: A különböző típusú tematikus utak ismertsége. Forrás: saját szerkesztés.

5.2. A tematikus utak létesítésének hazai támogatottsága

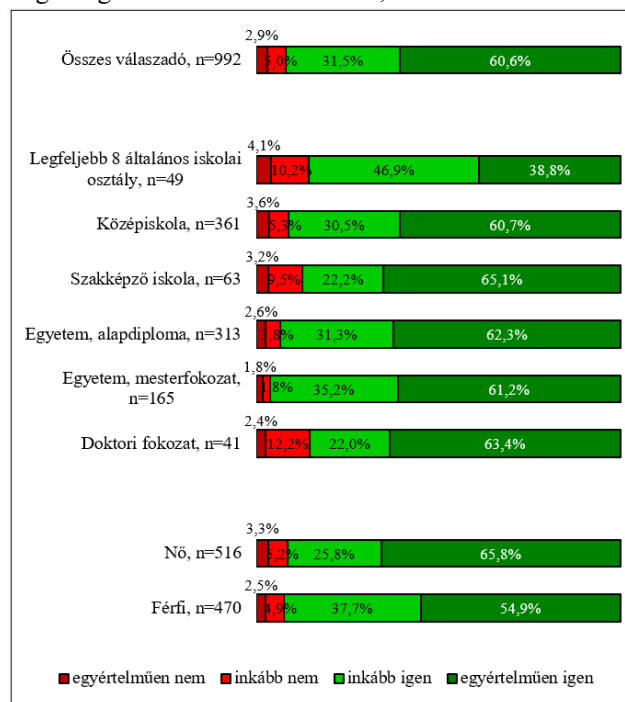
A kutatás során a tematikus utakhoz kapcsolódóan egyesével került felmérésre a lakosság egyetértésének mértéke, hét attitűdállítás esetén. Az ezzel kapcsolatos eredményeket a 2. ábra foglalja össze. A válaszadók leginkább az „Örülnek annak, ha hazámban is sok tematikus út gazdagítaná a turizmus kínálatát” és a „Szívesen keresnek fel táj és természet tematikájú utakat (pl. panorámaút, folyóparti utak stb.)” állításokkal értettek egyet. Az egyetértés mértéke e két állítás esetén elsöprő volt, előbbinél a válaszadók 92,1%-a jelölt legalább „inkább igen” értéket, míg a másikinál ugyanez az arány 91,4% volt. Az egyetértés mértéke ehhez képest kissé elmaradt a „Szívesen keresnek fel kulturális és történelmi tematikájú tematikus utat (pl. várak útja, híres emberek életének állomásai stb.)” (86,6%), az „Általában szívesen összekapcsolom a szabadidőm eltöltését tanulással vagy valamiféle speciális tudásnak az elsajátításával” (81,9%) és a „Szívesen keresnek fel gasztronómia témájú tematikus utat (pl. sajtút stb.)” (76,8%) állítások esetén. A vizsgált attitűdállítások közül az egyetértés mértéke a „Szívesen keresnek fel borutat” és a „Szívesen keresnek fel zárandokutat” állításokkal kapcsolatban viszonylag kisebb volt, de továbbra is számottevő. Előbbinél a válaszadók 63%-a, míg utóbbinál 54,3%-a keresné fel inkább vagy egyértelműen a tematikus utakat.

2. ábra: Tematikus utakkal kapcsolatos attitűdállításokkal való egyetértés mértéke: az „Ön mennyire szívesen keresné fel szabadidejében a tematikus utakat?” kérdésre adott válaszok megoszlása. *Forrás: saját szerkesztés.*

A felmérés eredménye egyértelműen alátámasztja azt, hogy a hazai lakosság részéről nagyon jelentős igény és érdeklődés lenne a turisztikai tematikus utak kínálata iránt. Mint az a 3. ábrán is látható, a hazai lakosság több mint 90%-a örülne annak, ha további tematikus utak gazdagítanák a hazai turisztikai kínálatot. Jól alátámasztja a további fejlesztések szükségességét az, hogy a kérdésre válaszolók több mint 60%-a határozottan egyetért ezzel.

A háttérelmzéseket is figyelembe véve, láthatjuk, hogy az „Örülnek annak, ha hazámban is sok tematikus út gazdagítaná a turizmus kínálatát” állítás esetén iskolai végzettség ($p=0,029<0,05$) és nemek ($p=0,001<0,05$) szerint lehetséges szignifikáns eltéréseket kimutatni. Iskolai végzettség alapján a legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzettek véleménye tért el számottevően a náluk magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőkétől. Esetükben a teljes egyetértés aránya (egyértelműen igen válaszlehetőség jelölése) jóval alacsonyabb volt. Nemek szerint szintén a teljes egyetértés mértékében (egyértelműen igen válaszlehetőség jelölése) azonosítható különbség. Az eredmények alapján a nők jobban örülnének annak, ha hazánkban is sok tematikus út gazdagítaná a turizmus kínálatát, mint a férfiak.

3. ábra: Az „Örülnek annak, ha hazámban is sok tematikus út gazdagítaná a turizmus kínálatát” állítás háttérelmzéseinek eredménye. *Forrás: saját szerkesztés.*

6. Következtetések

Az országban számos kezdeményezésből született már tematikus út, változó eredményességgel. 2005–2010 között, az ország európai uniós csatlakozását követően, a pályázati lehetőségek széles teret kínáltak civil szervezeteknek elképzeléseik megvalósítására. A laza finanszírozási keretkből kifolyólag számos érdekezdeményezés történt. Kutatásunkat is nehezítette, hogy az egységes értékelési keretrendszer, amely a támasza lehetne egy hosszú távon is fenntartható tematikus úthálózati rendszernek, nem alakult még ki Magyarországon, így a források szűkösségével sorra csökkent a kezdeményezések száma is. A tematikus utak sikerének elengedhetetlen eleme a tartós együttműködés a szolgáltatást kínáló egységek között. Szükséges továbbá a

koherens és konzisztens marketingtevékenység, melyet egy stabil, időben változatlan menedzsmenttel együtt lehet csak igazán hatékonyan működtetni (Gonda & Pentz, 2023). Mint turisztikai termék, a tematikus út ideális választás a belföldi turizmus felpezsdítésére, hiszen mind-mind egyedi, sokszínű, összességében széles érdeklődési kört kiszolgáló, és a helyi erőforrásokat hatékonyan hasznosító fejlesztési lehetőség.

- H1 hipotézisünk esetében a kérdőíves kutatás eredménye visszaigazolta azt, hogy a működési hiányosságok ellenére a hazai tematikus utak ismertsége nagyon magas (2. ábra). Az is megerősítést nyert, hogy a hazai lakosság részéről nagyon erős az igény arra, hogy sok tematikus út gazdagítsa a turizmus kínálatát. Ez alapján a hipotézist elfogadjuk.

- H2 hipotézisünket a kutatási eredmények csak részben támasztják alá. A tematikus utak iránti érdeklődés a magasabb iskolai végzettséggel együtt emelkedik állítás vizsgálata során azt tapasztaltuk, hogy az iskolai végzettség alapján a legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzetek véleménye tért el számottevően a náluk magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőkétől. A magasabb iskolai végzettségek között nem tudtunk egyértelmű összefüggést kimutatni. Esetükben a teljes egyetértés aránya (egyértelműen igen válaszlehetőség jelölése) jóval magasabb volt, mint a legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzetek esetében.

A kutatás egyik fő limitációja a minta nem reprezentatív összetétele az iskolai végzettség tekintetében. A felsőfokú végzettségűek aránya (52,2%) jóval magasabb a hazai átlaghoz (19,1%; KSH, 2023) képest, ezért az eredményeket annak tudatában kell értelmezni, hogy a felsőfokú végzettségűek felülreprezentáltak a mintában. Az eltérések azonban nem torzítanak olyan mértékben, ami megakadályozná az elemzések lefolytathatóságát.

Megállapíthatjuk, hogy jelenleg a tematikus utak útvesztője átláthatatlan, bárki úgy határozhat, hogy létrehoz egy utat, minden további kötelezettség nélkül. Véleményünk szerint egy állami szintű keretrendszer lenne a legideálisabb integrációs és fejlesztési lehetőség a tematikus utak számára, amely során minősítési rendszer szerint, minimum követelmények betartása mellett működhetnek csak, tiszta, hivatalos formában. Szükséges ezért egy legitím, szakmailag jól megalapozott és országos hatáskörű minősítési rendszer kidolgozása és bevezetése. Ennek működtetője lehetne a Magyar Turisztikai Ügynökség vagy a meglévő tematikus utak országos szervezete. Emellett pedig a tematikus utaknak vidékfejlesztési pályázati forrásokra van szükségük a fejlesztéshez és a fennmaradáshoz, hiszen a nemzeti örökségre vagy természeti szépségekre épülő szervezetek támogatás nélkül, piaci módon igencsak ki vannak téve az anyagi ellehetetlenülésnek, ahogy azt napjaink tematikus útjainak működésén is érezhetjük. Kifejezetten minősített tematikus utaknak kiírt pályázati források is működhetnének, motivációt jelentve a még nem minősített utak számára. Közösségi összefogás, kompetens és innovatív menedzsment, fókuszált marketing és több pilléren álló finanszírozási rendszer: ezekre lenne mindenképp szükség, illetve egy ezen szempontok alapján megalkotott minősítési rendszerre, amely szavatolhatná a létrejövő tematikus utak tartós és hatékony működését. A kutatás rávilágít arra, hogy a tematikus utak nem csupán a turisztikai kínálat diverzifikálását és a szezonális mérséklését szolgálják, hanem jelentős szerepet töltenek be a helyi gazdaság élénkítésében és a közösségi identitás erősítésében is. A tematikus utak a fenntartható vidéki turizmus és a helyi közösségek gazdasági megerősítésének kulcselemei lehetnek, ugyanakkor működésükhöz szükséges az egységes minősítési és támogatási rendszer kialakítása, valamint az innovatív, közösségalapú menedzsment- és marketing-gyakorlatok alkalmazása.

Irodalomjegyzék

- Áder, M. Á. & Keller, K. (2025). A Szigetköz, mint aktív turisztikai desztináció: fejlesztési irányok és lehetőségek. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10 (2): 7–25. DOI: 10.15170/TVT.2025.10.02.01
- Andrade Suárez, M., Caamaño Franco, I., & Sousa, A. Á. (2024). A pilgrim but a tourist too: re-examining the contemporary links. *Current Issues in Tourism*, 27 (23): 4293–4310. DOI: 10.1080/13683500.2024.2314696
- Baksai, T., Raffay, Z., & Csóka, L. (2025): Razumijevanje prepreka na putovanju za osobe s invaliditetom: Rezultate iz Mađarske = Understanding travel barriers for people with disabilities: Findings from Hungary. *ActaTuristica*, 37 (Special Issue): 67–97. DOI: 10.22598/at/2023.37.SI.67
- Bozóky, A. & Zagyi, N. (2024). A Pécs–Villány turisztikai fejlesztési térség tematikus sétái: Elemzés és fejlesztési javaslatok. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (4): 79–104. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.04.04
- Collins-Kreiner, N. (2010). Researching pilgrimage: Continuity and Transformations. *Annals of Tourism Research*, 37 (2): 440–456. DOI: 10.1016/j.annals.2009.10.016
- Csapó, J., Bálint, B., Bálint, Gy., Čavlek, N., Csóka, L., Gergely, N., Gonda, T., György, O., Halik, L., Kassay, J., & Raffay, Z. et al. (2024). The theory and practice of accessible tourism in Central Europe – implications from an international project co-operation. Pécs: University of Pécs, Faculty of Business and Economics.
- Csapó, J. & Töröcsik, M. (2018). *A magyar lakosság turizmussal kapcsolatos beállítódása generációs szemléletű vizsgálattal*. EFOP Generációk Alaptanulmány. https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/szervezet/interzetek/mti/efop_generaciok_alaptanulmany_turizmus_2018_0.pdf/

- Csapó, J., Szabó, G., Horváth, Z., & Pintér, R. (2016). A new step in greenway planning and practice - the challenges of branding a cross-border greenway in Hungary. In: Valánszki, I. et al. (szerk.) *Greenways and Landscapes in Change: Proceedings of the 5th Fábos Conference on Landscape and Greenway Planning*. Budapest: Szent István Egyetem, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, pp. 515–522.
- Csapó, J. & Végi, Sz. (2023). Seasonality Research in the Context of Smart Tourism – Evidence for an Empirical Research Gap. *Modern Geográfia*, 18 (3): 105–112. DOI: 10.15170/MG.2023.18.03.07
- Deák, A. (2016). *Hogyan lesz élő egy tematikus út? Tematikus utak kialakításának és üzemeltetésének tapasztalatai*. https://tkka.hu/assets/files/deak_attila.pdf/
- Fasczewski, K., Bramblett, P., & Milbrath, M. (2025). Understanding Resilience, Mental Toughness, Self-Efficacy and Motivation in Appalachian Trail Thru-Hikers. *Journal of Outdoor Recreation, Education, and Leadership*, 17 (2). DOI: 10.18666/JOREL-2025-12225
- Gonda, T., Csóka, L., & Szabó, A. (2024). A fogyatékkal élőket az utazásaik során ért diszkrimináció érzékelése az érintettek részéről. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (1): 62–73. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.01.04
- Gonda, T. & Pentz, M. (2023). The tourism potential and effective management of rural heritage assets through theme routes. *Economic Review: Journal of Economics and Business*, 21 (2): 49–57. DOI: 10.51558/2303-680X.2023.21.2.49
- Gonda, T. (2022). *Alternatív turizmus: Környezettudatosság és felelősségteljeség a turizmusban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gonda, T., Bencsikné Aubert, J., & Pálfi, A. (2016). Tematikus utak jellemzői és azok szerepe a turisztikai termékefejlesztésben. *Tudásmenedzsment*, 17 (1): 228–241.
- Gonda, T., Máté, A., & Raffay, Z. (2017). A borturizmus és bormarketing kapcsolata és jó gyakorlata a Pannon Borrégióban. In: Bányai, E., Lányi, B., & Töröcsik, M. (szerk.) *Tükröződés, társstudományok, trendek, fogyasztás*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, pp. 34–44. <https://emok.hu/hu/tanulmany-kereso/konferenciakotetek/d-526:a-borturizmus-es-bormarketing-kapcsolata-es-jo-gyakorlata-a-pannon-borregioban/>
- Gonda, T. & Spiegler, P. (2012). A turisztikai klaszterek szerepe a regionális marketingben. *Marketing & Menedzsment*, 46 (1–2): 15–25.
- Heinbockel, T. C. & Craighead, D. H. (2021). Case studies in physiology: Impact of a long-distance hike on the Pacific Crest Trail on arterial function and body composition in a highly fit young male. *Physiol Rep.*, 9 (5): e14767. DOI: 10.14814/phy2.14767
- Horeczki, B., Póla, P., & Horeczki, R. (2025). A vegyes profilú kisgazdaságok hatása a biodiverzitásra. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10 (2): 26–45. DOI: 10.15170/TVT.2025.10.02.02
- Horeczki, R., Bilasco, S., & Rác, Sz. (2025). A kulturális és kreatív ipar területi szempontú elemzése Pécs példáján keresztül. *Területi Statisztika*, 65 (2): 243–267.
- Ghimire, H. L. (2022). Shikoku: Japan's Authentic Buddhist Pilgrimage Circuit. *Journal of Japanese Studies Exploring Multidisciplinary*, 1 (1): 377–402. DOI: 10.55156/jjsem.dec2120
- Kovács, B. D., Gonda, T., Angler, K., & Krizl, E. (2015). Innovatív együttműködések a borászok között a Pannon borrégióban. In: N. Horváth, B. (szerk.) *Tolna megye egyik húzóágazatának jövője: szőlészeti – borászati trendkutatás*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, pp. 43–70.
- Kovács, D. & Horeczki, R. (2023). Új jelenségek a baranyai gasztronómiában. Születőben a Mecsek–Völgyesség–Hegyhát gasztrotérség? *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 8 (3): 54–69. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.03.04
- Kunc, M. (2010). Wine tourism: a review of the Chilean case. *International Journal of Tourism Policy*, 3 (1): 51–61. DOI: 10.1504/IJTP.2010.031602
- Lados, G., Nagy, D., & Horeczki, R. (2025). Állandósuló periféria? A horvát-magyar határszakasz karakterisztikája. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10 (4): 65–81. DOI: 10.15170/TVT.2025.10.04.04
- Lama, N. (2024). Spiritual Nexus: The Interwoven Sacred Sites of the Kailash Region. *Global Journal of Cultural Studies*, 3: 72–80. DOI: 10.6000/2817-2310.2024.03.09
- Lourens, M. (2007). Route tourism: a roadmap for successful destinations and local economic development. *Development Southern Africa*, 24 (3): 475–490. DOI: 10.1080/03768350701445574
- Marien, A. & Papp, A. (2024). A turisztikai szolgáltatásokkal való fogyasztói elégedettség és lojalitás kapcsolata a value co-creation folyamatában. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (3): 7–27. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.03.01
- Merza, P., Szabados, Y., Gonda, T., & Horeczki, R. (2025). Reziliencia a hazai és a dél-dunántúli vendéglátó szektorban. *Vezetéstudomány*, 56 (10): 47–59.
- Meyer, D. (2004). *Tourism routes and gateways: Key issues for the development of tourism routes and gateways and their potential for Pro-Poor Tourism*. Discussion Paper. Overseas Development Institute. https://www.researchgate.net/publication/242371864_Key_issues_for_the_development_of_tourism_routes_and_gateways_and_their_potential_for_Pro-Poor_Tourism/
- Murillo-López, B. E., Castro, A. J., & Feijoo-Martínez, A. (2022). Nature's Contributions to People Shape Sense of Place in the Coffee Cultural Landscape of Colombia. *Agriculture*, 12 (4): 457. DOI: 10.3390/agriculture12040457
- Nagy, G. & Aubert, A. (2025). A turisztikai térségek hálózatteremtő szereplőinek elemzése. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10 (1): 7–26. DOI: 10.15170/TVT.2025.10.01.01
- Nagy, K. & Marien, A. (2024). "Hajts és kóstolj" gasztroturisztikai élményút vonal kialakításának lehetősége Abaújban. In: Gonda, T. (szerk.) *Jó helyek vidéken: Tanulmányok a vidékfejlesztés és a vidéki örökségi értékek témaköréből*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet, pp. 168–184. <https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/c92ac003-6949-4748-9dc9-388d4588d147/content/>
- Nagy, K. (2021). Társadalmi innovációs lehetőségek a turizmusban. *Multidiszciplináris Tudományok*, 11 (2): 360–371. DOI: 10.35925/j.multi.2021.2.48

- Nagy, K., Piskóti, I., Marien, A., & Papp, A. (2022). Desztinációmárketing – Abaúj Stratégia Modellalkotó inspirációi. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 7 (1): 35–56. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.01.03.
- Oroszi, V., Gonda, T., Guld, Zs., & Máté, A. (2015). A borturizmus új trendjei – Borturisztikai jó gyakorlatok a Pannon Borrégióban. In: N. Horváth, B. (szerk.) *Tolna megye egyik húzóágazatának jövője: szőlészeti – borászati trendkutatás*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, pp. 15–42.
- Pavlović, D., Griffin, K. A., Raj, R., & Fernandes, C. (2021). "Volume 9 (iii) Table of Contents". *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 9 (3): Article 1. <https://arrow.tudublin.ie/ijrtp/vol9/iss3/1/>
- Pedrosa, A., Martins, F., & Breda, Z. (2025). The critical success factors for tourism routes development: A systematic review. *European Journal of Tourism Research*, 39: 3903. DOI: 10.54055/ejtr.v39i.3439
- Pentz, M. (2024). The Role of Theme Routes in the Development of Rural Tourism. *International Journal of Professional Business Review*, 9 (5): e04282. DOI: 10.26668/businessreview/2024.v9i5.4282
- Pentz, M. (2023). A vidéki örökségi értékek innovatív turisztikai hasznosítási lehetősége a tematikus utak segítségével. *TERINNO – Területfejlesztés és Innováció*, 16 (1): 23–33. DOI: 10.15170/terinno.2023.16.01.03
- Nagy, K. (2021). Individual and social marketing in cultural routes operation. *International Journal of Tourism and Hospitality*, 1 (1): 14–24. DOI: 10.51483/IJTH.1.1.2021.14-24
- Puczkó, L. & Rátz, T. (1998). *A turizmus hatásai*. Budapest: Aula Kiadó Kft. – Kodolányi János Főiskola.
- Puczkó, L. & Rátz, T. (2002). A tematikus park, mint turisztikai attrakció. *Turizmus Bulletin*, 6 (1): 6–15.
- Sajtos, L. & Mitev, A. (2007). *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Budapest: Alinea Kiadó.
- Salazar Duque, D. & Espinoza Muñoz, D. (2022). *Analysis of the competitiveness of the tourist destination and the development of the ecuadorian cocoa routes*. <http://ojs.revistaturismoypatrimonio.com/index.php/typ/article/view/275/>
- Sannazzaro, A., Del Lungo, S., Potenza, M. R., & Gizzi, F. T. (2025). Revitalizing Inner Areas Through Thematic Cultural Routes and Multifaceted Tourism Experiences. *Sustainability*, 17 (10): 4701. DOI: 10.3390/su17104701
- Sigley, G. (2022). The Great Tea Road and the Belt and Road Initiative: cultural policy, mobility narratives and route heritage in contemporary China. *International Journal of Cultural Policy*, 29 (3): 314–327. DOI: 10.1080/10286632.2022.2059075
- Szabó, G., Csapó, J., & Marton, G. (2017). Zöldutak a turizmusban – Innováció és jó gyakorlat a szelíd turizmusban. *Földrajzi Közlemények*, 141 (2): 152–163.
- Szabó, T. & Csóka, L. (2025). The role of social media engagement in the case of exhibitions around the world. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10 (3): 106–128. DOI: 10.15170/TVT.2025.10.03.06
- Wu, X., Chen, X., Zhao, J., & Xie, Y. (2024). Influences of design and knowledge type of interactive virtual museums on learning outcomes: An eye-tracking evidence-based study. *Education and Information Technologies*, 29 (6): 7223–7258. DOI: 10.1007/s10639-023-12061-4

VIDÉKI REALITÁSOK A DÉL-DUNÁNTÚLON: A KADARKÚTI TÉRSÉG ESETE

Horeczki Barbara

MSc-hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
horeczki.barbara@stud.uni-mate.hu
 ORCID: 0009-0008-6623-9547

Horeczki Réka

*Tudományos főmunkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális
 Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete*
horeczki.reka@krtk.elte.hu
 ORCID: 0000-0003-3131-681X

ABSZTRAKT

A tanulmány a dél-dunántúli régió, és azon belül közelebbről a kadarkúti térség komplex gazdasági és társadalmi kihívásait vizsgálja a mezőgazdaság szempontjából. A terület kiemelkedő természeti és agrárpotenciállal rendelkezik, ám súlyos demográfiai fogyás, a népesség elöregedése és a fiatalok elvándorlása jellemzi. A makrogazdasági problémák mellett a belső periferiának számító somogyi térség infrastrukturális elmaradottsággal, tökehiánnyal és alacsony vállalkozói aktivitással küzd. A helyzet mélyebb megértéséhez a kutatás 21 helyi gazdálkodóval készített mélyinterjú esettanulmányt, amely rávilágít a kritikus generációváltásra, a növekvő birtokkoncentrációra és az agrárdigitalizáció lassú ütemére. Bár a megkérdozettnek tekinthető kisüzemek és családi gazdaságok törekednek a termelés diverzifikációjára, a korlátozott jövedelmezőség és a csekély munkaerőpiaci potenciál komoly gátat szab a fejlődésnek. A vizsgálat rámutat arra, hogy a térség versenyképességét a gazdák közötti és az önkormányzati együttműködések erősítésével, valamint a gyakorlatias, helyi szintű fejlesztési stratégiák támogatásával lehetne növelni.

Kulcsszavak:

*Dél-Dunántúl,
 élhetőség,
 helyi gazdaságfejlesztés,
 mezőgazdaság,
 vidék*

RURAL REALITIES IN SOUTHERN-TRANSDANUBIA: THE CASE OF THE KADARKÚT MICROREGION

ABSTRACT – This study analyses the economic and social challenges facing the South Transdanubia region and, more specifically, the Kadarkút area from an agricultural perspective. The region boasts outstanding natural and agricultural potential, yet it is characterized by severe population decline, an aging population, and the out-migration of young people. In addition to macroeconomic problems, the Somogy county – considered

an internal periphery – struggles with underdeveloped infrastructure, a lack of capital, and low entrepreneurial activity. To provide a deeper understanding of the situation, the research conducted in-depth case studies with 21 local landowners, highlighting the critical generational transition, increasing land concentration, and the slow pace of agricultural digitization. Although the small-scale and family farms surveyed are striving to diversify their production, limited profitability and modest labour market potential pose serious obstacles to development. The study highlights that the microregion's competitiveness could be enhanced by strengthening cooperation among farmers and with local governments, as well as by supporting practical, locally focused development strategies.

Keywords:

*Southern Transdanubia,
liveability,
local economic development,
agriculture,
rural areas*

1. Bevezetés

A Dél-Dunántúl Magyarország egyik, mezőgazdasági termelés szempontjából kiemelt területe, felszíni vizekben gazdag, természetes határai folyók és tavak. Talaja jó termőképességű, mezősi és erdőtalaj (Buday-Sántha, 2013). A Dél-Dunántúl mezőgazdasági termelése színes és változatos, a terület földrajzi adottságai révén ideális környezetet biztosít a szántóföldi kultúrák, gyümölcsösök és szőlőültetvények, valamint az állattartás számára. Az ágazat jelentős részét a vegyes profilú kisgazdaságok alkotják, melyek nemcsak a növénytermesztésre, hanem az állattenyésztésre is kiterjednek. A helyi termelők sok esetben a termelés diverzifikálására törekednek, ami lehetőséget biztosít számukra a piaci kockázatok csökkentésére és a fenntartható fejlődés elősegítésére. A térség ilyen szempontból is gazdag vizsgálati terület, mivel a vadban gazdag erdőterületek a vadhús gasztronómiai értékét is visszaállíthatják (Nagy et al., 2025). A diverzifikáció eseteinek leírása számos országos példával jeleníthető meg: Hovanecz-Sándor et al. (2026) esettanulmánya a piaci érzékenység és az alkalmazkodóképesség példáját jeleníti meg a gasztronómia összekapcsolása mentén, míg Pentz & Nemes (2025), illetve Pentz & Gonda (2026) a tematikus utak helyi gazdaságfejlődésben játszott szerepét mutatja be. Ugyanakkor a „többlábon állás” csak akkor lehet sikeres stratégia, ha sikerül megszólítani a megfelelő célközönséget, illetve, ha van (lesz) helyben maradó értéket jelentő humán tőke. A Dél-Dunántúl vidéki térségeiben a népességfogyás komoly probléma. Az előregedő társadalom és a fiatalok elvándorlása súlyosan érinti a helyi közösségeket, ami a munkaerőpiacra és a mezőgazdasági termelés fenntartására is hatással van. A népszámlálási statisztikák alapján a népességcsökkenés mértéke a térségben jelentősen felgyorsult az utóbbi évtizedekben, mely részben a gazdasági lehetőségek

hiányával magyarázható. A mezőgazdasági szektorban dolgozók aránya még mindig jelentős, de a foglalkoztatottak száma folyamatosan csökken. A helyben történő fejlesztések, mint például a korszerű mezőgazdasági technológiák alkalmazása és a helyi termékek népszerűsítése, segíthetnek a munkahelyek megtartásában és új lehetőségek teremtésében.

Buday-Sántha (2013) szerint a Dél-Dunántúl Magyarország leginkább hátrányos helyzetű vidéki régiói közé tartozik, a térség elmaradottságának egyik alapvető oka a vidéki közösségek gazdasági fejletlensége és a foglalkoztatási lehetőségek szűkösége. A gazdasági tevékenységek visszaszorulása miatt az itt élők között gyakori az idősebb korosztály; a települések háromnegyedében a 65 évnél idősebb lakosság aránya 20% feletti (KSH, 2024), mivel a fiatalabb generáció gyakran elvándorol a jobb munkalehetőségeket kínáló városokba vagy külföldre. A régió népessége folyamatosan és tendenciózusan csökken (1. táblázat). Az elmúlt húsz évben 138.099 fővel lett kevesebb a lakosság, ebből a vidéki lakosság 62.300 fővel csökkent. Arányaiban a városi népesség nagyobb mértékben csökkent, a vidéki népesség jellemzően Tolna vármegyében esett vissza, a másik két megye (a városokból való kiköltözések miatt) tudta gyarapítani a vidéken élők arányát (bár abszolút értékét nem). Az ország népességének 8,9%-a él a régióban, vidéki lakosságának viszont a 12,4%-a. Az idősödő demográfiai szerkezet kihívásokat jelent a munkaerőpiac számára, hiszen csökken a potenciális munkaerő-utánpótlás (Koltai, 2025). Emellett a gazdasági aktivitás alacsony szintje és a szűkös források miatt a helyi infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése elmarad, ami tovább gyengíti a régió versenyképességét. A régió természeti értékekben gazdag, azonban ezek felhasználása nem megfelelő mértékű. Ásványkincsei főként építőipari nyersanyagok: kőfélék, homok, kavics és agyag; potenciális

köszéntelemek és tözégvagyon is megtalálható a régióban. A régióban az ipari termelés volumene alacsony, az agrár-potenciálja azonban nagyon magas (Kovács & Horeczki, 2023). A régió mezőgazdasági szerkezetének sokszínűsége különösen fontos a helyi biodiverzitás és a fenntarthatóság szempontjából. A domborzati és talajadottságok kedvezőek a szőlő- és gyümölcsstermesztésre (bortermő vidékek, tradicionális kajszi és egyéb csonthéjas gyümölcsök térsége), illetve az állattartásra, különösen a legeltetési állattartásra, amely jól illeszkedik a helyi természeti környezethez. Az Agrárminisztérium (2021) KAP-stratégiai terve szerint Magyarország számára kiemelt cél a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok támogatása, beleértve a kisüzemi, vegyes profilú gazdaságokat is, amelyek erősítik a helyi piacokat és hozzájárulnak a vidéki közösségek megélhetéséhez. A KSH adatai (2024) alapján ugyanakkor a birtokoncentráció erősödése miatt a kisebb gazdaságok aránya csökkent, ami veszélyezteti a diverzifikált mezőgazdasági struktúrát, és gyengítheti a helyi gazdaság ellenállóképességét.

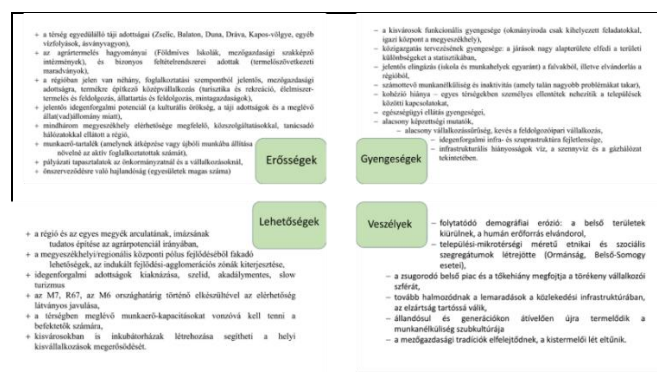
Területi egység		Városok			Községek		
		2001	2011	2022	2001	2011	2022
Magyarország		7.170.269	7.012.105	6.737.468	3.028.046	2.935.523	2.866.166
Dél-Dunántúli régió		574.798	549.269	498.999	418.724	384.840	356.424
Baranya megye	Részesedés a megyei népességből	46,2%	46,2%	46,3%	33,9%	34,4%	34,4%
Somogy megye		29,7%	30,2%	30,3%	39,6%	39,4%	39,9%
Tolna megye		24,2%	23,6%	23,4%	26,5%	26,2%	25,6%
Baranya megye	Részesedés az országos népességből	3,7%	3,6%	3,4%	4,7%	4,5%	4,3%
Somogy megye		2,4%	2,4%	2,2%	5,5%	5,2%	5,0%
Tolna megye		1,9%	1,8%	1,7%	3,7%	3,5%	3,2%

1. táblázat: A régió népességének változása 2001–2022 között.
Forrás: KSH (2024) alapján saját szerkesztés.

A SWOT alapján a mezőgazdaságban számos kihívással kell szembenézni, a generációváltás problémája Hamza (2022) szerint kritikus a magyar mezőgazdaság számára, különösen a Dél-Dunántúlon, ahol az idősebb gazdák egyre nagyobb arányban vannak jelen. A fiatalabb generációk vonakodnak átvenni a családi gazdaságokat, mivel a mezőgazdaság gyakran alacsony jövedelmet biztosít, és kevés lehetőséget nyújt a fejlődésre (1. ábra).

Az Agrárminisztérium KAP-stratégiája ezért kiemelt támogatást nyújt a fiatal gazdák számára, hogy ösztönözze őket a gazdaságok fenntartására és továbbvitelére. Az előregedő mezőgazdasági munkaerő miatt egyre nagyobb szükség van olyan programokra, amelyek megkönnyítik a fiatal gazdák belépését a piacra és fejlesztik a gazdálkodáshoz szükséges képességeiket. Ferencz (2015) elemzése szerint a kisgazdaságok jövedelemtermelő képessége a 2000-es években jelentősen csökkent. A gazdaságok gyakran nem rendelkeznek elegendő tőkével a fejlesztésekhez, így nehezen tudják növelni termelékenységüket vagy modernizálni gazdaságaikat. A jövedelmezőség csökkenése miatt a kisebb gazdaságok egyre nehezebben tudnak fenntartható módon működni, ami a mezőgazdasági termelés visszaeséséhez vezethet a térségben. A digitalizáció és a modern technológiák bevezetése kulcsfontosságú lenne a mezőgazdaság versenyképességének javítása érdekében, azonban a Dél-Dunántúlon ezek elterjedése lassabb ütemű. Az Agrárminisztérium (2021) jelentése szerint a digitalizáció ösztönzése és a technológiai újítások elterjesztése kiemelt cél, különösen a kisebb gazdaságok számára, amelyeknek nehezebb lehetőségük van az új technológiák alkalmazására. Az alacsony digitalizációs szint korlátozza a gazdaságok hatékonyságát és piaci versenyképességét, különösen a termelési és logisztikai folyamatok optimalizálása terén. A KAP által nyújtott támogatások és képzési programok célja, hogy segítsék a gazdákat az új technológiák bevezetésében és használatában. Alapjában véve elmondható, hogy Buday-Sántha 2010-ben lefolytatott kutatásának megállapításai továbbra is érvényesek a Dél-Dunántúli mezőgazdaságára, ugyanakkor az aktuális adatok alapján néhány probléma, mint a generációváltás, birtokoncentráció, jövedelemtermelő-képesség csökkenése és a digitalizációs elmaradás, még nagyobb hangsúlyt kapott. Ezek a tényezők együttesen határozzák meg a régió mezőgazdaságának, vidéki térségeinek jelenlegi helyzetét és jövőbeni fejlődési lehetőségeit.

A helyi gazdaságfejlesztési stratégiák kiemelt szerepet játszanak a vidéki térségek fenntartható fejlődésében, különösen a mezőgazdaság dominálta régiókban. E stratégiák célja, hogy ösztönözzék a gazdasági tevékenységek diverzifikációját, támogassák a helyi termelők versenyképességét, valamint elősegítsék a helyi erőforrások fenntartható hasznosítását. A mezőgazdaságban dolgozók számára ezek a stratégiák különösen döntő súlyúak, hiszen közvetlen hatással vannak a megélhetési lehetőségeikre, jövedelemtermelő képességükre és életminőségükre. A gazdaságfejlesztési intézkedések közé tartozhatnak az agrárdigitalizáció támogatása, a rövid ellátási láncok kialakítása, a helyi termékek piacra jutásának elősegítése, valamint az oktatási és képzési programok bevezetése, amelyek célja a termelők szakmai fejlődése. Az ilyen programok sikere szorosan összefügg a helyi közösségek

1. ábra: A Dél-Dunántúl régió SWOT-analízise. *Forrás: saját szerkesztés.*

együttműködésével, a helyi adottságokra építő fejlesztési elképzelésekkel, valamint az állami és önkormányzati támogatások hatékonyságával. A mezőgazdaságban dolgozók szemszögéből nézve a helyi gazdaságfejlesztés nemcsak gazdasági kérdés, hanem társadalmi és kulturális szempontból is meghatározó. Az ilyen stratégiák hosszú távon hozzájárulhatnak a vidéki térségek népességmegtartó képességének növeléséhez, a generációváltás elősegítéséhez, valamint a helyi közösségek identitásának megerősítéséhez. Az egyik alkalmazási lehetőség a településfejlesztés, amely a település társadalmi-gazdasági erőforrásainak, környezetminőségi, technológiai, tárgyi és humanisztikus szolgáltatásainak fejlesztésével, kiegyensúlyozott feltételek megteremtésével, a település lakossága életszínvonalának és életminőségének javításával foglalkozó gyakorlati szempontú tudomány (Nemes Nagy, 1998; Póla, 2014). A településfejlesztésnek figyelmet kell fordítania a település társadalmi adottságaira, a humán infrastruktúrára, a település gazdaságosságára és gazdálkodására, valamint a település természeti és mesterséges környezetére (Horeczki & Póla, 2022). A települési önkormányzat által megfogalmazott fejlesztési koncepciók, a fejlesztés és tervezés összehangolása, valamint a települések és a területrendezési együttműködés révén tervszerű és megalapozott településfejlesztés valósítható meg (Jószai, 2007). Arra oda kell figyelni, hogy a tervek átgondolt fejlesztéseket tükrözzenek, mivel helytelen területfejlesztés (város- és településfejlesztés) esetén káros hatások is generálódnak: hosszú távon gazdasági, társadalmi és környezeti károk is jelentkezhetnek. A gazdasági károk közé sorolhatjuk a térségen belüli elérhetőség átgondolatlan fejlesztését, a megnövekvő közlekedési költségeket, a lakó- és egyéb területek kiszolgálása érdekében megépülő utakat és parkolókat (amely egyszerre előnye és környezeti kára a fejlődésnek), a felhasználandó (termő) terület csökkenését és a közszolgáltatások biztosításának megnövekvő költségeit. A legjelentősebb társadalmi problémák: az elérhetőségi viszonyok romlása miatt alakulnak ki (ingázás); felerősödik a szegregáció, a népesség tömörülése és a nagyfokú beépítettség hatására a lakáskörülmények romlanak. A városi habitus növekedésével megcsappannak, néhol megszűnnek a társadalmi és személyes interakciók, a vidéki társadalmi tőke jellemzői elhalványodnak (Bajmócy, 2001). A harmadik probléma a környezet felől jelentkezik; a zöldfelületek csökkennek, az energiafelhasználás nő, levegő- és zajszennyezés terhelődik, a városi hőszigetek száma gyarapodik. A negatív hatásokat ellensúlyozandó, közlekedési lehetőségek is megjelennek: a közutak kiépítése, a megújuló energiára (vagy villamos pályára) alapozott tömegközlekedés, kerékpárutak építése és kisebb városi központok létesítése az egyes térségeken belül. Mind a közút, mind a vasúti pályák tervezésekor a cél, hogy valamennyi poten-

ciális állomás (munkahely, intézmény, lakóhely) megközelíthető (beingázható) távolságon belül elérhető legyen, hogy időmegtakarítást érhessünk el (Tóth, 2004). A gazdaságfejlesztés egyik kiemelt célterülete az elérhetőség; a magyarországi közúthálózat-fejlesztési program célkitűzései között olvasható, hogy minden autópálya az országhatárig épüljön ki, a megyeszékhelyek legalább felének épüljön közvetlen autópálya-összeköttetése, az elkerülő utak valamennyi központ mellett épüljenek meg, javuljon a közúti átkelések sűrűsége mindkét nagy folyón, a zsáktelepülések kétoldali hálózati összeköttetése valósuljon meg, kerékpárutak épüljenek, illetve a sugaras főúthálózat egészüljön ki gyűrűs elemekkel (Erdősi, 2005). Ebből a perspektívából a Dél-Dunántúl helyzete több szempontból hátrányos. Baranya megyében a megyeszékhely autópályával való összeköttetése megoldott, de nem megfelelő. 2010-ben adták át az M6-os autópályát, amely fő útvonala a határ volt, és csak bekötőút vezet (M60) Pécs irányába, amely a várost a déli ipari park irányából éri el. Az autópálya ilyen szempontból a megyeszékhelyre nem gyakorolt közvetlen pozitív hatást, viszont az autópálya leajtókhoz közel helyezkedő települések számára megnyitotta az utat az országos vérkeringésbe való bekapcsolódáshoz. Kaposvár és Szekszárd helyzete ilyen szempontból kevésbé tekinthető kedvezőnek, a tervezett M9-es autópálya még nem került kiépítésre. Kaposvár elérhetőségét az M7-es autópályát elérő R67-es gyorsforgalmi út jelentősen javította. Mind a gyorsforgalmi utak, mind az autópályák elősegíthetik a mezőgazdasági termelők áruszállítását, illetve a megyeszékhelyeken található szolgáltatások gyorsabb elérését teszik lehetővé.

2. Somogy megyei gazdálkodók tapasztalatai

A tanulmány Kadarkút és közvetlen térségét dolgozza fel esettanulmányi terepként, mivel a 2008–2013-as időszakban a Kadarkút-Nagybajomi kistérség részeként az ország egyik leghátrányosabb, gazdasági-társadalmi szempontból komplex programmal segített, kiemelten magas munkanélküliséggel sújtott térségként szerepelt. Ezzel szemben a járási rendszer bevezetésével (218/2012. Korm. rend.) az ország egyik legnagyobb alapterületű Kaposvári járás tagtelepüléseiként a statisztikai táblákban már „csak hátrányos” helyzetüként jelent meg, míg a problémák nagy része nemhogy megoldódott, hanem növekedett az elmúlt tíz évben. Somogy vármegye délnyugati része erőteljes belső perifériaként azonosítható, mind a társadalmi szegregációt, mind a gazdasági adatokat tekintve, annak ellenére, hogy mezőgazdasági szempontból (termőtalaj minősége, gazdaságok száma, ereje) a térség közepesen erős jellemzőkkel bír (Csizmadia & Bareith, 2022). Kadarkút és térsége a nagyobb népességű városok (Kaposvár, Nagyatád és Szigetvár) 25 km-es távolságában található. Vasúti

közlekedése nem megoldott, az autóbuszos közlekedés átszállás nélkül a közeli városokba történik. A helyi infrastruktúra jól kiépített, számos alapvető szolgáltatás elérhető, például iskola, óvoda, orvosi rendelő (egészségház, mentő-állomás), posta, étterem, rendőrszolgálat, ATM, kormányablak szolgáltatás. A térségben a humán infrastruktúra fejlesztése és a humán tőkébe való befektetés egyre erőteljesebben jelentkezik. Érdekes vizsgálati terep Kadarkút és környéke, mivel a mezőgazdasági oktatás hagyományai a település történelmében megtalálhatóak: a Magyar Királyi Földmívelőiskola, az ország egyik legrégebbi mezőgazdasági szakiskolája, ötven évig működött Szentimrepusztán, amely közigazgatásilag Kadarkúthoz tartozik. Ezekben az iskolákban gazdatiszteket és magángazdálkodókat képeztek ki, elméleti és gyakorlati ismereteket nyújtva a tanulóknak. A mintagazdaság és az iskola épületei sajnos már nem láthatók, a közeli mezőgazdasági telepet építették fel belőle, azonban az oktatásra épülő településfejlesztési elképzelések a mai napig áthatják a térség stratégiáit (Kadarkút város gazdasági programja, 2010).

A gazdasági aktivitás a térségben a rendszerváltásig folyamatosan növekvő volt, majd 1990 után lecsökkent az aktív keresők és megnőtt a munkanélküliek (főként a tartós munkanélküliek) száma. A munkanélküliek aránya 1995-től kezdődően igen magas, a népesség 4,8-5,8%-a, a közeli 100 lakos alatti falvakban sajnos elérte a 8%-ot is (2. táblázat). A 2008-as gazdasági válság és a Covid miatt a munkanélküliség a térségben folyamatos növekvő tendenciát mutat. A foglalkoztatási kérdés megoldása mind a községek, mind a kisváros fejlesztési stratégiájában kiemelt feladatként jelentkezett.

Megnevezés	2021	2022
Nyilvántartott álláskereső összesen (fő)	92	81
Nyilvántartott álláskereső, 100 fő 15-64 évesre vonatkozóan (fő)	4,44	3,96
Legfeljebb 8 általános iskolát végzett nyilvántartott álláskereső aránya (%)	45,65	51,85
25 év alatti nyilvántartott álláskereső aránya (%)	10,87	14,81
45 év feletti nyilvántartott álláskereső aránya (%)	56,52	51,85
Magas presztízsű foglalkoztatási csoportokban foglalkoztatottak aránya (%)	14,62	14,29

2. táblázat: Kadarkút főbb gazdasági adatai. Forrás: KSH TEIR (2024. 02. 27.)

A tartós munkanélkülieket igyekeztek közmunkaprogramokban foglalkoztatni, esti iskolában átképezni. A lakosság vállalkozói aktivitása rendkívül alacsony, a megyei átlagos értékek felét közelíti csupán a működő vállalkozások száma. A vállalkozások háromnegyede az 1-9 fő alkalmazottal rendelkező kategóriába sorolható, ennek jelentős része, közel 60%-a mezőgazdasági vállalkozó, östermelő

vagy családi gazdaságban foglalkoztatott. Kadarkúton ez a 2100 fős lakosságból közel 300 családot érint, és a 28 regisztrált termelő több mint 1 főt foglalkoztat éves szinten.

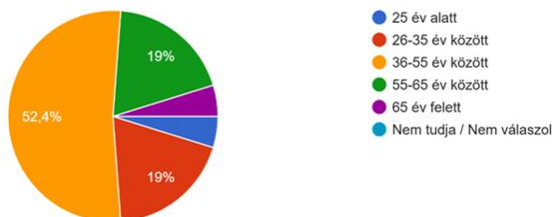
2024. szeptember 15. és november 15. között Kadarkút és térségéhez tartozó 21 gazdálkodóval folytattunk félélig strukturált mélyinterjút. Az interjúhoz használt kérdések három fő blokkra tagolódtak: általános, a gazdaság egészére vonatkozó kérdések, a fejlesztésekre és a jövőre vonatkozó kérdések, és általánosan a megkérdezettre vonatkozó alapadatokra irányuló kérdések (3. táblázat). Minden kérdésnél felajánlottunk válaszlehetőséget a megkérdezetteknek, illetve időt, hogy kifejtsek az adott kérdéshez tartozó gondolataikat. A válaszokat papír alapon rögzítettük, név nélkül, minden kérdésnél meghagyva a lehetőséget, hogy az illető ne válaszoljon, illetve nem tudom választ adjon.

Általános, gazdaságra vonatkozó adatok	Mióta gazdálkodik? 0-1 éve, 1-5 éve, 5-10 éve, 10 évnél több ideje
	Mi a gazdaság fő profilja? Növénytermesztés, állattenyésztés, vegyes profil?
	Mekkora földterülettel rendelkezik? Ebből mekkora a saját és a bérbe vett terület (arány)?
	Ez a gazdaság a fő bevételi forrása?
Fejlesztésre és jövőre vonatkozó kérdések	Hány foglalkoztatottal rendelkezik?
	Az elmúlt évek során történt-e birtokbővítés vagy csökkenés?
	Hogyan változott az elmúlt években gazdaságának jövedelmezősége?
	Milyen fejlesztések történtek az elmúlt időszakban a gazdaságában?
	Milyen stratégiákat tart fontosnak a településén, amely jelentős hatást generálhat a gazdaság működésére vonatkozóan?
	Együttműködik-e a térségben élő többi mezőgazdasági szereplővel?
	Ha igen, milyen típusú és gyakoriságú ez az együttműködés?
	Együttműködik-e a települési önkormányzattal?
	Ha igen, milyen típusú és gyakoriságú ez az együttműködés?
	Együttműködik-e a településen vagy térségben működő civil szervezetekkel?
Alapadatok	Ha igen, milyen típusú és gyakoriságú ez az együttműködés?
	A gazdaság jövőjére vonatkozóan mit tudna elmondani, milyen tervei, elképzelései vannak a következő 5-10 évre vonatkozóan?
	Nem
	Családi állapot
	Gyermekek száma
	Segítő családtagok száma
	Mióta él a településén?
	Lakóhelye
	Végzettség típusa, foka

3. táblázat: A gazdálkodók megkérdezésére használt interjúváz. Forrás: saját szerkesztés.

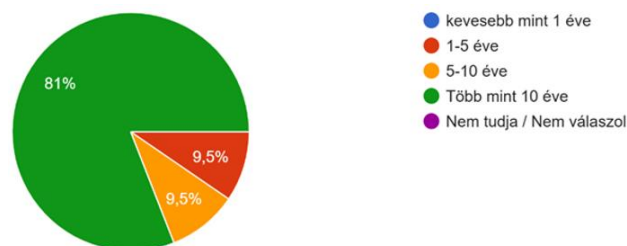
A megkérdezettek közül 15 volt férfi (71%) és hatan nő (29%), 13-an (mind férfi) vezető, döntéshozó pozíciót töltenek be a családi gazdaságban. A vezetői pozíciót betöltő gazdálkodók aránya (62%) arra utal, hogy jelentős részük aktívan irányítja a gazdasági döntéseket, ami fontos a vállalkozói mentalitás szempontjából. Azon gazdaságok, ahol nem a gazdálkodó vezet, inkább családi vagy közösségi alapokon működhetnek. Közgazdasági megközelítésben a hatékony vezetés hozzájárulhat a magasabb termelékenységhez és jövedelmezőséghez. Az ehhez szükséges vezetői képességek fejlesztése kulcsfontosságú, amelyhez kapcsolódóan a megkérdezettek mindegyike vett már részt valamilyen, vagy a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, vagy egyéb képzőintézmények által szervezett továbbképzésben.

Végzettségüket tekintve 1 fő alapfokú, 12 fő középfokú, 8 fő felsőfokú végzettséggel rendelkezik, a megkérdezettek mindegyike szakirányú végzettséggel is rendelkezik (pl. mezőgazdasági technikum vagy mezőgazdasági gépszerelői technikum a jellemzően 50 év felettiek esetében, aranykalászos gazda képesítés, nem korhoz kötött és főiskolai, egyetemi végzettség a 40 év alattiaknál). A gazdálkodók képzettségi szintje meghatározza a technológiai újítások elfogadásának és alkalmazásának képességét is. A viszonylag magas, érettségivel és főiskolával rendelkezők aránya kedvező volt a megkérdezettek között, amire utal, hogy a beszélgetés során a mezőgazdaság modernizációja – például a digitalizáció, korszerűsítés a növénytermesztésben – többször előfordult. Az újításoknak többségében csak a pénzügyi korlátok szabnak határt, a mezőgazdasági gépek, berendezések fejlesztése egyszerűbb és költséghatékonyabb tétel, a drónos permetezés vagy a GPS alapú vetéstechnológia már előforduló tétel azon megkérdezettekénél, akik több mint 50 hektáron gazdálkodnak. Hét ilyen interjúalannyal beszéltünk, akik főként növénytermesztéssel foglalkoznak, mindegyikük a helyi termelőszövetkezet utódvállalatát vagy telephelyét vette meg, illetve át, több mint 10 főt foglalkoztatnak, jövedelmezőségük biztos alapokon áll, több fejlesztést terveznek megvalósítani az elkövetkezendő években. Ez a hét gazdálkodó egyfajta kontrollcsoportként is működött, mivel a többiek esetében főként vegyes profil volt a karakter, és az 50 hektár alatti termőterületen való gazdálkodás. A megkérdezettek között négy fő 35 év alatti, 14 fő középkorú és 5 idősebb, nyugdíjkorhatárhoz közeli interjúalany volt (2. ábra). A beszélgetésekből kitűnik, hogy az életkor kulcsfontosságú, mivel a gazdaságok produktív éveit is jellemzi. A fiatalabb gazdálkodók alacsony aránya jellemző a térségben és országos szinten is, ami a generációváltás hiányára, az elöregedés problémájára utal. A beszélgetésben részt vevők között nem volt megfigyelhető a mezőgazdaság iránti alacsony érdeklődés, elhivatott szakemberekkel találkozhattunk. Mindegyik 35 év alatti gazdálkodó élt a fiatal gazda, fiatalok vállalkozóvá válása vagy az östermelők kisüzemfejlesztési támogatásával. Ezek a pályázati források kb. 5 millió forintos kezdőtőkét jelentenek a gazdaság elindításához.

2. ábra: A megkérdezettek életkor szerinti megoszlása. Forrás: saját szerkesztés.

A megkérdezettek közül 11-en falun, 7-en kisvárosban és 3-an egyéb városban (a megyeszékhelyen) élnek. A gazdálkodás helye minden esetben a lakóhelyhez legfeljebb 15 km-es távolságban történik, a megkérdezettek 70%-a ott gazdálkodik (ott vannak földjei vagy állatai), amely településen életvitelszerűen tartózkodik. A lakóhely típusa szoros összefüggésben áll a mezőgazdasági termelés földrajzi és gazdasági korlátaival. A falvak és kisvárosok dominanciája (52%) azt mutatja, hogy a mezőgazdasági termelés továbbra is elsősorban vidéki térségekben koncentrálódik, ahol a földterületek hozzáférhetőbbek. Gazdaságpolitikai szempontból a községekben nagyobb szükség van helyi infrastruktúra-fejlesztésre, például utakra, szállítási lehetőségekre, és piaci kapcsolatok kialakítására, hogy a termelők termékei eljuthassanak a nagyobb piacokra vagy közvetlenül a termelőkhez. A gazdálkodás hagyományai is megmutatkoztak a lekérdezések során, mivel a gazdálkodók 81%-a több mint 10 éve az adott településen él és gazdálkodik, döntő többségük családi gazdaságot folytat, amit örökölt és tovább is tervez adni. 2-2 fő volt, aki 5 évet meghaladóan, illetve kevesebb mint 5 éve él az adott településen (3. ábra).

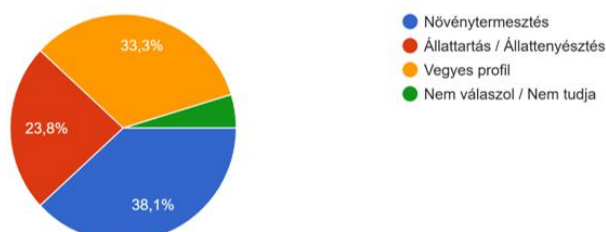

3. ábra: Mióta él az adott településen kérdésre adott válaszok aránya. Forrás: saját szerkesztés.

A kevesebb mint 5 éve ott élők, a munkalehetőségek változása miatt a megyeszékhelyre költözők voltak, akik a jellemzően növénytermesztést, mint másodállást tartják fenn. A több mint öt éve adott településen élők és gazdálkodók az újrakezdők, illetve önellátók csoportjába sorolhatók, akik a vidéki élet idilljét keresve próbálnak kislétszámú állattartással, 1 hektár alatti termőterületen gazdálkodni. A gazdaságok fő profilja (4. ábra) a megkérdezettek esetében is leképezi az országos átlagot, erőteljes a növénytermesztés (főként a nagyobb területen gazdálkodók számára), az állattartás egyre mérsékeltebben van jelen, illetve a gazdaságok egyharmada vegyes profillal próbál boldogulni.

A megkérdezett családi gazdaságok többsége (57,1%) saját tulajdonú földeket művel, illetve saját telephelyen tartja állatait. 1 fő csak tartós bérletben művel, azonban jelezte, hogy ez idővel változni fog, birtokbővítést és profilbővítést tervez, pályázatok függvényében állattartással és kertészeti tevékenységgel is foglalkozna a jövőben. A megkérdezettek

közel 40%-a vegyes formában: saját és bérelt földterületeken is gazdálkodik. A bérelt földterületek minden esetben a növénytermesztéshez kapcsolódnak, az állattartás területei, helyszínei (rétek, legelők) minden megkérdezettnél saját tulajdonúak. A bérelt és saját földek kombinációja a rugalmasságot és a birtokpolitikai környezethez való alkalmazkodást jelzik.

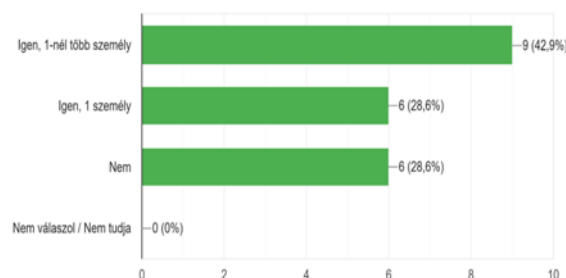
4. ábra: Mi a gazdaság fő profilja kérdésre adott válaszok megoszlása. Forrás: saját szerkesztés.

A foglalkoztatottak létszámát tekintve a megkérdezettek egyharmada (az 50 hektár feletti területen gazdálkodók) foglalkoztatnak 5 főnél több alkalmazottat teljes éven át, míg a 10-50 hektáron gazdálkodók 3-5 főt foglalkoztatnak idényjelleggel (betakarítási munkák, állatok választása, állatorvosi vizsgálatok, új legelőre hajtás alkalmával). A főként vegyes profilú, 20 hektárt nem meghaladó gazdaságok 1-3 főt foglalkoztatnak, többségében idényjelleggel (állatokhoz vagy kertészeti műveléshez kapcsolódóan).

A kis létszámú foglalkoztatottság a kisgazdaságok alacsony munkaerőigényét mutatja, azonban ez nem jelenti azt, hogy ténylegesen alacsony a munkaerőigény, csupán a jövedelmezőségi viszonyokat szemlélteti: az interjúalanyoktól gyakran hallott mondat, a „magad uram, ha szolgád nincsen”, jellemzi egyrészt e gazdálkodók kilátásait és jövőbe vetett bizalmatlanságát is. Ez települési szempontból mindenképpen kihívást jelent, mivel korlátozott munkahelyteremtő potenciállal jelennek meg a vidéki térségekben ezek a csupán egy főt foglalkoztató családi gazdaságok.

A foglalkoztatottak mellett megjelenik a segítő családtag szerepe is e kisgazdaságoknál (5. ábra), a hagyományos működési modellt a beszélgetések is tükrözték, a férfiak vezető pozíciót töltenek be, míg a nők többsége segítő családtag (könyvelőként, állatok gondozójaként, adminisztratív munkatársként működik közre). Többször felmerült gondolat a beszélgetés során, a támogatáspolitikai, fejlesztéspolitikai, amely jobban is segíthetné e gazdálkodókat. A bővítené-e gazdaságát, és ha igen, milyen mértékben kérdésre a legtöbb esetben a nemcsak a földterület vásárlására vagy a gépesítettség korszerűsítésére gondoltak az interjúalanyok, hanem a munkaerőre is, több főt foglalkoztatnának, illetve szakképzettebb munkaerőt (pl. az állatok körül, növényvédelem területén) alkalmaznának. A

megkérdezettek egyharmadánál a birtokméret növekedett az elmúlt öt évben, ebből két fiatal egy éven belül alapított családi gazdaságot. Két esetben csökkent a birtokméret, mindkét esetben 65 év feletti a gazdálkodó, nincs örököse, így lassan megszünteti gazdaságát. 12 válaszadónál nem történt változás az elmúlt időszakban, amely esetek hátterében a gazdaság jövedelmezőségének problémája is áll, ugyanis a termelési költségek növekedése mellett az állattartás költségei változatlanul magasak, a piaci árak változékonysága mellett. Öt válaszadónál a jövedelmezőség növekedett, ők a jellemzően nagy birtokmérettel rendelkező gazdálkodók, akik ki is fejtették, hogy a nagyobb termőterület megfelelő alkupozíciókat biztosít számukra, így kiküszöbölhetőek a piaci árak ingadozásai. Egyharmaduknál a fejlesztés nem földvásárlás, hanem gépbeszerzést jelentett, illetve hat gazdálkodónál infrastruktúra-fejlesztést (öntözőrendszer, ivóvíz-kiépítés, villamosítás).

5. ábra: A segítő családtagok száma a megkérdezett gazdaságokban. Forrás: saját szerkesztés.

A kérdések egy külön blokkja a gazdálkodók együttműködési készségére irányult, azaz kikkel, milyen gyakran, milyen munkafolyamatok során működik együtt. A térségben élő mezőgazdasági szereplőkkel a megkérdezettek fele heti-havi szinten kooperál, egyharmaduk éves szinten (a betakarítási munkák, állatorvosi vizsgálatok során), egy fő volt, aki napi szintű együttműködésről számolt be, ő jellemzően bér munkák végzésével bízza meg a településen élő másik gazdálkodót (géppark hiánya miatt). A gazdálkodók közül kilencen a településük önkormányzatával is együttműködnek, szerződéses kapcsolatot ápolnak (gyakori okok: földbérlet, mellékutak karbantartása, szüreti felvonulásra traktor biztosítása). Négyen heti szinten, hárman évente, két fő pedig alkalmanként. Azon falusi önkormányzatok, akik maguk is foglalkoznak állattartással, gyakrabban működnek együtt a településen gazdálkodókkal, míg a kertészeti tevékenységet folytató önkormányzatok inkább csak alkalmanként (jellemzően a tavaszi földmunkák idején). Két gazdálkodó, akik a térségben nagygazdának számítanak, civil szervezettel is együttműködnek, a társadalmi felelősségvállalásra is ügyelve az üzletpolitikájukban (éves támogatást biztosítanak egy-egy

településen működő hátrányos helyzetűeket segítő alapítvány számára). Az együttműködési készség eléggé hiányos a térségben, ami a széttagoltságot, a mezőgazdasági termelők fokozódó problémáit csak tovább görgeti. Az együttműködések erősítése növelheti a versenyképességet és az innovációs potenciált.

A helyi fejlesztési tervek számára is fogalmaztak meg javaslatokat a megkérdezettek: az ösztönzők helyi szintű bevezetése, az együttműködések elősegítése, képzések koordinálása, a helyi piacok, helyi termékek boltjának megnyitása mellett több gyakorlatias és köztük néhány költséges ajánlást is tettek a gazdálkodók. A legfontosabb szempont a növénytermesztésben érdekeltek számára a helyi szintű stratégiákban megfogalmazandó vadgyérítés, amelyet nemcsak a vadásztársaságok, hanem akár az önkormányzatok is koordinálhatnak, feldolgozót építhetnének, és új alternatívát nyithatnának a munkaerő foglalkoztatottságának növelésére. Meglehetősen gyakorlatias kérést fogalmazott meg a megkérdezettek döntő többsége, amikor a naprakészséget, az információk megfelelő hozzáférhetőségét kérte; a falugazdászok nem mindig elérhetőek, a kamarai vagy egyéb intézmények leterheltek. Egyfajta információs bázist biztosíthatna (gyűléseket) a helyi önkormányzat, összeköthetné a megfelelő személlyel a gazdálkodót, hogy gazdasági kapcsolatok is létrejöhessenek. Az önkormányzatok számára az állattartók olyan javaslatokkal is élnének, hogy vegyék figyelembe, falun laknak az állattartók és a lakosok is, a mindennapi felmerülő problémák megoldásában lehetne jobban partner a helyi önkormányzat. Ez pár esetben a kisvárosban megkérdezetteknél fordult elő, ahol sok az új beköltöző és „hangos a kakas”, „szagos az állat”; szerintük az önkormányzat állattartásra kijelölt körzetek megállapításával ellehetetleníti a több éve már működő gazdaságot, pedig „inkább partnernek kellene lennie”. A fejlesztések elősegítését több gazdálkodó a kedvezőbb adózási feltételekben látná, a helyi adók eltörlését vagy mérséklését tették javaslatként, ezzel a vállalkozóként működő családi gazdaságok egy bizonyos terhe mérséklődne.

A kérdések utolsó blokkja a jövőbeli tervekre, elképzelésekre irányult, 5-10 éven belül hogyan alakul a gazdasága, hol látja ekkor magát. A megkérdezettek egyharmada pozitív, a gazdaság bővítését tűzte ki célul, ők életkor alapján eléggé vegyes képet mutatnak, mind az 55 év feletti, mind a 26 éves gazdálkodó így nyilatkozott. Öten inkább egyfajta óvatos politikát folytatnak, a gazdaság fennmaradását tűzték ki célul, azonban nagyobb fejlesztések nélkül, csupán a gazdaságátadás majd a cél (unokának, gyermeknek). Hárman a teljes felszámolásra szavaztak, ők azt mondták, hogy két éven belül akár magától (a haláluk vagy betegség miatt) megszűnhet a vállalkozás. A teljes felszámolás iránti tervek figyelmeztető jelei a

gazdaságok alacsony jövedelmezőségének és csekély versenyképességének.

Az empirikus kutatás célja az volt, hogy rávilágítsunk arra, hogy Somogy vármegyében, egy kisvárosban és annak környékén a mezőgazdaság szerepe milyen mértékű és a családi-közösségi összetartás létezik-e még. Ez a kutatás abban különbözik a többitől, hogy a megkérdezettek köre reprezentálja a magyar birtokstruktúrát és gazdálkodási formákat, így jó elemzési bázist ad. Az aktualitása abban mutatkozik meg, hogy a mezőgazdaság egy élő-lélegző ágazat, mindenképp elemzésre szorul, új szemlélettel. A mezőgazdaság kulturális öröksége eltűnőben van, az, hogy életünk és történelmünk része, főként ilyen kis vizsgálati egységekben mutatkozik meg.

3. Összegzés

A vegyes profilú gazdaságok változatos termelési gyakorlatai révén elősegítik a biodiverzitás megőrzését, a talajminőség fenntartását és a klímaváltozással szembeni alkalmazkodóképességet, amelyek mind alapvető fontosságúak a vidéki térségek hosszú távú fejlődése szempontjából. A dolgozat legfontosabb megállapításai között szerepel, hogy a vegyes profilú gazdaságok működése a helyi gazdaságfejlesztési stratégiák szerves részét képezheti, különösen azokon a településeken, ahol az elaprózott birtokstruktúra a mezőgazdasági jövedelmezőséget nem teszi rentábilissá. Az ilyen termelők hozzájárulnak a helyi gazdasági körforgás fenntartásához, mivel bevételeik jelentős részét helyben forgatják vissza, támogatva ezzel más helyi vállalkozásokat és szolgáltatókat. Továbbá fontos szerepet játszanak a vidéki életforma fenntartásában és az előregedés mérséklésében azáltal, hogy munkahelyeket biztosítanak és lehetőséget teremtenek a fiatalabb generációk számára, hogy vidéken maradjanak. A kutatás empirikus adatfelvétele során egyértelművé vált, hogy a vegyes profilú gazdaságok gazdasági, társadalmi és ökológiai szempontból is kedvezőbb alternatívát kínálnak a monokultúrás nagyüzemi gazdaságokkal szemben. Míg a nagyüzemek gyakran a magas termelési hatékonyságra és a rövid távú gazdasági nyereségre összpontosítanak, a családi gazdaságok hosszú távon képesek fenntartani a természeti erőforrásokat és a helyi biodiverzitást, miközben hozzájárulnak a helyi közösségek fenntarthatóságához. A dolgozat elemzései azt is alátámasztják, hogy a vegyes profilú gazdaságok sikeres működése érdekében szükség van a megfelelő támogatási környezetre, amelyek figyelembe veszik a gazdaságok egyedi jellemzőit és igényeit. A kutatás során alkalmazott módszerek – mint például statisztikai elemzések és interjúk – lehetőséget adtak arra, hogy átfogó képet mutassunk be a vizsgált gazdaságok helyzetéről, valamint a helyi gazdaságfejlesztés és a fenntarthatóság közötti összefüggésekről.

Összegzőképpen elmondható, hogy a vegyes profilú családi gazdaságok jelentősége nem csupán a helyi közösségekre korlátozódik, hanem példát mutathatnak más régiók számára is, ahol a fenntartható mezőgazdaság és a vidéki térségek fejlesztése kiemelt cél. A dolgozat reményeink szerint hozzájárul ahhoz, hogy jobban megértsük e gazdaságok összetett szerepét, és segítse a döntéshozókat abban, hogy megfelelően támogassák a vidéki térségekben élő gazdálkodók munkáját.

Irodalomjegyzék

- 218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelet a járási (fővárosi kerületi) hivatalokról. <https://njt.hu/jogszabaly/2012-218-20-22/> (2024.10.07.)
- Agrárminisztérium (2021). *Magyarország KAP stratégiai terve, 2023-2027.* <https://kormany.hu/dokumentumtar/magyarorszag-kap-strategiai-terve-2023-2027/> (2024.05.08.)
- Bajmócy, Z. (2001). *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe.* Szeged: JATEPress.
- Buday-Sántha, A. (2013). *Dél-Dunántúli régió fejlesztése I-II.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Buday-Sántha, A. (2006). *Környezetgazdálkodás.* Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- Csizmadia, A. & Bareith, T. (2022). Somogy megye lakosságának jövedelmi helyzete, 2012–2019. *Területi Statisztika*, 62 (3), 348–373.
- Erdősi, F. (2005). *Magyarország közlekedési és távközlési földrajza.* Pécs-Budapest: Dialóg Campus.
- Ferencz, Á. (2015). A kisgazdaságok jövedelemtermelő képességének lehetőségei. *Economica (Szolnok)*, 8 (4/2): 124–128.
- Hamza, E. (2022). A generációváltás akadályai és ösztönzői a magyar mezőgazdaságban. *Gazdálkodás*, 66 (1): 3–27.
- Horeczki, R. & Póla, P. (2022). „A helyes természeti erőforrásgazdálkodás lehetőségei - Gazdasági fejlődés és környezeti haszon”. Panelbeszélgetés konzekvenciái. In: Horeczki, R. & Szabó, T. (szerk.) *A vidéki Magyarország a pandémia korában: IX. Falukonferencia.* Pécs: KRTK Regionális Kutatások Intézete, pp. 177–180.
- Hovanecz-Sándor, V., Kovács, Gy., & Kerekesné Mayer, Á. (2026). A baby leaf saláták és ehető virágok termelésének és piaci trendjeinek vizsgálata egy magyar családi gazdaság példáján. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 11 (1): 48–66. DOI: 10.15170/TVT.2026.11.01.03
- Jószai, A. (2007). *Regionális politika I. A hazai területfejlesztés intézményrendszere.* Budapest: E-government Alapítvány.
- Kadarkút város gazdasági programja, 2010.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a 152305. számú projekt keretében a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Starting pályázati program finanszírozásában valósult meg.

- Koltai, Z. (2025). Human resources development in the Central Danube Priority Area. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10 (4): 139–154. DOI: 10.15170/TVT.2025.10.04.08
- Kovács, D. & Horeczki, R. (2023). Új jelenségek a baranyai gasztronómiában. Születőben a Mecsek–Völgyesség–Hegyhát gasztrotérség? *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 8 (3): 54–69. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.03.04
- KSH (2024). *Népszámlálási adatbázis.* Központi Statisztikai Hivatal <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#/table/WBS016/>
- Nagy, Z., Bujdosó, Z., & Kovács, Gy. (2025). A vadhús helye a hazai gasztronómiában és oktatásban: Interdiszciplináris elemzés a kereslet, kínálat és tudástranszfer metszéspontjában. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10 (2): 46–59. DOI: 10.15170/TVT.2025.10.02.03
- NAK (é. n.). *Jelentések és jogszabályok.* Nemzeti Agrárgazdasági Kamara. <https://www.nak.hu/tajekoztatasi-szolgaltatas/jogszabalyok/> (2024. 04. 28)
- Nemes Nagy, J. (1998). *A tér a társadalomtudományban.* Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület „Ember-Település-Régió”.
- Pentz, M. & Nemes, K. (2025). A turisztikai tematikus utak jelentősége és ismertsége Magyarországon. *Területfejlesztés és Innováció*, 18 (2–3): 123–137. DOI: 10.15170/terinno.2025.18.02-03.07
- Pentz, M. & Gonda, T. (2026). If people would want them, why do not they exist? Interest in gastronomic theme tours in Hungary. *Geojournal of Tourism and Geosites*, 64 (1): 265–273. DOI: 10.30892/gtg.64123-1674
- Póla, P. (2014). A területi fejlődés dilemmái. In: Lukovics, M. & Zuti, B. (szerk.) *A területi fejlődés dilemmái.* Szeged: SZTE, Gazdaságtudományi Kar, pp. 267–276.
- Tóth, G. (2004). Autópályák és a városfejlődés. *Tér és Társadalom*, 18 (2): 37–50.

GAZDASÁGI ALKALMAZKODÁS ÉS VÁLSÁGFOLYAMATOK A DRÁVASZÖGBEN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Tarnai Attila

*PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem,
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola;
tarnai.attila@ktk.pte.hu,
ORCID: 0009-0005-2051-9728*

ABSZTRAKT

A tanulmány a Drávaszög gazdasági átalakulását vizsgálja a két világháború közötti időszakban, különös tekintettel a magyarlakta települések helyzetére. A térség az első világháború előtt Baranya vármegye gazdasági vérkeringésének szerves része volt, fejlődésében pedig meghatározó szerepet játszottak a nagybirtokok, az árvízvédelmi beruházások, a mezőgazdasági termelés és a feldolgozóipari kapacitások. A trianoni határváltozás következtében azonban a Drávaszög elszakadt korábbi természetes piac körzetétől, ami a kereskedelmi kapcsolatok beszűküléséhez, az uradalmi gazdaságok meggyengüléséhez és a termelési struktúra átalakulásához vezetett. A tanulmány bemutatja, hogy a szerb megszállás, a földreform, a délszláv betelepítések, az 1926. évi árvíz, valamint az 1934-es kiutasítások miként mélyítették el a térség gazdasági válságfolyamatait. A források alapján ugyanakkor megállapítható, hogy a drávaszögi magyar közösségek a mezőgazdaságra, a kisiparra és az önellátó gazdálkodásra támaszkodva hosszabb ideig képesek voltak mérsékelni a kedvezőtlen gazdasági hatásokat. Az 1941-es visszacsatolás rövid időre újra megnyitotta a térség és Észak-Baranya közötti gazdasági kapcsolatokat, azonban a második világháború végének eseményei újabb súlyos törést okoztak a Drávaszög gazdasági és társadalmi szerkezetében.

Kulcsszavak:

*árvíz,
Drávaszög,
kiutasítások,
nagybirtok,
önfenntartás,
rablás*

ECONOMIC ADAPTATION AND CRISIS PROCESSES IN DRÁVASZÖG BETWEEN THE TWO WORLD WARS

ABSTRACT – The study examines the economic transformation of Drávaszög in the interwar period, with particular attention to the situation of Hungarian-populated settlements. Before the First World War, the region formed an integral part of the economic structure of Baranya County, where large estates, flood protection works, agricultural production and processing industries played a decisive role in regional development. As a result of the Trianon border changes, however, Drávaszög was cut off from its former natural market area,

which led to the narrowing of trade relations, the weakening of estate-based economic structures and the transformation of local production patterns. The study shows how Serbian occupation, land reform, South Slav colonisation, the flood of 1926 and the expulsions of 1934 deepened the region's economic crisis processes. At the same time, the sources suggest that Hungarian communities in Drávaszög were able to mitigate these adverse economic effects for a considerable period by relying on agriculture, small-scale industry and self-sufficient farming. The return of the region to Hungary in 1941 temporarily reopened economic connections between Drávaszög and Northern Baranya, but the events at the end of the Second World War caused another severe rupture in the region's economic and social structure.

Keywords:

*flood,
Drávaszög,
expulsions,
large estate,
self-sufficiency,
robbery*

1. Bevezetés: a Drávaszög térsége

A drávaszögi térséget többféleképpen is nevezik a szakirodalomban és a köznyelvben egyaránt: Alsó-Baranya, Drávaköz, Baranya-háromszög vagy horvát néven Baranja. Földrajzilag a mai magyarországi Baranya vármegyétől délre helyezkedik el Horvátország területén. Keleten a Duna, délen a Dráva folyó határolja. A terület az elmúlt két évszázadban nagy földrajzi és politikai változáson ment keresztül. Nagy része sokáig mezőgazdasági termelésre alkalmatlan árterület volt. Az elmúlt évszázadokban azonban komoly erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy növeljék a termőföld méretét. Egészen napjainkig folytatnak olyan folyószabályozó és árvízvédelmi tevékenységet, amely hatással van a vidék életére.

A 18–19. században a nagybirtokosoknak komoly szerepe volt ezekben az erőfeszítésekben. Albrecht főherceg, a bellyei uradalom nagybirtokosa nevéhez fűződik az 1827–1872 között, Albrecht névre keresztelt 32–33 km hosszú töltés megépítése, amely Vörösmarttól Kopácsig terjedt. Az addig mezőgazdaságra alkalmatlan terület 40%-a szántó, 4%-a rét, 18%-a legelő, 13%-a erdő, 5%-a nádas lett, és csak 20%-a maradt a használhatatlan kategóriába sorolva (Közgazdasági Értesítő, 1882. 03. 02.). A dárdai uradalom tulajdonosa, Schaumburg-Lippe herceg volt a Dráva mentén végzett ármentesítés másik kezdeményezője, aki az 1870-es évektől jelentős területet ármentesített. Intenzív munkák indultak meg 1891-től, komolyabb előrelépésről 1909-től beszélhetünk, amikor a palkonya-dárdai töltésszakaszon a gát koronáját megemelték és megerősítették (Károlyi, 1973).

A vizsgált terület a 20. század elején élte fénykorát. Az Osztrák-Magyar Monarchia részeként a kiegyezést követő

időszak gazdasági növekedése ebben a régióban is megjelent. A dualizmus korában a technikai eszközkészlet javulása jelentősen hozzájárult a mezőgazdasági hozamok emelkedéséhez. A gépesítés és a mezőgazdasági technika egyre széleskörűbb használata komoly fejlődést eredményezett a mezőgazdasági termelésben. A technikát eleinte importálták, később pedig már gyártották is. Ezeket a technikai vívmányokat azonban döntő részt az uradalmakban használták (Kaposi, 2017). A növekedés a demográfiai adatokban is látszik. Az 1910-es népszámlálás adatai azt mutatják, hogy a megelőző időszakban Baranya vármegyében a Baranyavári járásban és a Mohácsi járásban volt a legnagyobb a lakosságnövekedés.

Közigazgatásilag a drávaszögi települések az akkori Baranyavári járáshoz (25 település), a Mohácsi járáshoz (6 település) és a Siklósi járáshoz (3 település) tartoztak. A trianoni békeszerződéssel azonban elszakították őket Magyarországtól, így az imént említett három járás is teljesen átalakult. A Baranyavári járásból csak néhány település maradt Magyarországon (Villány, Bezedek, Magyarbóly stb.), de a Mohácsi és a Siklósi járás is veszített településeket (Nagybodolya, Darázs, Izsép stb.).

A Drávaszög északi részén található a Báni-hegy, amely egy löszös dombság, míg a déli rész mocsaras, de sok helyen magas tápértékű humuszos síkság. Így tehát a szőlő, a gyümölcs, a zöldség és a gabona egyaránt megtermelhető a térségben. Vízrajzának köszönhetően a halászat is jelentős volt. Kisköszeg (Batina) például jelentős csomópontnak számított a hajózás szempontjából, és a helyiek nagy része foglalkozott halászattal (Tausz, 2005). Ez jól látszik az 1910-es népszámlálás foglalkozásstatisztikai adataiban is.

	Település neve	Lélekszám	Terület kataszteri holdban
1	Albertfalva	1294	1435
2	Baranyabán	2555	4670
3	Baranyakisfalud	1509	2770
4	Baranyaszentistván	962	3308
5	Baranyavár	1496	3571
6	Bellye	1191	5092
7	Benge	500	1345
8	Bolmány	1973	8571
9	Csúza	1262	2601
10	Dályok	1913	6554
11	Darázs	2259	16171
12	Dárda	3368	14813
13	Hercegmárok	1266	2571
14	Hercegszöllős	2805	23628
15	Izsép	1600	8949
16	Jenőfalva	375	858
17	Kácsfalva	2489	10526
18	Karancs	1665	4174
19	Keskend	638	3723
20	Kisdárda	302	343
21	Kiskőszeg	2746	3799
22	Kopács	1187	27194
23	Kő	369	1283
24	Laskafalu	1565	3649
25	Laskó	1864	9496
26	Lőcs	1138	2319
27	Nagybodolya	1315	1572
28	Pélmonostor	2447	6232
29	Petárda	1007	4941
30	Sepse	1047	2102
31	Torjanc	769	4566
32	Újbezsdán	596	216
33	Várdaróc	1079	8395
34	Vörösmart	2246	9314
Összesen		50797	210751

1. táblázat: A drávaszögi települések népessége és területe (1910).
Forrás: Magyar Statisztikai Közlemények (1912) adatai alapján.

Az adatokat vizsgálva láthatjuk, hogy többek között Kiskőszeg és Kopács esetében is számottevő azoknak a száma, akik az „őstermelés egyéb ágai” elnevezésű foglalkozás kategóriában vannak feltüntetve. Az 1910-es népszámlálásban a vadászat, halászat és a kertészet foglalkozási csoportokat egyaránt az „őstermelés egyéb ágai” kategóriába sorolták.

A Drávaszög igen vonzó desztinációnak számított a vadászok körében is. Habsburg Frigyes birtokain például 1905-ben összesen 264 dámszarvast, 672 őzet, 10.367 fácánt, 16.502 fűrt vadásztak le. Ezeknek egy részét a bellyei uradalom területén ejtették el. Gyakran láttak vendégül magasrangú vendégeket és azok kíséretét az uradalomban (Szabó, 2023).

Az ipari teljesítmény is kimagasló volt a térségben. A vizsgált terület jelentős része nagybirtokosok kezében volt, akik igencsak komoly szerepet játszottak a gazdasági fejlődésben és a feldolgozóipar kiépítésében. Habsburg Frigyes

főhercegnek a 109.000 holdas uradalmában cukorgyára, kendergyára, vajgyára volt, Schaumburg-Lippe hercegnek pedig pezsgőgyára és cementgyára. Az uradalmi birtokok mellett a magyarlakta települések is fontos részei voltak a drávaszögi gazdasági vérkeringésnek. A régió adottságainak köszönhetően egyfajta önfenntartó rendszert is ki tudtak építeni, amely végigkísérte őket a történelem kihívásokkal teli időszakain.

2. Szakirodalom, kutatási kérdések, források, módszerek

A 20. század során a Drávaszög területén több háború is dúlt, amelyek megnehezítették az ott élők mindennapjait. Sajnos a háborúknak és a politikai rendszerek folytonos változásának tulajdoníthatón nagyon sok fontos dokumentum, tárgyi emlék, gazdasági adat semmisült meg. A két világháború közti időszak esetében pedig különösen nehéz olyan információkat felkutatni, amelyek reális és megbízható képet mutatnak a vizsgált települések akkori gazdasági helyzetéről.

A tanulmány célja bemutatni, hogy a drávaszögi magyarlakta települések milyen gazdasági változásokkal szembesültek 1920 és 1941 között. Ebből adódóan a következő kutatási kérdésekre kerestem a választ:

- Milyen gazdasági hatása volt a trianoni döntésnek a drávaszögi magyarlakta településekre?
- Melyek voltak azok az események, amelyek a térség gazdasági hanyatlásának kezdetét eredményezték?
- Mi volt annak az oka, hogy a drávaszögi települések nagy része sokáig meg tudta őrizni a gazdasági stabilitást?

Az objektivitás érdekében hazai és külföldi szakirodalmat elemeztem a tanulmány készítése során. A témában nagyon sok értékes írás született magyar, szerb és horvát nyelven egyaránt. A rendelkezésre álló szakirodalom nagyon jó alapot képez az összkép és az összefüggések elemzéséhez, azonban csak ritkán alkalmas a régió alapos bemutatására. Ebből adódóan más forrásokból is merítettem. A dolgozatomban gyakran idézek korabeli újságcikkekből, melyek értékes információkat tartalmaznak a térség gazdasági helyzetéről. A magyarországi lapok gyakran cikkeztek a drávaszögi településekről az elcsatolás előtt, és azt követően egyaránt. Ezek a cikkek (főként azok, amelyek 1920 előtt születtek) megfelelően szemléltetik a térség gazdasági jelentőségét. Végeztem kutatómunkát az Eszéki Állami Levéltárban (Državni arhiv u Osijeku) is, ott azonban nem találtam sok használható forrást a vizsgált időszakra vonatkozóan, egyedül a térség gazdaságában meghatározó szerepű Belje Vállalat 1920–1941 közötti helyzetéről találtam hasznos információkat.

A forráskorlátok miatt a téma szempontjából az egyik legfontosabb módszernek a statisztikai elemzés bizonyult. A népszámlálások során gyűjtött adatokból reális képet kaphatunk arra vonatkozóan, hogy a vizsgált településeken milyen gazdasági tevékenység folyt. 1910–1941 között négyszer történt népszámlálás a Drávaszögben. 1910-ben a magyar statisztikai hivatal végezte el az adatok begyűjtését, míg az 1921., 1931. évi népszámlálást az SZHSZ Királyság bonyolította le, majd az 1941. évi népszámlálást újra Magyarország végezhette el. A rendelkezésünkre álló adatok megfelelő rendezését követően értékes megfigyeléseket tehetünk a térség gazdasági fejlődésének elemzése céljából.

3. Trianon következményei

Miután az antant haderő 1918. szeptember közepén sikeres támadást indított a központi hatalmak ellen, a szerb hadsereg 1918. októberére egyre közelebb nyomult a Magyar Királyság határaihoz. Ennek hallatán a szabadkai szerb értelmiségiek egy csoportja Tihomir Ostojić és Blaško Rajić vezetésével közzétette álláspontját, miszerint a Bácska, a Bánát és Baranya hovatarozását illetően egyedül a békeértekezletet tekintik mérvadónak. A szerb politikusok egy része már 1918 októberében a déli területek Magyarországtól való elszakításában gondolkodott. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság 1918. október 29-én alakult meg Zágrábban, ami teljesen új alapot adott a délszlávok mozgalmának. Ezt követően a politikusok túlnyomó része már nem gondolkodott magyar megoldásban (Gulyás, 2019). Az ezt követő évek a tárgyalások és a bizonytalanság időszaka volt. Jól jellemzi ezt az is, hogy a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságon belül és a trianoni béketárgyalásokon egyaránt ellentétes érdekek és nézetek sorakoztak fel (Taslidžić, 2021). Többek közt Barcs, Szigetvár, Pécs, Mohács, Siklós stb. évekig jugoszláv megszállás alatt volt (Gulyás, 2021). A szerb megszállóknak 1921 augusztusában távozni kellett, a végleges határt 1922-ben jelölték ki. Ez a határ nem volt összhangban az antant hatalmak által sokszor hangsúlyozott természetes, stratégiai, földrajzi egységekkel. Az viszont nyilvánvaló, hogy ezzel megszűnt egy olyan gazdasági egység, amely évszázadokig meghatározta az ott élők mindennapjait (Merki, 2020).

Baranya teljesen átalakult gazdaságilag. Nem csupán a drávaszögi települések szenvedték meg a területvesztést. Az esemény megrázta a Magyarországon maradt baranyai területet is. A Dunavidék című lap 1929. január 20-i számában így írtak az elcsatolás Mohácsi járásra gyakorolt hatásáról: „*Trianon épen járásunkat lepte meg legjobban. Elvette tőlünk Dályokot, Darázst, Izsépet, Herczegmárokat, Nagybodolyát, Baranyakisfaludot, összesen 9682 lakossal. Mintegy 9000 lélekkel lett kisebb a járás. Minthogy ezek a*

Vármegye legdúsabb gabonatermelő községei voltak, kétszeres számunkra a veszteség, melyhez még a főhercegi uradalom, sőt a délebbre fekvő községek, mint pl. Csúza, Baranyabán, Karancs, Kis-Kőszeg, Hercegszöllős, Pélmonostor, Vörösmart elvesztése is járult, melyekkel élénk kereskedelmet bonyolítottunk le és amelyek gazdaságilag a Mohácsi piachoz tartoztak. Így elmondhatjuk, hogy Trianonban Mohács üterét vágták el és azóta lassú sorvadás az életünk” (Dunavidék, 1929. 01. 20.: 2). A magyarországi Baranya vármegyének az is hatalmas érvágást jelentett, hogy már nem álltak rendelkezésére az uradalmak birtokain kiépített ipari létesítmények, úgymint a baranyavári cukorgyár, vagy a korszerű malmok Dárdán, Bellyén, Várdarócon, Pélmonostoron (Horváth, 1932).

Az uradalmakat a szerb megszállók kifosztották, a területek egy részét pedig szétosztották a betelepített délszlávok között. Sokan akár 5 hektáros jóltermő földterületet is kaptak (Taslidžić, 2021). Az állami stabilizációs törekvések ellenére sem tudták visszaállítani a hajdani nagybirtokokon a termelés mértékét. Jó példa erre a baranyavári cukorgyár, amely az elcsatolás előtt évi 1800 vagon cukrot termelt, míg 1921-ben már csak 140 vagont. A Pélmonostori Tejcsarnok Vállalat 1918 előtt 800-1200 kg vaját termelt naponta, 1921 tavaszán azonban csak napi 40kg volt a termelés mértéke (Kaposi, 2022). Gazdasági értelemben tehát a kereskedelem és az iparban volt a legnagyobb a visszaesés. A községek nagy része azonban megmenekült a szerb fosztogatástól, és 1921-ben még a betelepültek száma is minimális volt a magyar többségű településeken (Kraljevina Jugoslavija Opšta Državna Statistika, 1921).

Az addig fizetőeszközként használt koronát dínárra váltották. 4 koronát kellett adni 1 dínárért, ami nagyon hátrányosan érintette a lakosságot. A jugoszláv földreform leginkább az 500 holdnál nagyobb területtel rendelkező magyar és német gazdákat sújtotta, akiknek a földjeit lefoglalták. A szerbek gazdasági erejének növelése céljából nagyrészt csak délszlávok jutottak földhöz. Egyedül Albert főherceg birtoka nem került felosztásra (Bali & Matucza, 2021).

Az elcsatolást követően a Drávaszög közigazgatási helyzete megváltozott. A vizsgált terület Szerbiához, azon belül Bácskához került, de attól egy természetes határ, a Duna vágta el. Mivel a kisköszegi híd akkoriban még nem épült meg, ezért az észak-drávaszögi települések termelőinek nem volt hol értékesíteni a megtermelt javukat. Zombortól el voltak vágva, a hajóforgalom nem volt rendszeres, a téli időszakban pedig a jég miatt teljesen elmaradt. Mivel az észak-drávaszögieknek az észéki piac messze volt, így a korábban virágzó kereskedelem visszaszorult (Bács Megyei Napló, 1932. 03. 25.: 3).

A Drávaszög településeit egyrészt földrajzi, másrészt abból a megfontolásból osztották fel, hogy a statisztikai

adatok képesek legyenek leplezni a magyar lakosság arányát. A településeket két járásba sorolták: a Batinai (Kisköszegi) és a Dárdai járásba. Az SZHSZ Királyságban 1921-ben végeztek először népszámlálást, amelynek eredményeit az ezt követő években a „Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine” című kötetekben mutatták be. Ezek szerb nyelven íródtak, de francia nyelvű magyarázatot is tartalmaznak. Az 1910-es magyar népszámláláshoz hasonlóak, azonban annál sokkal adatszegényebbek.

A szerbek a Drávaszögben 1919-ben is végeztek népszámlálást, azonban ezeket nem fogom elemezni, mivel valószínűsíthetően az adatok messze állnak a valóságtól. A szerbek az 1919-es népszámlálás eredményeire hivatkoztak a trianoni béketárgyalásokon. Azt szerették volna bizonyítani, hogy az 1910. évi népszámlálás nem mutat valós képet, és a Drávaszögben jelentős számú délszláv lakosság él. A magyar lakosság jelentős része nem is vett részt ezen a népszámláláson (Heka & Szondi, 2022).

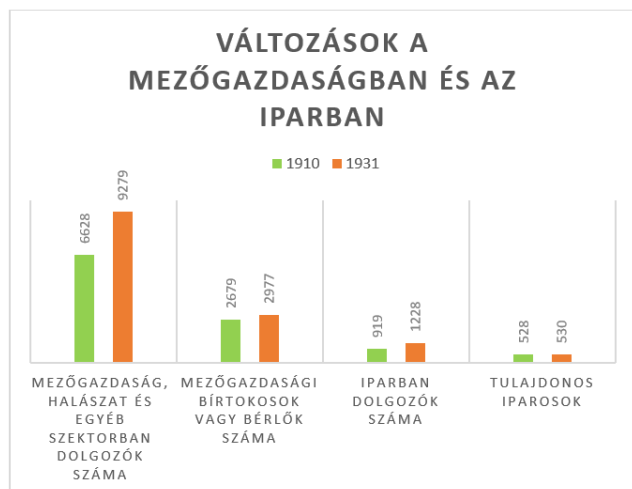
Az 1921-es adatok szerint a két járásban összesen 15.604 szláv, 16.638 magyar és 16.253 német anyanyelvű lakos élt. Arra a kérdésre, hogy az 1921-es népszámlálás mennyire volt objektív, nehéz választ adni, azonban több ellentmondást is felfedeztem, amikor összehasonlítottam az 1910. évi népszámlálás adataival. Az egyik ilyen a német népesség növekedése, ami azzal magyarázható, hogy sok volt az elmagyarosodott német, akik nagy része vélhetően nem is beszélt már a német nyelvet. Őket 1910-től már magyar anyanyelvűként tartották számon. Az 1921-es adatok szerint viszont néhány településen arányosan annyi-val csökkent a magyar lakosság száma, ahány német lakossal növekedett. Ebből és a források utalásaiból arra következtetek, hogy a szerbek a német származásúakat attól függetlenül németnek jegyezték fel, hogy azok már régóta a magyar nyelvet tekintették anyanyelvüknek. Arra vonatkozóan, hogy az 1921. évi népszámlálás során a német származásúak önként vallották-e magukat német anyanyelvűnek, nem találtam megbízható utalást. Elképzelhető, hogy úgy gondolták, így jobban tudnak majd érvényesülni az SZHSZ Királyságban. Az sem kizárt, hogy az SZHSZ Királyság politikai megfontolásból sorolta a német származásúakat a német anyanyelvűek közé. Tovább árnyalja az 1921-es statisztikai kimutatás hitelességét az is, hogy a horvát és a szerb nyelvű lakosságot ugyanabba a kategóriába sorolták. Van néhány község, ahol az 1910-es népszámlálás alkalmával az egyéb anyanyelvű kategóriába sokakat soroltak be. Ilyen például Baranyavár és Bolmány, az ott élők csaknem teljes egészében átkerültek a horvát és szerb anyanyelvűek közé az 1921-es népszámlálás szerint. Nagy részük valószínűleg tényleg horvát és szerb származású volt, az más kérdés, miért kerültek végül az egyéb kategóriába, de az kiolvasható az adatokból, hogy egy részük jól beszélt a magyar nyelvet. Azt, hogy valójában mennyi

szerb és mennyi horvát volt a közös kategóriában, könnyű meghatározni, mivel az 1910-es és az 1921-es népszámlálás egyaránt vizsgálta a vallási összetételt is, s köztudott, hogy a szerbek ortodox vallásúak, míg a horvátok katolikusok. Ebből kiindulva a szerbek száma csupán 6782 fő volt az 1921-es népszámlálás adatai szerint a Drávaszög területén.

A demográfiai mutatók vizsgálatával sok gazdasági jelenségre is rá tudunk mutatni. Az 1910-es és az 1921-es népszámlálási adatok összehasonlításánál igyekeztem olyan kiugró értékeket azonosítani, amelyekből következtetéseket lehet levonni. Mikor azt vizsgáltam, hogy melyek azok a települések, ahova a legtöbb szerb telepes érkezett, hamar feltűnt, hogy azok a települések, ahol a szerbek száma nagyot nőtt, ott erős uradalmi jelenlét volt a háborút megelőzően. A szerbek számára elsősorban az iparban és mezőgazdaságban erős uradalmi birtokok voltak a vonzó célpontok. Természetesen ez azzal is magyarázható, hogy így kevesebb ellenállásba ütköztek a betelepülés vagy a földeltulajdonítás során. Azt se felejtjük el, hogy az 1910-es évek végére erősödött Európában a nagybirtokosokkal szembeni ellenállás, terjedtek a munkásmozgalmak és egyre dominánsabb lett a szocialista szemlélet az alsóbb osztályok tagjai között. A nagybirtokok elkobzása nem váltott ki ellenállást a hétköznapi emberek körében. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a községek és a kisebb magánbirtokok zöme érintetlen maradt, és azok nagy része megmaradhatott eredeti tulajdonosa kezében. A feldolgozóipar nagy része azonban a nagybirtokokon helyezkedett el, így hosszú távon minden község megérezte az uradalmak felszámolásának és az ottani feldolgozóipar visszaszorulásának hatásait. A forgalmazás visszaszorulásával kénytelenek voltak az önfenntartásra összpontosítani. Ezt támasztja alá az 1931. évi népszámlálás is. A foglalkozásra vonatkozó adatokat vizsgálva láthatjuk, hogy az 1910. évi népszámlálás óta a mezőgazdasági birtokosok száma jelentősen megemelkedett. Ez részben a nagybirtokok felszámolásával, részben a mezőgazdaság jelentőségének erősödésével magyarázható. Az ipar szempontjából viszont előrelépésről nem beszélhetünk. 21 év alatt nem nőtt az ipari tulajdonosok száma, de a mezőgazdaságban dolgozók száma jelentősen megemelkedett. Ez szintén a nagybirtokok felszámolásához kapcsolódik. Több utalás is van arra, hogy a legújabb technikai vívmányok, amelyek jelentősen hozzájárultak a termelékenység növeléséhez, főleg a nagybirtokosoknál jelentek meg (Mezőgazdasági Technika, 2017. január). Az uradalmak korábban lépést tartottak a technikai fejlődéssel és igyekeztek szakképzett munkaerőt alkalmazni (Albrecht, 1883).

A birtokok elkobzása azonban hosszú távon komoly visszalépést jelentett. A gépeket szétlopták, a szakképzett munkaerő egy része elment, a betelepítettek nagy része pedig betanításra szorult. A helyzet stabilizálására irányuló központi erőfeszítések és a vezetőség folyamatos cserélése

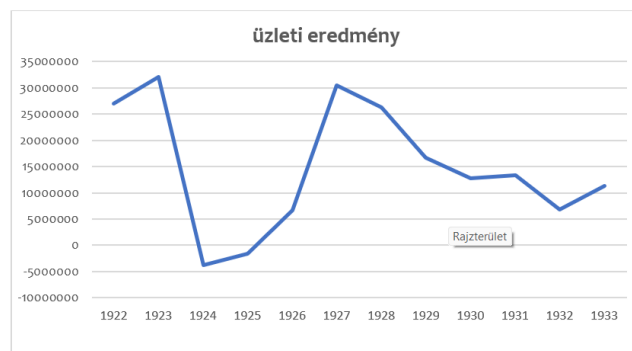
tovább emelte az elégedetlenséget és a korrupciót. Bár az intenzív fakitermelésnek tulajdoníthatóan az SZHSZ Királyság pénzügyminisztériuma alá tartozó bellyei birtok 1926-ra pozitív mérleget tudott felmutatni, a hosszú évek során elavultak a megmaradt termelőeszközök, így növelni kellett a munkások számát a termelési potenciál megőrzése érdekében (Dimitrijević, 1998).

1. ábra: A Batinai járás gazdaságának változása 1910 és 1931 között. Forrás: az 1910-es és az 1931-es népszámlálási adatai alapján (Batinai járás) saját szerkesztés.

A foglalkoztatottak számában történő növekedés tehát a technológiai elmaradottságnak tudható be. Az, hogy a foglalkoztatottak száma az 1931. évi népszámlálási adatok szerint emelkedést mutat, nem jelent gazdasági növekedést. A két háború között több munkássztrájk is lezajlott az ipari és a mezőgazdasági munkások között is. Ezeket a sztrájkokat gyakran radikális intézkedésekkel fékezték meg. Az első ilyen sztrájk 1921-ben volt kibontakozóban az alacsony, a megélhetést sem biztosító bérek miatt. A vezetés úgy fojtotta el a sztrájkot, hogy az abban résztvevőknek felmondtak, s elvették tőlük a vállalat által számukra biztosított lakásokat is (Dimitrijević, 1998).

Ha szemügyre vesszük a Belje Állami Vállalat üzleti eredményeit 1922–1933 között, láthatjuk, hogy az első két év során komoly profitot realizáltak. 1923-ban a vállalat üzleti eredménye meghaladta a 30 millió dínárt. Ebben az időszakban a megszállók igyekeztek értékesíteni minden olyan eszközt és nyersanyagot, amely a vállalat tulajdonában maradt az elcsatolást követően. 1924–1925-ben már veszteségesen működött a vállalat. Mindezt a cukor árának csökkenésével magyarázták akkoriban. 1927-ben a Belje üzleti eredménye ismét meghaladta a 30 millió dínárt, azonban ezt követően újra csökkenő tendenciát mutat. Látható tehát, hogy a korszerű gépek hiányát nem tudták az alkalmazottak számának növelésével hatékonyan ellensúlyozni (Štebut, 1935).

2. ábra: A Belje Állami Vállalat üzleti eredménye 1922–1933 között (dínárban). Forrás: Štebut (1935) alapján saját szerkesztés.

4. Az 1926. évi árvíz okozta gazdasági problémák

A Drávaszög gazdasági helyzetét tovább rontotta az 1926. évi nyári árvíz, amely július 24-én érte el csúcspontját. A hónapokig tartó esőzések miatt a gátak és a vízvédelmi töltések átszakadtak, így a vidék nagy része víz alá került. Óriási kár keletkezett a területen. A bellyei gazdaság területén a vetés kétharmada megsemmisült, megfulladt kétezer szarvas, több száz vaddisznó, a károkat 21.952.370 dínár összegre becsülték (Privredni pregled, 1926. 10. 10.). A Dunántúlban ezt írták az egykori bellyei uradalomért károkról: „A volt Frigyes főhercegi uradalom 14 pusztája teljesen víz alatt van. A szerbek igyekeznek ugyan menteni, amit lehet, de ez nagyon csekély. Elpusztult ott minden, a termés, az állatállomány és rengeteg ház hever romokban. Most pedig olasz kereskedők járnak be az uradalom és összevásárolják azt, ami megmaradt. Eladják a megmaradt állatokat, a gabonát, de még a gazdasági gépeket is. A mezőn és a szántóföldeken megmaradt gépeket darabokban szállítják el. Ha a víz kissé apadni kezd, leszerelik azt, ami a vízből kilátszik” (Dunántúl, 1926. 08. 08.: 4).

Az áradás következtében a Duna Tököspusztánál és Kisköszegnél is áttörte a töltést, a Dráva pedig a bellyei töltésen hatolt át. Számos települést ellepelt a víz és a vasúti közlekedést is le kellett állítani (Čiček, 1973). Az árvíz valódi oka viszont az volt, hogy a gátakat és a töltéseket a megszállás óta nem tartották karban, s alig felügyelték azok állapotát (Dunántúl, 1926. 07. 17.). A Monarchia idején a nagybirtokosoknak hatalmas szerepük volt az árvízszabályozásban: gátakat építettek, vízpumpákat működtettek, amelyek üzemeltetése és karbantartása nagyon költséges volt. Az elszakítást követően az árvízvédelemre nem érkezett állami forrás, és nem voltak olyan gazdálkodók, akik rendelkeztek volna olyan tőkével, amit az árvízvédelemre fordíthattak volna. Tovább bonyolította a helyzetet az, hogy az 1919-es szénhiány miatt a pumpákat nem tudták működtetni, így az árvízmentesített terület egy részéből újra mocsár lett (Dimitrijević, 1998). Az árvíz okáról a Pécsi Naplóban ezt írták: „A baranyai áradást állítólag a

szivattyútelepen történt hiba okozta. A szivattyútelep elromlott és az illetékesek nem gondoskodtak idejekorán a rendbehozásáról. Más verzió szerint a szörnyű események bekövetkezéséért a bellyei uradalom igazgatóságát is felelősség terheli. Az uradalom igazgatósága nem gondoskodott a megrongált töltések megjavításáról és a szivattyúk gondozását is elhanyagolta” (Pécsi Napló, 1926. 07. 10.). Először az apatini gát szakadt át, nem sokkal utána pedig a Pélmónostor és Belye közt húzódó töltésen tört át a víz, ami valódi sorscsapás volt a környék lakóira nézve (Dunántúl, 1926. 07. 17.).

A forráshiány, a nagybirtokos mecénások, a hozzáértő szakemberek hiánya tehát olyan katasztrófa kialakulását segítette elő, amely a térségben nemcsak az immár állami kézben lévő földeket, ipart és a vadállományt sújtotta, hanem több települést is érintett. Volt, ahol a termés nagy részét pusztította el az árvíz, de olyan település is akadt, ahol házakat döntött romba. A magyar többségű települések szenvedték meg leginkább a katasztrófát: Vörösmart alsó részét, Várdarócot, Hercegszőlőst teljesen elöntötte a víz. Nemcsak a termés, de a termelőeszközök egy része is elpusztult. Mivel az áradat elsodorta a környéken lévő hidakat is, ezért a távolsági kereskedelem még inkább visszaszorult, és teljesen a Baranya-háromszögre korlátozódott (Dunántúl, 1926. 07. 17.).

5. Az 1934. évi kitelepítések következményei

Az elcsatolást követő első években a legtöbb telepes a volt uradalmi területekre érkezett. Már akkor is probléma volt a szálláshelyek biztosításával. Az Eszéki Ispánsági Agráriroda adatai szerint 1922-ben már 573 olyan család tartózkodott az SZHSZ Királyságban, akik Baranya Magyarországon maradt részéből települtek át. Közülük 55 család jutott földhöz 1922 májusáig. Sokakat a volt nagybirtokok épületeiben helyeztek el, míg mások a pusztákra települtek, de az sem volt ritka, hogy a jó állapotú gazdasági épületekbe telepítették be őket. Nagy volt a zsúfoltság, volt, ahol tíz család élt egy fedél alatt. Kerültek telepesek máshova is, Kőben például több mint 200 telepest helyeztek el (Šimončič-Bobetko, 1990).

Mindez természetesen nagyon sok ellentétet szült. A földreformok és a szerb megszállók egyre erőszakosabb fellépése és a Magyarországról érkező áttelepülő szlávok számának növekedése 1934-re oda vezetett, hogy tömegek indultak meg Bácskából és a Drávaszögből egyaránt. A szerb vezetés nem titkolta abban az időben, hogy zavarja őket az optánsok és a rendezetlen állampolgárságuk esete. Nem volt ritka, hogy egy-egy földtulajdonosnak Magyarországon és Jugoszláviában egyaránt volt birtoka. A kettős-birtokosok kezén 1934-ben 9000 ha föld volt, amire a szerbek igyekeztek rátenni a kezüket, ezért minden erővel próbálták megakadályozni az optánsok határátkelését és a

két ország közti ingázást (Hornýák, 2010). Az 1934. október 9-i marseille-i merénylet, melynek során meggyilkolták I. Sándor jugoszláv királyt, felerősítette a szerb nacionalizmust. A Bácskában és Drávaszögben élő, több mint 21 ezer rendezetlen állampolgárságú optáns magyar és német élete így veszélybe került. Végül több ezer magyart és németet utasítottak ki 1934 decemberében (Bárdi et al., 2008). A magyar oldalon sokat cikkeztek a határon túl történetekről, amelyek legtöbbször a kiutasítottak elbeszélésein alapultak. A menekültek brutális bánásmódjára és rablásokról számoltak be. A drávaszögiek nagy részét pécsi menekülttáborokban helyezték el. A menekültek feltételezése szerint a szerbek célja több mint 20 ezer magyar kiutasítása volt (Kis Újság, 1934. 12. 07.). A legtöbb kitelepített Vörösmartól, Sepséről, Kiskőszegről, Baranyabánról, Darázsról érkezett. Ezek többsége földműves és kereskedő, anyanyelvük pedig magyar vagy német volt (Dunántúl, 1934. 12. 07.). A kitelepítettek között voltak nincstelenek is, ők főleg a régi uradalmak területeiről érkeztek, ahol addig éheztek az úgynevezett dobrovoljacok betelepítése miatt. Voltak köztük módos gazdák is, akiknek mindenüket hátra kellett hagyniuk (Dunántúl, 1934. 12. 08.).

Az optáns kérdés nagyon sokáig foglalkoztatta az akkori szerb vezetést, ezért már az 1934-es évet megelőzően is voltak túlkapasok. A Dunántúl című lapban 1933-ban írtak arról, hogy a szerb katonaság ellepte a területet, és a községeket csak engedéllyel lehetett elhagyni. Továbbá, hogy mindenkit, aki nekik gyanús volt, komoly ellenőrzésnek vetettek alá. Ezeket a lépéseket pedig azzal magyarázták, hogy értesüléseik szerint egy olasz hadosztály van a Nagyalföld városaiban (Dunántúl, 1933. 03. 04.: 4).

A kitelepítések viszonylag hamar abbamaradtak a nagyhatalmak beavatkozásának és az akkori magyar vezetés határozott közbenjárásának köszönhetően, azonban a szerbek így is rövid időn belül jelentős területre tettek szert a kitelepítések által. Mivel az elkobzott területek között mezőgazdasági földek is voltak, és a kitelepítettek közt több földtulajdonos és kereskedő is volt, ezért ez az esemény komoly hatással volt a terület gazdasági helyzetének alakulására.

6. A Drávaszög helyzetének változása 1941 után

A 2. világháború alatt a magyar csapatok 1941. április 11-én bevonultak a Drávaszögbe. Azok, akik 1921. júliusában a Drávaszög területén magyarként voltak nyilvántartva, magyar állampolgárságukat hatósági intézkedés nélkül visszaszerezték (A. Sajti, 2014).

Az 1941. évi népszámlálás adatai azt mutatják, hogy a Drávaszög népessége a korábbiakhoz képest csökkent. A csökkenés főként azokon a településeken volt jelentős, ahova délszlávok települtek be. Mindösszesen 1143 fővel csökkent a lakosság. Valószínűleg az elvándorlók száma

ennél magasabb volt. A visszatérő optások és a Magyarországról betelepülő lakosság azonban ellensúlyozta a lélekszám csökkenését. Összesen 1324 család (összesen 5800 fővel) települt be akkoriban. Ők főként vitézek, moldvai csángók és boszniai magyarok voltak (Botlik, 2011).

A visszacsatolás nem hozta vissza az 1920 előtti közigazgatási berendezkedést. A drávaszögi települések nagy részét a Dárdai járásba sorolták, egy részük pedig a Villányi és a Siklói járáshoz került. A délszláv időszak 20 éve során felcserélődött egyes települések gazdasági jelentősége. Pélmonostor például ez idő alatt a Drávaszög központjává vált. A település szerepének felértékelődéséről több lap is cikkezett a visszacsatolást követően. A baranyavár-pélmonostori cukorgyárnak, a főhercegi tejsarnoknak, hetivásároknak köszönhetően sokan érkeztek a településre. Az itt található fejlett vasútállomás, bíróság, erdészeti hivatal, fogadók és más szociális intézmények pedig tovább növelték a település központi szerepét (Dunántúl, 1941. 08. 05.).

A Drávaszög 1920–1941 között kereskedelmi értelemben el volt szigetelve a világtól, a gazdasági hanyatlás jellemezte a régiót. A visszacsatolás után viszont a községek újra kereskedni kezdtek az észak-baranyai településekkel (Erdélyi, 1941). 1943-ban tíz drávaszögi község kapott engedélyt országos vásár tartására. Ezek közül Pélmonostor és Dárda tarthatta a legtöbb (évente négy) országos vásárt (Pécsi Napló, 1943. 07. 07.).

A háború első éveiben a drávaszögi lakosság még nem szenvedett hiányt semmiben. A harcok és a gazdasági problémák nagy része egészen 1944-ig elkerülte a régiót. Az önellátás lehetősége a mezőgazdasági termőterületek révén továbbra is jó gazdasági háttérrel biztosított az ott élőknek. A termelés és a kereskedelem is zavartalanul működött. A Báni-hegy szőlődűnájén például még 1944 augusztusában is folyt a szőlőtermelés. Szép számmal akadtak 10 holdas szőlősgazdák Sepsén, Csúzában, Karancson és Vörösmarton egyaránt. A háború ellenére 1944-ben a gazdáknak sem a munkaerőhiánnyal, sem pedig az inputanyagok beszerzésével nem akadt gondjuk. A régióra akkoriban jellemző boroikat, úgymint a burgundi, kadarka, sauvignon, tramin, minden mennyiségben értékesíteni tudták (Szegedi Új Nemzedék, 1944. 08. 03.). Kopácson akkoriban a halászat jelentette a megélhetést. Az itt kifogott halakat halszállító vagonokkal vitték Budapestre, Pécsre, Kaposvárra, Apatinba. Nem volt ritka, hogy heti 14 ezer métermázsas halat is elszállítottak a Drávaszögből. A halászat akkoriban nagyon jövedelmező foglalkozásnak számított (Pécsi Napló, 1941. 12. 23.).

Miután 1941-ben a magyar hadsereg bevonult a Drávaszögbe, a bellyei birtokot sietve elhagyta a szerb vezetés. A lóállományon kívül mást nem vittek magukkal. Albrecht főherceg a csonka-bellyei uradalmi tisztikarát Sátorhelyről Főherceglakra költöztette vissza, ahol az

egykori uradalmi birtokközpont volt (Kaposi, 2025). Bár a bellyei birtokon 1920–1941 között is jelentős termelés valósult meg, az itt található termelőeszközök, gépek nagy része tönkrement. Albrecht herceg azonban igyekezett a birtokot újra mintagazdasággá alakítani.

A visszacsatolást követő gazdasági fellendülés nem tartott sokáig. 1944 őszére a Vörös Hadsereg a partizánokkal együtt bevonult a Drávaszög területére. A német lakosságot elűzték vagy meggyilkolták, de a magyarok egy részére is hasonló sors várt. Helyükre Jugoszlávia legkülönbözőbb részeiről telepítettek be embereket. Az összezapások szörnyű gazdasági katasztrófához vezettek. A magyarlakta Kisköszeget csaknem teljesen szétlőtték. Akik a Báni-hegy dombjain éltek, azok mély pincékben bujkáltak az átvonuló hadak elől. A termelés pedig hónapokra leállt (Magyar Szó, 1951. 12. 16.). A háborút követően Magyarország ismét a vesztesek sorsában osztozott. Jugoszláviában legkevesebb 20 ezer listázott polgári személyt gyilkoltak le a magyar közösség megfélemlítésének céljából (Makkai, 2019).

7. Összegzés

A drávaszögi régió a „Nagy Háború” előtt gazdaságilag és kereskedelmileg fejlett és gazdag terület volt. A fejlesztésekben nagy szerepe volt a nagybirtokosoknak, akik saját tőkéjüket és kapcsolataikat felhasználva igyekeztek modernizálni a régiót, kiépíteni az infrastruktúrát, ezáltal hatékonyabbá tenni a saját gazdaságukat. A fejlesztésekből a községek is profitáltak. Miután a szerbek megszállták a Drávaszöveget, a nagybirtokokat kifosztották, a földek egy részét pedig a betelepült szerbek között kiosztották. Az 1920-as években a szerb betelepülés főként a volt uradalmakat érintette, így a községek nagy része csak minimális szerb bevándorlóval szembesült. A volt uradalmi birtokokon a termelés jelentősen lecsökkent, nagy volt a korrupció és megszűntek a fejlesztések. A munkaerőszükséglet nőtt, de a teljesítmény sokkal kisebb volt, mint a háború előtt, ami a korszerű termelőeszközök hiányára vezethető vissza. A délszláv királyság nem sokat foglalkozott az árvízvédelemmel sem, aminek nagy szerepe volt az 1926. évi dunai árvízben, amikor a víz elárasztotta a Drávaszög jelentős részét, tönkretette a termést, a termelőeszközöket, sok helyen még házakat is romba döntött.

Az új államban a Drávaszöveget Bácskához csatolták. A vidék a háború előtt a magyarországi baranyai régióval élénk kereskedelmi kapcsolatokat ápol, az új határok azonban a magyarországi Baranya megyétől szakították el a drávaszögöket. Mivel Bácskát a Drávaszöggel híd nem kötötte össze, ezért a bácskai résszel a kereskedelem is nehézkes volt, az eszéki piac pedig messze volt. Az áru mozgatását a szerb megszálló hadsereg folyamatos ellenőrzései és lezárásai pedig tovább nehezítették. A drávaszögi

magyarlakta községek az önellátásának köszönhetően sokáig tartották a gazdasági stabilitást a háborút követő években is. A kisiparosok és a mezőgazdászok ki tudták elégíteni az alapvető szükségleteket, de idővel nekik is nehézkessé vált a megtermelt javak értékesítése. A hanyatlás leginkább 1934-ben vette kezdetét, amikor a Drávaszög területén is megkezdődött az optások és a rendezetlen állampolgárságú magyarok és németek kitelepítése.

Az 1941-es év újra komoly változást hozott a Drávaszög gazdaságában. A térséget újra Magyarországhoz csatolták, az északi határok megnyíltak. Ez pozitív hatással

volt a kereskedelemre. A bellyei uradalomra visszatért Albrecht főherceg pedig minden erejével azon volt, hogy az uradalmat újra korszerűsítse. A források arra utalnak, hogy az 1941–1944 közötti időszak a drávaszögi magyaroknak a gazdasági és társadalmi stabilizáció időszaka volt. 1944 vége felé azonban a Drávaszöget is elérte a háború. A németek és magyarok egy részét elűzték vagy meggyilkolták, a helyükre pedig délszlávokat telepítettek be. Olyan gazdasági károk keletkeztek a térségben, amelyeket évekig nem tudtak orvosolni.

Irodalomjegyzék

- A. Sajti, E. (2014). A magyar vagyonok kisajátítása, államosítása Jugoszláviában 1945 után. In: Pál, J. & Vajda, Z. (szerk.) *Bölcsészettudományok*. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, pp. 259–292.
- Bali L. & Matucz, B. (2021). A délszláv „nemzetállam” viszonya a magyar nemzetiséghez különös tekintettel a Drávaszögre és a Muravidékre. *Mediterrán Világ*, 2021: 1–9.
<https://real.mtak.hu/130169/1/A%20delszlav%20nemzet%20allam%20viszonya.pdf/>
- Bárdi, N., Fedinec, Cs., & Szarka, L. (2008). *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Botlik, J. (2011). A Bácska, a Drávaszög, a Muramellék (Muravidék) és a Muraköz újraegyesítése Magyarországgal: 1941. április-július. *Közép Európai Közlemények*, 4 (3–4): 68–80.
- Čiček, V. (1973). *Velike vode–Poplave u Slavoniji i Baranji*. Osijek: Glas Slavonije.
- Dimitrijević, K. M. (1998). *Belje između dva svjetska rata: uloga politike u organizaciji beljskog gospodarstva od 1918. do 1941. godine*. God. 30. Br. 3. 507–525., Zagreb.
- Erdélyi, E. (1941). A hazatérő Délbaranya a számok tükrében. *Kisebbségi Körlevél*, 5: 365–377.
- Gulyás, L. (2019). *A Trianoni Békediktátum története hét kötetben, 1. kötet: Trianon Nagy Háború alatti előzményei, az Osztrák-Magyar Monarchia bukása 1914–1918*. Szeged: Egyesület Közép-Európa Kutatására.
- Gulyás, L. (2021). *A Trianoni Békediktátum története hét kötetben, 1. kötet: Apponyi beszédétől a határmegállapító bizottságok munkájának befejezéséig*. Szeged: Egyesület Közép-Európa Kutatására.
- Heka, L. & Szondi, I. (2022). Drávaszög (és Bácska) elcsatolása a népszámlálás(ok) tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 17 (4): 22–43.
- Hornýák, Á. (2010). *Találkozások–ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar-szerb kapcsolatok történetéből*. Pécs: Bocz Nyomdaipar Kft.
- Horváth, K. (1932). *Délbaranya és a trianoni békeszerződés revíziója*. Pécs: Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt.
- Kaposi, Z. (2017). A kiegyezés szerepe a magyarországi mezőgazdaság fejlődésében. *Agrártörténeti Szemle*, 58 (1–4): 67–88.
- Kaposi, Z. (2022). Agrárnagyüzemek működési nehézségei a Dráva mentén 1920 körül. *Közép-Európai Közlemények*, 15 (54): 9–32.
- Kaposi, Z. (2025). Lokális Trianon: A Csonka-Bellyei Uradalom gazdasági változásai (1920–1941). *Közép-Európai Közlemények*, 2025 (2). (Megjelenés alatt, a szerző engedélyével).
- Károlyi, Z. (1973). A Dráva szabályozása és ármentesítése. In: Ihrig, D. (szerk.) *A magyar vízszabályozás története*. Budapest, pp. 273–274.
- Kis, M. M. (2007). *Együtt a Duna-Dráva közén*. Eszék: HunCro Sajtó és Nyomdaipari Kft.
- Lábadi, K. (2008). *Drávaszög Lexikon*. Budapest: Timp Kiadó.
- Lábadi, K. (2022). *Hercegszöllős és zsinata*. Budapest: Magyar Református Egyház Kálvin János Kiadója.
- Makkai, B. (2019). Trianon – „hol nemzet süllyed el...” *Polgári Szemle*, 15 (1–3): 344–364.
- Merki, L. (2020). *Baranya sorsa az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után*. Pélmónostor.
- Orosz, I. (2002). A mezővárosi fejlődés történeti szakaszai Magyarországon. *Zempléni Múza*, 2 (1): 5–17.
- Šimončić-Bobek, Z. (1990). *Kolonizacija u Hrvatskoj 1919–1941. godine*. Zagreb: Institut za suvremenu povijest.
- Štebut, A. (1935). Kulturni značaj državnog dobra „Belje”. *Poljoprivredni Glasnik*, 1935. 01. 01.
- Szabó, M. (2023). The development of professional game management and hunting tourism along the river of Drava. *Podravina*, 22 (43): 76–86.
- Taslidžić, D. (2021). *Trianonski rondel srama*. Kneževi Vinograd: Horvat M. M.
- Tausz, I. (2005). *Batina-Kiskőszeg. Adatok a falu történetéhez*. Eszék: HunCro Sajtó és Nyomdaipari Kft.
- Várady, F. (1896). *Baranya múltja és jelenje*. Pécs.

Statisztikai források, címtárak

- Albrecht főherceg (1883). *Albrecht főherceg ő fensége bellyei uradalmának leírása*. Bécs.
- Közgazdasági Értesítő (1882). *A Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Magy. Kir. Ministerium Közlönye*. Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (1947). *Az 1941. évi népszámlálás: Demográfiai adatok*. Budapest.
- Kraljevina Jugoslavija Opšta Državna Statistika (1921). *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara*

1921 god. – knjiga 1. Prisutno stanovništvo po veroispovesti i po maternjem jeziku. Sarajevo.

Kraljevina Jugoslavija Opšta Državna Statistika (1937). Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931 god. – knjiga 1. Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava. Beograd.

Kraljevina Jugoslavija Opšta Državna Statistika (1938). Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931 god. – knjiga 2. Prisutno stanovništvo po veroispovesti. Beograd.

Kraljevina Jugoslavija Opšta Državna Statistika (1940). Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931 god. – knjiga 4. Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju. Sarajevo.

Magyar Pénzügyi Compass (1897). *Pénzintézetek és Részvénytársaságok Évkönyve 1896-1897*. Budapest.

Magyar Statisztikai Közlemények (1913). *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása 2. rész. A népesség foglalkozása és a nagyipari vállalatok községenként*. Budapest.

Magyar Statisztikai Közlemények (1914). *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása 3. rész. A népesség foglalkozása részletesen*. Budapest.

Magyar Statisztikai Közlemények (1916). *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása 5. rész. Részletes demográfia*. Budapest.

Privredni Pregled (1926). *Dnevni ekonomski list*. Beograd.

Hivatkozott sajtóanyagok

Dunavidék, Bács Megyei Napló, Mezőgazdasági Technika, Dunántúl, Pécsi Napló, Kis Újság, Pesti Hírlap, Mohács és Vidéke, Pécsi Közlöny, Pécsi Hírlap, Vasúti és Közlekedési Közlöny, Mezőgazdasági Technika, Szegedi Új Nemzedék, Új Magyar Képes Újság.

HARKÁNY TURIZMUSTÖRTÉNETÉNEK ÉS GAZDASÁGFEJLESZTÉSÉNEK ÁTTEKINTÉSE AZ 1823–2025 KÖZÖTTI IDŐSZAKRA VONATKOZÓAN

Baksai Tímea

*PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar;
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola
baksai.timea@pte.hu
ORCID: 0009-0003-3227-0187*

ABSZTRAKT

Az 1800-as években a fejlesztések motorjai, az uradalom birtokosai a nemesi családok voltak, ekkor épült ki a gyógyfürdő, jöttek létre az első szállodák és a jelentősebb turisztikai infrastruktúra. 1949-ben államosították a fürdőt, az utána következő években állami tervek és szabályozás mentén valósultak meg a fejlesztések. Ebben az időszakban főként a rehabilitációs kórházi fejlesztések kerülnek fókuszba a rendszerváltásig. Az EU-csatlakozás óta (2004) az európai uniós, illetve hazai fejlesztési forrásokból és saját erőből valósították meg a beruházásokat. Ezek nagy része a gyógyfürdőre, a strandfürdőre, a városi intézményekre, zöldterületekre terjedt ki, illetve a helyi vállalkozások által üzemeltett szálláshelyekre, turisztikai attrakciókra. Vidékfejlesztési szempontból szeretném bemutatni Harkány múltját, jelenét, és a fejlesztések által kijelölt jövőt. Tanulmányomban a korabeli fejlesztéseket és a jelenlegi beruházásokban megfigyelhető párhuzamosságokat, illetve egymásra épüléseket is bemutatok. Kitérek arra, hogy a 200 éve elindított fejlesztések milyen népességmegtartó erővel, vállalkozási lehetőségekkel kecsegtettek az alapvetően alacsony urbanizáltságú dél-dunántúli területen. Az írás alapjául a Harkányba érkező, 2004 és 2026 közötti EU-s támogatásokat összegző primer adatforrás szolgál, amely négy finanszírozási ciklusra (2004–2006, 2007–2013, 2014–2020, 2021–2027) bontja a források allokációját az önkormányzat, a kórházak és a helyi vállalkozások között. A kvantitatív adatok mellett az elemzés kiterjed a források megoszlásának és a beruházások jellegének vizsgálatára. A regionális hatásvizsgálatot Harkány 2004–2024 közötti lakosságszámának összehasonlításával végeztem el a környező városok (Pécs, Siklós, Villány) demográfiai tendenciáival szemben.

Kulcsszavak:
*egészségturizmus,
EU-pályázati forrás,
településfejlesztés,
területfejlesztés*

AN OVERVIEW OF THE HISTORY OF TOURISM AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN HARKÁNY FROM 1823 TO 2025

ABSTRACT – In the 1800s, the engines of development were the owners of the manor, the noble families, and the spa, the first hotels, and the major tourist infrastructure were built at that time. In 1949, the spa was

nationalized, and in the following years, developments were implemented according to state plans and regulations. During this period, rehabilitation hospital developments were mainly in focus until the change of regime. Since joining the EU (2004), the local government and city government have implemented investments from European Union and domestic development funds and their own resources, based on the concept of the city government. Most of these cover the spa, the beach, city institutions, green areas, and accommodations and tourist attractions operated by local businesses. From a rural development perspective, I would like to present the past, present and future of Harkány, as determined by the developments. In my paper, I will also present the parallels and overlaps that can be observed in the developments of the time and the current investments. I will discuss the population retention power and entrepreneurial opportunities that the developments launched 200 years ago promised in the basically low-urbanization Southern Transdanubian area. The presentation is based on a primary data source summarizing the EU subsidies received in Harkány between 2004 and 2025, which breaks down the allocation of funds between the municipality, the hospital, and local businesses into four financing cycles (2004–2006, 2007–2013, 2014–2020, 2021–2027). In addition to quantitative data, the analysis extends to examining the distribution of funds and the nature of investments. I conducted the regional impact assessment by comparing the population of Harkány between 2004 and 2024 with the demographic trends of the surrounding cities (Pécs, Siklós, Villány).

Keywords:

*health tourism,
EU funding,
settlement development,
regional development*

1. Bevezetés

Jelen tanulmány a Dél-Dunántúl régió, Baranya vármegyei, Siklói járásában elhelyezkedő Harkány 2004 és 2025 közötti, az európai uniós (EU) kohéziós politika által támogatott fejlesztéseinek hatását vizsgálja. A kutatás elsődleges célja annak bemutatása, hogy a rendelkezésre álló pályázati források allokációja (a városi intézmények, a helyi vállalkozások, a helyi állami kórház és a MÁV Kórház között) milyen mértékben járult hozzá a település gazdasági ellenálló képességének és népességmegtartó erejének megerősítéséhez. A kiterjesztett elemzés magában foglalja az országos gazdasági kontextust, a turizmuspolitikai összefüggéseket, valamint a gazdasági multiplikátor hatások becslését. Szabó & Kútvolgyi (2025) szerint a gyógyfürdőhelyek sikertényezői közül ma Magyarországon tudományos igényességgel ötöt lehet beazonosítani. A sikertényezők elméleti struktúrájának elemei a kedvező infrastruktúra és környezet, a széleskörű lehetőség a kulturált szórakozásra, a magas minőségű gyógyászati szolgáltatások, a változatos kulturális kínálat és a magas minőségű szolgáltatások magas áron.

A harkányi gyógyfürdő történetének kezdete 1823-ra vezethető vissza, a térségben feltörő gyógyvíz felfedezése gróf Batthyány Antal nevéhez köthető (Szita, 1986). A gyógyvíz kedvező hatásainak felismerése jelentős fordulópontot jelentett a település fejlődésében, ami rövid időn

belül a hazai gyógyturizmus egyik meghatározó központjává tette. Az első hivatalos fürdőévd megnyitására 1824-ben került sor, ami megalapozta a szervezett fürdőkultúra kialakulását Harkányban. A folyamatosan növekvő érdeklődés következtében 1828-ban megépült az első gyógyászati célokat szolgáló szálláshely, egy 24 szobás gyógyszálló, amely a mai kórház „A” épülete elődjének tekinthető. A fürdő fejlődése a 19. század közepén tovább gyorsult, 1844-ben reprezentatív fürdőház épült, amely nemcsak az egészségügyi szolgáltatások színvonalát emelte, hanem a korszak társadalmi és kulturális elvárásainak is megfelelt. Az 1866–1873 közötti időszakban a terület ismét a Batthyány család kezelésébe került, amely új lendületet adott a fejlesztéseknek. Ekkor hívták Harkányba Zsigmondy Vilmos mérnököt, aki 1866-ban Magyarországon elsőként végzett artézi kútúrát a településen. Az itt szerzett tapasztalatokat később a Margit-szigeti kutak kialakítása során is hasznosította, ami tovább növelte Harkány szakmai jelentőségét a hazai hidrogeológiai kutatások történetében. A századfordulóra Harkány pezsgő fürdőélettel rendelkező, országos hírnévű gyógyüdülőhellyé fejlődött, amely fejlődés egészen az első világháború kitöréséig tartott. Az 1918-at követő szerb megszállás azonban súlyos károkat okozott, az épületek és a parkok jelentős része elpusztult vagy leromlott állapotba került, így a fürdőtelep teljes körű újjáépítése vált szükségessé. Az újjászervezés és modernizáció egyik meghatározó alakja Antal Jenő bérlő volt, akinek kezdeményezésére

1929-ben nagyszabású fejlesztések indultak meg a településen. Ennek keretében nemcsak a strand és a közparkok korszerűsítésére került sor, hanem egy 70 szobás nagyszálló is felépült, amely napjainkban a MÁV Kórház épületeként ismert. A fejlesztések eredményeként Harkány ismét a magyar gyógyturizmus egyik kiemelkedő központjává vált a 20. század közepére (Böhner et al., 1996). Kaposi (2024) részletesen foglalkozik azzal, hogy milyen lehetőségek nyíltak ekkoriban a turizmus számára a közepesen fejlett Baranya megyében, amelynek egyharmadát 1920-ban a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz csatolták.

2. Szakirodalmi áttekintés

A rendszerváltást követő időszak jelentős strukturális és gazdasági átalakulást hozott a magyarországi gyógyturizmusban. Az 1990-es évektől kezdődően a korábbi állami fenntartású és központilag irányított egészségügyi-üdülési rendszer fokozatosan piacgazdasági alapokra helyeződött át, ami új kihívások és lehetőségek elé állította a települést. A politikai és gazdasági átmenet következtében megváltozott a turisztikai kereslet szerkezete, miközben a nemzetközi verseny erősödése egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a szolgáltatások minőségi fejlesztésére és a modern infrastruktúra kialakítására.

A Dél-Dunántúl a magyar régiók közül az egyik legalacsonyabb GDP/fő mutatóval rendelkezik. A régió demográfiai problémái (népességfogyás, elöregedés) és a centrum-periféria viszony erősödése kihívást jelent. A Pécs–Villány fejlesztési térség turisztikai vonzereje jelentős, számos attrakcióval rendelkezik a természeti, a kulturális és a gasztroturizmus területén egyaránt, komplex turisztikai kínálata azonban mégis elmarad saját lehetőségeitől (Bozóky & Zagyi, 2024; Marton et al., 2016). Turisztikai alpinfrastruktúrája és szolgáltatási minősége közepes színvonalúnak tekinthető; nem tartozik a legkedveltebb célpontok közé sem a belföldi, sem a külföldi turisták körében, visszaesést mutat a kereskedelmi szálláshelyek számát tekintve is. Míg 2024 szeptemberében a Balatonnál az összes belföldi vendég-éjszaka 25%-a realizálódott, addig ez az érték az általunk vizsgált térségben kevesebb mint 3% (KSH, 2024; Gyurkó, 2022). Annak ellenére, hogy a Pécs–Villány térség turisztikai kínálata (magyar és nemzetiségi kultúra, zene, képzőművészet, építészet, népművészet, történelmi múltú városok és falvak, bor és gasztronómia, természeti értékek) országos viszonylatban is egyedülállónak számít. A térség, turisztikai erőforrásai alapján tehát az országban és Európában is nagyobb láthatóságot, látogatottságot és magasabb turisztikai bevételt érdemelne (Gyurkó & Gonda, 2024). Ahogy Szántó et al. (2025) is megállapítja egy másik magyar fürdőtelepülés, Bogács esetében, turisztikai kínálata szinte kizárólag a gyógyvízhez kötődik, míg a bor- és gasztroturizmus, a rendezvények, a

kulturális és természeti értékek csupán kiegészítő szerepet játszanak, és a település önálló márkává válását leginkább a magasabb kategóriájú szálláshelyek hiánya akadályozza. Ugyanezeket a megállapításokat tehetjük Harkány esetében is.

Ezzel szemben a 2000-es évektől kezdődően Harkány egyre inkább alkalmazkodott a nemzetközi egészségturisztikai trendekhez, amelyek a klasszikus gyógykezelések mellett a prevencióra, az életminőség javítására és a komplex wellnessélményekre helyezték a hangsúlyt. Ennek eredményeként a település turisztikai profilja fokozatosan bővült, és a tradicionális gyógyfürdői funkciók mellett megjelentek a rekreációs, rehabilitációs és wellness-szolgáltatások is, mind a városi fürdőben, mind pedig a helyi szolgáltatók, hotelek kínálati palettáján. A fejlesztésekhez jelentős támogatást biztosítottak az európai uniós források, amelyek hozzájárultak az infrastruktúra korszerűsítéséhez, a fürdő technológiai megújításához, valamint a szolgáltatási színvonal emeléséhez. Az EU kohéziós politikája az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA), az Európai Szociális Alap (ESZA), az Európai Szociális Alap Plusz (ESZA+) és a Kohéziós Alap révén pénzügyi eszközöket biztosít a tagállamoknak a regionális egyenlőtlenségek csökkentésére. Magyarországon a különböző Operatív Programok (OP) alapján érkeznek a források, ezek közül jelen tanulmány kiemelten a DDOP-, GOP-, később GINOP-, TOP-, és EFOP-forrásokat elemzi.

3. Vizsgálati módszerek

A kohéziós politika, mint a regionális különbségek mérséklésének eszköze kritikus fontosságú a Dél-Dunántúlhoz hasonló, periférikus helyzetű régiók számára. A kutatási felvetés az, hogy egy szubregionális jelentőségű gyógyhely, mint Harkány, képes-e a rendelkezésre álló EU-s forrásokat olyan módon felhasználni, hogy az meghaladja a lokális hatásokat és térségi szinten is mérhető, pozitív demográfiai és gazdasági változásokat eredményezzen.

A tanulmány célkitűzései a következők:

- Kvantitatív elemzés: A 2004–2026 közötti uniós forrásfelhasználás mennyiségi és minőségi megoszlásának ciklusok szerinti bemutatása az önkormányzat, a vállalkozások és a kórházi intézmények viszonylatában.
- Kontextuális elemzés: A harkányi fejlesztések beágyazása a nemzeti turizmuspolitikai és regionális fejlesztési keretekbe.
- Hatásvizsgálat: A beruházások gazdasági (multiplikátor) és társadalmi (demográfiai) hatásainak értékelése a környező településekkel való összehasonlításban.

4. Eredmények

A tanulmány empirikus alapját a 2004 és 2026 közötti időszakot lefedő pályázati adatok képezik, melyek az elnyert támogatások összértékét rögzítik. Az elemzés négy, az EU programozási ciklusaival összhangban lévő időszakra tagolódik: I. ütem: 2004–2006, II. ütem: 2007–2013, III. ütem: 2014–2020 és a jelenleg futó IV. ütem: 2021–2027.

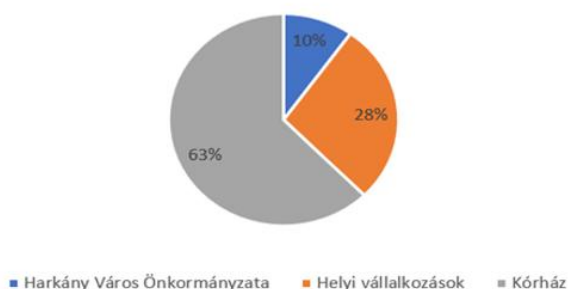
Az adatok három fő kedvezményezett kategóriára oszlanak:

- Önkormányzat: Harkány Város Önkormányzata által elnyert támogatások.
- Helyi vállalkozások: Főként a turisztikai szektor KKV-i által elnyert támogatások (pl. szállodák, magán és egyéb szálláshelyek, turisztikai szereplők).
- Kórházak: Harkányi Termál Rehabilitációs Centrum (korábban Zsigmondy Vilmos Harkányi Gyógyfürdő-kórház) és a Vasútegészségügyi Szolgáltató Nkft. (MÁV Kórház) által elnyert támogatások.

4.1. I. ütem (2004–2006)

Magyarország európai uniós csatlakozását követően, az I. ütemben Harkány jelentős fejlesztési forráshoz jutott, ami alapvetően hozzájárult a település egészségügyi, turisztikai és infrastrukturális modernizációjához. Az európai uniós támogatások stratégiai jelentőséggel bírtak a város számára, mivel lehetőséget teremtettek arra, hogy Harkány a tradicionális gyógyfürdői funkció megtartása mellett korszerű, komplex egészségügyi központtá fejlődjön. A fejlesztések egyaránt érintették az egészségügyi intézményrendszert, a szálláshely-szolgáltatásokat, valamint az önkormányzati infrastruktúrát, ezáltal multiplikátorhatást gyakorolva a helyi gazdaság egészére.

EU források megoszlása 2004–2007.

1. ábra: Az EU-források kedvezményezettek közötti megoszlása (2004–2006). Forrás: www.palyazat.gov.hu alapján a szerző saját szerkesztése.

A fejlesztési programok egyik legjelentősebb eleme a Baranya Megyei Gyógyfürdőkórház korszerűsítése volt, amelynek keretében komplex rehabilitációs központ kialakítása valósult meg. A beruházás összértéke megközelítette

a 963 millió forintot, amely elsősorban infrastrukturális fejlesztésekre irányult. Az egészségügyi beruházás mellett kiemelt szerepet kaptak a helyi vállalkozások fejlesztését támogató programok is, összességében 28%-os arányban a teljes támogatáson belül. A Regionális Operatív Program (ROP) keretében összesen mintegy 428,5 millió forint támogatás érkezett a településre, amely elsősorban a szálláshely-szolgáltatások minőségi fejlesztését célozta. Ennek keretében megvalósult a Hotel Dráva „B” épületének teljes körű felújítása, amely magában foglalta a szolgáltatási színvonal emelését és a turisztikai kínálati elemek bővítését. Emellett fejlesztések történtek a Kager Hotel esetében is, ahol a fogadóképesség javítása, a szolgáltatások bővítése és a színvonal növelése állt a beruházások középpontjában. A támogatások hozzájárultak a Baranya Hotel bővítéséhez és egy új fürdőház kialakításához is. A fejlesztések nem kizárólag a turisztikai és egészségügyi szektorra koncentráltak, hanem az önkormányzati infrastruktúra korszerűsítésére is kiterjedtek 10% mértékben. Harkány Város Önkormányzata mintegy 149 millió forint támogatást nyert el a Kitaibel Pál Általános és Zeneiskola akadálymentesítésére és bővítésére. A beruházás során az intézmény tornatermi szárnyának emeleti szintjén új tantermet alakítottak ki, ami hozzájárult az oktatási infrastruktúra fejlesztéséhez. Ez azért is fontos, mert Harkányon kívül 14 további kistéleplésről járnak ide a gyerekek.

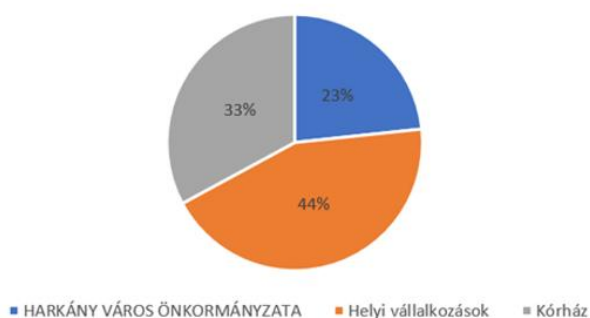
4.2. II. ütem (2007–2013)

A ciklus során az önkormányzat további fejlesztési forrásokhoz jutott, amelyek hozzájárultak a település infrastruktúrájának korszerűsítéséhez, az intézményi szolgáltatások fejlesztéséhez, valamint a fenntartható városfejlesztési célok megvalósításához. Az adott időszakban megvalósított projektek jól tükrözik azt a fejlesztéspolitikai szemléletet, amely az egészségügyi központ szerepének megerősítése mellett egyre nagyobb hangsúlyt helyezett az energiahatékonyságra, az oktatási és szociális infrastruktúra fejlesztésére, valamint a közszolgáltatások minőségének javítására. A támogatások révén Harkány nemcsak turisztikai desztinációként fejlődött tovább, hanem élhetőbb és korszerűbb városi környezetté is vált.

A fejlesztési programok egyik meghatározó eleme a Környezet és Energia Operatív Program (KEOP) keretében megvalósított energetikai korszerűsítés volt. Ennek részeként napelemes rendszereket telepítettek több önkormányzati intézményre és középületre, ami jelentős lépést jelentett a fenntartható energiafelhasználás irányába. A beruházások során a művelődési ház, az oktatási intézmények és a város középületeinek energetikai korszerűsítésére hozzávetőlegesen 200 millió forintot fordítottak. Az oktatási infrastruktúra fejlesztése szintén kiemelt prioritást élvezett a vizsgált

időszakban. A Harkányi Óvoda fejlesztésére összesen mintegy 89 millió forint támogatás érkezett. Az intézmény akadálymentesítése további 7 millió forintos támogatással valósult meg, ami elősegítette az esélyegyenlőség biztosítását és a korszerű oktatási környezet kialakítását. Az egészségügyi alapellátás fejlesztése szintén jelentős támogatásban részesült. Az egészségház korszerűsítésére mintegy 56 millió forintot fordítottak, amelynek célja az egészségügyi szolgáltatások színvonalának javítása és a lakossági ellátás feltételeinek modernizálása volt. A Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) keretében megvalósult, a munka és magánélet összehangolását támogató projekt további 48 millió forint támogatást biztosított, elősegítve a humán erőforrás-fejlesztést és a társadalmi kohézió erősítését. A kulturális és oktatási funkciók fejlesztése érdekében támogatásban részesült a Harkányi Városi Könyvtár is, amelynek oktatási szerepét infrastrukturális korszerűsítéssel és eszközbeszerzésekkel kívánták megerősíteni. A beruházás közel 49 millió forintos támogatással valósult meg, ami hozzájárult a közművelődési szolgáltatások színvonalának emeléséhez és a helyi közösségi élet fejlesztéséhez.

EU források megoszlása 2007-2013.

2. ábra: Az EU-források kedvezményezettek közötti megoszlása (2007–2013). Forrás: www.palyazat.gov.hu alapján

A támogatási ciklus során a városban működő helyi vállalkozásokhoz érkező fejlesztési források összege meghaladta az 1146 millió forintot, ami jelentős mértékben hozzájárult a település turisztikai infrastruktúrájának korszerűsítéséhez. A beruházások jól illeszkedtek a dél-dunántúli régió fejlesztési stratégiájához, amely a gyógy- és wellness-turizmusra épülő gazdasági növekedést tekintette prioritásnak. A támogatott projektek között jelentős szerepet kaptak a szállodaipari és vendéglátóipari fejlesztések. A Korona Hotel közel 19,8 millió forintos Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP)-támogatásban részesült, melynek célja a piaci megjelenésük erősítése volt. A projekt elsősorban a versenyképesség javítását, a marketingtevékenység fejlesztését és a szolgáltatási profil korszerűsítését célozta. A turisztikai infrastruktúra fejlesztésének másik jelentős eleme a Xavin Hotel beruházása volt, amely 94,5 millió

forintos támogatásban részesült a Dél-Dunántúli Operatív Program (DDOP) keretében. A fejlesztések hozzájárultak a szálloda szolgáltatási színvonalának emeléséhez, valamint a modern wellness- és egészségturisztikai igényekhez való alkalmazkodáshoz. Hasonló célt szolgált a Dráva Hotel szolgáltatásainak fejlesztése is, amelyhez 79 millió forintos DDOP-támogatás kapcsolódott.

A beruházások célja a vendégfogadási kapacitás növelése, valamint a minőségi turisztikai szolgáltatások bővítése volt. Kiemelkedő jelentőségű projektként valósult meg a Thermal Hotel Harkány fejlesztése, amely közel 327 millió forintos támogatásban részesült. A beruházás középpontjában a konferenciaturizmus feltételeinek javítása, valamint a pikkelysömörrel (psoriasis) kapcsolatos speciális gyógyászati szolgáltatások minőségi fejlesztése állt. Ez a projekt jól tükrözi azt a tendenciát, amely szerint Harkány a hagyományos gyógyturizmus mellett egyre inkább a specializált egészségturisztikai szolgáltatások irányába mozdult el. A település turisztikai arculatának megújítását szolgáltatta a „Harkány újra a régi” elnevezésű projekt is, amelyet a Harkányi Turisztikai Egyesület valósított meg közel 100 millió forintos DDOP-támogatással. A projekt célja a város turisztikai vonzerejének növelése, PR-, imázs- és marketingtevékenységének erősítése és a desztinációmenedzsment fejlesztése volt. A program hozzájárult Harkány turisztikai identitásának újrapozicionálásához és piaci láthatóságának javításához. A támogatási ciklus során a harkányi termálkemping kategóriaváltását célzó beruházás is megvalósult, amelyhez mintegy 338 millió forintos DDOP-támogatás kapcsolódott. A fejlesztés eredményeként korszerűbb infrastruktúra és magasabb színvonalú szolgáltatási környezet jött létre. A fenntarthatósági szempontok szintén hangsúlyosan megjelentek a fejlesztések között. Ennek egyik példája a Hotel Korona Termál Szálloda esetében megvalósított napkollektoros rendszer kiépítése, amely hozzájárul a használati melegvízigény környezetbarát kielégítéséhez. Az egészségturisztikai szolgáltatások diverzifikációját erősítette az Akupunktúra és Természetgyógyászati Centrum kialakítása, amelyet a Tenkes Thermal Kft. valósított meg mintegy 147 millió forintos DDOP-támogatás segítségével. A beruházás célja alternatív és kiegészítő gyógyászati szolgáltatások integrálása volt Harkány turisztikai kínálatába, ami tovább bővítette a település egészségturisztikai profilját. Tulajdonosváltás nyomán jelenleg prémium kategóriás idők otthonaként működik.

Szintén ebben a ciklusban még mindig jelentős, 33%-os arányban voltak jelen a kórházi beruházások a helyi fejlesztéseken belül (2. ábra). A fejlesztések egyik legjelentősebb eleme a „Harkányi gyógyvíz – egészséget adó és megőrző őselem” című projekt volt, amelynek keretében megépült a modern HPC-épület, mely egy 45 szobás hotel-szárnnyal a kórház közvetlen szomszédságában, kezelőhelyiséggel, étteremmel. A beruházás célja az egészségügyi és

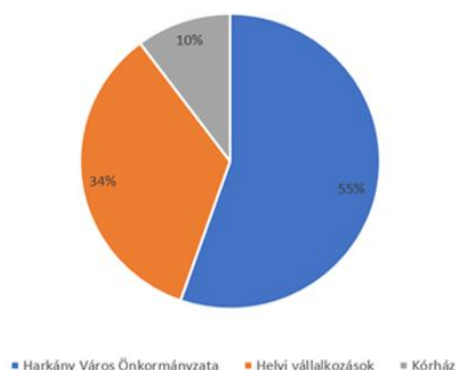
szálláshelyszolgáltatások integrációja, valamint a komplex rehabilitációs és egészségturisztikai ellátás feltételeinek megteremtése volt. A projekt összértéke meghaladta az 1,5 milliárd forintot, amelyhez mintegy 739,4 millió forintos, 45%-os támogatási intenzitású európai uniós támogatás kapcsolódott. Az új létesítmény jelenleg kórházhoteli funkciót lát el, amely lehetővé teszi a hosszabb rehabilitációs kezelésekhöz kapcsolódó magas színvonalú elhelyezést és egészségügyi szolgáltatásokat a hazai TB- támogatott ellátásokon túl is. A beruházás egyben jól tükrözi azt a tendenciát, amely az egészségügyi és turisztikai szolgáltatások fokozott integrációját eredményezte a magyar egészségturizmusban. A humán erőforrás fejlesztés szintén hangsúlyos szerepet kapott a támogatási időszakban. TÁMOP-program keretében valósult meg egy intézményi foglalkoztatási projekt, amely a kórház munkaerőpiaci és szervezeti stabilitásának erősítését szolgálta. A projekt célja az egészségügyi szektor munkaerőmegtartó képességében rejlett. KEOP-támogatásból 42,5 millió forintos beruházással valósultak meg a kórházi épületek energiafelhasználásának csökkentését célzó fejlesztések. A projekt magában foglalta az épületek utólagos hőszigetelését, valamint a külső nyílászárók cseréjét, ami hosszú távon hozzájárult az üzemeltetési költségek csökkentéséhez és a környezeti fenntarthatóság erősítéséhez. A szakmai szolgáltatások fejlesztését támogatta a TÁMOP egészségügyi szakemberállomány megerősítését célzó projektje, amely a mozgásszervi rehabilitáció területére koncentrált. A program 49,7 millió forintos forrást biztosított az egészségügyi szakemberek képzésére, foglalkoztatására és szakmai kompetenciáinak fejlesztésére. A beruházások célja összességében a rehabilitációs szolgáltatások szakmai színvonalának emelése, valamint a betegellátás hatékonyságának javítása volt több mint 860 millió Ft értékben, ebben az időszakban.

4.3. III. ütem (2014–2020)

A 2014 és 2020 közötti európai uniós fejlesztési ciklus Harkány számára minden korábbinál jelentősebb beruházási lehetőségeket biztosított. A támogatási időszak során önmagában Harkány Város Önkormányzata közel 8 milliárd forint értékű fejlesztési forráshoz jutott. A beruházások fókuszában továbbra is az egészségturizmus és a fürdőfejlesztés állt, ugyanakkor egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a fenntartható városfejlesztési, gazdaságélénkítési és humán infrastruktúrát erősítő projektek is. A legnagyobb volumenű beruházás a harkányi fürdő fejlesztéséhez kapcsolódott, amelyre több mint 5,37 milliárd forint támogatás érkezett. A projekt célja a fürdő infrastruktúrájának korszerűsítése, a szolgáltatási kínálat bővítése, a szezonális csökkentése, és a nemzetközi versenyképesség erősítése volt. A fejlesztések eredményeként korszerűbb vendégfogadási infrastruktúra, modern rekreációs és wellness-szolgáltatások jöttek létre a

Harka Vízivilág megépítésével. A városkép és a települési környezet megújítását szolgálta a Zsigmondy sétány felújítása, amely a „Zöld város”-projekt keretében valósult meg több mint 1,08 milliárd forintos támogatással. A projekt hozzájárult egy élhetőbb, fenntarthatóbb és turisztikailag attraktívabb városi környezet kialakításához, amely a helyi lakosság és a turisták számára egyaránt kedvezőbb élet- és tartózkodási feltételeket biztosít. A gazdasági diverzifikáció és a helyi foglalkoztatás erősítésének fontos eleme volt az ipari park kialakítása, amelyre mintegy 456 millió forintos támogatás jutott. A beruházás célja a befektetői környezet javítása, új vállalkozások letelepedésének ösztönzése és a helyi munkahelyteremtés támogatása volt. Ez a fejlesztés jól mutatja, hogy Harkány fejlődési stratégiája a turizmus mellett egyre inkább törekedett a gazdasági szerkezet sokszínűsítésére is. A humán szolgáltatások fejlesztése szintén hangsúlyos szerepet kapott a támogatási ciklus során. Az erre a célra fordított több mint 240 millió forintos támogatás különböző szociális, közösségi és társadalmi programok megvalósítását segítette elő. Ezzel párhuzamosan az egészségügyi alapellátás fejlesztésére közel 110 millió forint támogatás érkezett a praxisprogram keretében, amely hozzájárult az alapellátási infrastruktúra korszerűsítéséhez és a helyi egészségügyi szolgáltatások színvonalának javításához. A helyi gazdaság élénkítését és a rövid ellátási láncok erősítését szolgálta a termelői piac kialakítása is, amely mintegy 329 millió forintos beruházással valósult meg. A projekt célja a helyi termelők támogatása, a térségi gazdasági kapcsolatok erősítése és a helyi identitás növelése volt. Emellett jelentős társadalmi infrastruktúra-fejlesztésként valósult meg a bölcsőde kialakítása, amely több mint 103 millió forintos támogatással segítette a kisgyermekes családok életkörülményeinek javítását és a munkaerőpiaci részvétel elősegítését. A támogatási időszakban kiemelt figyelmet kapott a fiatalok helyben tartását és a társadalmi kohézió erősítését célzó programok megvalósítása is. A harkányi fiatalok helyben maradását támogató projektek több mint 153 millió forintos forrásból valósultak meg, míg az egész életen át tartó tanulást ösztönző programok közel 69 millió forint támogatásban részesültek. A kulturális értékek oktatásban történő erősítésére további 25 millió forintot fordítottak, amely hozzájárult a helyi identitás és kulturális örökség megőrzéséhez. A közlekedési és közösségi infrastruktúra fejlesztése szintén fontos eleme volt a város modernizációjának. A körforgalom kialakítása több mint 68 millió forintos támogatással valósult meg, amely javította a közlekedésbiztonságot és a település megközelíthetőségét. E mellett megújult a művelődési ház épülete is, amelyre közel 19 millió forintot fordítottak, elősegítve a közművelődési és közösségi funkciók korszerűbb működését.

EU források megoszlása 2014-2020.

3. ábra: Az EU-források kedvezményezettek közötti megoszlása (2014–2020). Forrás: www.palyazat.gov.hu

A támogatási ciklus III. üteme során a település vállalkozásai összesen közel 3,5 milliárd forint értékű fejlesztési forráshoz jutottak, amelyek elsősorban turisztikai, energetikai és kapacitásbővítő beruházások megvalósítását szolgálták. A projektek célja nemcsak a szolgáltatási színvonal emelése és a versenyképesség javítása volt, hanem a helyi gazdaság stabilitásának erősítése, a foglalkoztatás bővítése és a fenntartható működési modellek kialakítása is. A fejlesztések egyértelműen tükrözték azt a gazdaságpolitikai törekvést, amely a turizmusra épülő helyi gazdaság modernizációját és diverzifikációját kívánta elősegíteni. A támogatások jelentős része a helyi vállalkozások eszközbeszerzéseit és infrastrukturális fejlesztéseit támogatta. Ezek a beruházások nemcsak gazdasági előnyöket biztosítottak, hanem összhangban álltak az európai uniós környezetvédelmi és klímapolitikai célkitűzésekkel is. A támogatási időszak egyik meghatározó eleme a kapacitásbővítő beruházások megvalósítása volt, különösen a szálláshely-szolgáltatások területén. A fejlesztések eredményeként jelentős mértékben bővült Harkány fogadóképessége és turisztikai infrastruktúrája. A Korona Hotel fejlesztése keretében 44 szoba és mintegy 100 férőhely kialakítása valósult meg. Hasonló jelentőségű fejlesztés történt a Xavin Hotel esetében is, ahol a beruházás eredményeként 34 szoba és 75 férőhely kialakítása történt meg. A projekt célja a magasabb kategóriájú wellness- és egészségturisztikai szolgáltatások bővítése, valamint a szálloda regionális versenyképességének erősítése volt. A turisztikai kapacitásbővítés további példája a Well Hotel fejlesztése, amelynek keretében 25 szoba és 47 férőhely kialakítása valósult meg. A beruházás célja a minőségi szálláshelykínálat bővítése és a wellness-orientált turisztikai szolgáltatások fejlesztése volt.

A III. pályázati ütemben az akkori nevén Zsigmondy Vilmos Harkányi Gyógyfürdőkórház közel 700 millió forint értékű fejlesztési forrásban részesült, ami jelentős mértékben hozzájárult az intézmény szakmai, infrastrukturális és

humán erőforrás- kapacitásainak megerősítéséhez. Az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP) keretében négy jelentős projekt is megvalósult a kórházban. Az egyik beruházás több mint 144 millió forintos támogatással járult hozzá az egészségügyi dolgozók szakmai kompetenciáinak fejlesztéséhez, a munkakörülmények javításához és az intézményi humán erőforrás-kapacitások stabilizálásához. Ezt egészítette ki egy további, közel 178,5 millió forintos EFOP-projekt, amely betegbiztonság, illetve az egészségügyi adatok digitalizációjának fejlesztését célozta. A programok kiemelt jelentőséggel bírtak a szakorvos- és szakdolgozóhiány mérséklése, valamint az egészségügyi szolgáltatások hosszú távú fenntarthatóságának biztosítása szempontjából. Az intézmény szakmai szolgáltatásainak fejlesztése érdekében jelentős forrásokat fordítottak a járóbeteg-szakellátás korszerűsítésére is. A projekt közel 300 millió forintos támogatással valósult meg, amelynek célja a diagnosztikai és terápiás ellátások minőségének javítása, valamint a betegellátási kapacitások bővítése volt. A fejlesztések révén korszerűbb orvostechikai háttér és hatékonyabb betegirányítási rendszer alakult ki, ami hozzájárult az ellátás színvonalának növeléséhez és a várakozási idők csökkentéséhez. A technológiai modernizáció fontos elemét képezte az emelt szintű radiológiai ultrahangberendezés. Az új diagnosztikai eszköz jelentősen javította a képalkotó vizsgálatok pontosságát és hatékonyságát, ezáltal hozzájárult a gyorsabb és magasabb színvonalú betegellátáshoz helyben (Harkány és a hozzá kapcsolódó dél-baranyai aprófalvas területen). A beruházás különösen fontos szerepet töltött be a mozgásszervi rehabilitációhoz kapcsolódó diagnosztikai folyamatok korszerűsítésében, amely a harkányi intézmény egyik meghatározó szakmai profilját jelenti. A fejlesztési ciklus során hangsúlyos szerepet kaptak a társadalmi szerepvállalást és közösségfejlesztést erősítő programok is. A Batthyány-Than Alapítvány szervezésében megvalósuló projekt célja a közösségi kapcsolatok erősítése, az egészségtudatosság növelése és a társadalmi integráció elősegítése volt.

4.4. IV. ütem (2021–2027)

A 2021 utáni fejlesztési időszakban Harkány Város Önkormányzata tovább folytatta a település komplex gazdaságélénkítési programját, amelyekhez összesen több mint 3,137 milliárd forint támogatási forrás kapcsolódott. A fejlesztési programok egyik legjelentősebb eleme továbbra is a fürdőfejlesztés volt, amelyre több mint 1,086 milliárd forint támogatás jutott. A települési infrastruktúra fejlesztésében kiemelt szerepet kapott a csapadékvíz-elvezetési rendszer korszerűsítése, amely több mint 624 millió forintos beruházással valósult meg. Hasonló jelentőségű beruházásként valósult meg a Lanka-csatorna (belvízproblémák megold-

dása) fejlesztése is, amelyre mintegy 500 millió forint támogatás érkezett. Ezek a projektek hosszú távon járulnak hozzá a település környezeti fenntarthatóságához és biztonságos működéséhez. A város gazdasági és közösségi életének erősítését szolgálta a piacssarnok épületének felújítása, amely több mint 362 millió forintos támogatással valósult meg. A beruházás célja a helyi gazdasági kapcsolatok fejlesztése, a termelői értékesítés ösztönzése, valamint a korszerű kereskedelmi infrastruktúra kialakítása volt. A Tenkes-hegy irányába vezető hegyi utak korszerűsítése a LEADER-program keretében közel 228 millió forintos támogatással valósult meg, ami elősegítette a térség turisztikai megközelíthetőségének javítását és az aktív turizmus fejlesztését. E mellett a sportinfrastruktúra fejlesztése keretében megújult a sportcsarnok, amelyre több mint 210 millió forint támogatást fordítottak, továbbá megvalósult egy műfüves pálya kialakítása is, közel 31 millió forintos beruházással. Ezek a projektek hozzájárultak a szabadidős és sportolási lehetőségek bővítéséhez, valamint a helyi közösségi élet erősítéséhez. A zöld infrastruktúra és közösségi terek fejlesztése érdekében megvalósult a Harkányi Arborétum rekonstrukciója is, amely futópálya és az úgynevezett „édesanyák kertje” kialakításával egészült ki. A beruházás mintegy 200 millió forintos támogatással valósult meg, és célja a rekreációs lehetőségek bővítése, valamint a városi zöldfelületek minőségi fejlesztése volt. A kulturális örökség megőrzését szolgálta a skanzen felújítása, amely közel 80 millió forintos támogatásban részesült, míg a kulturális programok támogatására további 34 millió forintot fordítottak. Az oktatási infrastruktúra korszerűsítésének részeként megvalósult az óvoda gépészeti rendszerének és vizesblokkjainak felújítása is. A fenntarthatósági célkitűzések jegyében, emellett jelentős energetikai beruházások történtek a városban, köztük napelemes rendszerek telepítése mintegy 306 millió forintos támogatással.

A 2021 és 2026 közötti időszakban Harkány helyi vállalkozásai és civil szervezetei egyre aktívabb szereplői lettek az európai uniós és hazai támogatási rendszereknek, amelyek jelentős mértékben hozzájárultak a település gazdasági fejlődéséhez, innovációs képességének erősítéséhez. A fejlesztési források felhasználása ebben az időszakban már nem kizárólag a klasszikus turisztikai infrastruktúra fejlesztésére koncentrált, hanem egyre hangsúlyosabbá váltak a digitális innovációt, a vállalkozásfejlesztést, a helyi gazdaság diverzifikációját és a közösségi kezdeményezések támogatását célzó programok is. A támogatási struktúra jól tükrözi azt a fejlesztéspolitikai irányváltást, amely a fenntartható gazdasági növekedés mellett a helyi szereplők alkalmazkodóképességének és versenyképességének növelését tekintette prioritásnak. A GINOP Plusz 122 konstrukció keretében tíz projekt részesült támogatásban, amelyekhez mintegy 81,29 millió forint forrás kapcsolódott. Kiemelkedő jelentőségű beruházásként valósult meg akkori

nevén a Puskás Fémipari Kft. jelenleg Aquametal Kft fejlesztési projektje, amely a GINOP Plusz 121 konstrukció keretében mintegy 186 millió forintos támogatásban részesült. A beruházás célja a vállalkozás technológiai kapacitásának fejlesztése, valamint egy korszerű telephely építése volt a helyi ipari parkban. A projekt jól szemlélteti, hogy Harkány gazdasági szerkezete a turizmus mellett fokozatosan nyit az ipari szektor fejlesztése irányába is. A digitalizáció és innováció előtérbe kerülését mutatja a DIMOP Plusz 126 program keretében támogatott digitális fejlesztések megjelenése 2025-ben. A helyi közösségi és vidéki fejlesztések szempontjából kiemelt jelentőségűek voltak a LEADER és Vidékfejlesztési Program (VP) keretében megvalósuló pályázatok is. A 2021 és 2026 közötti időszakban, Harkányban összesen több mint 60 projekt valósult meg vállalkozások és civil szervezetek részvételével, összesen közel 616,8 millió forint támogatási értékben. Ezek a fejlesztések sokrétűen járultak hozzá a helyi közösségek megerősítéséhez, a turisztikai és kulturális kínálat bővítéséhez, valamint a vidéki térségek gazdasági aktivitásának fenntartásához. A LEADER-program sajátossága, hogy alulról építkező fejlesztési modellként lehetőséget biztosít a helyi szereplők közvetlen részvételére a térség fejlesztési prioritásainak meghatározásában. A városi fejlesztések között szintén fontos szerepet kaptak a LEADER-forrásból megvalósuló projektek. Két jelentősebb városi beruházás összesen mintegy 289 millió forintos támogatásban részesült, amelyek célja a települési infrastruktúra fejlesztése, a közösségi funkciók erősítése és a városi környezet minőségi megújítása volt. Ezek a beruházások hozzájárultak Harkány élhetőségének javításához.

A 2021 utáni fejlesztési időszakban kiemelkedő jelentőségű beruházás valósult meg a Vasútegészségügyi Szolgáltató Nonprofit Közhasznú Kft. harkányi intézményegységében. Az intézmény elődje az 1929-ben épült, 70 szobás „Park Szálloda” volt, amely Antal Jenő kezdeményezésére jött létre a két világháború közötti időszakban. Az épület a korszakban meghatározó szerepet töltött be Harkány vendégfogadási infrastruktúrájának fejlődésében, és hosszú időn keresztül a gyógyüdülési szolgáltatások egyik központi elemének számított. A fejlesztés során az intézmény több mint egymilliárd forint értékű beruházásban részesült, az infrastruktúra modernizációja hozzájárult az energiahatékonyság javításához, az üzemeltetési költségek csökkentéséhez és az intézmény hosszú távú fenntartható működésének biztosításához. A fejlesztés egyúttal tovább erősítette Harkány szerepét a rehabilitációs és egészségturisztikai szolgáltatások országos hálózatában, különösen a gyógyüdülési és utókezelési szolgáltatások területén.

5. Következtetések

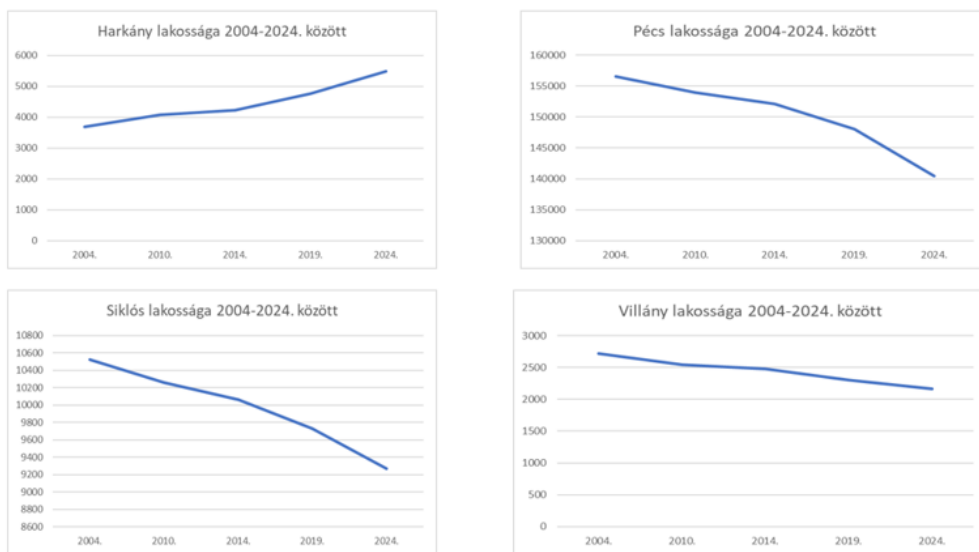
A harkányi fejlesztések tökéletesen illeszkednek a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 (NTS, 2026) célkitűzéseibe, amelyek a gyógy- és egészségturizmust jelölik meg a turizmus kiemelt stratégiai termékeként. Az empirikus eredmények szerint Harkány lakossága 2004 és 2024 között növekedett, a környező városok (Pécs, Siklós, Villány) recessziós demográfiai tendenciájával szemben (4. ábra). A források célzott koncentrálása a gyógyturizmusra és az önkormányzati infrastruktúrára, oktatási intézményekre, egészségügyi alapellátásra, lehetővé tette, hogy a város növekedési pólussá váljon a Siklósi járásban, elszakadva a regionális hátrányos tendenciáktól.

Ez a jelenség alátámasztja azon hipotézist, miszerint a gyógyturizmusra alapozott, átfogó fejlesztési stratégia fenntartható helyi fejlődést képes generálni. Harkány példája az endogén regionális fejlődés modelljét illusztrálja, amely szerint a növekedés kulcsa a helyi, belső erőforrások mobilizálása. Harkány esetében a gyógyvíz és az abból adódó turisztikai vonzerő az alapvető endogén tényező. Az EU-s források ebben a modellben exogén katalizátorként működnek, amelyek segítik a helyi erőforrások (természeti kincs, humántőke, helyi vállalkozások) kibontakoztatását, a helyi intézmények (önkormányzat) fejlesztési kapacitásának növelését, és az agglomerációs hatások elkerülését a regionális centrumok javára. A beruházások jól illeszkedtek az energiahatékonyságot és megújuló energiaforrások alkalmazását ösztönző uniós fejlesztési irányelvekhez is. A

gyógy- és egészségturizmus egyike a legnagyobb növekedési potenciállal rendelkező turisztikai ágazatnak az elmúlt évtizedekben (Incze & Szakál, 2024; Ruzsinkó, 2024; Ruzsinkó et al., 2024). A gyógyhelyek, mint Harkány, egész éves, szezonális ingadozásoktól kevésbé függő jövedelmet és munkahelyet biztosítanak, ami alapvető a periférikus régiók demográfiai stabilitása szempontjából. A gyógyhelyi termék fejlesztése (fürdő, kórházi rehabilitáció, különböző egészségügyi szolgáltatások és az ehhez kapcsolódó hotelszolgáltatások) egyben a humán infrastruktúra (egészségügyi szakemberek, turisztikai szaktudás) fejlesztését is megköveteli.

Összességében megállapítható, hogy a vizsgált időszakban megvalósult fejlesztések átfogó módon járultak hozzá Harkány gazdasági, turisztikai és társadalmi infrastruktúrájának megerősítéséhez. A fejlesztések irányultsága jól tükrözi a modern fejlesztéspolitikai prioritásokat, az energiahatékonyság, eszközfejlesztés, infrastruktúra fejlesztésén keresztül. A digitalizáció, az innováció, a helyi gazdaság diverzifikációja és a közösségi alapú fejlesztések egymást erősítő hatásokként jelennek meg. A támogatási programok révén Harkány tovább erősíthette alkalmazkodóképességét a változó gazdasági és társadalmi környezethez, miközben megőrizte egészségturisztikai desztinációként betöltött meghatározó szerepét.

Harkány népességmegtartó ereje a helyi városokkal való összehasonlításban

4. ábra: Harkány és a környező városok népességszámának alakulása (2004–2024).

Forrás: KSH Népességi Adatbázis alapján

Irodalomjegyzék

- Bozóky, A. & Zagyi, N. (2024). A Pécs–Villány turisztikai fejlesztési térség tematikus sémái – Elemzés és fejlesztési javaslatok. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (4): 79–104. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.04.04
- Böhrer, Gy., Kálózdí, T., Sík, M., Tantó, Zs., & Várhelyi, M. (1996). *A Harkányi Gyógyfürdőkórház első négy évtizede 1955-1995*. Harkány: Harkányi Gyógyfürdőkórház.
- Dél-Dunántúli Operatív Program (DDOP).
- Gyurkó, Á. (2022). Magyarország vendégforgalmának teljesítményértékelése területi és keresleti szempontból 2019 és 2022 között, különös tekintettel Eger városának turisztikai teljesítőképességére. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 7 (4): 20–32. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.04.02
- Gyurkó, Á. & Gonda, T. (2024). A turizmusfejlesztés helyzet- és teljesítményértékelése a Pécs–Villány turisztikai térségben. *Turizmus Bulletin*, 24 (2): 41–51.
- Incze, R. & Szakál, Z. (2024). *Egészségturizmus – Gyógyturizmus*. Debrecen, Csíkszereda: Debreceni Egyetem, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem.
- Kaposi, Z. (2024). Baranya vármegye turisztikai kínálata az 1930-as években. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (4): 35–59. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.04.02
- KSH Népszámlási Adatbázis (2004–2024).
- Marton, G., Raffay, Z., Prisztóka, Gy., Raffay, Á., & Kiss, R. (2016). A Dráva-mente, mint határmenti, periférikus tér turizmusfejlesztésének problémái. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 1 (2): 34–48.
- NTS (2026). *Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030*. Magyar Turisztikai Ügynökség.
- Ruszinkó, Á. (2024). *A magyar egészségturizmus sikertényezőinek és a gyógyturizmus eredményességének vizsgálata*. Doktori disszertáció. Gödöllő: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem.
- Ruszinkó, Á., Vajai, B., & Donka, A. (2024). Az egészségturizmus makrogazdasági összefüggéseinek vizsgálata. *Turizmus Bulletin*, 24 (1): 44–53.
- Szabó, Z. & Kútvölgyi, V. (2026). Gyógyfürdőhelyek sikertényezői Magyarországon. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 11 (1): 9–25. DOI: 10.15170/TVT.2026.11.01.01
- Szántó, Á., Gyurkó, Á., Pécssek, B., & Somodi-Tóth, O. (2025). Bogács a térképen: Fürdőturizmusból önálló márká? *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10 (3): 9–26. DOI: 10.15170/TVT.2025.10.03.01
- Szita, L. (1986). *Harkány: Fürdőtörténet (1823-1986)*. Harkány: Baranya Megyei Fürdő Vállalat.

ÖRÖKSÉGTURIZMUS ÉS FENNTARTHATÓSÁG: A TÁRSADALMI DIMENZIÓK ÉRVÉNYESÜLÉSE A MAGYARORSZÁGI FEJLESZTÉSEKBEN

Balázs-Bécsi Krisztina

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola

bbbecsi65@gmail.com

ORCID: 0009-0000-9868-628X

ABSZTRAKT

A kulturális örökség turisztikai hasznosítása az elmúlt évtizedekben a fejlesztéspolitika kiemelt eszközévé vált, ugyanakkor a turizmus forgalmának erőteljes bővülése a társadalmi és kulturális fenntarthatóság kihívásait erősíti. A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a Magyarországon megvalósult örökségturisztikai fejlesztések milyen mértékben felelnek meg a fenntarthatósági elvárásoknak, különös tekintettel a társadalmi dimenziókra. A kutatás kvalitatív módszertanon alapul, 18 örökségi helyszínen végzett félig strukturált interjúkra épül. Az eredmények szempontjából a fenntarthatóság elsősorban gazdasági és környezeti dimenziók mentén jelenik meg, míg a társadalmi elvárások – különösen a helyi közösségek bevonása és az örökségoktatás – háttérbe szorulnak. Az örökségoktatás ugyan jelen van, de elsősorban ismeretátadásra szorítkozik, attitűdformáló szerepe korlátozott. Az eredmények alapján az örökségoktatás potenciálisan kulcsszerepet tölthet be a fenntartható turizmus előmozdításában, azonban szükséges a társadalmi dimenziók erősebb integrálása a turizmusfejlesztési gyakorlatba.

Kulcsszavak:

*fenntarthatóság,
Magyarország,
örökségoktatás,
örökségturizmus,
társadalmi hatások*

HERITAGE TOURISM AND SUSTAINABILITY: THE VALIDATION OF SOCIAL DIMENSIONS IN DEVELOPMENTS OF HUNGARY

ABSTRACT – Utilising cultural heritage for tourism purposes has become a key instrument of development policy, while the growth of tourism increasingly highlights challenges related to social and cultural sustainability. This study examines the extent to which heritage tourism developments implemented in Hungary meet sustainability expectations, with particular emphasis on social dimensions. The research is based on a qualitative methodology, drawing on semi-structured interviews conducted at 18 heritage sites. The findings indicate that sustainability is primarily addressed through economic and environmental aspects, while social

dimensions – especially the involvement of local communities and the role of heritage education – remain underrepresented. Heritage education is present, but it is largely limited to knowledge transmission and has only a limited impact on shaping attitudes. The results suggest that heritage education has the potential to play a key role in advancing sustainable tourism; however, a stronger integration of social considerations is necessary to support sustainable tourism development.

Keywords:

*sustainability,
Hungary,
heritage education,
heritage tourism,
socio-cultural impacts*

1. Bevezetés

A kulturális örökség turisztikai hasznosítása az elmúlt évtizedekben a regionális fejlesztéspolitika egyik kiemelt eszközévé vált, amely egyszerre járul hozzá gazdasági növekedéshez, társadalmi kohézióhoz és identitásképzéshez. Ugyanakkor a turizmus erősödése egyre gyakrabban generál olyan társadalmi-kulturális feszültségeket, amelyek kezeléséhez a hagyományos fejlesztési megközelítések önmagukban nem elegendők.

A nemzetközi szakirodalom és az Európai Unió szakpolitikai dokumentumai egyaránt hangsúlyozzák a fenntartható turizmusfejlesztés jelentőségét, különös tekintettel a társadalmi és kulturális dimenziókra. Ezzel összhangban az örökséghez kapcsolódó oktatási és szemléletformáló tevékenységek – különösen az örökségpedagógia – kulcsszerepet tölthetnek be a látogatói attitűdök és a helyi közösségek turizmushoz való viszonyának alakításában. Mindazonáltal kevés empirikus vizsgálat foglalkozik azzal, hogy a szakpolitikai elvárások milyen mértékben jelennek meg a gyakorlatban megvalósuló örökségturisztikai fejlesztésekben, különös tekintettel az örökségoktatás és a társadalmi fenntarthatóság kapcsolatára.

Jelen tanulmány célja, hogy feltárja a Magyarországon az Európai Unióhoz való csatlakozás óta megvalósult örökségturisztikai fejlesztések társadalmi és kulturális hatásait, valamint értékelje, hogy a pályázati konstrukciókban megjelenő fenntarthatósági elvárások milyen mértékben tükröződnek a gyakorlati megvalósításban. A kutatás különös hangsúlyt fektet az örökségoktatás szerepére, mint a társadalmi-kulturális fenntarthatóság egyik potenciális, ugyanakkor alulhasznosított eszközére.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. Fenntartható örökségturizmus

Az örökségturizmus a kulturális örökség turisztikai célú hasznosításának egyik meghatározó formája, amely a gazdasági előnyök mellett jelentős társadalmi és kulturális

hatásokat is generál (Ashworth et al., 2007). A fenntarthatóság koncepciója e hatások kiegyensúlyozott kezelését célozza, különös tekintettel a helyi közösségek szerepére (UNWTO, 2018).

A szakirodalom rámutat arra, hogy a turizmus társadalmi elfogadottsága nagymértékben függ attól, hogy a helyi lakosság milyen mértékben részesül annak előnyeiből, illetve milyen interakciók alakulnak ki a látogatók és a helyiek között (Andereck et al., 2005). Ugyanakkor számos kutatás hangsúlyozza, hogy a fejlesztések során a gazdasági szempontok dominanciája gyakran háttérbe szorítja a társadalmi szempontokat (Sharpley, 2014).

A hazai szakirodalomban is megjelenik az a kritika, hogy a turizmusfejlesztésbe gyakran nem kellően integrálják a helyi közösségek érdekeit, ami hosszabb távon a fenntarthatóságot is veszélyeztetheti (Puczkó & Rátz, 2011), illetve kiemeli a közösségi részvétel és a komplex hatásvizsgálatok jelentőségét (Kovács, 2020).

2.2. Örökségoktatás

Az örökségoktatás kulcsszerepet játszik a turizmus fenntarthatóságában. Befolyásolja a látogatók viselkedését, a helyi közösségekkel kialakított interakcióikat, valamint a kulturális értékekhez való viszonyulásukat (Stylianou-Lambert, 2011; Ballantyne et al., 2011). Ezzel párhuzamosan hatással van a befogadó közösségekre is, erősítve azok identitását, büszkeségét és a turizmusban való részvétel iránti hajlandóságát (Ashworth et al., 2007; Smith, 2006; Andereck et al., 2005).

Az örökségpedagógia célja nemcsak az örökség megismerése, hanem felelős, kritikus gondolkodásra nevelés is, amely elősegíti a környezet iránti tiszteletet, valamint a különböző kultúrák közötti kommunikációt, így hozzájárulva a felelős, befogadó állampolgárok képzéséhez, illetve, hogy a helyi lakosság és a látogatók számára egyaránt elérhetővé váljanak azok az értékek, amelyek segítenek a kultúrák közötti tiszteleten alapuló kapcsolat kialakításában. Az örökségoktatás alapvető szerepet tölt be a

turisztikai tevékenységek fenntartható irányításában, valamint abban, hogy az örökség ne csupán piaci termékként jelenjen meg. Ehelyett az örökséget a tudás és az identitás forrásként kell értelmezni, amely hozzájárul a kulturális tudatosság elmélyítéséhez és az örökség értékeinek hosszú távú megőrzéséhez.

2.3. Szakpolitikai elvárások

A fenntartható turizmusfejlesztés szakpolitikai irányait meghatározó stratégiák gyakorlati érvényesülése többféle módon ragadható meg. Jelen tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a Magyarország európai uniós csatlakozása óta meghirdetett örökségturisztikai pályázati konstrukciók milyen mértékben tükrözik a fenntarthatósági elvárásokat, és ezek miként jelennek meg a megvalósítás gyakorlatában.

A vizsgált időszak szakpolitikai dokumentumai és pályázati felhívásai alapján megállapítható, hogy a fenntarthatósági célkitűzések tartalma és hangsúlyai fokozatosan bővültek, ugyanakkor alapvető jellemzőikben nem mutatnak jelentős átrendeződést. A korai időszakban a rövid programozási ciklus korlátozott lehetőséget biztosított komplex, hosszú távú beavatkozások megvalósítására, így a fenntarthatósági szempontok elsősorban általános követelményként jelentek meg, különös tekintettel a munkahelyteremtésre, az esélyegyenlőség biztosítására, az akadálymentesítésre, valamint az örökségi értékek megőrzésére.

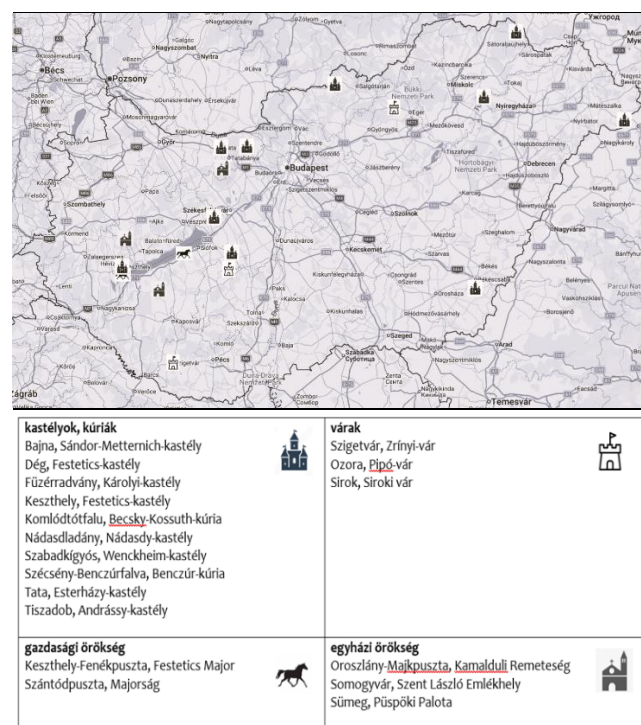
A későbbi stratégiai dokumentumok – különösen a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030, illetve ennek frissített változata, a Turizmus 2.0 – már hangsúlyosabban jelenítik meg a turizmus és a helyi közösségek közötti kapcsolat fontosságát, valamint a kulturális örökség identitásformáló szerepét. Az „együtt-élő turizmus” koncepciója és az ehhez kapcsolódó programok a társadalmi dimenzió erősítésének irányába mutatnak, azonban a konkrét célkitűzések és eszközrendszerek szintjén továbbra is korlátozottan jelennek meg azok a mechanizmusok, amelyek a turizmus társadalmi hatásainak kezelését vagy a látogatói magatartás formálását célozzák.

A legújabb programozási időszak (2020–2027) fejlesztési irányai deklaratív szinten tovább erősítik az örökség és a társadalom kapcsolatának jelentőségét, valamint a közösségi részvétel fontosságát. Ugyanakkor a pályázati konstrukciók konkrét elvárásai érdemben nem térnek el a korábbi időszakok gyakorlatától, ami arra utal, hogy a társadalmi fenntarthatóság integrációja továbbra is inkább elvi szinten jelenik meg, mintsem a megvalósítást strukturáló operatív követelményként.

3. Módszertan

A kutatás kvalitatív módszertani megközelítésen alapul, amely lehetővé teszi a komplex társadalmi és intézményi

folyamatok mélyebb megértését. Az elemzés 18, Magyarország területén található örökségi helyszínre terjed ki, amelyek az Európai Unióhoz való csatlakozást követően megvalósult fejlesztések eredményeként váltak turisztikai attrakcióvá (1. ábra). A mintába olyan, Budapest területén kívül elhelyezkedő, turisztikai szempontból jelentős épített örökségi helyszínek kerültek beválasztásra, amelyek esetében a vizsgálat időpontjában látogathatóság és örökségpedagógiai tevékenység is biztosított volt. Az adatgyűjtés elsődleges eszköze a félig strukturált interjú volt, amely lehetőséget biztosított az előre meghatározott kutatási szempontok érvényesítésére, ugyanakkor teret engedett a helyszíni sajátosságok és egyedi tapasztalatok feltárásának is. Az interjúk 2024 márciusa és 2025 novembere között zajlottak, alanyai a vizsgált helyszínek üzemeltetői, illetve szakmai vezetői voltak, összesen 24 személy, akik átfogó rálátással rendelkeznek a fejlesztések megvalósítására és működtetésére.

1. ábra: A kutatás helyszínei. Forrás: saját szerkesztés.

Az interjúk tematikája kiterjedt a fejlesztések célrendszerére, a látogatószám alakulására, a helyi közösségekkel való kapcsolatokra, a foglalkoztatási hatásokra, valamint a fenntarthatóság értelmezésére és gyakorlati megvalósulására. Külön figyelmet kapott az örökségoktatási tevékenységek szerepe és tartalma, valamint azok hozzájárulása a látogatói attitűdök formálásához. Az adatfeldolgozás tematikus elemzés módszerével történt, amely során az interjúk szövegét előre meghatározott, részben a szakirodalomra, részben a kutatási kérdésekre épülő kategóriák mentén kódoltam. Az elemzés célja az volt, hogy feltárja a

fejlesztések hatásainak mintázatait, valamint azonosítsa a fenntarthatóság különböző dimenzióinak megjelenési formáit a gyakorlatban.

A kutatás korlátai közé tartozik a kvalitatív módszerből fakadó korlátozott általánosíthatóság, ugyanakkor az alkalmazott megközelítés lehetővé teszi a vizsgált jelenségek mélyebb, belső összefüggéseire koncentrálni az értelmezését.

4. Eredmények

4.1. Látogatószám és terhelés

A vizsgált helyszínek mindegyikén növekedett a látogatószám a fejlesztések hatásaként, azonban a növekedés mértéke és időbeli eloszlása jelentős eltéréseket mutat. Egyes, országos szinten is kiemelt vonzerővel rendelkező helyszíneken a látogatószám dinamikus emelkedése figyelhető meg, míg más esetekben a növekedés mérsékeltebb, illetve erőteljes szezonalitást mutat. A látogatói forgalom koncentrációja elsősorban a tavaszi és nyári időszakra, valamint a hétvégi napokra jellemző, ami időszakos túlterhelést eredményez (2. ábra).

2. ábra: Az egyes örökségi helyszínek terhelése. Forrás: a helyszínek adatközlése alapján saját szerkesztés.

A kiemelt időszakokban tapasztalható túlterhelés arra utal, hogy a látogatómenedzsment eszközei nem minden esetben képesek hatékonyan kezelni a megnövekedett forgalmat. A kapacitásszabályozás hiányosságai, a látogatói áramlás korlátozott irányítása, valamint a rendelkezésre álló infrastruktúra szűkössége együttesen járulnak hozzá a túlhasználathoz. Ez különösen érzékenyen érinti azokat a helyszíneket, ahol a műemléki környezet fizikai teherbíró képessége korlátozott, mint például Nádasdladány, Tiszadob vagy Füzesrádvány esetében.

Az interjúk összegzéséből megállapítható, hogy a túlzott látogatói terhelés nemcsak az örökségi értékek meg-

őrzését veszélyezteti – például a műtárgyak állagának romlása vagy az épített környezet fokozott igénybevétele révén –, hanem a látogatói élmény minőségét is negatívan befolyásolja. A zsúfoltság, a várakozási idők növekedése és a szolgáltatások túlterheltsége csökkentheti a helyszín élvezeti értékét, ami hosszabb távon a desztináció versenyképességére is hatással lehet.

Emellett a megnövekedett forgalom a helyi lakosság életminőségét is érinti, különösen azokon a településeken, ahol az örökségi helyszín a turizmus elsődleges fókuszpontját jelenti. Az interjúk eredményei alapján a forgalomnövekedéshez kapcsolódó környezeti terhelés, zajhatás, illetve a közterek fokozott használata hozzájárulhat a turizmus negatív percepciójának kialakulásához a helyi közösségek körében. Mindez rámutat arra, hogy a látogatószám növekedése önmagában nem tekinthető egyértelműen pozitív indikátornak, amennyiben azt nem kísérik megfelelő látogatómenedzsment-eszközök és a társadalmi hatások tudatos kezelése.

4.2. A helyi közösségek bevonása

A vizsgált helyszíneken a helyi lakosság bevonása a turisztikai folyamatokba jellemzően korlátozott mértékben valósul meg, és elsősorban gazdasági jellegű interakciók formájában jelenik meg. A helyiek által nyújtott szolgáltatások – például vendéglátás, kézműves termékek értékesítése vagy kisebb turisztikai szolgáltatások – lehetőséget teremtenek a turizmusból származó közvetlen bevételekhez való hozzáférésre, azonban ezek az interakciók többnyire üzleti jellegűek maradnak.

Azokon a településeken, ahol az örökségi helyszín a turizmus elsődleges vagy egyetlen meghatározó eleme, a fejlesztések hatása a helyi lakosság életminőségében is közvetlenül megjelenik. A látogatószám növekedése egyrészt hozzájárulhat a település ismertségének növekedéséhez és bizonyos szolgáltatások (vendéglátás, ajándéktárgyak értékesítése) bővüléséhez, ugyanakkor a turizmusból származó előnyök eloszlása nem minden esetben kiegyensúlyozott. Azokon a helyszíneken, ahol a helyiek gazdasági értelemben kevésbé kapcsolódnak a turizmushoz, a lakosság inkább a turizmus negatív hatásaival – például megnövekedett forgalommal, zsúfoltsággal vagy a közterek fokozott használatával – szembesül. Nádasdladányon például a kastély közelében létesített parkolóhelyek száma a fejlesztés ellenére is kevésnek bizonyult, így a kiemelt látogatottságú időszakokban az amúgy is szűk utak mentén parkoló autók tömege akadályozza a helyiek közlekedését, illetve a távolsági busz beállítását a megállóba. Emellett a turizmusból származó pozitív visszajelzések és elismerések hiánya, valamint a helyiek saját kulturális értelmezésének korlátozott megjelenése csökkentheti a turizmushoz való pozitív viszonyulás kialakulását. Ez a vizsgált helyszínek közül

Tiszadobon jelentkezett érezhetően, ahol a helyi lakosság nagyobb része a kastélyt egy, a településtől különálló entitásnak érzékeli, és nem tudja saját örökségének tekinteni. Mindez arra utal, hogy a fejlesztések életminőségre gyakorolt hatása erősen függ attól, hogy a helyi közösségek milyen mértékben tudnak aktívan bekapcsolódni a turisztikai folyamatokba.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a helyi közösségek bevonása nem integráns része a turizmusfejlesztési gyakorlatnak, ami korlátozza a turizmus társadalmi beágyazottságát és hosszú távú elfogadottságát.

4.3. Foglalkoztatási hatások

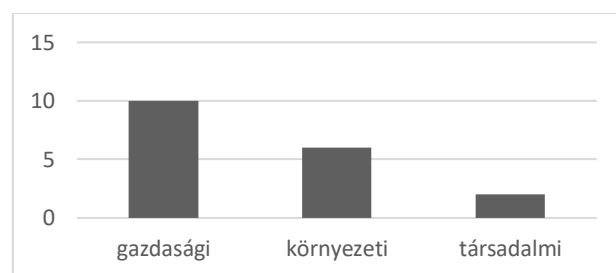
Az interjúk elemzése alapján megállapítható, hogy az örökségturisztikai fejlesztések hozzájárultak új munkahelyek létrejöttéhez, azonban ezek száma és stabilitása korlátozott. A létrejövő álláshelyek jelentős része közvetlenül a turisztikai szolgáltatásokhoz kapcsolódik, így erősen kitett a kereslet szezonális ingadozásának. Több helyszínen, köztük Bajnán és Ozorán számoltak be arról, hogy a helyszín megnyitáskori induló személyzeti létszáma az évek során fokozatosan csökkent, jelenleg 40%-kal kevesebb a kastélyban a munkahelyek száma. A foglalkoztatási hatások térben is koncentráltan jelentkeznek: elsősorban az adott helyszínen közvetlen környezetében érzékelhetők, miközben a tágabb térségre gyakorolt multiplikátor hatások korlátozottak maradnak. A közvetlenül generált munkahelyeket elsősorban a településről, illetve annak 10 kilométeres körzetéből töltik be, míg a fejlesztésre épülő kisebb vállalkozások csak néhány esetben tudtak érdemben létszámot bővíteni, a ritka kivételek közé tartozik Szabadkígyós és Tata, ahol a kávézót ellátó cukrászda mind termelési kapacitásában, mind létszámában bővülni tudott. Ez arra utal, hogy a fejlesztések gazdasági beágyazottsága nem minden esetben éri el azt a szintet, amely hosszú távon stabil foglalkoztatási hatásokat generálhatna.

A szezonális keresletből adódó egyenlőtlen terhelés a munkaerő megtartását is nehezíti. A csúcsidőszakokban jelentkező túlterhelés és a szezonon kívüli kihasználatlanság egyaránt hozzájárulhat a fluktuáció növekedéséhez, ami különösen a speciális szaktudást (például múzeumpedagógia, idegen nyelvű tárlatvezetés) igénylő területeken jelent kihívást. Az örökségvédelmi beruházások hatása kimutatható a fiatal, diplomás munkavállalók elvándorlásának mérséklésében – jó példa erre a sümegi Püspöki Palota és a dégi Festetics-kastély fiatal diplomás munkavállalóinak esete, akik a diploma megszerzése után a fővárosból tértek haza – azonban az örökséghez való pozitív kötődésük jelentősebb potenciált hordoz magában, mint amennyit jelenleg kiaknáznak. Mindezek alapján megállapítható,

hogy bár az örökségturisztikai fejlesztések hozzájárultak a foglalkoztatás bővüléséhez, annak minőségi és hosszú távú fenntarthatósági hatásai korlátozottak.

4.4. A fenntarthatóság értelmezése

A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a fenntarthatóság fogalma a gyakorlatban elsősorban gazdasági és környezeti dimenziók mentén jelenik meg. A gazdasági fenntarthatóság a legtöbb esetben a látogatószám növelésével, a bevételtermeléssel és az üzemeltetési költségek optimalizálásával kapcsolódik össze, míg a környezeti szempontok elsősorban az örökségi elemek fizikai megőrzésére és a környezet-kímélő üzemeltetésre korlátozódnak.

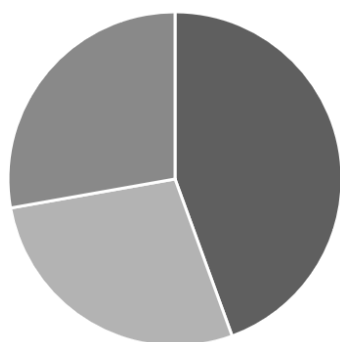
3. ábra: A fenntarthatósági dimenziók relatív súlya a vizsgált örökségturisztikai helyszíneken. Forrás: Interjúk kutatás alapján.

Ezzel szemben a társadalmi fenntarthatóság – amely magában foglalná a helyi közösségek jólétének, bevonásának és a turizmushoz való viszonyának kérdését – jóval kisebb hangsúlyt kap (3. ábra). A helyi lakosság szempontjai, az interakciók minősége, valamint a turizmus társadalmi hatásainak tudatos kezelése csak marginálisan jelenik meg a szakmai gondolkodásban. Ez a szűk értelmezési keret hozzájárul ahhoz, hogy a fenntarthatósági célok csak részben valósulnak meg. A három dimenzió közötti egyensúly hiánya arra utal, hogy a fenntarthatóság koncepciója a gyakorlatban nem integrált módon jelenik meg, hanem inkább részterületekre bontva, eltérő súllyal kerül alkalmazásra.

4.5. Az örökségoktatás szerepe

Az örökségoktatási tevékenységek jelen vannak a vizsgált helyszíneken, és a szolgáltatási kínálat fontos elemét képezik. A legtöbb esetben külön infrastruktúra és eszközrendszer áll rendelkezésre a programok lebonyolításához, ami azt jelzi, hogy az üzemeltetők felismerik ezek jelentőségét. Ugyanakkor az örökségoktatási tevékenységek tartalmi elemzése azt mutatja, hogy a vizsgált helyszínek többségében a foglalkozások elsődleges célja a helyszínhez kötődő ismeretek közvetítésére irányul, míg az attitűdformáló elemek csak korlátozottan jelennek meg. A programok kevésbé fókuszálnak a fenntarthatósággal összefüggő attitűdök kialakítására, különösen a társadalmi dimenziók –

például a helyi közösségek iránti empátia vagy a felelős látogatói magatartás – tekintetében (4. ábra).

■ ismeretátadás ■ ismeretátadás + attitűdformálás ■ nincs releváns adat

4. ábra: Az örökségoktatás céljainak megoszlása. Forrás: interjúkutatás adatai alapján.

Az örökségoktatás célcsoportjai jellemzően az iskolai korosztályhoz kapcsolódnak, míg a helyi lakosság vagy a felnőtt látogatók számára kínált szemléletformáló programok kevésbé jellemzőek. Ez tovább szűkíti annak lehetőségét, hogy az örökségoktatás szélesebb társadalmi hatást fejtsen ki.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy az örökségoktatás jelenlegi formájában elsősorban információ-átadó funkciót tölt be, és csak korlátozott mértékben járul hozzá a fenntartható turizmushoz szükséges attitűdök kialakításához. Ez arra utal, hogy az örökségoktatásban rejlő potenciál a gyakorlatban még nem kerül teljes mértékben kihasználásra.

5. Értékelés

A kutatás eredményei rámutatnak arra, hogy a szakpolitikai szinten megfogalmazott fenntarthatósági célok és a gyakorlati megvalósítás között jelentős eltérés figyelhető meg. Bár az Európai Unió és a hazai fejlesztéspolitika egyaránt hangsúlyozza a fenntarthatóság komplex, gazdasági, környezeti és társadalmi dimenziókat integráló megközelítését, a vizsgált örökségturisztikai fejlesztések esetében e dimenziók kiegyensúlyozatlanul jelennek meg. A vizsgált időszakban számos fenntarthatósági intézkedés kedvező eredménnyel zárult, különösen az akadálymentesítés és az esélyegyenlőség előmozdítása terén, ahol mérhető és konkrét előrelépések történtek. Ezzel szemben a társadalmi-kulturális dimenziók – különösen a helyi közösségek bevonása és az örökségoktatás – alulreprezentáltak. A helyi közösség bevonása és érdekeltté tétele csak szórványosan valósult meg a vizsgált fejlesztések esetében.

Az eredmények összhangban állnak a nemzetközi szakirodalom azon megállapításaival, amelyek szerint a turizmusfejlesztések során a gazdasági szempontok dominanciája gyakran háttérbe szorítja a társadalmi és kulturális

fenntarthatóság érvényesülését. A vizsgált helyszíneken a látogatószám növelése és a bevételtermelés kiemelt célként jelenik meg, míg a helyi közösségek bevonása, a társadalmi hatások kezelése, valamint a látogatók felelős magatartásának formálása csak korlátozott mértékben érvényesül.

A hazai eredmények illeszkednek az európai tendenciákhoz, amelyek szerint a kulturális örökség turisztikai hasznosítása gyakran gazdasági fókuszú fejlesztési logikában valósul meg, miközben a társadalmi kohéziót és közösségi részvételt célzó elemek kevésbé integráltak a gyakorlatba. Ebből következően a fenntarthatóság társadalmi dimenziója sok esetben implicit módon, vagy egyáltalán nem jelenik meg a fejlesztések értékelési szempontjai között.

Különösen jelentős eredmény, hogy az örökségoktatás – amely a szakirodalom alapján kulcsszerepet játszhatna a társadalmi-kulturális fenntarthatóság erősítésében – a gyakorlatban alulhasznosított eszközként jelenik meg. Bár a legtöbb vizsgált helyszínen működnek múzeumpedagógiai foglalkozások, ezek elsősorban a helyszínhez kötődő ismeretátadásra fókuszálnak, és kevésbé járulnak hozzá a szélesebb értelemben vett fenntarthatósági attitűdök kialakításához, különösen a helyi közösségekkel szembeni empátia és felelősség erősítéséhez. Ebből következően az örökségoktatás jelenlegi formájában nem tölti be azt a közvetítő szerepet, amely képes lenne összekapcsolni a szakpolitikai célokat és a társadalmi szintű hatásokat. Az eredmények arra utalnak, hogy a fenntarthatósági célok hatékonyabb érvényesítése érdekében szükséges az örökségoktatás tartalmi és módszertani újragondolása, valamint annak tudatos integrálása a turizmusfejlesztési folyamatokba (5. ábra).

5. ábra: A szakpolitikai elvárások és a gyakorlat közötti szakadék. Forrás: saját szerkesztés.

6. Következtetések

A fenntartható turizmusfejlesztés előmozdítása érdekében szükséges a társadalmi dimenziók tudatosabb integrálása a fejlesztési gyakorlatba. Ennek egyik kulcseleme lehet az örökségoktatás megerősítése, amely megfelelő módszertani és tartalmi fejlesztés révén hozzájárulhat a felelős látogatói magatartás kialakulásához, valamint a helyi közösségek és a turizmus közötti kapcsolatok elmélyítéséhez. Az örökségoktatási tevékenységek hatékonyságának növelése érdekében mind a szolgáltatói, mind a látogatói oldal szemléletformálása elengedhetetlen, amely magában foglalja a kölcsönös szükségletek és lehetőségek mélyebb megismerését,

az együttműködés erősítését, valamint a párbeszéd aktív kezdeményezését.

A fenti eredmények alapján megállapítható, hogy az örökségoktatás potenciálisan olyan közvetítő mechanizmusként értelmezhető, amely képes lenne összekapcsolni a szakpolitikai célokat és a társadalmi szintű hatásokat. Jelenlegi formájában azonban ez a funkció csak részben valósul meg, ami hozzájárul a fenntarthatósági célok korlátozott érvényesüléséhez. Szakpolitikai szinten indokolt olyan ösztönzők és értékelési szempontok bevezetése, amelyek a

társadalmi fenntarthatóságot és az oktatási elemek integrációját hangsúlyosabban jelenítik meg a fejlesztések tervezése és megvalósítása során.

A kutatás korlátai közé tartozik, hogy elsősorban kvalitatív módszertanra épül, így az eredmények általánosíthatósága korlátozott. A jövőbeni kutatások számára fontos irány lehet kvantitatív módszerek bevonása, valamint a látogatói attitűdök és a helyi lakosság percepcióinak vizsgálata, amely tovább árnyalhatja a fenntarthatóság társadalmi dimenzióinak megértését.

Irodalomjegyzék

- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., & Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32 (4): 1056–1076.
- Ashworth, G. J., Graham, B., & Tunbridge, J. E. (2007). *Pluralising Pasts: Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. London: Pluto Press.
- Ballantyne, R., Packer, J., & Falk, J. (2011). Visitors' learning for environmental sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19 (6): 685–705.
- European Commission (2018). *European Framework for Action on Cultural Heritage*. Brussels.
- Kovács, D. (2020). Decades of rural tourism development in Hungary. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 5 (4): 91–107. DOI: 10.15170/TVT.2020.05.04.06
- Puczkó, L. & Rátz, T. (2011): *Az attrakciótól az élményig*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sharpley, R. (2014). Host perceptions of tourism: A review of the research. *Tourism Management*, 42: 37–49.
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
- Stylianou-Lambert, T. (2011). Gazing from home. *Annals of Tourism Research*, 38 (2): 403–421.
- Timothy, D. J. & Boyd, S. W. (2003). *Heritage Tourism*. Harlow: Prentice Hall.
- UNWTO (2018). *Tourism for Development – Volume I*. Madrid.

A VALLÁSI ÖRÖKSÉG ADAPTÍV ÚJRAHASZNOSÍTÁSA ÉS TURISZTIKAI REVITALIZÁCIÓ: A SANTA MARIA DEL PIANO-APÁTSÁG ESETTANULMÁNYA

Szecsei Georgina

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem

szecsei.georgina@mik.pte.hu

ORCID: 0009-0002-8250-9646

ABSZTRAKT

Olaszországban, napjainkban egyre nagyobb problémát jelent a kisebb falvak elnéptelenedése, valamint az elhagyott épületek folyamatosan növekvő száma. E folyamat jól példázható a közép-olaszországi Santa Maria del Piano bencés apátsággal. Az épület a középkori építészet egyik öröksége, mely jelenleg romos állapotban áll. Az építészeti pályázat célja az ország gazdag történelmi és építészeti örökségének védelme és revitalizációja az adaptív újrafelhasználás eszközeivel. A cél az apátság épületének és közvetlen környezetének újjáélesztése, amely meditációs és jogaközpontként, valamint művészeti előadások és workshopok helyszínévéént szolgálhatna a jövőben. A tervezett funkció az apátságot egyedülálló, spirituális és kulturális helyszínné alakítja át. A koncepció középpontjában a fény és a természet integrációja, a helyi építészeti hagyományok tiszteltetben tartása, valamint a fenntartható anyaghasználat áll. Az apátság így nemcsak történelmi emlékként, hanem új típusú turisztikai attrakcióként is értelmezhető, amely egyszerre szolgálja a spirituális feltöltődést, a kulturális örökség felfedezését és a vidéki turizmus élményalapú megújulását. A projekt példaként szolgál arra, miként válhat egy elhagyott épület olyan multifunkcionális térré, amely a mai utazók igényeire reagálva a múlt és a jelen közötti kapcsolatot turisztikai értéké formálja.

Kulcsszavak:

*adaptív újrafelhasználás,
fenntartható tervezés,
kulturális örökség,
revitalizáció,
vidéki turizmus*

ADAPTIVE REUSE OF RELIGIOUS HERITAGE AND TOURISM REVITALISATION: THE CASE STUDY OF THE SANTA MARIA DEL PIANO ABBEY

ABSTRACT – In Italy today, the depopulation of small villages and the increasing number of abandoned buildings have become pressing issues. This process is well exemplified by the Abbey of Santa Maria del Piano in central Italy. The building, a remarkable heritage of medieval architecture, currently stands in ruins. The aim of the architectural competition is to protect and revitalize the country's rich historical and architectural heritage through adaptive reuse. The proposal envisions the revival of the abbey and its surrounding area,

transforming it into a meditation and yoga centre as well as a venue for artistic performances and workshops. The proposed function reimagines the abbey as a unique spiritual and cultural destination. The concept focuses on the integration of light and nature, respect for local architectural traditions, and the use of sustainable materials. The abbey can thus be interpreted not only as a historical monument, but also as a new type of tourist attraction, which simultaneously serves spiritual renewal, the discovery of cultural heritage, and the experimental renewal of rural tourism. This project serves as an example of how an abandoned building can be transformed into a multifunctional space that responds to contemporary travellers' needs, turning the connection between past and present into a valuable touristic experience.

Keywords:

*adaptive reuse,
sustainable design,
cultural heritage,
revitalization,
rural tourism*

1. Bevezetés

Az európai vidéki térségekben egyre jelentősebb kihívást jelent a történeti épületállomány funkcióvesztése és azok fizikai leromlás (Musso & Franco, 2025). A folyamat érinti az egykori vallási épületeket is, amelyek eredeti közösségi és liturgikus szerepük elvesztése után használaton kívül kerülnek, ezzel pedig fenntartásuk gazdasági és társadalmi szempontból egyre nehezebbé válik. A használat hiánya számos esetben gyorsuló állagromláshoz, az épített örökség értékeinek fokozatos elvesztéséhez, valamint a helyi identitás gyengüléséhez vezet (Sabri, 2025; Stefanova, 2025).

A történeti épületek megőrzése ugyanakkor nem kizárólag műemlékvédelmi kérdés. Az örökségi helyszínek kulturális, társadalmi és gazdasági erőforrásként is értelmezhetők, melyek meghatározó szerepet töltenek be a helyi identitás alakításában és a települések vonzerejének erősítésében (Cai et al., 2025; Lin et al., 2025). A kulturális örökség egyre inkább olyan komplex erőforrásként jelenik meg, amely egyszerre hordoz kulturális értéket, közösségi vonzerőt és gazdasági potenciált (El-Barbary et al., 2024; Stefanova, 2025). A történeti épületek fennmaradása és revitalizációja ezért nemcsak a megőrzést, hanem a települések és a helyi közösségek jövőjének támogatását is segíti (Arthur, 2025).

Az elmúlt évtizedekben az adaptív újrahasznosítás az örökségvédelem egyik legfontosabb eszközévé vált. Az adaptív újrahasznosítás olyan beavatkozási folyamatként értelmezhető, amely túlmutat a hagyományos felújítási munkálatokon, és célja, hogy az épület képes legyen befogadni a megváltozott felhasználói igényeket, miközben építészeti és kulturális értékei is megmaradnak (Douglas, 2006). A meglévő épületállomány újrahasznosítása hozzájárul az építőipar környezeti terhelésének csökkentéséhez. A régi épületek megtartása és folyamatos karbantartása kevesebb anyag- és energiafelhasználást igényel, mint egy

új épület megépítése. A régi megtartása lehetőséget teremt arra, hogy a történeti épületek új társadalmi és gazdasági szerepkörben kapcsolódjanak vissza a települések életébe (Bullen, 2007; Iodice et al., 2020).

A kulturális örökség hasznosításának egyik lehetséges iránya a spirituális és élményalapú turizmus fejlődéséhez köthető. Az elmúlt években egyre nagyobb figyelem irányult azokra a turisztikai formákra, amelyek a kulturális fogyasztáson túl lehetőséget biztosítanak az önreflexióra, a lelki feltöltődésre és a természetközeli élmények megélésére. A vallási turizmus mai formái már nem kizárólag hitbéli motivációkhoz kapcsolódnak, hanem olyan spirituális igényekhez is, mint a tudatos jelenlét, az elvonulás, vagy a személyes fejlődés. A történeti vallási helyszínek atmoszférája, autentikus környezete és kulturális jelentősége kiemelt szerepet tölthet be ennek folyamatában (Csapó et al., 2024).

A spirituális és a jólléti turizmus fejlődése szorosan kapcsolódik a felelős és fenntartható turizmus elveivel is. A látogatók egyre inkább olyan helyszíneket keresnek, amelyek autentikus élményeket kínálnak, kapcsolatot teremtenek a helyi kultúrával, valamint hozzájárulnak a természeti és kulturális értékek megőrzéséhez. A turizmus ilyen formái kiemelten fontosak lehetnek a periférikus vidéki térségek számára, mivel hozzájárulhatnak a helyi gazdaság diverzifikálásához, a közösségi élet erősítéséhez és a kulturális örökség újraértelmezéséhez (Gonda et al., 2021; Gonda & Rátz, 2023).

A tanulmány a Santa Maria del Piano középkori apátság példáján keresztül vizsgálja a vallási örökség adaptív újrahasznosításának lehetőségeit. Az épületegyüttes több évszázadon keresztül vallási központként működött, majd funkcióját elveszítve fokozatos hanyatlásnak indult, ami a mai használaton kívüli állapotához vezetett. A kutatás arra

keresi a választ, hogy egy spirituális, meditációs és művészeti funkciókat befogadó újrahaznosítási koncepció milyen módon járulhat hozzá az épített örökség megőrzéséhez, a hely szellemének továbbéléséhez, valamint a fenntartható turizmus és a vidéki térségek revitalizációjának támogatásához.

A kutatás célja egyrészt annak vizsgálata, hogy az adaptív újrahaznosítás milyen szerepet tölthet be a funkcióvesztett vallási örökségi helyszínek hosszú távú megőrzésében. Másrészt elemzi, hogy a spirituális és jólléti funkciók milyen módon kapcsolhatók a történeti vallási épületek eredeti jelentéstartalmaihoz és identitásához. Harmadrészt értékeli, hogy a spirituális turizmusra épülő újrahaznosítás milyen potenciális társadalmi, kulturális és turisztikai hatásokkal járhat egy vidéki örökségi helyszín esetében.

A kutatás kvalitatív megközelítésre épül. A vizsgálat első lépéseként a vallási örökség adaptív újrahaznosításával, valamint a spirituális és örökségalapú turizmussal kapcsolatos nemzetközi szakirodalom feldolgozására került sor. Ezt követően a Santa Maria del Piano-apátság történeti és építészeti elemzése történt meg, majd a helyszín adottságaira épülő adaptív újrahaznosítási koncepció értékelése következett. A tanulmány esettanulmány-alapú kutatásként értelmezhető, amely a szakirodalomban azonosított elméleti összefüggéseket egy konkrét örökségi helyszín vizsgálatán keresztül értelmezi.

A kutatás módszertanát a releváns szakirodalom feldolgozása, a helyszín történeti és építészeti elemzése, valamint a Santa Maria del Piano-apátságra kidolgozott adaptív újrahaznosítási koncepció esettanulmányként történő értékelése alkotja.

2. Elméleti háttér

2.1. Az adaptív újrahaznosítás szerepe az örökségvédelemben

Az adaptív újrahaznosítás napjainkra az épített örökség megőrzésének egyik kiemelt stratégiájává vált. A meglévő épületek megőrzése mellett kapcsolódik a fenntarthatósághoz, a kulturális örökség védelméhez, valamint a társadalmi és gazdasági revitalizáció kérdéseihez is. A meglévő épületállomány újrahaznosítása hozzájárul az építőipar környezeti terhelésének csökkentéséhez, mivel mérsékli az új építésekhez kapcsolódó nyersanyagfelhasználást, energiaigényt és hulladékképződést. Az épületek élettartamának meghosszabbítása ezáltal a fenntartható fejlődés egyik fontos eszközeként értelmezhető (Douglas, 2006; Bullen, 2007).

Az örökségvédelem szemléletében az adaptív újrahaznosítás nemcsak fizikai beavatkozást jelent, hanem kulturális folyamatként is értelmezhető. A történeti épületek fennmaradása ugyanis nem csupán szerkezeti állapotuk

megőrzésétől függ, hanem attól is, hogy képesek-e új szerepet betölteni. Az új funkció kialakítása során különösen fontos, hogy a beavatkozás ne törölje el az épület történeti karakterét, hanem lehetőséget teremtsen annak továbbélésére az új társadalmi és kulturális kontextusban (Plevoets & Van Cleempoel, 2019).

Az örökségi helyszínek hosszú távú megőrzésének egyik legfontosabb követelménye a folyamatos használat biztosítása. Önmagában a restaurálás vagy az állagmegóvás nem garantálja egy épület fennmaradását, amennyiben az nem válik a kortárs társadalom számára értelmezhetővé és használhatóvá. A történeti épületek akkor képesek tartósan fennmaradni, ha olyan funkciót kapnak, amely egyszerre biztosítja a fenntartásuk gazdasági alapjait és lehetővé teszi a kulturális jelentőségük továbbadását. Az adaptív újrahaznosítás így az örökségvédelem és a fejlesztés közötti közvetítő eszközként értelmezhető, amely összekapcsolja a múlt értékeit a jelen kor igényeivel (Bullen, 2007; Iodice et al., 2020; Giannakopoulos et al., 2022).

A történeti épületállomány újrahaznosítása nemcsak az egyes épületek fennmaradásához járulhat hozzá, hanem szélesebb társadalmi és területfejlesztési hatásokkal is rendelkezhet. Az új funkcióval megtöltött örökségi helyszínek képesek erősíteni a helyi identitást, támogatni a közösségi aktivitásokat, növelni a turisztikai vonzerőt és hozzájárulni a helyi gazdaság diverzifikálásához. Az adaptív újrahaznosítás ezért egyre inkább integrált örökségkezelési eszközként jelenik meg, amely egyszerre szolgál kulturális, társadalmi, környezeti és gazdasági célokat (Iodice et al., 2020; Arandelovic & Musil, 2023).

2.2. Spirituális turizmus és örökségi helyszínek

A vallási és spirituális turizmus az elmúlt évtizedekben jelentős átalakuláson ment keresztül. A hagyományos zárandoklatok és vallási motivációjú utazások mellett egyre nagyobb szerepet kapnak azok az élmények, amelyek az önismerethez, a lelki feltöltődéshez, az elvonuláshoz és a személyes fejlődéshez kapcsolódnak. A spiritualitás napjainkban, sok esetben már nem kizárólag vallási keretek között jelenik meg, hanem olyan életmódbeli és rekreációs gyakorlatok részeként, mint a meditáció, a jóga, a tudatos jelenlét vagy a természetközeli visszavonulás (Csapó et al., 2024).

A történeti vallási helyszínek különleges szerepet töltenek be ebben a folyamatban. Építészeti karakterük, kulturális jelentőségük és atmoszférájuk olyan élményt kínálhat, amely túlmutat a hagyományos műemléklátogatáson. Az ilyen helyszínek gyakran a csend, az elmélyülés és a szemlélődés tereiként jelennek meg, amelyek lehetőséget biztosítanak a látogatók számára a hétköznapi környezetből való kiszakadásra és a belső reflexióra. A spirituális turizmus szempontjából ezért nem csupán az épület történeti értéke

fontos, hanem az a sajátos térélmény is, amelyet az adott helyszín képes közvetíteni (Harman et al., 2026; Huang & Chu, 2020).

A kortárs turisztikai keresletben egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak az autentikus élmények. A látogatók nagy része nem csupán látványosságokat keres, hanem olyan helyeket, amelyek kapcsolatot teremtenek a helyi kultúrával, identitással és örökséggel. Az élményalapú és felelős turizmus elvei szerint a kulturális örökség hasznosítása akkor tekinthető fenntarthatónak, ha egyszerre járul hozzá a látogatói élmény minőségéhez, az örökségi értékek megőrzéséhez és a helyi közösségek jólétéhez (Gonda & Rátz, 2023).

A spirituális turizmus ebből a szempontból különösen kedvező lehetőséget kínál a vidéki örökségi helyszínek számára. Az elvonulásokhoz, workshopokhoz, meditációs programokhoz vagy kreatív alkotófolyamatokhoz kapcsolódó látogatások általában hosszabb tartózkodási időt eredményeznek, erősebb kapcsolatot alakítanak ki a helyszínnel, és nagyobb mértékben kapcsolódnak a helyi szolgáltatásokhoz. Ezáltal a kulturális örökség nem csupán megőrzendő érték, hanem a fenntartható helyi fejlődés egyik potenciális erőforrásaként is értelmezhető (Lin et al., 2025; Musso & Franco, 2025).

2.3. Az új funkció és a hely identitásának kapcsolata

Az adaptív újrahasznosítás sikerességét nem kizárólag az épület fizikai megőrzése határozza meg, hanem az is, hogy az új funkció milyen kapcsolatot alakít ki a hely történeti identitásával és kulturális jelentőségével. A történeti épületek ugyanis nemcsak építészeti objektumok, hanem olyan kulturális hordozók, amelyekhez szimbolikus jelentések és közösségi értékek kapcsolódnak (Xiong et al., 2023; Yan et al., 2024). Az új funkció kialakítása során ezért kiemelt kérdés, hogy a beavatkozás hogyan viszonyul ezekhez a meglévő jelentésekhez.

A hely szellemének megőrzésére irányuló szemlélet lényege, hogy az új használat ne csupán fizikailag őrizze meg az épületet, hanem lehetőséget teremtsen kulturális és szimbolikus értékeinek a továbbélésére is. A történeti vallási épületek esetében különösen fontos szempont, hogy az új funkció képes legyen kapcsolódni azokhoz az értékekhez, amelyek eredetileg is meghatározták az adott hely használatát, például a közösséghez, az elvonuláshoz vagy a spiritualitáshoz (Plevoets & Van Cleempoel, 2019).

Az identitásalapú újrahasznosítás nem a múlt változatlan konzerválását jelenti, hanem annak kortárs újraértelmezését. Az örökségi helyszínek fennmaradása gyakran éppen azon múlik, hogy képesek-e új jelentésekkel gazdagodni anélkül, hogy elveszítenék történeti karakterüket. Azok a funkciók bizonyulhatnak különösen életképesnek,

amelyek képesek az épület eredeti rendeltetését és a történeti örökséget nem akadályként, hanem kiindulópontként kezelni. Az adaptív újrahasznosítás ilyen értelemben az örökségi épületekre olyan dinamikus kulturális rendszereként tekint, amelyek folyamatosan új jelentésekkel gazdagodhatnak a társadalmi igények változásához igazodva (Zaarir et al., 2025).

3. Esettanulmány: A Santa Maria del Piano-apátság

A vizsgálat helyszínéül szolgáló Santa Maria del Piano apátság a közép-olaszországi Sabina történeti régióban található, Orvinio és Pozzaglia Sabina települések (Lazio) között, egy elsősorban mezőgazdasági jellegű, ritkán lakott völgyi környezetben. A térség földrajzi adottságait a Sabine-hegység domborzata, a természeti környezet közelsége és a kisebb településekből álló településhálózat határozza meg. A helyszín elszigetelt fekvése és természetközeli karaktere évszázadokon keresztül kedvező feltételeket biztosított a vallási élethez és a szerzetesi közösségek működéséhez (Reuse Italy, 2024).

A jelenlegi kutatások alapján az apátság építése a 11. század második felére tehető. Régészeti és építészettörténeti vizsgálatok ugyanakkor arra utalnak, hogy a helyszín már korábban is használatban állhatott. A falazatokban megjelenő római kori elemek, valamint a korábbi építési periódusokra utaló szerkezeti nyomok azt valószínűsítik, hogy a középkori apátság részben egy korábbi egyházi vagy akár római kori épületegyüttes helyén jött létre. A történeti források első említései a 11. század elejéről származnak, ami arra utal, hogy az épület már korábban is jelentős szerepet töltött be a térség vallási életében (Reuse Italy, 2024).

A 13–15. század között az apátság virágkorát élte, amelynek nyomai az építészeti részletekben és a fennmaradt dokumentumokban egyaránt olvasható. A hanyatlás folyamata a 19. század elején kezdődött meg, amikor az egyházi intézmény elveszítette eredeti funkcióját. Az ezt követő időszakban az épületegyüttes fokozatosan elnéptelenedett, fenntartása megszűnt, állapota pedig egyre romlott. Az egykori vallási központ idővel használaton kívül került. A 20. század során több helyreállítási és állagmegóvási beavatkozás történt, elsősorban a szerkezeti stabilitás megőrzése érdekében, azonban ezek nem jártak együtt új funkció kialakításával. Ennek következtében az épület jelenleg is használaton kívüli állapotban található, miközben történeti és építészeti értékei továbbra is jelentősek maradtak.

Az egykori komplexum templomból, harangtoronyból és kolostori épületrészekből állt. A templom latin kereszt alaprajzú, egyhajós kialakítású épület volt, amelyet kereszt-hajó és félköríves szentély egészített ki. Az épület többszöri átépítésen és helyreállításon ment keresztül, amely jól tükrö-

rözi a több évszázados használat során bekövetkező változásokat. A fennmaradt falazatok, nyílások és építészeti részletek ma is érzékeltetik az egykori térszervezés monumentalitását és a középkori építészet karakteres jegyeit.

A templomhoz közvetlenül kapcsolódik a közel húsz méter magas, négyzet alaprajzú harangtorony, amely a komplexum egyik legmeghatározóbb építészeti eleme. A kolostori épületek jelentős része elpusztult, de a fennmaradt falmaradványok alapján rekonstruálható az egykori szerzetesi élet térbeli rendszere, valamint a templom, a torony és a kolostor szoros funkcionális kapcsolata.

A helyszín kutatási szempontból, több okból is figyelemre méltó. Egyrészt olyan történeti vallási örökségi helyszínről van szó, amely jelentős építészeti és kulturális értékekkel rendelkezik, ugyanakkor jelenleg nem tölt be aktív társadalmi funkciót. Másrészt az épület eredeti rendeltetése olyan értékeket képvisel, amelyek a kortárs spirituális és jólléti turizmus számos elemével kapcsolatba hozhatók. Harmadrészt a természetközeli, elszigetelt környezet olyan adottságot jelent, amely lehetővé teszi a helyszín újraértelmezését a fenntartható turizmus és az örökségalapú fejlesztések kontextusában. Mindezek alapján a Santa Maria del Piano-apátság alkalmas esettanulmányként szolgál annak vizsgálatára, hogy a történeti vallási örökség adaptív újrahasznosítása milyen módon járulhat hozzá a kulturális értékek megőrzéséhez és a vidéki térségek revitalizációjához.

4. A tervezett adaptív újrahasznosítás koncepciója

4.1. Térszervezési alapelvek

A tervezési koncepció kialakítása során kiemelt szempont volt, hogy az épületegyüttes olyan térbeli és építészeti rendszert hozzon létre, amely képes közvetíteni az apátság történeti és spirituális örökségét a felhasználók számára. A beavatkozás célja nem egy új identitás létrehozása volt, hanem a meglévő kulturális jelentéstartalmak újraértelmezése és továbbörökítése.

A térszervezés egyik meghatározó alapelve a személyes és a közösségi használat közötti egyensúly megteremtése volt. Az egykori templomtér központi része olyan közösségi térként értelmezhető, amely a közös gyakorlás, a találkozás és az együttlét helyszínévé válik. A nagy belmagasságú, egybenyitott tér lehetőséget biztosít csoportos meditációs és mozgásalapú foglalkozások számára, miközben megőrzi az eredeti templomtér monumentalitását és közösségi karakterét. A kialakítás során kiemelt szerepet kapott a történeti falazatok láthatóságának megőrzése, amely lehetővé teszi a látogatók számára az épület történeti rétegzettségének érzékelését.

A központi térhez kapcsolódó oldalhajók ezzel párhuzamosan az elcsendesedés és az egyéni elmélyülés tereiként

funkcionálnak. A kisebb léptékű helyiségek intimebb térélményt biztosítanak, amelyet a szűrt fényviszonyok, a történeti falazatok és a vizuális nyugalom tovább erősít. A térszervezés ilyen módon fokozatos átmenetet hoz létre a közösségi jelenlét és a személyes reflexió között, lehetőséget biztosítva a különböző használati intenzitások megélésére.

A koncepció egyik meghatározó eleme a fény tudatos alkalmazása. Az épületegyüttes jelenlegi állapotában a tetőszerkezet hiánya különösen hangsúlyossá teszi a természetes fény jelenlétét, amely az épület atmoszférájának egyik legfontosabb alakító tényezőjévé vált. A tervezés során ezért nem a fény teljes kizárása vagy kontrollálása volt a cél, hanem annak építészeti eszközként történő alkalmazása. A napszakok és évszakok változásával módosuló fényviszonyok folyamatosan változó térélményt hoznak létre, amely szoros kapcsolatot teremt az épület és természeti környezete között. A meditációs terekben kialakított kisebb nyílások és fényáteresztő felületek ezt a hatást tovább erősítik, miközben a természetes szellőzés biztosításában is szerepet játszanak.

Az egykori harangtoronyban kerültek kialakításra az egyéni meditációs terek. Ezzel, míg a templomtér a közösségi jelenlét helyszíne, addig a torony az egyéni visszavonulás és az önreflexió terévé válik. A függőleges térszervezés következtében a látogató fokozatosan távolodik el a közösségi aktivitásoktól, és egyre intimebb környezetbe kerül, amely támogatja az elmélyülés folyamatát. A torony ezáltal nemcsak új funkciót kap, hanem eredeti szimbolikus jelentését is részben megőrzi.

A közösségi funkciók körét a művészeti alkotótér egészíti ki. Az alkotótevékenység, a meditáció és a közösségi együttlét egymást kiegészítő elemekként jelennek meg a koncepcióban, hozzájárulva a helyszín spirituális és kulturális karakterének kialakításához. Az alkotótérhez kapcsolódó közös étkezési lehetőség szintén a közösségi kapcsolatok erősítését szolgálja, miközben reflektál a történeti kolostori élet mindennapi gyakorlatára.

A beavatkozás egészét a minimális módosítás elve határozza meg. A tervezett fejlesztések elsődleges célja nem az eredeti szerkezetek átalakítása, hanem azok használhatóvá tétele a kortárs igények számára. Az új elemek visszafogott anyaghasználata, a természetes anyagok alkalmazása, valamint a történeti szerkezetek tiszteletben tartása azt a célt szolgálja, hogy az új és a régi egyaránt megmaradjon.

4.2. A spirituális örökség kortárs újraértelmezése

A Santa Maria del Piano-apátság esetében a tervezési koncepció alapját az adta, hogy az épület történeti jelentősége elsősorban nem egy konkrét vallási tevékenységhez, hanem az elvonulás, a közösségi együttlét és a spirituális tapasztalás helyszínéként betöltött szerepéhez kapcsolódik. Bár

ezek a tevékenységek eredetileg a szerzetesi élet keretei között valósultak meg, alapvető jelentéstartalmuk a mai társadalomban is releváns maradt. A meditáció, a tudatos jelenlét, a jóga vagy a művészeti önkifejezés olyan gyakorlatokként értelmezhetők, amelyek a modern ember számára hasonló lehetőséget biztosítanak az önreflexióra, a lelki regenerációra és a hétköznapi környezetből való kiszakadásra.

A koncepció ezért nem új identitást kíván létrehozni az apátság számára, hanem annak történeti karakteréből kiindulva keres kortárs használati lehetőségeket. Az egykori vallási funkciókhoz kapcsolódó alapértékek továbbra is meghatározó elemei maradnak a hely működésének, ugyanakkor új társadalmi és kulturális kontextusban jelennek meg. Az épület ilyen módon ismét aktív használatú térré alakul, amely képes kapcsolatot teremteni a múlt és jelen között.

A kortárs spirituális turizmus egyik legfontosabb jellemzője, hogy a látogatók nem kizárólag kulturális vagy vallási ismeretszerzés céljából keresik fel az örökségi helyszíneket, hanem személyes élményeket, önismereti lehetőségeket és autentikus környezetet keresnek. A történeti vallási épületek sajátos atmoszférája különösen alkalmas lehet ilyen élmények befogadására, mivel az építészeti tér, a történeti rétegzettség és a természeti környezet együttesen olyan tapasztalatot kínálnak, amely a kortárs épített környezetben ritkán található meg. (Huang & Chu, 2020; Csapó et al., 2024; Harman et al., 2026).

A Santa Maria del Piano esetében a spirituális funkciók kiválasztását nem kizárólag az épület történeti háttere indokolja, hanem annak táji környezete is. Az elszigetelt fekvés, a természeti környezet dominanciája és a települési központoktól való távolság olyan adottságokat jelent, amelyek hagyományosan is kedveztek a szerzetesi életformának. Ugyanezek az adottságok napjainkban a jólléti és spirituális turizmus szempontjából is értékes erőforrásnak tekinthetők, mivel lehetőséget teremtenek a városi környezetből való ideiglenes kivonulásra és a természetközeli élmények megélésére (Dezio et al., 2021; Csapó et al., 2024).

A tervezési koncepcióban a művészeti funkciók nem kiegészítő programként jelennek meg, hanem a helyszín spirituális karakterét erősítő tevékenységekként. A művészeti alkotás lehetőséget biztosít a látogatók számára a személyes tapasztalatok feldolgozására, az önkifejezésre és az elmélyült figyelem gyakorlására. A művészeti és spirituális tevékenységek összekapcsolása ezért lehetővé teszi, hogy az apátság egyszerre váljon kulturális, közösségi és személyes élmények helyszínévé.

A javasolt újrahasznosítási koncepció így nem a vallási funkció közvetlen reprodukciójára törekszik, hanem annak alapvető értékeit ülteti át a kortárs társadalom igényeihez igazodó formában. Az épület történeti identitása

nem statikus örökségként jelenik meg, hanem olyan kulturális erőforrásként, amely képes új jelentésekkel gazdagodni anélkül, hogy elveszítené kapcsolatát saját múltjával. Ebben az értelemben a spirituális és művészeti funkciók beillesztése nem megszakítja, hanem tovább viszi az apátság több évszázados történetét.

5. A tervezett beavatkozás várható hatásai

5.1. Örökségvédelmi hatások

A tervezett beavatkozás elsődleges jelentősége az épület-együttes hosszú távú fennmaradásának biztosításában rejlik. Az történeti épületek tartós megőrzésének egyik alapvető feltétele a használat fenntartása. Az új funkció kialakítása lehetőséget teremt arra, hogy az apátság ne csupán konzervált emlékként maradjon fenn, hanem ismét aktív szerepet töltsön be társadalmi és kulturális környezetében.

A tervezett funkció legfontosabb örökségvédelmi hozadéka, hogy lehetőséget teremt az épület rendszeres használatára és fenntartására. A használaton kívüli történeti épületek esetében a fizikai állapotromlás egyik legjelentősebb oka a folyamatos karbantartás hiánya. Az új funkciók megjelenése ezzel szemben hosszú távon biztosíthatja az épület fenntartásához szükséges társadalmi és gazdasági háttérrel. A beavatkozás további előnye, hogy a minimális építészeti átalakítás elvére épül, így a történeti szerkezetek és térkapcsolatok jelentős része megőrizhető marad. A projekt ezáltal nemcsak az épület fennmaradásához, hanem hitelességének megőrzéséhez is hozzájárulhat.

Ez összhangban áll azokkal a kutatási eredményekkel, amelyek szerint a történeti épületek hosszú távú fennmaradásának egyik legfontosabb feltétele a használat folytonosságának biztosítása.

5.2. Turisztikai hatások

A kialakított funkciók lehetőséget teremthetnek a térség turisztikai kínálatának diverzifikálására. A kortárs turisztikai trendek alapján növekvő érdeklődés figyelhető meg a jólléti, a spirituális és a lassú turizmus iránt, amelyek közös jellemzője a hosszabb tartózkodási idő, az elmélyült élményszerzés és a helyszínhez való erősebb kötődés (Gonda & Rátz, 2023; Csapó et al., 2024).

A meditációs programok, jógaelvonulások, művészeti workshopok és közösségi események olyan látogatói csoportokat szólíthatnak meg, amelyek jellemzően többnapos tartózkodást terveznek. Ez különösen fontos lehet a vidéki térségek számára, mivel a látogatók nem csupán az örökségi helyszínt használják, hanem kapcsolatba kerülnek a környező települések szolgáltatásaival is.

A tervezett funkciók jól illeszkednek azokhoz a turisztikai trendekhez, amelyek az elmúlt években a jólléti és a

lassú turizmus térnyerését eredményezték. E turisztikai formák közös jellemzője, hogy a látogatók nem elsősorban a helyszínek gyors fogyasztására törekednek, hanem hosszabb időt töltenek egy adott desztinációban, miközben a pihenés, az önreflexió, a személyes fejlődés és az autentikus élményszerzés kerül előtérbe. A kulturális örökség helyszínei különösen alkalmasak lehetnek ezen igények kiszolgálására, mivel olyan történeti és atmoszférikus környezetet biztosítanak, amely a kortárs turisztikai kínálatban egyre nagyobb értéket képvisel.

A Santa Maria del Piano-apátság esetében a meditációs és művészeti programok, valamint a természetközeli környezet együttesen olyan élménycsomagot alkothatnak, amely túlmutat a hagyományos kulturális turizmus keretein. A látogatók nem csupán egy történeti épületet keresnek fel, hanem aktív részeseivé válnak azoknak a tevékenységeknek, amelyek a hely szelleméhez és történeti karakteréhez kapcsolódnak. Ez az élményalapú megközelítés erősítheti a látogatók helyhez való kötődését, valamint hozzájárulhat ahhoz, hogy az örökségi helyszín ne egyszeri látványosságként, hanem visszatérően felkeresett desztinációként jelenjen meg a turisztikai piacon.

5.3. Társadalmi és közösségi hatások

A történeti épületek újrahasznosítása túlmutathat az örökségvédelem keretein, és hozzájárulhat a helyi közösségek társadalmi és kulturális életének erősítéséhez (Iodice et al., 2020; Arandelovic & Musil, 2023). Az apátság jelenlegi állapotában elsősorban történeti emlékként van jelen a térségben, míg az új funkció lehetőséget teremthet arra, hogy ismét találkozási pontként és közösségi helyszínként működjön.

A művészeti programok, előadások, workshopok és közösségi események elősegíthetik a helyi lakosság és a látogatók közötti kapcsolat kialakulását. Ezáltal az örökségi helyszín nem elszigetelt műemlékként, hanem a térség kulturális életének aktív szereplőjeként jelenhet meg.

5.4. Gazdasági hatások

A projekt közvetlen és közvetett gazdasági hatásokkal egyaránt rendelkezhet. A látogatók jelenléte növelheti a környező települések szálláshelyei, vendéglátóegységei és helyi szolgáltatásai iránti keresletet. Emellett lehetőség nyílna helyi termékek, kézműves áruk és kulturális programok integrálására is.

A kulturális örökség ilyen módon nem csupán megőrzendő érték, hanem potenciális fejlesztési erőforrásként jelenik meg, amely hozzájárulhat a vidéki térségek gazdasági ellenálló képességének növeléséhez (Iodice et al., 2020).

5.5. A koncepció korlátjai

A bemutatott hatások jelen tanulmány keretei között potenciális hatásokként értelmezhetők. A projekt jelenleg terv szintjén létezik, ezért a tényleges társadalmi, gazdasági és turisztikai eredmények csak a megvalósítást követően, empirikus vizsgálatokkal lennének igazolhatók. A tanulmány következtetései ezért elsősorban a szakirodalomban azonosított összefüggésekre, valamint a helyszín adottságainak elemzésére épülnek.

6. Következtetések

A kutatás arra is rámutatott, hogy a spirituális és jóléti turizmus olyan lehetőséget kínálhat a funkcióvesztett vallási örökségi helyszínek számára, ami egyszerre szolgálhat örökségvédelmi, társadalmi és gazdasági célokat. Az ilyen jellegű fejlesztések hozzájárulhatnak a kulturális örökség megőrzéséhez, a helyi identitás erősítéséhez, valamint a vidéki térségek turisztikai kínálatának bővítéséhez.

A tanulmány eredményei ugyanakkor elsősorban elméleti és tervezési szinten értelmezhetők. A bemutatott koncepció tényleges hatásainak vizsgálata további kutatásokat igényelne, különösen a látogatói igények, a helyi közösségek attitűdjei, valamint a gazdasági fenntarthatóság kérdéskörében.

A kutatási kérdésre válaszolva megállapítható, hogy a spirituális és jóléti funkciókra épülő adaptív újrahasznosítás alkalmas lehet arra, hogy egy funkcióját veszített vallási örökségi helyszín esetében egyszerre szolgálja az épített örökség megőrzését, a helyi identitásának továbbélését és a fenntartható vidéki turizmus fejlesztését. A Santa Maria del Piano-apátság esete arra utal, hogy az új funkció sikeressége elsősorban nem az építészeti beavatkozás mértékétől, hanem az eredeti jelentéstartalmak és a kortárs használati igények közötti kapcsolat megteremtésétől függ.

A vizsgálat legfontosabb következtetése, hogy a vallási örökség adaptív újrahasznosítása akkor válhat hosszú távon fenntarthatóvá, ha az új funkció nem csupán helyet keres egy történeti épületben, hanem képes annak kulturális és spirituális örökségét a kortárs társadalom számára is értelmezhető formában továbbvinni. Ebben az értelemben az adaptív újrahasznosítás nem a múlt lezárását, hanem annak folyamatos újraértelmezését jelenti.

A jövőbeni kutatások egyik lehetséges iránya lehet a hasonló funkcióváltáson átesett vallási örökségi helyszínek összehasonlító vizsgálata, valamint annak elemzése, hogy a spirituális és jóléti funkciók milyen mértékben járulnak hozzá a helyi közösségek és vidéki térségek hosszú távú fejlődéséhez.

Irodalomjegyzék

- Arandelovic, B. & Musil, R. (2023). The renovation, rehabilitation and adaptation of historical heritage buildings in public ownership: The case of historical buildings of exceptional importance in Vienna. *Building and Environment*, 246: 110937. DOI: 10.1016/j.buildenv.2023.110937
- Arthur, I. K. (2025). Examining stakeholders' perspectives on strategies for revitalising old and historic buildings in the Sekondi-Takoradi Metropolitan Area, Ghana. *International Development Planning Review*, 47 (4): 425–447. DOI: 10.3828/idpr.2025.11
- Bullen, P. A. (2007). Adaptive reuse and sustainability of commercial buildings. *Facilities*, 25 (1–2): 20–23. DOI: 10.1108/02632770710716911
- Cai, S. X., Hu, Y. W., & Li, K. X. (2025). The impact of embodied cognition on place attachment and supportive behavior toward historic buildings in heritage sites: Exploring the moderating role of resident identity climate. *Frontiers in Psychology*, 16: 2–7. DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1702052
- Csapó, J., Marton, G., & Barcza, A. (2024). A vallási turizmus hazai kínálata. In: Kundi, V. (szerk.) *A vallási turizmus elmélete és gyakorlata Magyarországon*. Győr: Győri Egyházmegye Püspöki Vagyongkezelő, pp. 48–63.
- Dezio, C., Zhang, C., & Marino, D. (2021). The Role of Landscape Design in Cultural Rural Areas. A Didactic Exercise to Experiment a Research-by-Design Process Applied to an Italian UNESCO Wine Site. *Architecture*, 1 (2): 117–139. DOI: 10.3390/architecture1020010
- Douglas, J. (2006). *Building Adaptation* (2nd ed.). Oxford: Butterworth-Heinemann.
- El-Barbary, M. N., Ikeda, M., & Uekita, Y. (2024). Local people's "sense of place" toward cultural heritage sites: Correlation with demographic and socio-economic characteristics. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 14 (4): 636–653. DOI: 10.1108/JCHMSD-09-2021-0162
- Giannakopoulos, D., Karekou, Z., Menegaki, E., Tsilimantou, E., Ioannidis, C., Maistrou, E., Giannikouris, A., & Moropoulou, A. (2022). Reuse of historic buildings in the Medieval City of Rhodes to comply with the needs of sustainable urban development. *Land*, 11 (8): 1–4. DOI: 10.3390/land11081214
- Gonda, T., Angler, K., & Csóka, L. (2021). The Role of Local Products in Tourism. *European Countryside*, 13 (1): 92–95. DOI: 10.2478/euco-2021-0006
- Gonda, T., & Rätz, T. (2023). Attitudes and Actions in Responsible Tourism – An Analysis of Generational Differences. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 46 (1): 234–237. DOI: 10.30892/gtg.46126-1020
- Harman, S., Titiz, D., & Görürüm, G. (2026). Spiritual transcendence and tourist experiences at Neolithic ritual sites: Göbeklitepe and Karahantepe. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 1–19. DOI: 10.1080/1528008X.2026.2634756
- Huang, J. & Chu, J. (2020). Tourist experience at religious sites: A case study of the Chinese visiting the Sheikh Zayed Grand Mosque. *Journal of China Tourism Research*, 16 (3): 447–471. DOI: 10.1080/19388160.2019.1658678
- Iodice, S., De Toro, P., & Bosone, M. (2020). Circular economy and adaptive reuse of historical buildings: An analysis of the dynamics between real estate and accommodation facilities in the city of Naples (Italy). *Aestimum, Special Issue*: 103–106. DOI: 10.13128/aestim-8476
- Koltai, Z. & Raffay, Z. (2023). The village caretaker service, a retention factor. *Tourism and Rural Development Studies*, 8 (4): 80–83. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.04.05
- Lin, M. X., Wang, M. Y., & You, J. (2025). Synergizing conservation and tourism utilization in agricultural heritage sites: A comparative analysis of economic resilience in Wujiang and Longsheng, China. *Land*, 14 (4): 2–7. DOI: 10.3390/land14040796
- Musso, S. F. & Franco, G. (2025). Reconstruct to Reinhabit: New Life for an Abandoned and Ruined Medieval Village in Italy. *Buildings*, 15 (8): 2–4. DOI: 10.3390/buildings15081231
- Plevoets, B. & Van Cleempoel, K. (2019). *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline*. London: Routledge.
- Reuse Italy (2024). *History of Santa Maria del Piano*. Competition background document. <https://www.reuseitaly.com/>
- Sabri, R. (2025). The uncomfortable truths of adaptive reuse: Faith-to-faith conversion of religious heritage buildings in conflict environments. *International Journal of Heritage Studies*, 31 (2): 160–177. DOI: 10.1080/13527258.2024.2406000
- Shrestha, R., Shen, Z. W., & Bhatta, K. D. (2024). Cultural heritage deterioration in the historical town "Thimi". *Buildings*, 14 (1): 2–5. DOI: 10.3390/buildings14010244
- Stefanova, S. (2025). Aspects of the cultural heritage of Stara Zagora district: Diversity and social significance. *Istoriya-History*, 33 (2): 145–176. DOI: 10.53656/his2025-2-4-asp
- Xiong, X. R., Wang, Y. H., & Chi, Y. W. (2023). Ensuring the authenticity of the conservation and reuse of modern industrial heritage architecture: A case study of the Large Machine Factory, China. *Buildings*, 13 (2): 2–8. DOI: 10.3390/buildings13020534
- Yan, S., Geng, S. R., & Vrcelj, Z. (2024). Adaptive reuse of Russian-influenced religious architecture in Harbin: Architectural identity and heritage tourism. *Heritage*, 7 (12): 7115–7141. DOI: 10.3390/heritage7120329
- Zaarir, Y., Novalic, A., & Elsayed, A. (2025). Adaptive reuse as a strategy for sustainable development and a contemporary conservation method of historic buildings. *New Technologies, Development and Application*, VIII (3): 425–435. DOI: 10.1007/978-3-031-95200-5_47

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSE A PARASZOCIÁLIS KAPCSOLATOK TÜKRÉBEN: LI ZIQI VIDEÓINAK TARTALOMELEMZÉSE

Szecsei Blanka

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar

szecsei.blanka@ktk.pte.hu

ORCID: 0009-0006-1023-9893

ABSZTRAKT

A tanulmány azt vizsgálja, hogyan járulhatnak hozzá a közösségi médiában kialakuló paraszociális kapcsolatok a kulturális örökség megőrzéséhez és a vidéki turizmus iránti érdeklődés növekedéséhez. A kutatás középpontjában Li Ziqi videói állnak, amelyek esztétizált, lassú narratívában mutatják be a hagyományos vidéki életformát, valamint a kézműves és gasztronómiai tevékenységeket. A kvalitatív tartalomelemzés keretében vizsgálja a videók vizuális és narratív elemeit, valamint a hozzájuk kapcsolódó nemzetközi nézői kommenteket. Az eredmények arra utalnak, hogy a nézőkben jelentős mértékű paraszociális kapcsolat alakul ki a videók hatására, valamint motivációt kapnak a hagyományos tevékenységek kipróbálására is, így a videók segíthetnek megőrizni a kulturális örökséget.

Kulcsszavak:

*influenster,
közösségi média,
kulturális örökség,
paraszociális kapcsolat,
vidéki turizmus*

PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE THROUGH THE LENS OF PARASOCIAL RELATIONSHIPS: A CONTENT ANALYSIS OF LI ZIQI'S VIDEOS

ABSTRACT – The study examines how parasocial relationships formed on social media may contribute to the preservation of cultural heritage and to increasing interest in rural tourism. The research focuses on the videos of Li Ziqi, which present traditional rural life as well as craft and gastronomic activities in an aestheticized, slow-paced narrative style. Within a qualitative content analysis framework, the study investigates both the visual and narrative elements of the videos, as well as the associated international viewer comments. The

findings suggest that the videos foster a strong parasocial relationship among viewers and also motivate them to engage in traditional practices. In this way, the videos may contribute to the preservation and transmission of cultural heritage.

Keywords:

*influencer,
social media,
cultural heritage,
parasocial relationships,
rural tourism*

1. Bevezetés

Kína napjaink egyik leggyorsabban fejlődő országa, amelynek urbanizációja rendkívül jelentős mértékben felgyorsult az elmúlt évtizedekben. A városi lakosság száma viszonylag rövid idő alatt nagymértékben növekedett (Zhu et al., 2024), mivel a városok több munkalehetőséget és kedvezőbb életkörülményeket kínálnak, valamint a szülők gyermekeik számára is jobb jövőt remélnék ezektől a környezetektől (Lin, 2024). Az urbanizáció következtében a kínai városok jelentős átalakuláson mentek keresztül: a hagyományos épületek és utcák helyét fokozatosan felhőkarcolók, lakó- és irodaházak, valamint bevásárlóközpontok vették át (Cao et al., 2014).

A városi élet ugyanakkor számos kihívással is jár. A fiatalok gyakran túlzott munkaterheléssel és erős társadalmi elvárásokkal szembesülnek, ami akár korai kiégéshez is vezethet. Emellett a kínai fiatalok körében folyamatosan növekszik a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (Statista, 2025b), ami tovább fokozza a munkaerőpiaci versenyt. A hasonló végzettséggel és társadalmi háttérrel rendelkező egyének a fokozódó versenyhelyzet következtében egyre inkább individualizálódnak és elszigetelődnek saját társadalmi csoportjaikon belül is (Beck, 1999). Ez a jelenség a kínai társadalomban is egyre hangsúlyosabban jelenik meg.

Az ázsiai gazdasági fejlődés a nyugati országokéhoz képest jóval gyorsabban és sok esetben zökkenőmentesebben ment végbe, amely a társadalom részéről gyors alkalmazkodást igényelt (Dychtwald, 2021). Kínában az egy főre jutó GDP 1990 és 2019 között harminckétszeresére növekedett, amely világszinten is kiemelkedő változásnak számít. Összehasonlításképpen: a második legnagyobb növekedést Lengyelország tapasztalta, ahol ugyanezen időszak alatt kilencszeres növekedés történt (Dychtwald, 2021).

A városi lakosság aránya Kínában 1980-ban még 20% alatt volt, 2024-re azonban már megközelítette a 70%-ot (Statista, 2025a). A városok népessége 2000 és 2020 között

megduplázódott (Lin, 2024). A gyors technológiai és társadalmi változások következtében az elveszettség érzése egyre jellemzőbbé vált a társadalomban (Shao, 2025). A nagymértékű átalakulások kulturális nosztalgiát hívtak életre (Zhu et al., 2024), amely segíthet az embereknek megküzdni a gyors változásokkal és megőrizni kulturális identitásukat (Hillenbrand, 2010).

A nagyvárosi élet felgyorsult tempójával szemben sok fiatal egy nyugodtabb, vidéki életformára vágyik (Lin, 2024), amelyet gyakran békésebbnek és harmonikusabbnak érzékelnek (Wulf et al., 2021). Ez a vágy azonban sok esetben inkább nosztalgikus jellegű, mivel a városi élet nagyobb anyagi biztonságot és kényelmet biztosít, míg vidéken nehezebb megfelelő munkalehetőséget találni (Lin, 2024).

A kutatás célja annak vizsgálata, hogy az influenszerrel kialakított paraszociális kapcsolatok miként járulhatnak hozzá a kulturális örökség megőrzéséhez, valamint a vidéki turizmus népszerűsítéséhez.

2. Szakirodalmi áttekintés

A hagyományos kínai kultúra napjainkban egyre népszerűbbé válik a kínai fiatalok körében (Chen & Li, 2022). A kínai Z-generáció például egyre tradicionálisabb módon ünnepli a Kínai Újévet: utazás helyett gyakran hazalátogatnak családjukhoz, valamint hagyományos ételeket készítenek (Wang, 2025). Amennyiben mégis utaznak az ünnepi időszakban, jellemzően kulturális helyszíneket keresnek fel (Wang, 2025). A kínai kalligráfia és festészet iránt szintén növekszik az érdeklődés a fiatalok körében (Xinhua, 2022), emellett egyre népszerűbbé válik a teakultúra, a harcművészetek és a hagyományos táncok gyakorlása is (Cai, 2022; Yin & Zhang, 2024).

A fiatalok számára az úticél kiválasztásakor fontos szempontot jelentenek a hagyományos ételek, művészetek, fesztiválok és egyéb kulturális örökségi elemek (Joseph, 2025). A kulturális turizmus részeként a hagyományőrző fesztiválok hozzájárulhatnak a vidéki turizmus erősítéséhez, valamint az adott térség vonzó turisztikai desztinációvá válásához (Jászberényi et al., 2022). A helyi közösség bevonása ugyanakkor kulcsfontosságú a turisztikai desztinációk

hosszú távú fenntarthatósága szempontjából (Li et al., 2026).

A fiatal generáció számára már nem elegendő csupán a közösségi médiában megtekinteni a hagyományos művészetekkel kapcsolatos tartalmakat, hanem személyesen is szeretnék részt venni ezekben a tevékenységekben (Joseph, 2025). Ennek következtében a közösségi média jelentős hatást gyakorol az utazási motivációkra is (Krátki et al., 2022). A turizmusban az autentikusság kiemelt motívációs tényezőnek számít, amelyet a fogyasztók véleménye szerint a digitális élmények nem képesek teljes mértékben helyettesíteni (Csapó et al., 2023). Az offline közösségek ráadásul erősebb bevonódást képesek kiváltani a fogyasztókból, mint az online közösségek (Németh et al., 2023), így például a hagyományos tevékenységek személyes kipróbálása intenzívebb élményt nyújthat, mint azok online megtekintése.

A virtuális eszközök, például az online videók, a helymarketingben is fontos szerepet töltenek be, mivel formálhatják az emberek véleményét egy adott desztinációról, ezáltal pedig hatással lehetnek az utazási döntésekre is (Gerdesics et al., 2019). A turizmus napjainkra társadalmi jelenséggé vált, amely pozitív hatással lehet az utazók életminőségére és szubjektív jóllétére (Gonda, 2024). A hagyományos tevékenységek végzése emellett növelheti a nyugalomérzetet (Henriksen et al., 2022), amely hatékonyan ellensúlyozhatja a városi élet okozta stresszt.

A vidéki turisztikai helyszínek fejlesztése során ugyanakkor fontos megfelelő kényelmi szintet és fejlett infrastruktúrát biztosítani a látogatók számára (Vereckei-Poór, 2023). Emellett különösen a természeti örökségek esetében szükséges figyelembe venni az adott terület ökológiai teherbíró képességét is a turizmusfejlesztési folyamatok során (Raffay, 2023).

A kínai fiatalok a hagyományos és modern művészeti elemek ötvöztetésével új, hibrid kulturális formákat hoznak létre (Chen & Li, 2022). Ez a tendencia a zenei életben is megfigyelhető, ahol a nyugati elemek alkalmazása hozzájárulhat a globális sikerek eléréséhez (Yu, 2022). A kínai divattervezők szintén egyre gyakrabban építenek be hagyományos motívumokat alkotásaikba, sok esetben a hanfu viselet elemeit ötvözve modern, nyugati stílusjegyekkel (Yang, 2023; Joseph, 2025). A hagyományos művészetek iránti növekvő érdeklődés emellett hozzájárul a hagyományos kézműves technikák és előállítási folyamatok fennmaradásához is (Xinhua, 2022).

A kínai fiatal fogyasztók számára fontos az egyediség és a magas minőség, ugyanakkor a vásárlások érzelmi dimenziója is jelentős szerepet játszik. Emellett előnyben részesítik a helyi termékeket, amelyben a kínai társadalomban erősen jelen lévő nemzeti öntudat is szerepet játszik (Zhang, 2025). Egy új közösségimédia-trend hatására a fiatalok már külföldi utazásaik során is hanfu viseletben

készítenek fényképeket, ezáltal is népszerűsítve a kínai kultúrát (Lu, 2024).

A hanfu a nosztalgiafogyasztás egyik legszembetűnőbb példájának tekinthető (Joseph, 2025). Bár már 2003-ban is figyelmet kapott, valódi népszerűsége a közösségi média megjelenéseinek köszönhetően 2018 után tett szert (Beijing Review, 2022). A hanfu a kínai han népcsoport hagyományos viselete. A hanfu viselése korábban inkább szubkulturális jelenségnek számított, napjainkra azonban a mainstream kultúra részévé vált, és a fiatalok a hétköznapi életben is szívesen hordják (Joseph, 2025). A viselet segítségével közelebb érezhetik magukat a kínai történelemhez, miközben kitűnhetnek a fast fashion által uralt tömegből. Mindezek következtében a hanfu hozzájárul a hagyományok továbbadásához a fiatalabb generációk számára is (Yin & Zhang, 2024).

A hanfu emellett a lassúság ellentrend egyik szimbólumaként is értelmezhető. A minőségi hanfu mind anyaghasználatában, mind szabásában a hagyományos elveket követi, ezért az elkészítése is időigényes folyamatnak számít (Huang, 2023).

A vidéki turizmus egyik meghatározó hajtóereje a nosztalgia érzése, különösen az egyszerűbb, nyugodtabb életforma iránti vágy. Emellett a vidéki környezet vonzó lehet azok számára is, akik szeretnék kipróbálni a hagyományos tevékenységeket, megtapasztalni az autentikus vidéki életérzést, valamint a helyi közösségek összetartó erejét (Kovács, 2020). Egy vidéki szálláshely vonzerejét tovább növelhetik a különleges szolgáltatások, például a kulturális programok és hagyományőrző tevékenységek szervezése (Kaposi, 2018). A hagyományos tevékenységek iránti növekvő érdeklődéssel párhuzamosan az ezeket bemutató kínai influenszerek népszerűsége is folyamatosan növekszik.

A nosztalgikus tartalmakat készítő influenszerek közül Li Ziqi (李子柒) nemzetközi szinten is az egyik legismertebb kínai influenszernek számít. A YouTube platformján több mint 31 millió, a kínai TikTokként ismert Douyin felületén több mint 50 millió, míg a Sina Weibo közösségi oldalon több mint 26 millió követővel rendelkezik. Li Ziqi videói jellemzően hosszabb formátumúak, gyakran 10-20 percesek, ezzel is a lassúság ellentrendjét képviselik a közösségi médiában domináns rövid videós tartalmakkal szemben. A videók sok esetben egy teljes év munkafolyamatait mutatják be, elkészítésük és szerkesztésük pedig szintén időigényes folyamat.

A videók központi elemei a kínai kultúra hagyományos tevékenységei, például a főzés, a kézművesség vagy a kertészkedés. A tartalmak vizuálisan rendkívül esztétikusak és nyugodt atmoszférát teremtenek, miközben az egyszerűséget és a természetközelséget hangsúlyozzák a modern mindennapok felgyorsult világával szemben. Bár Li Ziqi

videói elsősorban hagyományos értékeket közvetítenek, létrehozásukhoz modern technológiai eszközöket alkalmaz. Ez a kettősség saját márkájában is megjelenik: termékei elsősorban a modern életmódot folytató fogyasztókat célozzák, ugyanakkor hagyományos alapanyagokból készült instant élelmiszereket kínálnak. A hagyományos és modern elemek együttes jelenléte más kulturális területeken is megfigyelhető, hiszen például a hagyományos művészeti eszközöket és a hanfu viseletet is sokan online platformokon keresztül szerzik be (Beijing Review, 2022; Xinhua, 2022).

A nosztalgiafogyasztás további modern példái közé tartoznak a nosztalgikus témájú kosztümös drámák, valamint a harcművészeti valóságshow-k növekvő népszerűsége is (Cai, 2022; Xing, 2023). Az ilyen típusú médiatartalmak fogyasztása során a nézőben, vagyis a befogadóban kialakulhat egyoldalú érzelmi kötődés, az úgynevezett paraszociális kapcsolat (Horton & Wohl, 1956). A paraszociális kapcsolat létrejöttét a média, mint közvetítő közeg teszi lehetővé, amelyen keresztül a befogadó információkat szerez a médiaszereplőről (Törőcsik & Szűcs, 2021). Az adott médiaszereplő mögött gyakran egy teljes háttérpar működik, amely tudatos marketingtevékenységek révén támogatja a paraszociális kapcsolatok kialakulását és fenn tartását (Törőcsik, 2017).

3. Vizsgálati módszerek

A közösségi média szerepe a kulturális örökség közvetítésében egyre hangsúlyosabbá válik, azonban kevés kutatás vizsgálja, hogy az influenszerekhez fűződő paraszociális kapcsolatok miként járulnak hozzá a kulturális érdeklődés és a turisztikai szándék alakulásához. Jelen tanulmány célja annak feltárása, hogy Li Ziqi videói milyen módon járulnak hozzá a paraszociális kapcsolatok kialakulásához, valamint, hogy ezek a kapcsolatok miként befolyásolják a kulturális örökség iránti érdeklődést és a vidéki turizmus iránti szándékot.

A kutatás az alábbi kérdésekre keresi a választ:

- K1: Milyen tartalmi és narratív elemek jelennek meg a videókban, amelyek hozzájárulhatnak a paraszociális kapcsolat kialakulásához?
- K2: A paraszociális kapcsolat hatással van-e a hagyományos tevékenységek kipróbálására irányuló szándékra?

A kutatás a vizsgált jelenséget kvalitatív tartalom-elemzéssel vizsgálja, a módszer lehetővé teszi a médiatartalmak és a nézői reakciók mélyebb értelmezését. Az elemzés célja a videók vizuális és narratív elemeinek, valamint a nézői reakciókban megjelenő jelentéstartalmaknak a feltárása volt, különös tekintettel a paraszociális kapcsolatok megjelenésére.

Az elemzésbe összesen hat, a YouTube platformján közzétett videó került bevonásra. A mintavétel célzott kiválasztással történt: a három legújabb és a három legnépszerűbb videó került elemzésre annak érdekében, hogy egyaránt megjelenjenek a tartalmak időbeli változásai, valamint a legnagyobb elérést generáló videók jellemzői.

A videók manuális kódolása több szempont mentén zajlott, beleértve a megjelenített tájakat, a bemutatott tevékenységeket, a narratív elemeket, valamint a kulturális örökséghez kapcsolódó tartalmakat. Az elemzés során kiemelt figyelem irányult azokra az elemekre, amelyek a néző számára az intimitás, a személyesség és a mindennapi életbe való betekintés érzetét kelthetik.

A videókhoz kapcsolódó nézői kommentek szintén elemzésre kerültek. A kommentek kiválasztása az elméleti telítettség elve alapján történt, vagyis addig kerültek bevonásra a hozzászólások, amíg új jelentéstartalmak már nem jelentek meg. A kiválasztás során elsősorban a hosszabb, reflektív jellegű kommentek kaptak hangsúlyt. Az elemzés célja a nézői percepciók, érzelmi reakciók, valamint a paraszociális kapcsolatok megjelenési formáinak feltárása volt.

4. Eredmények

A kvalitatív tartalom-elemzés során összesen hat, 2019 és 2024 között publikált videó került vizsgálatra, köztük a három legújabb, valamint a három legnagyobb megtekintésszámmal rendelkező tartalom. Az elemzés előre meghatározott kategóriák mentén zajlott, amelyek magukban foglalták a megjelenített környezetet, a bemutatott tevékenységeket, a narratív elemeket, a kulturális örökség reprezentációját, valamint a paraszociális kapcsolatok kialakulását támogató tartalmi elemeket. Az elemzés kiterjedt a YouTube platformján elérhető, a videókhoz kapcsolódó nézői kommentek vizsgálatára is. A kutatás során kizárólag az angol nyelvű, nemzetközi hozzászólások kerültek bevonásra, míg a Kínában elérhető közösségi médiafelületek és az ott megjelenő kommentek ebben a kutatási szakaszban nem képezték az elemzés részét.

Ahogy az 1. táblázat is szemlélteti, az elemzett videók egységesen vidéki, természeti környezetben játszódnak; visszatérő helyszínként jelenik meg a kert, az erdő, az otthon és a konyha. A bemutatott tevékenységek jellemzően hagyományos, kétféle munkához kapcsolódnak, mint például a gyűjtögetés, a betakarítás, a főzés, a kézműves tevékenységek, valamint az építési és felújítási munkálatok. Az újabb videókban különösen hangsúlyossá válnak a hagyományos kínai kézműves technikák, például a selyemkészítés vagy a tradicionális lakkozási eljárások, amelyek a kulturális örökség aktív megőrzését és továbbadását reprezentálják. Ezzel szemben a korábbi videók elsősorban

az ételkészítésre, valamint az ehhez kapcsolódó gyűjtögető és kerti tevékenységekre helyezik a hangsúlyt.

A videók narratív struktúrája minimalista jellegű, amelyben elsősorban a vizuális elemek dominálnak. A lágy zenei aláfestés, a természet hangjainak használata, valamint a time-lapse technikák alkalmazása nyugodt, meditatív atmoszférát teremt. A lassúság és az egyszerűség hangsúlyozása tudatosan állítható szembe a modern, felgyorsult életmóddal, ezáltal a videók erőteljes eszképpista élményt kínálnak a nézők számára.

A vizsgált tartalmakban a hagyományok nem statikus kulturális elemként jelennek meg, hanem a mindennapi élet szerves részeként, amelyet a tartalomkészítő aktívan gyakorol és közvetít a közönség felé.

A videókban markánsan megjelennek a paraszociális kapcsolatok kialakulását támogató elemek is. Visszatérő motívumként jelennek meg a családi kapcsolatok, különösen a nagymamával való interakciók, valamint a személyes tér és a mindennapi élet intim pillanatainak bemutatása. Ezek közül kiemelt szerepet kapnak az étkezésekhez kapcsolódó jelenetek. Az érzelmi kifejezések, valamint a legújabb videóban megjelenő, közönséghez intézett személyes üzenet tovább erősítik a néző és a tartalomkészítő közötti kapcsolat érzetét, ezáltal támogatva a paraszociális kötődés kialakulását.

ID	Év	Hossz	Táj	Tevékenység	Narratíva	Kulturális örökség	Paraszociális elem
1	2024	12:27	kert, természet, otthon, konyha, tópart	selyem készítés, selyemfestés, ruha készítés, zongorázás, ének	lágy zene, természet, feliratozás, time lapse	selyemkészítés, selyemfestés	nagymama, otthon, háziállatok, születésnap, éneklés
2	2024	14:06	kert, otthon, természet	házimunka, étkezés, tükör készítés, kertépítés	lágy zene, természet, feliratozás, time lapse	hagyományos alapanyagok és technikák, hagyományos ruhák és építészet	háziállatok, otthon, kutya, személyesség
3	2024	14:00	természet, erdő, otthon, hálószoba	gardrób javítás, gyűjtögetés, természetes lakk és festék készítés	lágy zene, természet, feliratozás, time lapse	hagyományos ruházat és bútor, természetes lakk és festék készítés	otthon, nagymama, kutya, személyesség
4	2019	10:11	erdő, kert, otthon, konyha, vidéki táj	gyűjtögetés, étel készítés, étkezés	lágy zene, természet, feliratozás, time lapse	újév, hagyományos ételek készítése, hagyományok	háziállatok, nagymama, ismerős, személyesség
5	2021	20:33	kert, otthon, erdő, természet, konyha	kertészkedés, építkezés, étel készítés, étkezés	lágy zene, természet, feliratozás, time lapse	hagyományos építészet, hagyományos receptek	kutya, család, háziállatok, közös étkezés, személyesség
6	2019	10:05	bambuszerdő, otthon, kert, konyha, patak	gyűjtögetés, étel készítés, étkezés	lágy zene, természet, feliratozás, time lapse	hagyományos ételek, gyűjtögetés, természeti táj, hagyományos vidéki építészet	nagymama, kutya, közös étkezés, személyesség

1. táblázat: A tartomelemzés rövidített kivonata. Forrás: saját szerkesztés.

A nézői kommentek elemzése erőteljes paraszociális kötődés jelenlétét mutatta. A 2. táblázat néhány mintakommentet szemléltet az elemzett hozzászólások közül. A nézők gyakran érzelmileg telített módon reagálnak a tartalmakra: többen hiányérzetüket fejezik ki a tartalomkészítő távolléte során, illetve kapcsolatukat személyes kötődésként írják le.

Emellett a tartalomgyártó nagymamája iránt is erős érzelmi kapcsolat jelenik meg a kommentekben; a nézők aggódásokat fejeznek ki iránta, valamint jó egészséget kívánnak neki.

A hozzászólások alapján a nézők a tartalomkészítőt inspiráló személyként is értelmezik. Többen említenek életmódbeli változásokat, például a vidéki élet iránti fokozott érdeklődést vagy a nyugodtabb életforma iránti vágy megjelenését. A kommentekben emellett gyakran megjelenik a kulturális nyitottság és a kulturális megértés erősödése is, ami arra utal, hogy a tartalmak hozzájárulhatnak a kínai kultúra pozitívabb percepciójához a nemzetközi közönség körében.

A tartomelemzés eredményei alapján a vizsgált videók komplex módon ötvözik a kulturális örökség bemutatását, az esztétikus és eszképpista élmény megteremtését, valamint a paraszociális kapcsolatépítést. Ezek az elemek együttesen hozzájárulhatnak a nézők inspirációjához, a kulturális és turisztikai érdeklődés erősödéséhez, valamint a kultúrák közötti megértés elősegítéséhez.

5. Következtetések

A pilot jellegű kutatás célja annak feltárása volt, hogy a közösségi médiában kialakuló paraszociális kapcsolatok miként járulnak hozzá a kulturális örökség iránti érdeklődés növeléséhez. A vizsgálat Li Ziqi videóin keresztül vizsgálta ezt a jelenséget, tartomelemzést alkalmazva. Az eredmények alapján a vizsgált jelenség komplex módon értelmezhető, ahol az érzelmi és élményalapú tényezők is kiemelt szerepet játszanak.

Az első kutatási kérdéssel (K1) összhangban, a kvalitatív tartomelemzés során a videókban megjelenő paraszociális elemek azonosításra kerültek, ilyenek a személyes tér bemutatása, a családi kapcsolatok (különösen a nagymamával való interakciók), valamint a mindennapi élet intim pillanatai, ezek mind hozzájárulnak a néző és a tartalomkészítő közötti érzelmi kötődés kialakulásához.

A második kutatási kérdés (K2) esetében az eredmények azt mutatták, hogy a paraszociális kapcsolat hatására a nézők motivációt éreznek a hagyományos tevékenységek kipróbálására. Ez arra utal, hogy a nézők nemcsak érzelmileg kötődnek a tartalomkészítőhöz, hanem konkrét viselkedési szinten is nyitottabbá válhatnak az általa bemutatott tevékenységek iránt.

Összességében az eredmények azt mutatják, hogy a paraszociális kapcsolatok inspirációt és motivációt váltanak ki a nézőkben, a hagyományos tevékenységek kipróbálása iránti igény a videók hatására megnő. Az érzelmi bevonódás és az esztétizált élmény kulcsszerepet játszik a kulturális örökség közvetítésében. Az eredmények azt mutatják, hogy Li Ziqi tartalmai nemcsak esztétikai élményt nyújtanak, hanem hozzájárulnak a kulturális örökség továbbadásához.

és a kulturális identitás erősítéséhez is. A tartalmak különösen alkalmasak lehetnek arra, hogy hidat képezzenek a hagyományos és modern életforma között, miközben inspirálják a nézőket a kulturális élmények iránti nyitottságra.

A lassúság az ellentrend egyik alapvető eleme, amely nem minden esetben illeszkedik a jelenlegi korszellemhez (Nagy et al., 2020). Ennek ellenére bizonyos elemei beépülnek a mindennapi életbe. A hanfu által inspirált modern ruházat viselése, a kínai és nyugati művészeti elemek ötvözése, a kulturális utazások, a hagyományos ételek elkészítése, a fesztiválokon való részvétel, valamint a nosztalgikus tartalmakat készítő influenszerek és kosztümös drámák online fogyasztása egyaránt lehetőséget teremthet a mindennapi stresszből való rövid idejű kiszakadásra. Ezek a tevékenységek hozzájárulhatnak a nyugalom és a gondtalanság érzésének megéléséhez, még akkor is, ha ez csupán

átmeneti élményt jelent a felgyorsult modern élet keretein belül.

Gyakorlati szempontból az eredmények fontos tanulságokkal szolgálnak a vidéki turizmusfejlesztés és a kulturális örökség megőrzése szempontjából. A tartalomkészítők és desztinációmárketinggel foglalkozók számára kiemelten fontos lehet olyan narratívák és vizuális elemek alkalmazása, amelyek nemcsak bemutatják a kultúrát, hanem inspiráló élményt is nyújtanak a közönség számára. A kutatás továbbá rámutat arra is, hogy a közösségi média hatékony eszköz lehet a kulturális örökség globális közvetítésében és a kultúráközi megértés elősegítésében is.

A kutatás eredményeinek értelmezése során, mint korlátozó tényező, figyelembe kell venni, hogy a kvalitatív tartalomelemzés esetében a minta korlátozott számú videóra és kommentre épült, így bár mélyebb értelmezést tesz lehetővé, nem tekinthető teljes körű reprezentációnak.

Magyar	Angol
Mindannyian hiányoljuk ezt a csendes mesterművet... Művészete világszerte sokunkat inspirált (még itt, Anatóliában is), hogy visszatérjünk a gyökereinkhez. Türelemesen várjuk a visszatérését. 🙏🏻🌱🍀	We all miss this masterpiece of silence... Her art inspired so many of us across the world (even here in Anatolia) to go back to our roots. Waiting patiently for her return. 🙏🏻🌱🍀
Kedves Liziqi, megváltoztattad az életemet! Segíttél könnyebben elfogadni édesanyám elvesztését (ő is ismert téged), meglátni a szépséget az apró dolgokban, és megőrizni a mentális egészséget. Miattad kezdtem el főzni. Nagyon szeretnek téged Romániában, és csak a legjobbakat kívánom neked és a családnak. Ul.: ezeket a sorokat boldogsággönnnyekkel a szememben írom. ❤️	My dear Liziqi, you changed my life! You helped me to accept the loss of my mother more easily(she knew about you), to see the beauty in small things and to keep my mental health. I started cooking because of you. You are very loved in Romania and I wish you and your family only the best. PS: I'm writing these lines with tears of happiness in my eyes. ❤️
Sok YouTube-csatorna próbálta utánozni őt, de senki sem tudja helyettesíteni. Üdv újra, Liziqi ❤️	Many YT Channels have imitated her, but none can replace her. Welcome back Liziqi ❤️
A nagymama még él. Egészséges és boldog... ő, annyira, de annyira hiányoztatok... Senki sem tud helyettesíteni téged, Liziqi...	Grandma is still alive. Healthy and happy.... oh dear I missed you guys so so so much.. Nobody can replace you Liziqi....
Még mindig remélem, hogy visszatérsz. Nagy motivációt jelentesz számomra, hogy megőrökítsem a szülővárosomat Vietnámban. Kérlek, gyere vissza hamar!	I still hope you'll come back. You're a great source of motivation for me to film my hometown in Vietnam. Please come back soon, girl.
Te jó ég, sírva fakaszt... Annyira megható, hogy ennyi év után visszatért.	Holy, she makes me cry.... So touching with her coming back after all these years
Úristen, ezt nem hiszem el! Már középiskolától egészen az egyetemig folyamatosan néztem a videóidat – hatalmas megnyugvást jelentettek számomra. Őszintén nagyon szomorú voltam, amikor abbahagytad a feltöltést, de most, hogy visszatértél, hihetetlenül boldoggá tesz! Most már mennők vagyok, és jól alakul az életem, és nagyon hálás vagyok, hogy látom, te is jól vagy. Minden boldogságot kívánok neked és a családnak, és őszintén remélem, hogy hamarosan még több videódat láthatjuk!	OH MY GOD, I can't believe it! I used to watch your videos all the time when I was in high school through college—they were such a comfort to me. I was honestly so sad when you stopped uploading, but seeing you back now makes me so happy! I'm an engineer now and doing well, and I'm incredibly grateful to see you're doing great too. Wishing you and your family all the happiness in the world, and I really hope we get to see more of your videos soon!

2. táblázat: A YouTube felületen elérhető kommentek – minta. Forrás: YouTube alapján.

Irodalomjegyzék

- Auter, P. J. & Palmgreen, P. (2000). Development and validation of a parasocial interaction measure: The audience-persona interaction scale. *Communication Research Reports*, 17 (1): 79–89. DOI: 10.1080/08824090009388753
- Beck, U. (1999). Túl renden és osztályon. In: Angelusz, R. (szerk.) *Társadalmi rétegződés*. Budapest: Új Mandátum, pp. 383–418.
- Cao, S., Lv, Y., Zheng, H., & Wang, X. (2014). Challenges facing China's unbalanced urbanization strategy. *Land Use*

Policy 39: 412–415. DOI: 10.1016/j.landusepol.2013.12.004

- Csapó, J., Csóka, L., Gonda, T., & Végi, Sz. (2023). A digitalizációhoz köthető recens hazai turisztikai fogyasztói szokások elemzése. *Marketing & Menedzsment*, 57(3): 68–78. DOI: 10.15170/MM.2023.57.03.07
- Dychtwald, Z. (2021). China's New Innovation Advantage. *Harvard Business Review*, May–June 2021.
- Gerdesics, V., Nagy, Á., & Csapó, J. (2019). A VR nyitottság hatása a helyimázs kialakulását befolyásoló tényezőkre.

- Marketing & Menedzsment*, 53 (3): 5–15. DOI: 10.15170/MM.2019.53.03.01
- Gonda, T. (2024). Turizmus, marketing, boldogság: Az iskolai végzettség és az utazás életminőségre és szubjektív boldogságérzetre gyakorolt hatásának az összefüggései. In: Lányi, B. (szerk.) *Érték a jövő marketingjében: Tanulmánykötet Rekettye Gábor Professzor Úr tiszteletére*. Pécs: PTE KTK, pp. 47–54.
- Hayes, A. F. (2022). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach (Vol. 3)*. New York: The Guilford Press.
- Henriksen, D., Heywood, W., & Gruber, N. (2022). Meditate to create: mindfulness and creativity in an arts and design learning context. *Creativity Studies*, 15 (1): 147–168. DOI: 10.3846/cs.2022.13206
- Hillenbrand, M. (2010). Nostalgia, place, and making peace with modernity in East Asia. *Postcolonial Studies*, 13 (4): 383–401. DOI: 10.1080/13688790.2010.520270
- Horton, D. & Wohl, R. R. (1956). Mass communication and para-social interaction. *Psychiatry*, 19 (3): 215–229. DOI: 10.1080/00332747.1956.11023049
- Huang, X. (2023). The Effective Path of Han Chinese Clothing Culture Communication in the New Media Era. *Journal of Sociology and Ethnology*, 5 (6): 102–107. DOI: 10.23977/jsoce.2023.050619
- Jászberényi, M., Boros, K., & Böhm, P. (2022). Az erdélyi és a magyarországi hagyományörző fesztiválok gazdasági és társadalmi-kulturális hatásainak összehasonlítása. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 7 (3): 32–45. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.03.03
- Kaposi, Z. (2018). Az épített örökség szerepe a turizmus fejlesztésében. A kastélyhasznosítás tapasztalatai Somogy megye mintáján. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 3 (3): 18–27.
- Kovács, D. (2020). Decades of rural tourism development in Hungary. At the border of old and new rural tourism? *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 5 (5): 91–107. DOI: 10.15170/TVT.2020.05.04.06
- Krátki, D., Berki, T., Karancsi, Z., Szabó, E., & Györi, F. (2022). The Impact of Social Media on Attitudes Towards Tourism. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 7 (3): 90–109. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.03.07
- Li, Z., Zhang, J., & Yang, J. (2026). Rethinking Community Empowerment In Tourism: A Systematic Review. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 11 (1): 137–167. DOI: 10.15170/TVT.2026.11.01.07
- Nagy, Á., Guld Á., Kehl, D., Szűcs, K., & Töröcsik, M. (2020). Miért nem vonzó a lassú, mikor vágyunk rá? Életstíluscsoportok kutatása szemiótikai megközelítéssel. *JEL-KÉP*, 2020 (4): 79–95. DOI: 10.20520/JEL-KEP.2020.4.79
- Németh, P., Csóka, L., & Töröcsik, M. (2023). A fiatalok szabadidős közösségválasztásainak háttere. *Marketing & Menedzsment*, 57 (Különszám EMOK 2): 45–54. DOI: 10.15170/MM.2023.57.KSZ.02.05
- Raffay, Z. (2023). Demarketing a természetvédelmi területeken. In: Szűcs, K. (szerk.) *Empatikus Marketing Interdiszciplináris Megközelítésben: Tanulmánykötet Töröcsik Mária Professzor Asszony köszöntésére*. Pécs: PTE KTK, pp. 188–191.
- Töröcsik, M. (2017). *Self-marketing*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Töröcsik, M. & Szűcs, K. (2021). *Fogyasztói magatartás, Mintázatok, trendek, alkalmazkodás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Vereckei-Poór, B. (2023). Generációk és környezetbarát termékek – Kik a legtudatosabb utazók Magyarországon? *Területfejlesztés és Innováció*, 16 (1): 34–46. DOI: 10.15170/terinno.2023.16.01.04
- Wu, J. & Holsapple, C. (2014). Imaginal and emotional experiences in pleasure-oriented IT usage: A hedonic consumption perspective. *Information & Management*, 51 (1): 80–92. DOI: 10.1016/j.im.2013.09.003
- Wulf, T., Breuer, J. S., & Schmitt, J. B. (2021). Escaping the Pandemic Present: The Relationship Between Nostalgic Media Use, Escapism, and Well-Being During the COVID-19 Pandemic. *Psychology of Popular Media*, 11 (3): 258–265. DOI: 10.1037/ppm0000357
- Yang, J. (2023). The Influence of Chinese Traditional Costumes on Contemporary Trends -Taking Horse-face Skirts as an Example. *Communications in Humanities Research*, 14 (1): 174–179. DOI: 10.54254/2753-7064/14/20230448
- Yu, J. (2022). When the local encounters the global: aesthetic conflicts in the Chinese traditional music world. *The Journal of Chinese Sociology*, 9 (6): 1–25. DOI: 10.1186/s40711-022-00169-y
- Zhang, X. (2025). Cultural Consumption of Chinese Generation Z. *Science Insights*, 46 (2): 1749–1755. DOI: 10.15354/si.25.re1156
- Zhu, X., Guan, Y., Ni, M., & Ho, P. (2024). Place-making of “new nostalgic space” in urban development: The case of Lane 1192 in China. *Geoforum*, 150: 103988. DOI: 10.1016/j.geoforum.2024.103988

Online források

- Beijing Review (2022). *Hanfu, from niche hobby to a big biz tapping into patriotic poise*. China.org.cn. http://www.china.org.cn/china/2022-02/15/content_78050177.htm/ (2025. 04. 22.)
- Cai, C. (2022). *China's Love Of Hanfu Is Here To Stay*. Jing Daily. <https://jingdaily.com/posts/china-hanfu-subculture-guochao/> (2025. 04. 22.)
- Chen, X. & Li, Y. (2022). *China's Gen Z mixes tradition with modernity*. Global Times. <https://www.globaltimes.cn/page/202206/1267713.shtml/> (2025. 05. 05.)
- Joseph, D. (2025). *Gen Z in China: Tradition Meets Trend in a Bold New Way!* Hub of China. <https://www.hubofchina.com/gen-z-in-china-tradition-meets-trend-in-a-bold-new-way/> (2025. 05. 05.)
- Li, L. & Peng, L. (2023). *As a Century-old National Brand, Can Shanghai Jahwa Expand into Global Markets?* Equal Ocean. <https://equalocean.com/analysis/2023101620296/> (2025. 05. 05.)
- Lin, X. (2024). *Portrait of longing*. Global Times. <https://www.globaltimes.cn/page/202408/1318384.shtml/> (2025. 04. 24.)
- Lu, F. (2024). *Traditional China hanfu clothing revival influences modern society, identity, heritage*. South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/people-culture/article/3282025/traditional-china-hanfu-clothing-revival-influences-modern-society-identity-heritage/> (2025. 04. 22.)

- Shao, Y. (2025). *Nostalgia-Core: Why China's Gen Z is Embracing the Past*. The World of Chinese. <https://www.theworldofchinese.com/2025/03/nostalgia-core-why-chinas-gen-z-is-embracing-the-past/> (2025. 04. 25.)
- Statista (2025a). *Urbanization rate in China 1980-2024*. Statista. <https://www.statista.com/statistics/270162/urbanization-in-china/> (2025. 05. 05.)
- Statista (2025b). *Number of graduates from public colleges and universities in China between 2014 and 2024*. Statista. <https://www.statista.com/statistics/227272/number-of-university-graduates-in-china/> (2025. 05. 05.)
- Wang, X. (2025). *CNY: What's behind Gen Z's unexpected return to old ways?* Jing Daily. <https://jingdaily.com/posts/cny-what-s-behind-gen-z-s-unexpected-return-to-old-ways/> (2025. 05. 05.)
- Xing, W. (2023). *Actors get their kicks in new show*. China Daily. <https://www.chinadaily.com.cn/a/202312/16/WS657d5f92a31040ac301a8187.html/> (2025. 05. 05.)
- Xinhua (2022). *Across China: Young Chinese people rediscover charm of traditional art materials*. Letöltve: XINHUANET. <https://english.news.cn/20220604/dd3b68547c034791abe8837e09e9cf18/c.html/> (2025. 05. 05.)
- Yin, J. & Zhang, P. (2024). *Hanfu craze: Gen Z revives traditional clothing*. Global Times. <https://www.globaltimes.cn/page/202411/1322989.shtml/> (2025. 04. 22.)

DIGITÁLIS ÖRÖKSÉGMEGŐRZÉS ÉS GAZDASÁGI FENNTARTHATÓSÁG: A VIRTUÁLIS VALÓSÁG ALAPÚ TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEK MEGTÉRÜLÉSE MAGYARORSZÁGON

Lékó Levente

*Egyetemi hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar
lekolevente@gmail.com*

ABSZTRAKT

A turizmus modernizációja során az okosturizmus és a digitális innovációk, mint például a virtuális valóság (VR), alapvető fontosságúvá váltak a versenyképesség és a látogatói élmény fokozásában. Jelen kutatás központi kérdése, hogy a magyarországi turisztikai desztinációkban bevezetett VR-alapú fejlesztések mögött áll-e valós, fizetőképessé kereslet, és ezek a beruházások pénzügyileg fenntarthatók-e. A tanulmány különös figyelmet fordít az örökségvédelmi szempontokra, abból a feltételezésből kiindulva, hogy a technológiai implementációk non-invazív jellege mentesíti a fejlesztéseket a hagyományos hagyatékvédelmi korlátok alól, így a gazdasági értékteremtésre helyezhető a fókusz. A módszertan egy 1000 fős, országosan reprezentatív online lekérdezés adatain alapul, amelyet nemzetközi benchmark elemzés és költség-haszon elemzés (CBA) egészít ki. A beruházások életképessége olyan mutatókkal került elemzésre, mint a nettó jelenérték (NPV) és a belső megtérülési ráta (IRR). A kutatás eredményei igazolják, hogy a magyar lakosság többsége mutat fizetési hajlandóságot az okosturisztikai megoldások iránt. Ugyanakkor a gazdasági modellezés rávilágított, hogy a beruházások pozitív megtérüléséhez – a bázis szcenárió szerint – évente legalább 7384 fős látogatószám szükséges, ami meghaladja a kezdetben feltételezett 2000 fős küszöböt. A tanulmány konklúziója szerint a digitális eszközök hatékony eszközei az örökség bemutatásának, de a hosszú távú rentabilitáshoz elengedhetetlen a méretgazdaságosság és az optimális árazási stratégia figyelembevétele.

Kulcsszavak:
desztinációfejlesztés,
költség-haszon elemzés,
okosturizmus,
virtuális valóság

DIGITAL HERITAGE PRESERVATION AND ECONOMIC SUSTAINABILITY: THE RETURN ON INVESTMENT OF VIRTUAL REALITY-BASED TOURISM DEVELOPMENTS IN HUNGARY

ABSTRACT – As tourism has modernized, smart tourism and digital innovations – such as virtual reality (VR) – have become essential to enhancing competitiveness and the visitor experience. The central question of this research is whether there is genuine, solvent demand behind the VR-based developments introduced in Hungarian tourist destinations, and whether these investments are financially sustainable. The study pays particular attention to heritage preservation considerations, based on the assumption that the non-invasive nature of technological implementations exempts these developments from traditional heritage preservation constraints, allowing the focus to be placed on economic value creation. The methodology is based on data from a nationally representative online survey of 1,000 respondents, supplemented by international benchmark analysis and cost-benefit analysis (CBA). The viability of the investments was analysed using indicators such as net present value (NPV) and internal rate of return (IRR). The research results confirm that the majority of the Hungarian population is willing to pay for smart tourism solutions. At the same time, economic modelling revealed that, according to the base scenario, a minimum of 7,384 visitors per year is required for a positive return on investment, which exceeds the initially assumed threshold of 2,000 visitors. The study concludes that digital tools are effective means of showcasing cultural heritage, but that achieving long-term profitability requires consideration of economies of scale and an optimal pricing strategy.

Keywords:

*destination development,
cost-benefit analysis,
smart tourism,
virtual reality*

1. Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a turizmus fejlesztését és versenyképességét jelentősen befolyásolták a digitalizáció által vezérelt innovációk. Az okos megoldások elterjedése, általánossá válása egyaránt befolyásolta a fogyasztói és a kínálati oldalt. Egyaránt hatással van az utazási döntési folyamatra, az utazás alatti fogyasztásra és az azt követő értékelésre. (Csordás et al., 2022). A turizmus régóta a kulturális csere, a gazdasági életképesség és a társadalmi fejlődés sarokköve (Csapó & Csóka, 2025). Mivel azonban az iparág a gyors technológiai fejlődés és a változó fogyasztói preferenciák hatására fejlődik, az okosturizmus megjelenése kulcsfontosságú fordulópontot jelent a modernizáció és az ellenálló képesség terén. Az intelligens turizmus, amelyet a digitális technológiák, az adatvezérelt innovációk és a fenntartható gyakorlatok integrációja jellemez, világszerte jelentős figyelmet kapott, többek között a világhírű turisztikai célpontokban (Chen et al., 2022). Ez az átalakító tendencia tükrözi az erőforrás-hatékonyság fokozásának, a

versenyképesség elősegítésének és a fenntarthatóság elérésének növekvő igényét, miközben javítja az általános látogatói élményt (Csapó, 2024). Az okosturizmus komplexebb kategória, mint a turizmus digitalizációja, de nem mehetünk el a mellett szó nélkül, hogy az infokommunikációs technika elterjedése (ICT) digitalizálta a turizmus teljes rendszerét, beleértve az utazásközvetítést, a közlekedést, a szálláshelyek és éttermek szolgáltatásait és kommunikációját, valamint a turisztikai vállalatok tevékenységét (Grotte, 2010; Csapó et al., 2023). Az okosturizmus lényege, hogy a természeti és emberi erőforrásokkal való gazdálkodás optimalizálására törekszik a fejlett technológiák felhasználásával, épít a nagy adatelemzések nyújtotta lehetőségekre, felhasználja a mesterséges intelligencia (AI) és az intelligens infrastruktúra nyújtotta új eszközöket és megoldásokat (Csapó & Csóka, 2025; Gretzel et al., 2015; Iványi, 2022). A technológiai innovációk és a turizmus egyedi igényeinek összekapcsolásával az okosturisztikai ökoszisztémák megkönnyítik a zökkenőmentes interakciókat az érdekelt felek, köztük a turisták, a szolgáltatók és a politikai döntéshozók között. Ezek az ökoszisztémák nemcsak lehetővé teszik a desztinációk számára, hogy alkalmazkodjanak a változó piaci trendekhez, hanem képessé

teszik őket arra is, hogy személyre szabott, tartalmas élményeket hozzanak létre, amelyek igazodnak a modern utazók elvárásaihoz (Femenia-Serra et al., 2022).

A szakirodalom elemzésére és a PTE KTK MTI OTKA kutatási programja keretében lebonyolított reprezentatív kutatás eredményeire építve jelen tanulmányban vizsgálatra kerül, hogy az okoseszközök használatára lenne-e fizetőképés kereslet, illetve, hogy az egyes desztinációk okosturisztikai fejlesztéseket megcélzó befektetései pénzügyi szempontból indokoltak-e. A fogyasztói trendek vizsgálata (Csapó et al., 2021; Raffay & Gonda, 2020) és az ezzel kapcsolatos szakirodalom alapján prognosztizálható, hogy a jövőben az okoseszközök további elterjedése és az utazókat támogató, befolyásoló és egyben segítő mobiltechnológia további fejlődése várható (Buhalis és Sinarta, 2019). Ilyen perspektivikus fejlődési ág a mobileszközök kontextusfüggő ajánlórendszere, amely képes programjavaslatok tételére a fogyasztó ismert és előre jelezhető preferenciái alapján. A digitális technológia azonban nemcsak az információ megszerzésében van jelen az utazás kapcsán, hanem az utazási élmény azonnali megosztására, annak mintegy élő közvetítésére is alkalmas. A folyamatosan elérhető online szolgáltatások lehetővé teszik az egyidejű és folyamatos kapcsolattartást a turista közösségimédia-hálózataival. Ez az azonnali kapcsolattartás alapvetően befolyásolja a helyben megélt élményt, kiterjesztve annak fizikai határait a virtuális térre. A turistáknak lehetőségük nyílik ismerőseik bevonására a saját utazási élményükbe vagy akár idegenekkel ily módon történő kapcsolat-teremtésre (Magasic és Gretzel, 2020).

A dolgozat empirikus alapját Csóka (2026) tanulmánya adja. A kutatás a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán készült az OTKA K_22 (142571 számú) pályázati program keretében, amely az okos desztinációk magyarországi kialakításának lehetőségeit vizsgálja a pandémiát követő környezet kontextusában.

2. Hipotézisek

A dolgozat célja meghaladni a technológiai elfogadottság kérdését és elérni a lehetőségek gazdasági értékének becslését. A feltételezés az, hogy a beruházások noninvazív jellege a hagyatékvédelem kérdéskörét hatálytalanítja, így a gazdasági értéket a termelői többlet határozza meg. Ennek megfelelően a kutatás célja megbecsülni az okosturisztikai beruházások pénzügyi megalapozottságát, majd ebből következtetéseket levonni a desztinációfejlesztési célú beruházások rentabilitásáról. A kutatás keretei a vonzerőhöz kötött virtuális valóság (VR)-alkalmazásokra terjednek ki.

2.1. Első hipotézis

H1: A magyar lakosság többsége hajlandó fizetni okosturisztikai megoldásért.

A feltételezés az, hogy dacára a magyar lakosság európai viszonylatban alacsonynak számító fogyasztóerejének, a globális turisztikai trendek hatására kialakult egy olyan általános élményközpontú felfogás, amely kimutatható fizetési hajlandóságot generál e termékek iránt, és ez a kereslet piaci alapon is képes megalapozni bizonyos okosturisztikai fejlesztések bevezetését. A hipotézis empirikus tesztje tehát arra irányul, hogy a technológiai attitűdök és a preferenciák szintjén létezik-e olyan keresleti bázis, amelyre a későbbi gazdasági modellezés felépíthető.

2.2. Második hipotézis

H2: Az évi 2000 fő látogatószámot meghaladó desztinációk okosturisztikai beruházásai 10 éves időhorizonton pozitív nettó jelenértékkel rendelkeznek a bázisszenárióban.

Az első hipotézis arra keresi a választ, hogy milyen mértékben jelenik meg fizetési hajlandóság, a második pedig a kínálati oldalhoz kapcsolódva arra, hogy ez a kereslet megalapozhatja-e fejlesztések gazdasági fenntarthatóságát. A beruházás pénzügyi megtérülése abban az esetben kerülhet megállapításra, ha az hosszabb távon is képes fedezni a tőkeköltséget és az üzemeltetési ráfordításokat súlyozva a működés során felmerülő kockázatokkal.

3. Módszertan

3.1. Költség-haszon elemzés (CBA)

A CBA (Cost Benefit Analysis) egy olyan komplex elemzőeszköz, amely társadalmi szinten vizsgálja egy projekt pénzügyi megtérülését. Célja annak meghatározása, hogy egy beruházási döntés előnyei meghaladják-e annak költségeit.

Az elemzés vizsgálja a beruházó szempontjából nézve a projekt pénzáramait (cash-flow), annak meghatározására, hogy a projekt a pénzügyi fenntarthatóság és a közvetlen megtérülés tekintetében várhatóan hogyan fog teljesíteni. A beruházó szintjén túl a CBA-modell társadalmi dimenziókat is figyelembe vesz. Nemzetgazdasági szinten elemzi a tárgyat képező beruházás környezetére gyakorolt közvetlen hatásait és extern hatásait (pl. környezeti hatások, időmegtakarítás). A dolgozat elemzése az állami társadalom és a lokális érdekeltek dimenzióját azért nem vonja a vizsgálat hatálya alá, mert a technológia környezetre kíméletes jellegéből adódóan az őket ért hatások volumenét zérusnak tekinti. Ellenben a termelői többlet és a turizmus multiplikátor hatásával, melyek esetében a kutatás pozitív prekonceptióval viszonyul a tárgyat képező beruházásokhoz.

3.2. Nettó jelenérték (NPV)

A nettó jelenérték indikátora tekinthető a beruházás-értékelés "arany sztenderdjének", ugyanis e mutató képes aggregáltan kifejezni a projekt elsődleges élettartama alatt várhatóan keletkező összes diszkontált (jelenértékre vetített) pénzáramát.

A nettó jelenérték képlete: $NPV = \sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t}$ ahol

- CF_t = pénzáram (bevétel vagy kiadás) az adott évben,
- r = diszkontráta (elvárt hozam),
- n = időhorizont (év),
- t = idő (év).

A módszertan logikája a pénz temporális értéktényezőjére épül. A népmondásból is ismert jelenség "jobb ma egy veréb, mint holnap egy tüzök" szerint a pénz egysége többet ér a jelenben, mint a jövőben. A modell szerint a vizsgált projekt akkor tekinthető életképesnek, ha annak nettó jelenértéke pozitív, ugyanis abban az esetben haladja meg a várható pénzáramok diszkontált összege a bekerülési értéket, így a vagyon növekedik, a társadalmi jólét pedig (globális vizsgálat esetén) gyarapodik.

3.3. Belső megtérülési ráta (IRR)

A belső megtérülési ráta azt a diszkontrátát jelenti, amely esetében a projekt nettó jelenértéke nulla. A gyakorlati jelentősége az, hogy megmutatja a befektetett tőke éves százalékos megtérülését. A mutató széleskörben elterjedt pénzügyi vezetők között. A beruházás akkor fogadható el, ha az IRR magasabb, mint az elvárt hozam vagy a kalkulált tőke költség.

A belső megtérülési ráta képlete: $0 = \sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+IRR)^t}$ ahol

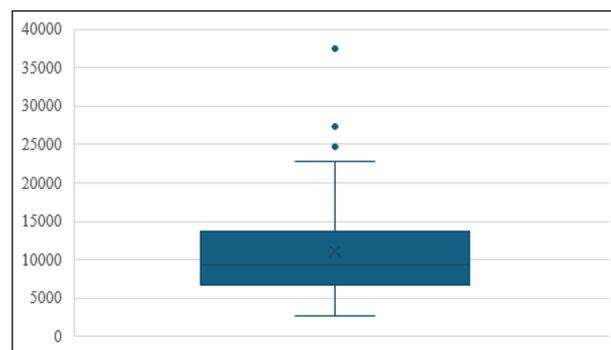
- IRR = belső megtérülési ráta (az a kamatláb, amelynél az NPV pontosan nulla),
- CF_t = pénzáram (bevétel vagy kiadás) az adott évben,
- n = időhorizont (év),
- t = idő (év).

4. Elemzés

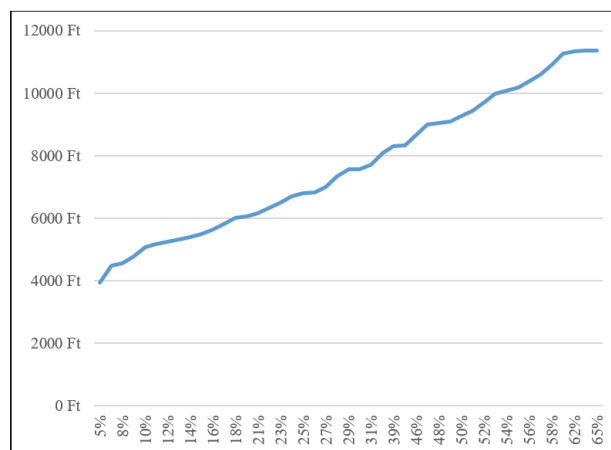
4.1. Piaci árszint meghatározása benchmark elemzés alapján

A vizsgálódás első eleme a VR-alapú turisztikai élménykínálat nemzetközi árazásának feltérképezése volt. 50 referenciaprojekt árazása került feltérképezésre, melynek többsége helyspecifikus, turisztikai vonzerőhöz kötött VR-élményeket kínál. Az adatgyűjtés módszertana online tartalomelemzés volt, benchmark felállításának céljával.

Az árak eloszlása jelentős szórást mutatott, melyet feltehetően a különböző technológiai szintek, élménytípusok és célcsoportok eltérései magyaráznak. A szélsőértékek torzító hatása csökkentésének érdekében, valamint a magyar lakosság relatíve alacsony diszkrecionális jövedelmére való tekintettel az empirikus eloszlási tartomány 5–65 percentilis közötti sávja került meghatározásra, mint a vizsgálathoz alkalmazott árintervallum. A meghatározott ársáv alsó határa: ~ 3925 Ft, felső határa: ~ 11370 Ft. A kereslet modellezéséhez e piaci ársáv kerül felhasználásra.

1. ábra: Az árak eloszlása. Forrás: saját szerkesztés.

2. ábra: A piaci árszint percentilis görbéje. Forrás: saját szerkesztés.

4.2. A fizetési hajlandóság monetizálása

A dolgozat alapját a tanulmány: "Hajlandó vagyok fizetni is a számomra releváns okosturisztikai megoldások használatáért" 5 fokú Likert-skálán mért kutatási eleme empirikus eloszlásának elemzése biztosítja.

Az elemzés előtt fontos megjegyezni, hogy bár a Likert-skála széles körben elterjedt elemzési technika a fogyasztói preferenciák vizsgálatában, a keresleti viszonyok kvantitatív modellezésére nem alkalmazható minden további nélkül, ugyanis a módszer ordinális szinten mér, így habár a kategóriák közötti rangsort meg tudja állapítani, az azok közötti távolságot nem határozza meg. Ezt a dolgot az által mitigálja, hogy az eredményeket nem vákuumban

értelmezi, hanem a korábban felderített, jelenségek világában materializálódott piaci ársávhoz kalibrálja, így képes látens WTP (fizetési hajlandóság) görbét becsülni. A mérés ordinális jellege ettől függetlenül fennálló módszertani korlát, ugyanis a később alkalmazásra kerülő lineáris regresszió feltételezi a skálaértékek közti intervallumok egyenlőségét. Ez a feltevés a valóságban nem feltétlenül teljesül, így a modell leegyszerűsítő közelítésként értelmezhető, amely a keresleti viszonyok elsődleges becslésére alkalmas, de nem tekinthető teljesen torzításmentes reprezentációnak.

Az empirikus eloszlás korábban meghatározott ársávra illesztése után több következtetés vonható le:

- a válaszadók jelentős része az alacsonyabb árszinteken koncentrálódik,
- a magas fizetési hajlandóság (felső ársáv) csak szűk rétegre koncentrálódik.

	1 - egyáltalán nem értek egyet	2	3	4	5 - teljes mértékben egyetértek
Férfi, n=483	43,5%	23,6%	17,4%	11,8%	3,7%
Nő, n=466	43,6%	21,9%	24,7%	7,9%	1,9%
Összes válaszadó, n=949	43,5%	22,8%	21,0%	9,9%	2,8%

1. táblázat: „Hajlandó vagyok fizetni a számomra releváns okos turisztikai megoldások használatáért”. *Forrás: Csóka (2026).*

Ordinális preferencia	Empirikus eloszlás	WTP (Ft)
1	43,5%	0
2	22,8%	3925
3	21,0%	6798
4	9,9%	8339
5	2,8%	11370

2. táblázat: Az ordinális preferenciák empirikus eloszlása és monetizált WTP-értékei. *Forrás: saját szerkesztés.*

4.3. Keresleti görbe és optimális ár meghatározása

A monetizált adatokból lineáris regresszióval meg lehet becsülni a keresleti függvényt:

$$Q = -0,00009P + 0,9482$$

A képlet a várakozásoknak megfelelően negatív meredekségű kapcsolatot fejez ki az ár és a kereslet között.

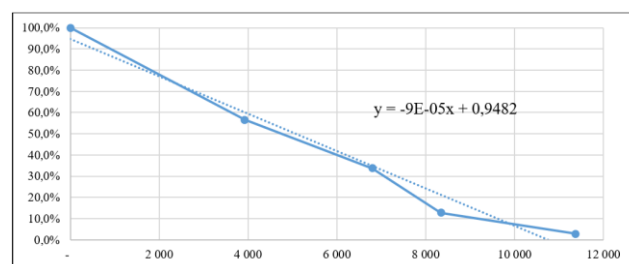
A modell alapján több változó meghatározható:

- árbevétel-maximalizáló ár: $P^* \approx 5268$ Ft,
- az árponthoz tartozó kereslet: $Q^* \approx 47,4\%$,
- az egy főre jutó átlagos bevétel: ~ 2497 Ft.

Ezen árszint tekinthető az optimális árazási stratégiának.

Ordinális preferencia	Empirikus eloszlás (futó összeg)	WTP (Ft)	Határ-bevétel/fő (Ft)	Árrugalmasság
5	2,8%	11 370	318	
4	12,7%	8 339	1 059	13,3
3	33,7%	6 798	2 291	8,9
2	56,5%	3 925	2 218	1,6
1	100,0%			0,8

3. táblázat: A keresleti modell levezetése és főbb mutatói (WTP, határbevétel, árrugalmasság). *Forrás: saját szerkesztés.*

3. ábra: A keresleti görbe becslése és lineáris illesztése. *Forrás: saját szerkesztés.*

4.4. Beruházási és üzemeltetési költségek becslése

A projekt bekerülési költségének becslésére komponens-alapú elemzés került alkalmazásra.

A költségstruktúra fő elemei:

- hardver,
- szoftverfejlesztés,
- digitális tartalom,
- helyszíni implementáció,
- egyéb projektköltségek.

A komponensek aggregálása alapján a beruházás bázisértéke 41 millió forintra becsülhető, azonban ez az érték számottevően eltérhet implementációk között, így a bizonytalanság számszerűsítésére -25/+40% korrekciókkal súlyozott szenárióelemzés kerül alkalmazásra.

A három szenárió:

- konzervatív: 30,75 millió Ft,
- bázis: 41 millió Ft,
- optimista: 57,4 millió Ft.

Az üzemeltetési költségek éves szinten kerültek becslésre, a számolt tényezők:

- személyzet,
- szoftverkarbantartás,
- hardver amortizáció,
- egyéb működési költségek, melyek alapján $\sim 12,25$ millió Ft/éves bázis OPEX állapítható meg.

Terület	Tevékenység	Költség (Ft)
Hardver	Headset & Controller	1.500.000
Szoftver	VR engine & UI	22.000.000
Tartalom	3D modellezés	10.500.000
Telepítés	Infrastruktúra & Signage & Installáció	4.000.000
Egyéb	Projektmenedzsment & Tesztelés	3.000.000
Összesen		41.000.000

4. táblázat: A VR-alapú turisztikai beruházás költségstruktúrája (CAPEX). Forrás: saját szerkesztés.

Szenárió	Költség (Ft)
Konzervatív	30.750.000
Bázis	41.000.000
Optimista	57.400.000

5. táblázat: A beruházási költség Szenárióalapú becslése Forrás: saját szerkesztés.

Üzemeltetési költség			
Kategória	Optimista (Ft)	Bázis (Ft)	Konzervatív (Ft)
Személyzet	4.875.000	6.500.000	9.100.000
Hardver	750.000	1.000.000	1.400.000
Szoftver	1.500.000	2.000.000	2.800.000
Tartalom	937.500	1.250.000	1.750.000
Egyéb	1.125.000	1.500.000	2.100.000
Összesen	9.187.500	12.250.000	17.150.000

6. táblázat: Az üzemeltetési költségek bontása és Szenárióalapú becslése. Forrás: saját szerkesztés.

4.5. A pénzügyi megtérülés vizsgálata

A beruházás gazdasági életképességének megítélésére több pénzügyi teljesítménymérő, a nettó jelenérték (NPV) és belső megtérülési ráta (IRR) kerültek alkalmazásra.

Paraméterek:

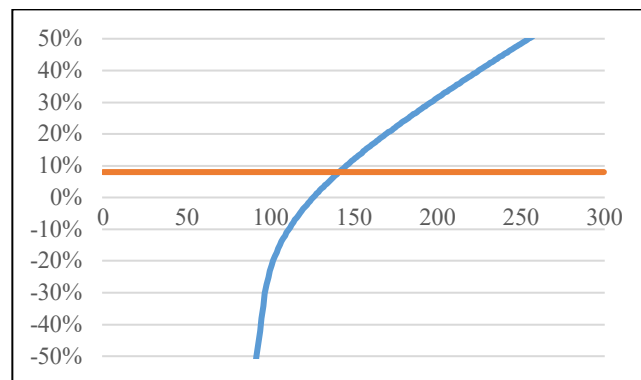
- időhorizont: 10 év,
- diszkontráta: 8%,
- bevételek: keresleti modell szerint,
- költségek: CAPEX + OPEX.

A modell arra irányul, hogy a lakossági attitűdből kalibrált kereslet szerint mekkora értékesítési volumennel válik a desztinációfejlesztési beruházás gazdaságilag életképpé.

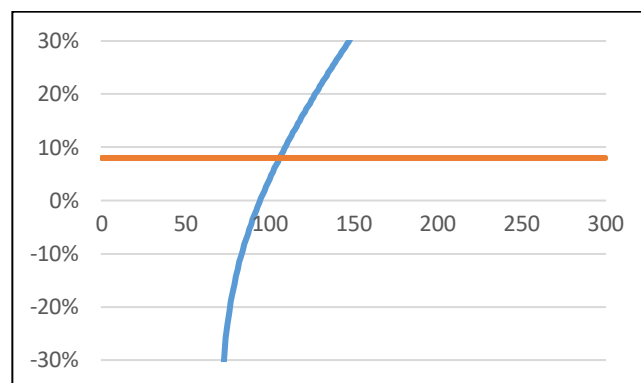
5564–10296 fő közötti éves látogatószám jelenti a projekt belépési küszöbét.

Változó	Optimista	Bázis	Konzervatív	ME
CAPEX	30.750.000	41.000.000	57.400.000	Ft
OPEX	9.187.500	12.250.000	17.150.000	Ft
Határbevétel (/fő)	2.497	2.497	2.497	Ft
Referencia kamat	8	8	8	%
Látogatószám küszöbérték	5.564	7.384	10.296	fő

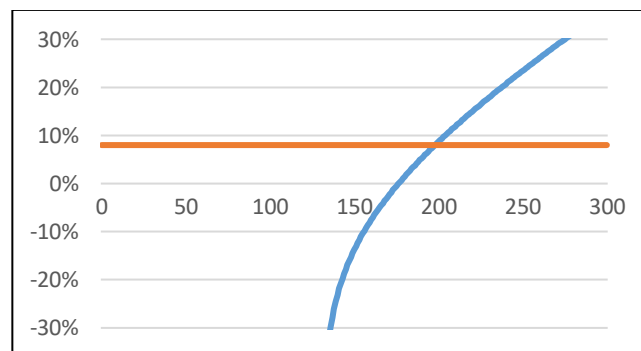
7. táblázat: A beruházás pénzügyi modelljének összefoglaló eredményei. Forrás: saját szerkesztés.

4. ábra: IRR a heti látogatószám függvényében - Bázis Szenárió. Forrás: saját szerkesztés.

5. ábra: IRR a heti látogatószám függvényében - Optimista Szenárió. Forrás: saját szerkesztés.

6. ábra: IRR a heti látogatószám függvényében - Konzervatív Szenárió. Forrás: saját szerkesztés.

5. Összegzés

Kijelenthető, hogy a kutatás eredményei szerint Magyarországon létezik fizetőképességes kereslet a VR-alapú és egyéb okosturisztikai megoldások iránt (H1 elfogadva), azonban a beruházások életképessége a kezdetben feltételezettnél magasabb látogatószámot követel (H2 elutasítva). A jövőbeli fejlesztések során kiemelt hangsúlyt érdemes helyezni a méretgazdaságosságra és az élményalapú közös értékteremtésre.

Az okosturizmus egy komplex megközelítés a digitális technológiák alkalmazásán keresztül történő turisztikai élmények és a desztinációk hatékonyságának javítására. A szakirodalom-elemzés alapján a terület az utóbbi években elmozdult a pusztán technológiai fókuszról az összetettebb, élmény- és fenntarthatóság-orientált vizsgálatok irányába. A tanulmány ehhez a fordulathoz kapcsolódva arra a kérdésre keresi a választ, hogy az okosturisztikai megoldások – különösen a VR-alapú alkalmazások – mögött kimutatható-e olyan fizetési szándék, amely a kapcsolódó beruházásokat gazdasági oldalról szavatolja. A szakirodalom elemzéséből az derült ki, hogy ez a dimenzió jelenleg kevésbé hangsúlyos, mivel a kutatások többsége inkább a technológia elfogadását és a viselkedési szándékokat méri.

A vizsgálat empirikus alapját egy országosan reprezentatív kérdőíves felmérés adja, amely lehetőséget biztosít

a fogyasztói attitűdök és preferenciák feltérképezésére. A forrás egy piackutatás által felállított ársávhoz történő kalibráció után lehetőséget adott szakszerű megközelítésre a kereslet alakulását illetően. Az elemzés célja nem egy teljeskörű gazdasági modell felállítása, sokkal inkább annak feltárása, hogy a keresleti oldal becslések szerint megalapozta-e az aktuális gazdasági környezetben a VR alapú desztinációfejlesztési beruházások piacképességét.

Összességében a tanulmány egy szűkebb, de releváns aspektushoz kíván hozzájárulni: milyen mértékben járul hozzá a technológiai implementációhoz a piacon tapasztalt tényleges fizetési hajlandóság, és milyen következtetések levonását teszi lehetővé a desztinációfejlesztés szempontjából.

Irodalomjegyzék

- Buhalis, D. & Sinarta, Y. (2019). Real-time co-creation and nowness service: lessons from tourism and hospitality. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 36 (5): 563–582. DOI: 10.1080/10548408.2019.1592059
- Chen, Z., Li, Y., & Huang, J. (2022). Smart tourism and its implications for destination competitiveness: An integrated model. *Tourism Management*, 85: 104326. DOI: 10.1016/j.tourman.2021.104326
- Csapó, J. & Csóka, L. (2025). The role of smart tourism in a resilient and modern tourism industry: first results of smart tourism ecosystem maturity research in Hungary. *Studia turistica*, 16: 1–11. https://www.studiaturisticazsok.com/wp-content/uploads/2025/12/01_CsapoCsoka.pdf/
- Csapó, J. (2024). The Strategic Relationship Between Smart Tourism and Sustainability: A Theoretical Approach. In: Zajadacz, A. (ed.) *Rethinking Sustainable Tourism in Geographical Environments: Theory and Practices*. Cham: Springer Nature Switzerland, pp. 163–178.
- Csapó, J., Csóka, L., Gonda, T., & Végi, Sz. (2023). A digitalizációhoz köthető recens hazai turisztikai fogyasztói szokások elemzése. *Marketing és Menedzsment*, 57 (3): 68–78.
- Csapó, J., Töröcsik, M., & Végi, Sz. (2021). A jövő turizmusának értékelése egy hazai fogyasztói felmérés alapján. In: Csapó, J. & Végi, Sz. (szerk.) *A globális, lokális és a globális turizmus jelenlegi szerepe és jövője elméleti és gyakorlati megközelítésben*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet pp. 63–113.
- Csóka, L. (2026). *Okos turizmus. A magyar lakosság okos turizmussal kapcsolatos magatartása és attitűdje* – országosan reprezentatív online megkérdezés (n=1000) eredményei. OTKA K_22 pályázati program, 142571 számú projekt. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar.
- Csordás T., Irimiás, A., & Kiss, K. (2022). Digitalizációvezérelt innovációk a turizmusban – fókuszban a fogyasztói magatartás. *Turizmus Bulletin*, 23 (4): 16–25. DOI: 10.14267/TURBULL.2022v22n4
- Femenia-Serra, F., Perles-Ribes, J. F., & Ivars-Baidal, J. A. (2022). Smart tourism destinations and higher tourism performance: A structural model analysis. *Tourism Management*, 91: 104514.
- Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. *Electronic Markets*, 25 (3): 179–188.
- Grotte, J. (2010). Az információs és kommunikációs technológia hatása a turisztikai szolgáltatókra, különös tekintettel az utazásszervezőkre és közvetítőkre. *Marketing és Menedzsment*, 44 (3): 63–67.
- Iványi, T. (2022). Az okostelefon és az okosturizmus, mint a modern turisztikai élmény összetevői. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 7 (2): 35–48. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.02.03
- Magasic, M. & Gretzel, U. (2020). Travel connectivity. *Tourist Studies*, 20 (1): 3–26. DOI: 10.1177/146879761989934
- Raffay, Z. & Gonda, T. (2020). Innovative good practices of accessible tourism. *Modern Geográfia*, 15 (4): 1–14. DOI: 10.15170/MG.2020.15.04.01

A TURISZTIKAI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI TANULMÁNYOK ELMÚLT TÍZ ÉVE (2016–2026) A SZÁMOK TÜKRÉBEN

Zagyi Nándor

Menedzser szerkesztő, Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok
szekesztoseg@turisztikaitanulmanyok.hu
 ORCID: 0000-0002-3284-0368

ABSZTRAKT

Az alábbi rövid írás a hazai turizmuszakra megkerülhetetlen, ma már a nemzetközi szinten is jelen lévő tudományos folyóirata, a Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok (TVT) 2016. évi alapításának körülményeit, működési módját, az azóta eltelt egy évtized eredményeit, fejlődésének főbb állomásait ismerteti. Összefoglalást ad az évente megjelenő lapszámok mennyiségi növekedésének tendenciájáról, a magyar és angol nyelvű cikkek arányának változásáról, illetve a külföldi szerzők aránynövekedéséről, mely utóbbi jó jelzi a lap nemzetköziesedésének erősödését, különösen a 2021-től kezdődő időszak során. Bemutatja a szerzői gárda és a szerkesztőbizottsági tagok nemzetközi összetételét, földrajzi megoszlását, külön is hangsúlyozva, hogy utóbbiak tekintetében nem csupán létszámnövekedés, hanem minőségi átalakulás történt az utóbbi néhány évben, minthogy számos, a nemzetközi turizmuskutatás élvonalába tartozó személyt is sikerült a lap számára megnyerni. Végül egy, a folyóirat tudományometriai helyét megjelenítő statisztikai összefoglalás keretében ismerteti a Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT) rögzített tanulmányok, illetve az ezekre történt hivatkozások eddigi összesített adatait.

Kulcsszavak:

*folyóirat-alapítás,
folyóirat-menedzsment,
tudománymetria,
Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*

TOURISM AND RURAL DEVELOPMENT STUDIES: THE PAST TEN YEARS (2016–2026) IN NUMBERS

ABSTRACT – The following brief article describes the circumstances surrounding the 2016 founding of the Tourism and Rural Development Studies (TVT), an indispensable academic journal in the Hungarian tourism sector that has since established a presence on the international stage, as well, its mode of operation, the achievements of the past decade, and the major milestones in its development. It provides an overview of the trend in the increasing number of issues published annually, the changing ratio of articles in Hungarian and English, and the growing proportion of foreign authors, the latter of which is a strong indicator of the journal's

growing internationalization, particularly during the period beginning in 2021. It presents the international composition of the authors' community and the editorial board members, and their geographical distribution, emphasizing that particularly regarding to the latter, there has been not only an increase in numbers but also a qualitative transformation in recent years, as the journal has succeeded in attracting numerous figures at the forefront of international tourism research. Finally, within the framework of a statistical summary illustrating the journal's scientometric standing, the article presents the cumulative data to date on the articles recorded in the Hungarian Scientific Works Repository (MTMT) and the citations they have received.

Keywords:

*journal launch,
journal management,
scientometrics,
Tourism and Rural Development Studies*

1. A TVT folyóirat alapítása és szakmai háttér-intézményei

Egy turisztikai és vidékfejlesztési fókuszú tudományos folyóirat életre hívásának gondolata 2016 elején merült fel az alapítás óta a főszerkesztői feladatokat ellátó Gonda Tibor részéről. A terveket tettek követték, az ötletet számos kolléga örömmel fogadta, és Aubert Antal professzor úr vezetésével, aki a mai napig betölti a szerkesztőbizottság elnöki pozícióját, egy lelkes, odaadó csapat kezdte meg a folyóirat szakmai előkészítését, létrehozását, szerepet vállalva a szerkesztőbizottság munkájában. A tagok díjazás nélkül, önkéntes alapon végzik a tevékenységüket, segítik a lap szakmai színvonalának fenntartását és annak növelését. A tudományos bázist a TVT mögött álló két pécsi egyetemi műhely a PTE Közgazdaságtudományi Kar Marketing és Turizmus Intézete, valamint a PTE Természettudományi Kar Földrajzi és Földtudományi Intézete, illetve annak munkatársai garantálják.

2. Működésünk

A Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok kiadója, a CampInvest Kft., amely a vállalati társadalmi felelősségvállalás keretében tölti be a kiadó szerepét, és biztosítja a megjelenéshez szükséges anyagi forrásokat.

Szerzőink számára ingyenes megjelenési lehetőséget biztosítunk, nem terheli őket publikációs költség, kézírataik szerkesztését és megjelentetését díjmentesen végezzük. A TVT kétnyelvű (magyar és angol), negyedévente megjelenő, nemzetközi, lektorált, nyílt hozzáférésű online folyóirat. A felhasználók szabadon olvashatják, letölthetik, másolhatják, továbbíthatják, nyomtathatják, kereshetik, illetve használhatják bármely más törvényes céllal a folyóiratban megjelenő tanulmányok teljes szövegét anyagi, jogi, vagy technikai korlátozás nélkül, amennyiben betartják a nem-

zetközileg elfogadott tudományetikai normákat. A tanulmányok a hivatalos megjelenést követően késedelem nélkül elérhetővé válnak a folyóirat honlapján.

A megjelent lapszámokat a saját közösségimédia-felületeinken népszerűsítjük a tudományos eredmények terjesztése céljából. Egyéb fizetett hirdetést nem végzünk, ahogyan kereskedelmi, szponzori vagy egyéb támogatói juttatást sem fogadunk el, ezáltal is őrizve szakmai függetlenségünket.

3. Szakmai mérőföldkövek

A Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok az alapítása óta számos, a láthatóság és a szakmai színvonal emelésével járó eredményt ért el (TVT, 2026).

- A megjelenés kezdete óta referálja a MATARKA, a Magyarországon megjelenő tudományos és szakmai folyóiratok kereshetőségét és böngészését lehetővé tevő, bárki számára térítésmentesen elérhető országos szolgáltatás, valamint az Országos Széchényi Könyvtár által működtetett Elektronikus Periodika Archívum (EPA). Ezeken keresztül tartalmaink szabadon hozzáférhetők.

- A 2. év elteltével az MTA X. Földtudományok Osztálya tudományos folyóirattá minősítette a TVT, később ugyanezt a minősítést sikerült megszereznünk a IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályától is. Jelenleg a X. Osztályban a legmagasabb A, míg a IX. Osztályban C kategóriába sorolják lapunkat.

- A TVT a 3. évfolyam végén csatlakozott a Crossref által biztosított globális tudományos infrastruktúra-hálózathoz.

- Ennek köszönhetően a 2019-es évfolyam első számától kezdve a folyóiratban publikált tanulmányok DOI-azonosítóval ellátva jelennek meg, ezzel tartós internetes hivatkozást biztosítva a publikációknak.

- 2021-től kezdve az általunk megjelentetett írások elérhetővé váltak az Open Journal System (OJS) hálózatában, ahol a PTE Egyetemi Könyvtár által fenntartott platformon az összes korábbi lapszámunk is megtalálható.

- a 7. évfolyam 3. számától a TVT bekerült a nyílt hozzáférésű (open access) folyóiratok nemzeti nagy családjába. Elfogadásra került a DOAJ-akkreditáció. Ez szerzőinknek nagyobb nemzeti láthatóságot, folyóiratunknak pedig nagyobb szakmai ismertséget eredményezett.

- A nemzeti szinten való megjelenésünket és láthatóságunkat azóta további digitális tartalom- és adatbázis-szolgáltatók, indexelő szolgáltatások biztosítják, illetve tartalmainkat referálják (EBSCO, ERIHPLUS, Google Scholar, UlrichsWeb, ROAD).

- Legújabb sikerünk a világ egyik legnagyobb és legjelentősebb globális információs és technológiai szolgáltatója, a Web of Science-t is birtokló, a Clarivate vállalat-csoport részét képező ProQuest adatbázisához való csatlakozás.

- A jövőt illetően nagy várakozásokkal tekintünk az egyik legelismertebb, független nemzeti tudományos idézettségi adatbázishoz és kutatói platformhoz, a Web of Science-hez való csatlakozási folyamatra: WoS-értékelésünk jelenleg zajlik. Amennyiben ez a reményünk valóra válik, biztos elmondhatjuk majd, hogy a hazai turizmus-kutatás nemzeti szinten is legelismertebb tudományos folyóirata vagyunk.

4. A TVT szakmai-tudományos pályáíve a számok tükrében

A TVT folyóirat a 2016-os három lapszamos indulóévet kivéve, folyamatosan és rendszeres időközökben, évi négy számmal jelenik meg. 2019-ben egy összevont (1–2) különszámot is közöltünk.

Igy a 2026. évi, immár 11. évfolyam 1. számával együtt összesen 41 lapszám látott napvilágot. Az egyes számokban ma már jellemzően 6–8 tanulmányt közlünk. Az évente megjelenő írások száma érdemi növekedést mutat: a kezdeti időszak évfolyamonkénti 17–19 tanulmányával szemben az utóbbi időben átlagosan 30 cikk jelenik meg évente. Ennek eredményeként a legfrissebb számunkkal együtt összesen már 270 írás olvasható a TVT-ben.

A Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok a magyar mellett angol nyelvű publikációs lehetőséget is biztosít a hazai és külföldi szerzők számára. A kétnyelvűség a kezdeti szórványos előfordulás után érdemben a 6–7. évfolyamtól kezdődően van jelen, és összességében elmondható, hogy az angol nyelvű tanulmányok aránya fokozatosan növekszik. Folyamatosan arra törekszünk, hogy ez utóbbiak részesedése elérje az 50%-ot, amit a legutóbbi két évben már sikerült megközelítenünk, és ezzel a nemzeti jellegnek ténylegesen megfelelnünk (1. ábra).

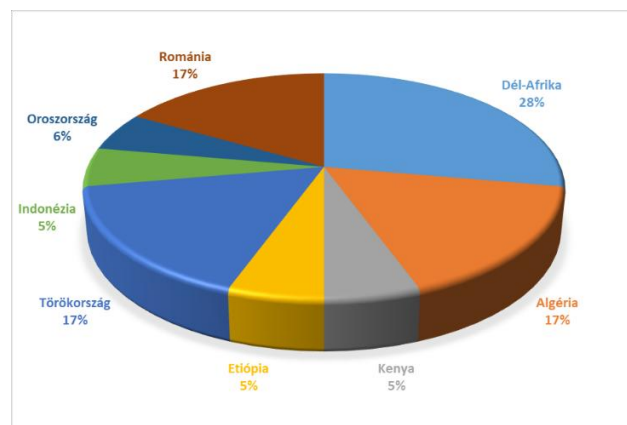
1. évf.	5%
2. évf.	5%
3. évf.	6%
4. évf.	0%
5. évf.	13%
6. évf.	19%
7. évf.	21%
8. évf.	27%
9. évf.	44%
10. évf.	43%

1. táblázat: Angol nyelvű cikkek aránya a TVT-ben az egyes évfolyamokban. Forrás: Saját szerkesztés.

A folyóirat nemzeti beágyazottságának csak részben fokmérője az angol nyelven publikált tanulmányok száma, illetve azok növekvő aránya. Valójában ennek igazi indikátora a szerzők tekintetében a külföldiek által benyújtott és megjelent angol nyelvű cikkek részesedése. A külföldi affiliációval rendelkező, külföldi, jellemzően erdélyi kutatók magyar nyelvű közleményeinek száma elhanyagolható.

Az eddig megjelent tíz teljes évfolyamban (2016–2025) 50 angol nyelvű írás jelent meg. Ez az összes publikált tanulmány kerekén 20%-át alkotja. Ezek közül a részben vagy egészben külföldiek által jegyzett tanulmányok száma 29, ami 58%-os részesedést jelent. Ebből 18 írás (62%) a 9. és 10. évfolyam során közöltünk, ami azt jelenti, hogy a valódi nemzeti jelenlét a szerzői gárda tekintetében a legutóbbi két évben vált meghatározóvá.

Ami a szerzők földrajzi megoszlását illeti, az látszik, hogy nagyobb részük fejlődő világ béli, döntően afrikai. Rajtuk kívül török, indonéz és orosz szerzőink voltak, illetve romániai magyar kutatóktól is érkeztek, illetve jelentek meg tanulmányok (1. ábra).

1. ábra: A külföldi affiliációval rendelkező tanulmányok össze tétele a TVT-ben (2024–2025). Forrás: saját szerkesztés.

E tekintetben a célkitűzésünk a szerzők földrajzi diverzifikációjának további növelése, ami főként a jövőbeni sikeres WoS-akkreditációnk esetén lehet realitás, a közép-európai térség irányába történő elmozdulás formájában.

A nemzetközi jelenlét fokozásának másik színtere a szerkesztőbizottság külföldi, egyúttal kiemelkedő szakmai presztízzsel rendelkező tagokkal történő megerősítése. Minden bizonnyal ezen a téren sikerült a legjelentősebb eredményeket elérnünk az évek során. A szerkesztőbizottság létszáma, illetve a külföldi tagok aránya a kétnyelvűség érdemi megjelenésével egyidejűleg, a 6–7. számtól kezdve indult intenzív növekedésnek (2. táblázat).

	Tagok száma	Külföldiek száma	Külföldiek aránya
1–5. évf.	16–20	1–2	8,3%
6–7. évf.	28–29	9–10	33,3%
8–9. évf.	38–40	19–21	51,3%
10. évf.	45	27	60%
11. évf.	47	29	61,7%

2. táblázat: A szerkesztőbizottság összetételének alakulása (2016–2026). Forrás: Saját szerkesztés.

A 2026 első negyedév végi állapot szerint a 29 külföldi szerkesztőbizottsági tagunk összesen 24 országot képvisel. A tagok tekintetében a földrajzi megoszlás Európa (Közép- és Nyugat-Európa) fókuszú, de a legutóbb csatlakozott kollégánk, Christian Rogerson, a Johannesburgi Egyetem kutatóprofesszora személyében már Afrika, ezzel együtt pedig Latin-Amerika kivételével az összes kontinens jelen van (3. táblázat).

Kontinens	Országok	Létszám
Európa	Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Egyesült Királyság, Finnország, Hollandia, Horvátország, Lengyelország, Németország, Portugália, Románia, Spanyolország, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia	18 fő
Ázsia	Észak-Ciprus, Irán, Izrael, Kína, Tajvan, Törökország	6 fő
Tengerentúl	USA, Kanada, Új-Zéland	4 fő
Afrika	Dél-afrikai Köztársaság	1 fő

3. táblázat: A TVT külföldi szerkesztőbizottsági tagságának földrajzi összetétele. Forrás: Saját szerkesztés.

Nem csupán a külföldi tagok létszáma nőtt a legutóbbi időszakban, de számos, a nemzetközi turizmus szakmában nagy elismerésnek örvendő kutatót is sikerült megnyernünk a folyóirat számára. A teljesség igénye nélkül: Dimitrios Buhalist, az eTourismLab igazgatóját, a Tourism Review című folyóirat főszerkesztőjét; David Fennell, a kanadai

Brock Egyetem professzorát, a Journal of Ecotourism főszerkesztőjét; Michael C. Hallt, az új-zélandi Canterbury Egyetem tanárát, a Current Issues in Tourism című folyóirat társszerkesztőjét; Metin Kozakot, a törökországi Kadir Has Egyetem professzorát; Greg Richardsot, a Bredai és Tilburgi Egyetem kutatóját; vagy Dallen Timothyt, az Arizonai Állami Egyetemről (TVT, 2026).

A szerkesztőség professzionalizációját elősegítendő, 2023-tól menedzser szerkesztő (Zagyi Nándor) és angol szaknyelvi lektor (Horváth József) közreműködésével végezzük a tevékenységünket, 2025-től pedig az operatív vezetésben az újonnan felkért főszerkesztő-helyettes, Csapó János is részt vesz.

Végezetül ejtsünk szót a szakmai-tudományos szerepünkről közlemény- és idézőstatisztikai megközelítésben, a 2026 májusáig az MTMT-ben rögzített adatok alapján (MTMT, 2026). E szerint a felvitt közlemények száma 248, az MTMT-ben regisztrált szerzők közleményeinek száma pedig 231. A TVT-ben megjelent és az MTMT-ben hivatkozott tanulmányok száma 130, míg a folyóirat összes idézettségének száma 886. Ez utóbbi közül 74 hivatkozás a Web of Science-ben, 108 pedig a Scopus-ban indexált folyóiratokból származik. A magas presztízsű folyóiratok részesedése e tekintetben tehát 20%-os, ami a jövőt illetően bizakodásra adhat okot, mindazonáltal nem szabad elfelednünk, hogy ez kizárólag az MTMT-ben megjelenő, tehát hazai affiliációval rendelkező szerzőknek köszönhető.

A fentiek közül szeretnénk külön is kiemelni a három legtöbbet hivatkozott cikkünket: Csapó & Gonda (2019) és Kovács et al. (2021) tanulmányira egyenként 42 független hivatkozás érkezett, míg a 3. helyezett Csapó et al. (2019) cikke 36 független hivatkozással. A legtöbbet idézett szerzőnk Csapó János, aki hat tanulmányával összesen 126 független hivatkozásra tett szert, melyek közül 15 a WoS, 24 pedig a Scopus által indexált folyóiratok szerzőitől származik. A folyóirat hazai szakirodalmi beágyazódását tükrözi az is, hogy már a 2024-es évfolyam cikkei is szép számmal kapnak hivatkozásokat. Ezek közül kiemelkedik Hojcska et al. (2024) cikke.

Amint azt fentebb már jeleztük, rövid-, illetve középtávú terveink között szerepel a Web of Science és a Scopus adatbázisokhoz való csatlakozás. WoS-értékelésünk jelenleg is tart, a Scopus adatbázisba való felvételi kérelmünk előkészítése szintén folyamatban van. Az immár több mint egy évtizede zajló, és az utóbbi években felgyorsult fejlesztőmunka méltó betetőzéseként, nagy várakozással tekintünk WoS- és Scopus-akkreditációnk jövőbeni sikerére.

Irodalomjegyzék

Csapó, J. & Gonda, T. (2019). A hazai lakosság utazási motivációinak és szokásainak elemzése az aktív turizmus és a fizikai aktivitás tekintetében. *Turisztikai és*

Vidékfejlesztési Tanulmányok, 4 (4): 57–70. DOI: 10.15170/TVT.2019.04.04.06

- Csapó, J., Törőcsik, M., & Nagy, Á. (2019). Nemturizmus és életstílus összefüggések. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 4 (2): 5–17. DOI: 10.15170/TVT.2019.04.02.01
- Hojcska, Á. E., Bujdosó, Z., & Szabó, Z. (2024). Gyógyturisztikai attitűd 2020 után Magyarországon. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (1): 23–39. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.01.02
- Kovács L., Keller, K., Tóth-Kaszás, N., & Szőke, V. (2021). A Covid-19 járvány hatása egyes turisztikai szolgáltatók működésére. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 6 (2): 6–24. DOI: 10.15170/TVT.2021.06.02.01
- MTMT (2026). *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok közlemény és idéző statisztika*. Magyar Tudományos Művek Tára. <https://www.mtmt.hu/folyoirat/>
- TVT (2026). *Folyóiratunk*. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok. <https://www.turisztikaitanulmanyok.hu/folyoiratunk/>

TUDOMÁNYOS DISSZEMINÁCIÓ A GYAKORLATBAN: A MODERN GEOGRÁFIA FOLYÓIRAT SIKEREI, KIHÍVÁSAI ÉS JÖVŐBENI TERVEI

Tésits Róbert

Főszerkesztő, Modern Geográfia
tesits.robert@gmail.com
 ORCID: 0000-0002-9575-3309

ABSZTRAKT

A tanulmány a Modern Geográfia folyóirat működésének és fejlesztésének tapasztalatait mutatja be, tágabb intézményi kontextusba helyezve az egyetemi tudományos folyóiratok szerepét. A téma aktualitását az adja, hogy a tudományos publikációs környezetben egyre erősebbek a nemzetközi láthatóságra, idézettségre és adatbázis-indexelésre vonatkozó elvárások, amelyekhez a kisebb, regionális vagy intézményi folyóiratoknak is alkalmazkodniuk kell. Az írás célja egyrészt a Modern Geográfia fejlődési pályájának bemutatása az alapítástól napjainkig, másrészt annak feltárása, hogy egy intézményi folyóirat milyen stratégiákkal tud alkalmazkodni a változó tudománymetriai és finanszírozási környezethez. A vizsgálat kvalitatív esettanulmány jellegű megközelítést alkalmaz, amely a folyóirat-szerkesztési gyakorlatának, fejlesztési lépéseinek és intézményi együttműködéseinek elemzésére épül. A tapasztalatok szerint a sikeres fejlődés kulcselemei közé tartozik a stabil megjelenési struktúra, az átlátható publikációs szabályrendszer, a nemzetközi szerkesztőbizottsági kapcsolatok kiépítése, valamint az adatbázis-indexelésre irányuló tudatos stratégia. A folyamat ugyanakkor számos kihívással jár, különösen a szerzői kör nemzetközi diverzifikálása, az idézettség növelése és a Diamond Open Access működési modell hosszú távú finanszírozhatósága terén. A rövid írás arra is rámutat, hogy az intézményi szintű folyóirat-fejlesztési kezdeményezések – például egy egyetemi folyóirat-kataszter és a szerkesztőségek közötti együttműködési platform létrehozása – hozzájárulhatnak a tudományos publikációs teljesítmény erősítéséhez. A bemutatott tapasztalatok így nemcsak egy konkrét folyóirat fejlődését illusztrálják, hanem általános tanulságokkal is szolgálnak az egyetemi tudományos folyóiratok stratégiai fejlesztése számára.

Kulcsszavak:

*Diamond Open Access,
folyóirat-fejlesztés,
nemzetköziesítés,
tudományos disszemináció,
tudományos láthatóság*

SCIENTIFIC DISSEMINATION IN PRACTICE: SUCCESSIONS, CHALLENGES AND FUTURE PLANS OF THE MODERN GEOGRÁFIA

ABSTRACT – The study examines the experiences gained from the operation and development of the Modern Geográfia journal, placing them within the broader institutional context of university-based scholarly publishing. The relevance of the topic stems from the growing expectations regarding international visibility, citation impact, and database indexing in the contemporary scientific publishing environment, to which smaller regional and institutional journals must also adapt. The study aims, on the one hand, to outline the development trajectory of Modern Geográfia from its foundation to the present day, and on the other hand, to explore the strategies through which an institutional journal can respond to changing scientometric and funding conditions. The study adopts a qualitative case-study approach based on the analysis of the journal's editorial practices, development initiatives, and institutional collaborations. The findings suggest that the key elements of successful development include maintaining a stable publication schedule, establishing transparent publication policies, building international editorial board networks, and pursuing a deliberate strategy aimed at database indexing. At the same time, the process involves several challenges, particularly in terms of diversifying the international author base, increasing citation impact, and ensuring the long-term financial sustainability of the Diamond Open Access publishing model. The short study also highlights how institution-level journal development initiatives – such as the creation of a university journal registry and collaborative platforms connecting editorial offices – can contribute to strengthening scholarly publishing performance. Consequently, the experiences presented not only illustrate the development of a specific journal but also provide broader lessons for the strategic advancement of university-based scholarly journals.

Keywords:

*Diamond Open Access,
journal development,
internationalization,
scientific dissemination,
scientific visibility*

1. Bevezetés

Jelen írás háttérét két szakmai szerepkör tapasztalatai adják: a Modern Geográfia főszerkesztői feladatai, valamint a Pécsi Tudományegyetem Folyóirat-fejlesztési Bizottságának elnöki munkája. A következőkben e két terület tapasztalataira építve mutatom be egyrészt egy tudományos folyóirat fejlődési útját, másrészt azt, hogy miként válhat a folyóirat-fejlesztés intézményi, egyetemi szinten is stratégiai kérdéssé. A két szerepkör természetesen több ponton összekapcsolódik, hiszen a folyóiratok működésének mindennapi gyakorlata és az intézményi szintű tudásmenedzsment számos területen közös kihívásokkal szembesül. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a következőkben nem két különálló beszámolóról lesz szó, hanem egy olyan folyamatról, amelyben egy konkrét folyóirat fejlesztési tapasztalatai fokozatosan vezettek el egy szélesebb, egyetemi szintű együttműködés kialakításához.

Elsődleges célom a Modern Geográfia folyóirat fejlődési folyamatának bemutatása, különös tekintettel azokra a szerkesztőségi és stratégiai döntésekre, amelyek hozzájárultak a folyóirat stabil működéséhez és nemzetközi láthatóságának erősítéséhez. További cél annak áttekintése, hogy a folyóirat-fejlesztés miként vált intézményi szinten is stratégiai jelentőségű kérdéssé a Pécsi Tudományegyetemen, valamint, hogy milyen szerepet tölthetnek be az egyetemi együttműködések a tudományos disszemináció fejlesztésében. E mellett arra is törekszem, hogy gyakorlati példákon keresztül mutassam be a tudományos folyóiratok működésének jelenlegi kihívásait, különösen a nemzetköziesítés, a fenntartható finanszírozás és a tudományos láthatóság kérdéskörében.

Az alábbi írás alapvetően esettanulmány jellegű megközelítést alkalmaz, amely a Modern Geográfia folyóirat fejlesztési folyamatának tapasztalataira, valamint a Pécsi Tudományegyetemen zajló folyóirat-fejlesztési együttműködések gyakorlatára épül. Az elemzés elsődleges forrásait

a szerző szerkesztői és tudománymenedzsmenti tapasztalatai, a folyóirat működéséhez kapcsolódó dokumentumok, továbbá a témához kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalmak képezik. A tanulmány emellett támaszkodik a folyóirat-fejlesztés témakörében elhangzott konferencia-előadások, szakmai workshopok és egyetemi egyeztetések tapasztalataira is. A megközelítés célja nem statisztikai vagy bibliometriai elemzés nyújtása, hanem a folyóirat-fejlesztés intézményi és szerkesztőségi gyakorlatának közzététel, rövid bemutatása, különös tekintettel a tudományos láthatóság, a nemzetköziesítés és a fenntartható működés kérdéseire.

2. Egy folyóirat születése – amikor az internet még fiatal volt

A Modern Geográfia folyóiratot Tóth József professzor alapította 2006-ban, aki az egyetem akkori rektoraként fontosnak tartotta egy olyan publikációs fórum megteremtését, amely lehetőséget biztosít a magyarországi és a környező országok kutatóinak, különösen a határon túli magyar geográfusoknak. A folyóirat indulása egybeesett a hazai doktori képzések intenzív bővülésének időszakával, amikor a fiatal kutatók számának gyors növekedésével párhuzamosan egyre nagyobb igény jelent meg a publikációs lehetőségek iránt. Miközben a doktori iskolák sorra alakultak, a megfelelő számú tudományos folyóirat még nem állt rendelkezésre, így a Modern Geográfia egy valós tudományos és intézményi szükségletre reagált (Alpek et al., 2022, Modern Geográfia, 2026).

A folyóirat már indulásakor több szempontból is újszerűnek számított. Open Access modellben működött, és kizárólag online formában jelent meg. Ez ma már magától értetődőnek tűnik, 2006-ban azonban az online tudományos publikálás még korántsem számított általánosan elfogadott megoldásnak. Az elektronikus folyóiratokkal kapcsolatban, sok esetben bizonytalanság és bizalmatlanság volt érzékelhető. Ugyanakkor az online működés két alapvető előnyt biztosított: jelentősen növelte a publikációk elérhetőségét és láthatóságát, miközben minimálisra csökkentette a kiadási költségeket. A folyóirat működésének korai szakasza így jól példázta azt a helyzetet, amikor az innováció részben erőforráshiányból és gyakorlati kényszerből születik meg.

3. A stratégiai fordulat

A következő jelentős fordulópont a 2020 körüli időszakhoz kapcsolódott. Ekkor vált egyértelművé, hogy a folyóirat működését már nem elegendő pusztán adminisztratív vagy szakmai feladatként kezelni, hanem tudatos stratégiai szemléletre van szükség. A szerkesztőség felismerte, hogy következetes fejlesztéssel és hosszú távú munkával a folyó-

irat nemzetközi láthatósága is növelhető. A változás háttérében elsősorban a tudásmetriai elvárások erősödése állt. A kutatók számára egyre fontosabbá váltak azok a publikációs felületek, amelyek megfelelnek a nemzetközi minőségi sztenderdeknek, biztosítják a kutatások láthatóságát, valamint hozzájárulnak az idézettségi és teljesítménymutatók javításához. A szerkesztőség számára világossá vált, hogy a fejlődés elmaradása hosszabb távon a szerzők elvesztéséhez vezethet, hiszen a kutatók természetes módon olyan folyóiratokat keresnek, amelyek nemzetközi szinten is értékelhető publikációs lehetőséget kínálnak (Lovász, 2023).

4. A stabilitás, mint alapfeltétel

A fejlesztési folyamat elsődleges célja a stabil működés megteremtése volt. Ez egyrészt a lapszámok megfelelő mennyiségű és minőségű kézirattal történő feltöltését, másrészt a pontos és kiszámítható megjelenést jelentette. A tudományos folyóiratok világában ez alapvető bizalmi kérdésnek számít: a szerzők és az adatbázisok számára egyaránt kulcsfontosságú, hogy a folyóirat rendszeresen és megbízhatóan jelenjen meg. A stabilitás mellett szükségessé vált a minőségi sztenderdek, a publikációs modell és a folyóirat-politika tudatos kialakítása is. Különösen fontosá vált az átláthatóság biztosítása, hiszen a nemzetközi adatbázisok és indexelő rendszerek egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a szerkesztési szabályok, az etikai előírások és a bírálati folyamatok nyilvános dokumentálására.

5. Nemzetköziesítés és adatbázis-építés

A következő fejlesztési szakasz 2021-ben kezdődött, amikor a szerkesztőbizottság nemzetközi tagokkal bővült. Az új tagok nemcsak szakmai tapasztalatot és tudományos presztízszt hoztak a folyóirat számára, hanem olyan nemzetközi kapcsolatrendszert is, amely alapvető jelentőségű a tudományos láthatóság növelésében. Ezzel párhuzamosan szükségessé vált a folyóirat tematikus profiljának pontosabb meghatározása. A cél egy komplex, területi szemléletű, nemzetközi érdeklődésre is számot tartó profil kialakítása volt, amely egyértelműen pozicionálja a folyóiratot a regionális tudományok és a geográfia nemzetközi tudományos terében.

A stratégiai fejlesztések következő lépése az adatbázisokba történő bekerülés folyamata volt. Elsőként azokhoz a nemzetközi rendszerekhez nyújtottak be jelentkezést, amelyek elsősorban a folyóirat működési és szerkesztési gyakorlatát értékelik. Később a tudományos minőséget és idézettséget vizsgáló adatbázisok is elérhető célként jelentek meg. E folyamat során vált nyilvánvalóvá, hogy a folyóirat-fejlesztés kérdése már nem kizárólag egyetlen lap ügye, hanem intézményi szinten is stratégiai jelentőséggel bír.

6. Egyetemi szintű folyóiratfejlesztés

Ez a felismerés vezetett többek között a Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok című folyóirattal való együttműködéshez, valamint a Folyóirat-fejlesztési Munkacsoport (később Bizottság) létrehozásához a Pécsi Tudományegyetem keretein belül. Az egyetemi kutatási és finanszírozási környezet változásai egyre inkább ráirányították a figyelmet a tudományos folyóiratok szerepére. A doktori képzések sikeressége, a publikációs aktivitás, valamint a citációs mutatók alakulása ma már közvetlenül kapcsolódik az intézményi teljesítményértékeléshez és finanszírozáshoz.

Bár korábban is léteztek koordinációs kezdeményezések – elsősorban a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, illetve különböző informális együttműködések révén –, a folyóiratok működése továbbra is széttagolt maradt. Az egyes szerkesztőségek gyakran egymástól függetlenül dolgoztak, eltérő működési modellekkel és adminisztratív gyakorlattal. A munkacsoport létrehozásának egyik legfontosabb célja ezért az volt, hogy az egyetemi folyóiratok működését átláthatóbbá és összehangoltabbá tegye. Ennek részeként megkezdődött egy egyetemi folyóiratkezelési rendszer kialakítása, a folyóiratok objektívebb értékelési rendszerének kidolgozása, valamint különböző fejlesztési projektek elindítása. Emellett hangsúlyos szerepet kapott a szerkesztőségek közötti tapasztalatcsere elősegítése is.

7. Eredmények és kihívások

Az elmúlt másfél év tapasztalatai alapján, több területen is jelentős előrelépés történt. Erősödtek az együttműködések, köztük az EDUC-hálózathoz kapcsolódó nemzetközi kapcsolatok, fejlődött a folyóiratok értékelési rendszere, valamint intenzívebbé vált a szerkesztőségek közötti kommunikáció és együttműködés. Ugyanakkor számos kihívás továbbra is meghatározza a folyóiratok működését. Kiemelt

feladat a szerzői kör földrajzi diverzifikálása és az idézettség növelése a nemzetközi adatbázisokban. Emellett hosszú távon különösen fontos kérdés a finanszírozás fenntarthatósága is (PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, 2026).

A Modern Geográfia Diamond Open Access modellben működik, vagyis sem az olvasók, sem a szerzők számára nem jelent közvetlen költséget. Ez a modell tudományos és etikai szempontból rendkívül kedvező, ugyanakkor jelentős erőforrásigénnyel jár. A nyelvi lektorálás, a tördelés, a webfejlesztés és az adminisztratív feladatok hosszú időn keresztül nagyrészt önkéntes munkára épültek. Bár ez a szakmai elkötelezettség kiemelkedően értékes, hosszú távon nem feltétlenül biztosít stabil és fenntartható működési modellt.

8. Összegzés

A folyóiratfejlesztési törekvések mögött alapvetően az a meggyőződés áll, hogy egy jól működő tudományos folyóirat nem csupán publikációs felület, hanem tudományos közösséget is épít. Támogatja a fiatal kutatókat, hozzájárul a tudományos eredmények láthatóságához, és erősíti az egyetemi tudományos teljesítmény nemzetközi megjelenését. Bár a tudományos publikációk világa sokszor adminisztratív terhek, teljesítménymutatók és határidők rendszerének tűnik, valójában továbbra is a kutatási ötletek, szakmai együttműködések és tudományos közösségek találkozásáról szól. Ha ehhez a Modern Geográfia és a folyóirat-fejlesztési együttműködések akár részben is hozzá tudnak járulni, akkor a befektetett szerkesztői munka hosszú távon is értelmet nyer.

A szerző ezúton is gratulál a *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* című folyóirat alapításának 10 éves évfordulójához, és további sikeres működést, szakmai fejlődést kívánni a szerkesztőségnek és a folyóirat közösségének.

Irodalomjegyzék

Alpek, B. L., Tésits, R., Lempek, M. Z., Kókay, P., & Szabó, R. (2022). Modern Geográfia: múlt, jelen és jövő – egy szakmai folyóirat elmúlt 15 évének tükré. *Modern Geográfia*, 17 (1): 1–23. DOI: 10.15170/MG.2022.17.01.01

Lovász, D. (2023). Egyetemi folyóirat-szerkesztőségek a nemzetközi láthatóság növelésének útján (Egy kerekasztal-

beszélgetés tanulságai) [Interjú]. *Modern Geográfia*, 18 (1): 97–108. DOI: 10.15170/MG.2023.18.01.06

Modern Geográfia (2026). *Történetünk*. <https://moderngeografia.eu/hu/tortenetunk/>

PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont (2026). *A PTE Folyóirat-fejlesztési Bizottság ülései és beszámolói*. https://lib.pt.hu/hu/service/folyoiratfejlesztési_mcs_tevék_enyseg-296/

HOL VAGYUNK OTTHON? A HELY, MINT ÉRTÉK

Slezák-Bartos Zsuzsanna

*Tudományos munkatárs, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi,
Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar
slezak-bartos.zsuzsanna@pte.hu
ORCID 0000-0002-9655-4088*

ABSZTRAKT

A digitális korszakban átalakuló térélmény és az online kommunikáció térnyerése új kihívásokat jelent a vidéki települések fejlesztése és pozicionálása szempontjából. A lokális identitás, a kulturális örökség és a közösségi emlékezet felértékelődik, hozzájárulva a települések megkülönböztethetőségéhez és versenyképességéhez. A helyhez kötődő értékek, a sajátosságok, adottságok és a közösségi narratívák erősítik a települések arculatát, támogatják a lakosság helyben tartását, befolyásolják a turisztikai és befektetési döntéseket. A vidéki örökség elemeinek tudatos formálása révén értékalapú, fenntartható fejlődési modellek kialakítása válik lehetővé. A kortárs településfejlesztési diskurzus a települést egzisztenciális, morális és narratív térként értelmezi, és a közös értékek mentén szerveződő, fenntartható közösségi jövő lehetőségét vizsgálja. Olyan multikritériumos döntéstámogató szemlélet és értékalapú településfejlesztési keret javasolható, amely a társadalmi igazságosság, a fenntarthatóság, a kulturális identitás és az egyenlő, kiegyensúlyozott részvételt biztosító döntéshozatal integrációjára törekszik. A megközelítés célja olyan modellek kialakítása, amelyek egyensúlyt tudnak teremteni a digitális korszak dinamizmusa és a helyhez kötött közösségi stabilitás között.

Kulcsszavak:

*identitás,
jó hely,
történet*

WHERE ARE WE AT HOME? PLACE AS VALUE

ABSTRACT – In the digital era, the transformation of spatial experience and the increasing prominence of online communication present new challenges for the development and positioning of rural settlements. Local identity, cultural heritage, and collective memory are gaining increasing significance, contributing to the distinctiveness and competitiveness of settlements. Place-based values, local characteristics and endowments, as well as community narratives, strengthen the image and identity of settlements, support population retention, and influence tourism and investment decisions. Through the conscious shaping of elements of rural heritage, it becomes possible to establish value-based and sustainable development models. Contemporary settlement development discourse interprets the settlement as an existential, moral, and narrative space, while exploring

the possibility of a sustainable communal future organized around shared values. A multi-criteria decision-support approach and value-based settlement development framework can be proposed that strives to integrate social justice, sustainability, cultural identity, and decision-making that ensures equal, balanced participation. The objective of this approach is to develop models capable of creating a balance between the dynamism of the digital age and the stability of place-based communities.

Keywords:

*identity,
good place,
narrative*

1. Bevezetés

A 21. század elejére a digitális hálózatok mindennapivá válásával a „település” fogalma túllépett földrajzi kontúrjain. Az okoseszközök mindennapi használatával, a platformalapú gazdaságban való részvétel által az ember egyidejűleg több online-virtuális közösségben lehet jelen, miközben fizikailag egyetlen ponthoz kötődik. Ez a tér-idő összepréselődés alakítja át a helyhez fűződő kötődésünket, a lokális identitást és a jóllét feltételeit; a nagyvárosok, a „gyors” települések tereiben egyre rugalmasabb, hálózati alapú önazonosságok jelennek meg, míg a „lassú” települések – kisvárosok, falvak, városrészek – közösségi emlékezetükre és valós jelenlétre építve igyekeznek stabilitást kínálni az információ-túlterhelt hétköznapiakban. A stabilitás-változás ontológiai feszültségének megrajzolásával, a pszichoszociális fejlődésemélet vizsgálatával mutatható meg, miként válik ez a feszültség identitáskrizissé az egyén élettörténetében. A tértermelési tézisek, a sztoikus belső logosz etikája és a pacifizmus konfliktusmegelőző elvei vetítik előre a digitális korszakhoz való adaptálódás nyomán az intézmények, a tudásmegosztás módjai és a morális normák újratárgyalásának szükségességét.

2. Elméleti háttér és alapfeltevések

2.1. Elméleti kiindulópontok

A település környezetéhez fűződő kapcsolata, a „hely, mint otthon” fogalma alapvetően befolyásolja az emberek viselkedését, gondolkodásmódját és életminőségét. A településhez való kötődés tudatos és érzelmi azonosulásra épül, ami egyrészt előmozdítja a közösségek egységét, másrészt a társadalmi integrációt erősíti. Az emberi létezés és az „otthon” közötti kapcsolat sokrétű, s így túlmutat a funkcionális térhasználaton. Ennek következtében egy adott településen való élet nemcsak kötődik a fizikai környezethez, de ezentúl identitásformáló erővel is bír. A „hely szelleme” fejezi ki azt a szimbolikus és érzelmi kötődést, amelyet a városlakók a mindennapi életük – munkavégzés vagy

szabadidő – során hoznak létre. Mindez, Maslow szükség-lethierarchiájával összhangban, az alapvető szükségletektől a magasabb szintű esztétikai és transzcendens élményekig terjed, közvetlenül befolyásolva az egyén és a közösség önazonosságát. A közösségek az egyén identitásának, autonómiájának és társadalmi felelősségtudatának alakítói, szorosan kötődnek az emberi lét kérdéseihöz. Jelenlétük és fennmaradásuk az élhető települések kialakításának és fenntartásának alapfeltétele, továbbá előmozdítja az egyéni és a társadalmi fejlődést. Az adott településen „élő” közösségek tagjai közötti kapcsolatok az erős, közös értékekre, normákra, hagyományokra és célokra épülnek, és az egyén önazonossága e közösségi keretek között nyer értelmet (Ágoston et al., 2012).

A globalizáció okán a kultúrák közötti kommunikáció és az innováció gyors elterjedésének nyomai mutatkoznak meg, melyek a települések fejlődésének egyik motorját jelenthetik. Ugyanakkor e folyamatokkal együtt jár a lokális közösségek fragmentációjának, a gazdasági egyenlőtlenségek fokozódásának és a túlturizmusnak a veszélye, melyek kedvezőtlenül hathatnak a lakosság életminőségére. A globális turizmus bővülése új gazdasági lehetőségeket teremt, ám a népszerű desztinációkon élők mindennapjaira jelentős terheket ró. Az online tér ugyancsak sok előnyt kínál, azonban az anonimitás és a polarizáció újabb kihívásokat vet fel. Az információáramlás gyors üteme biztosítja a helyi események szélesebb körű nyilvánosságát, de egyúttal kedvez a dezinformáció terjedésének is. Az információ és a kommunikáció sebessége a helyi történetek gyors terjedésének egyik tényezője, de feltétele a dezinformáció terjedésének (Giddens, 2002).

2.2. A modern térkritika radikális érvénye

A települések társadalmi és gazdasági szerkezete napjainkban a legmarkánsabban a fejlett, városias térségekben változik, amelyekben erőteljesen érezhető a globalizáció hatása és az online tér lokalizációja. E dinamikus változások új kihívások elé állítják a közösségeket, s e körülmények között kiemelten fontos a helyi identitások, valamint a közösségi kapcsolatok megőrzése a globális hatások és a

lokális sajátosságok összehangolásával. Napjainkban a lakosok egyre magasabb elvárásokat támasztanak a településekkel szemben. Ehhez a helyeknek tisztában kell lenniük lakóhelyük értékeivel, a benne rejlő lehetőségekkel. Legelőször tudatosítani kell a helyi lakosokban a város értékeit, mivel a város élhetőségével kapcsolatos pozitív benyomásuk multiplikatív hatással rendelkezik a város megítélésével kapcsolatban. A települések a társadalmi kapcsolatok központi helyszínei, ezáltal befolyásolva az emberek életminőségét, jólétét.

A fenntarthatóság kérdése az építészetben, a természeti környezet kizsákmányolása, az urbanizáció tovaterjedése, valamint a közösségi terek eltűnése mind igazolja Heidegger aggodalmait (Heidegger, 2001). A gondolat, hogy „a technika nem tudja megmutatni a világot”, erős ellenpontja a korlátlan technológiai optimizmusnak. Ezzel indirekt etikai felhívást intéz az építészhöz-építészethez, az építészeti gyakorlat nem közömbös a világ megnyitásának vagy elzárásának kérdésében. A hely őrzése – bár Heidegger nem használ explicit etikai nyelvet – lényegében normatív tartalmú követelményt rejt magában. A „hely őrzése”, a „négyzetes megnyitása” vagy a „hallgató gondolkodás” iránymutatóak ugyan, de nem világos, hogyan alakíthatók át építészeti döntésekké komplex tervezési, jogi, gazdasági vagy technikai környezetben. A gondolkodása deklaráltnan nem kíván normatív lenni, mégis erősen normatív implikációkat hordoz. A helyhez kötött „jó építés” és a számító gondolkodás által meghatározott „rossz építés” implicit értékhierarchiát képez. Ez a normativitás azonban nincs explicit módon reflektálva. Nem világos például, hogy miként lehet megkülönböztetni egy „helyet megnyitó” épületet egy „helyet elzárótól”, ha a kritériumok tisztán ontológiaiak, és nem kapcsolódnak esztétikai, szocio-ökonomiai vagy kulturális dimenziókhoz.

A fenti ellenérvek ellenére világos, hogy Heidegger (2001) művének legnagyobb ereje abban áll, hogy alapvető kérdéseket állít a középpontba: hol vagyunk, mit jelent otthon lenni, miként nyílik meg számunkra a világ, hogyan építünk úgy, hogy a világ megmutatkozhasson? Ezek a kérdések mindmáig érvényesek, sőt egyre sürgetőbbek. A globális homogenizáció, a digitalizáció és az ökológiai válság korában a helyhez kötött létezésalapú gondolkodás nem esztétikai luxus, hanem létfeltétel. Heidegger írása nem zárul le önmagában; gondolkodásra hív, nem megoldásra, éppen ezért marad tartósan releváns. Értéke abban áll, hogy nem csak válaszokat ad, abban, hogy újra meg tudja nyitni azokat a kérdéseket, amelyek nélkül nem lehet az ember otthon a világban. Heidegger gondolkodásmódja a 20. századi elmélkedés egyik legjellegzetesebb fogalomkészletét hozta létre, radikálisan eltérve a hagyományos metafizikai vagy modern tudományos szemlélettől. Kiindulópontként rögzíthető a lét, az emberi egzisztencia és világ

kapcsolatának újragondolása. A gondolkodása középpontjában nem a tudat, nem a tárgyak és nem is az emberi gondolkodás vagy a képességek állnak, hanem a kérdés, hogyan tárul fel számunkra a lét maga, és milyen módon vagyunk jelen világban. Ehhez először is különbséget kell tenni lét és létező között. Heidegger szerint a nyugati gondolkodás fókusza hosszú évszázadokon át a létezőkre irányult, arra, ami van, amit meg lehet fogni, le lehet mérni vagy írni. Ezzel szemben számára a lét az a háttérfeltétel, amelyben létezők egyáltalán megjelenhetnek. A lét nem egy tárgy vagy jelenség, hanem az a mód, ahogyan a világ számunkra megnyílik. Minden gondolata ezen alapvető megkülönböztetésen nyugszik, az építés, a lakás és a hely a lét megmutatkozásának különböző módjai, ennek révén az ember a saját világát alakítja ki.

A hely heideggeri értelmezése csak az „itt-lét”-en keresztül érthető, vagyis az ember sajátos létezési módja, amelynek lényege a világban-való-lét. E szerint az ember nem úgy áll a világgal szemben, mint egy megfigyelő a tárggyal szemben; eleve benne tartózkodik a világban, és ebben a benne-létben érti meg önmagát és környezetét. A világ jelentéssel telített tér, amelyet az emberi cselekvés, hangoltság és értelmezés szervez. Ebből az alapvetésből indul ki, amikor azt állítja, hogy az emberi lét lényege a lakni valahol, ami nemcsak azt jelenti, hogy az ember házakban él, hanem abban az értelemben is megjelenik ez az összefüggés, hogy a világ értelme csak a „lakás” révén válik feltárttá. Lakni annyit tesz, mint otthon lenni a világban; gondoskodás és figyelem révén elhelyezkedni benne. Az ember napjainkban azért vált „hajléktalanná”, mert elveszítette kapcsolatát ezzel az eredendő látásmóddal. A modern technológiai racionalitás a világot térként számszerűsíthető kiterjedésként kezeli, ezzel szemben a hely eredeti jelentése – mint a világ megnyílásának eseménye – elvész. A mai ember így sokszor él épületekben anélkül, hogy lakna; s mozog világok-kultúrák között anélkül, hogy bárhol is otthon lenne. A hely nem a tér része, hanem éppen fordítva! Helyekből jön létre tér.

2.2.1. Heidegger gondolkodásának topológiai fordulata

Heidegger (2001) két alapvető gondolkodásmódot különít el: a számító és az elmélkedő gondolkodást. A modern világ többnyire az előbbit részesíti előnyben; folyamatai a kiszámíthatóságra, az ellenőrizhetőségre és az optimalizálhatóságra épülnek. A „lakás” és az „építés” lényegi megértéséhez azonban az elmélkedő gondolkodás nyújt támpontot. Ez a fajta szemlélet figyelmet és jelenlétet igényel, és lehetővé teszi, hogy a dolgok saját lényegükben mutakozzanak meg. Ebben az összefüggésben a gondolkodás feladata annak feltárása, hogy mit jelent eredendően „lakni”. Ide tartozik az építés szerepének megvilágítása is, továbbá annak bemutatása, miként állítható helyre az ember és a világ között

fennálló, részben elfeledett viszony. Heidegger végső megállapítása szerint az képes építeni, aki tud lakni, és az képes lakni, aki valódi gondolkodásra képes. Ezen gondolatot egyszerre összegző és iránymutató, különösen a jelenkor technológiai-digitális környezetében jellemző homogenizáló és elszemélytelenített attitűdök nyomán. Ebben a közegben kiemelt hangsúlyt kap a helyhez kötött, értelmes és felelős lakhatás, valamint az ebből fakadó építészeti gyakorlat. A felismerés ma is érvényes, sőt, egyre sürgetőbb. A modern életforma ugyanis fokozatosan megvonja az embertől azt a képességet, hogy hogyan tud „helyesen” lakni. A technológiai fejlődés nyomán az előre tervezés, a kiszámíthatóság és az optimalizálás mintái alakítják az élővilágot, melynek következtében a helyek elveszítik gazdag jelentéstartalmukat, és felhasználható erőforrásokká redukálódnak. Az épületek ebben a kontextusban eszközként jelennek meg, a tér pedig élő topológiai valóság helyett elvont geometriai kiterjedéssé merevedik. Heidegger értelmezése ezért kettős célt határoz meg. Egyrészt vissza kell vezetni az építés fogalmát a lakás ontológiai alapjához, másrészt ki kell mutatni, hogy a „lakás” a gondolkodás egyik alapfeltétele. E felismerések együttese teremti meg az építés–lakás–gondolkodás hármását, azt az egzisztenciális struktúrát, amely kapcsán meghatározza az ember világbanlétét. Ez a struktúra a modern világ működésmódjában nagyrészt háttérbe szorult, bár jelentősége továbbra is meghatározó.

A Heidegger-életmű egészében jelöl ki egy útszakaszt, amelyet a szakirodalom a „topológiai fordulat” (Malpas, 2007; Harries, 1998) néven tart számon. A „hely”, az „otthon”, a „tartózkodás”, a „lakni valahol” kérdései már a lét és idő horizontján is megjelennek, de ott még a létkérdés analitikus-kategoriális keretei között. A későbbi Heidegger azonban fokozatosan eltávolodik az egzisztenciális kérdésfeltevésektől, és a lét „történése”, „adományozottságára”, valamint a helyek létnyitó szerepére kezdi helyezni a hangsúlyt.

Ebben a fordulatban releváns szerepet kap a nyelv, a költészet és a technológiai fejlődés kérdésének áttérítése. E három dimenzió metszéspontján áll, és egy újfajta térszemlélet kidolgozását kíséri meg, mely által megkérdőjelezi a modernitás elvont geometriára épülő térfelfogását. A Lét és idő (Heidegger, 2019) még nem bontja ki a „négyes” fogalmát, sem a hely topológiai elemzését; ugyanakkor az „ittlét” világban-léte, a „mindig-már valahol lenni” tétele egyértelműen előkészíti a későbbi gondolkodást, így legalább három olyan mozzanat emelhető ki, amely a későbbi heideggeri topológiai gondolkodás előzménye. A világban-lét térbelisége a gondoskodó odafordulás relációi alapján való szerveződésében („közelség”, „kénél levőség”) már szembehelyezkedik a tér mérhető, objektív felfogásával.

Ez a kritika válik majd később a hely ontológiai elsőbbségének egyik alapjává. Releváns szerkezete a „jelen-valólet ott-levőség”. Ez a „hely” már is azt jelzi, az emberi lét tényleges tér-időbeli elhelyezkedésű, s amelyet a jelentések hálózata formál. A hangulat megélése révén tárja fel a világot, fenomenológiai működése mutatja meg, a „valahol-lét” jelentésben a gazdag térbeliséget. Ezek a motívumok később kitágulnak, új hangsúlyt kapnak: az ember helyhez kötött és létező, funkciója a helyteremtés, így a hely fogalmát már a lét megnyilvánulásának egyik elsődleges módjaként értelmezi. Heidegger szerint a műalkotás maga teremti meg a helyet, itt a világ igazsága ki tud bontakozni. A föld és világ feszültsége válik később a „négyes” egyik ősforrásává; a föld rejtőző alapként, a világ feltároló jelentésszerkezetként értelmeződik. Heidegger a nyelv és költészet kérdését emeli a középpontba. A nyelv „a lét háza”, a költők pedig ennek őrzői. A költészet topológiai funkciói között megjelenik a helyteremtés, a világ áthangolása, a lakhatás lehetőségének megnyitása, illetve a „négyes” összegyűjtése. A költői nyelv és az építés kapcsolata így nem csak, mint metafora érhető tetten, a költő és az építő ugyanazt a feladatot végzi: megnyitja a világ helyeit.

A kései Heidegger gondolkodásában egyre hangsúlyosabbá válik az a szemlélet, amelyet Malpas (2007) „topológiai ontológiaként” ír le. Ez a megközelítés a létet mindig egy konkrét helyhez köti, tehát a lét csak olyan eseményekben és helyzetekben tárul fel, amelyek térben és időben is sajátos módon rendeződnek el. A „hely” ebben az összefüggésben kiemelt jelentőségű, mert itt gyűlik össze a négyes – föld, ég, istenek és halandók –, és ebből az erőből bontakozik ki a világ értelmezhető összessége. A modern geometriai tér ezzel szemben sokkal szegényesebb ontológiai tartalommal bír, mérhető kiterjedést ad mindössze, elveszíti a heideggeri helyfogalmat jellemző jelentését. Éppen emiatt fontos a technológiai fejlődéssel kapcsolatos heideggeri kritika, hiszen az ennek nyomán alakuló világkép kioltja a hely tapasztalati gazdagságát. Heidegger különbséget tesz az „otthon-lét” és a „nem-otthon-lét” fenomenológiai módjai között. Az előbbi helyzetben a világ feltárja magát, és a dolgok a maguk értelmességével lépnek elénk. Az utóbbi tapasztalati forma ezzel szemben idegenséggel jár; a jelentések elzáródnak, a helyek funkcionális terekké alakulnak, és az ember mintegy kívül reked a saját világán. A modern ember tapasztalata ebbe az idegenségbe csúszik át.

A digitális technológia által alakított, homogenizált térhasználat révén elhalványul a helyek egyedisége és visszaszorul az otthonosság érzése. Heidegger megfogalmazása ebben az összefüggésben kulturális diagnózis; az ember ontológiai értelemben hajléktalan: házban él ugyan, de nincs otthona.

Az ember akkor lakik teljességben, amikor a „négyes” viszonyait őrző módon kezeli, ha nem meghaladni vagy

birtokba akarja venni azt. Ilyenkor a négy dimenzió sértetlen marad. Lakni annyi, mint kapcsolódni ezekhez a helyekhez, és engedni, hogy a helyek feltárják a világszemlélet jelentéseinek rétegeit. Aki lakik, az a helyhez tartozó létező; létezésének értelmét abból meríti, hogy bizonyos helyeket őriz, ápol és gondoz.

2.3. A „négyszeres” továbbélése a 20–21. századi térkonceptiókban

Heidegger (2001) esszéje, továbbra is jelentős hatással van az építészettelméletre, annak ellenére, hogy egyáltalán nem tartalmaz explicit építészeti előírásokat, tipológiai programokat vagy módszertani útmutatásokat. Heidegger írása radikális módon kívül esik a klasszikus építészeti diskurzuson; nem formáról, nem stílusról, nem anyaghasználatról vagy funkcióról beszél, hanem az építés és a lakás ontológiai alapjairól. Az írásokra adott válasz jelentős változásokhoz vezetett a modern és posztmodern építészettelméletben, különösen a 20. század második felének kritikusi körében, akik megkérdőjelezték a modernista racionális gondolkodás és a technikai funkcionalizmus hatásait, valamint az építészett világméretű uniformizálódását. Heidegger eszméit a recepció története során többféle formában értelmezték, ezek szorosan kapcsolódnak a korszak meghatározó filozófiai és kulturális változásaihoz. Az 1960-as évek európai és észak-amerikai társadalmi felismerték, hogy a modernizmus racionalista építészeti alapelvei, megőrizve a logikai következetességet, nem fogják tudni kezelni a társadalmi elszigeteltség, a közösségi terek hiánya, a társadalmi szétesés vagy a városi hajléktalanság problémáját. A modern építészett által kialakított, egységes terek éppen azt a minőséget számolták fel, amit Heidegger a „hely” fogalmában az emberi lét alapvető összetevőjeként határozott meg. Heidegger kritikája így találkozott a modern építészett bírálataival, és közös nyelvet adott azoknak, akik a 20. század második felében a helyhez kötődő, környezetre érzékeny és emberközpontú építészett iránti igényt fogalmazták meg.

A heideggeri recepció egyik legközvetlenebb hatása az építészettudomány fenomenológiai irányzatának megerősödése volt. A fenomenológiai építészettelmélet, amelyet különösen Norberg-Schulz neve fémjelez, közvetlenül Heidegger hely és lakás fogalmaira építette fel saját rendszerét. Norberg-Schulz (1979) a hely szellemét nem romantikus nosztalgikaként értelmezi, hanem heideggeri értelemben, mint ontológiai viszonyt, amelyben a világ kitarul. Norberg-Schulz elmélete a helyet, mint összetett fenomenális struktúrát értelmezi, amely fényből, anyagból, tájból, történetből és emberi használatból épül fel.

A kritikai regionalizmus szintén jelentős mértékben támaszkodik Heidegger normatív értelemben vett helyfo-

galmára. E megközelítés célja az építészett lokális adottságainak megértése felé való elmozdulás. Frampton (1983) kifejezetten Heidegger „lakás” fogalmára utal, amikor azt hangsúlyozza, hogy az építészett egyik etikai feladata a helyi identitás megőrzése, illetve az emberi lépték megtartása. A kritikai regionalizmus ebből kiindulva igyekszik elhatárolni a hely ontológiai mélységét az egyszerű, stilisztikai lokalitástól. A helyiség ebben az értelemben azt jelenti, hogy egy épület képes megjeleníteni a hely „négyszeres” – föld, ég, halandók és istenek – rendszerét. Frampton számára ezért a hely megértése mindig „térben-lét”, „földben-valóság” és „tájhoz tartozás”, a tipikus heideggeri szólamok építészeti parafrázisa. Ezen hagyományok nyomán a gondolatok egyedi módszerként jelenítik meg a hely-központú tértérmtés elméletének kidolgozását. Heidegger ugyanakkor nem fogalmaz meg gyakorlati útmutatót, így az építészettelmélet különböző irányzatai saját értelmezési kereteikben dolgozzák-dolgozták fel a hozzá kapcsolódó alapfogalmakat. A fenomenológiai megközelítés elsősorban a hely tapasztalati és élményszerűségére helyezte a hangsúlyt, míg a kritikai regionalizmus inkább az etikai és kulturális aspektusokat emelte ki. Mindkettőben közös alap a „hely” fogalma. A heideggeri recepció azonban bizonyos ellentmondásokat is felszínre hozott. A helyfogalmának absztraktsága nehezen fordítható le konkrét építészeti gyakorlatokra. Mit jelent a „négyszeres őrzése” a várostervezésben? Miként lehetséges a „hallgató építészett gondolkodás” gyakorlása egy olyan világban, ahol az építészett folyamatokat elsősorban gazdasági, technológiai és jogi tényezők határozzák meg? E kérdésfelvetés jól érzékelteti a heideggeri filozófia sokkal inkább diagnosztikai, semmint normatív jellegének mikéntjét; élesen rávilágítva a modernitás által generált problémákra, ugyanakkor kevés közvetlen, gyakorlati megoldást kínál. Heidegger hatása így elsősorban a gondolkodás irányának meghatározásában érhető tetten, különösen abban, ahogyan az építész viszonyul a hely fogalmához. A modernista racionalitás eszköztárával szemben arra emlékezteti az építészett, hogy a hely nem kitölthető tér, hanem eredeti világgépző erő. A helyben-lét nem opcionális; az építész nem dönthet úgy, hogy figyelmen kívül hagyja. Az építész számára nem ajánlás; megmutatja, mi az a dimenzió, amelyet a modern építészett gyakran elnyom vagy figyelmen kívül hagy. A posztmodern építészettben Heidegger recepciója ambivalens volt, a jelentések játékát helyezte előtérbe, és az építészett sokszor, mint szimbolikus rendszert tekintette. Heidegger helyfogalma azonban túl komoly, merev személetet tükröz ahhoz, hogy beilleszthető legyen a posztmodern ironiába; a hely stíluskérdésként fogalmazódott meg, míg Heidegger számára a hely a lét tere. Ez az ellentét olyan félreértésekhez vezetett, amelyekben Heidegger gondolatait historizáló vagy romantikus igényként interpretálták. A 21. század építészettelméleti gondolkodásában a digitális tér és a globális kommunikáció olyan

újfajta hely-nélküliséget eredményezett, amelyben az ember egyre inkább a virtuális környezethez kapcsolódik, abban mozog otthonosan, miközben fizikai térhez való kötődése fokozatosan háttérbe szorul. Ebben a kontextusban Heidegger helyfogalma új értelmet kap, sürgetővé válik annak újradefiniálása, mit is jelent a „hely” egy olyan világban, ahol a tér megváltozik, az emberi jelenlét fragmentálódik. Heidegger gondolatai a fenntarthatóság diskurzusában is új értelmezést nyernek. A földhöz és a környezethez fűződő viszony mára az ökológiai gondolkodás egyik alapvető pillérévé vált. A „föld” mint hordozó és egyben rejtőzködő valóság jelenik meg, ahhoz az építésznek alkalmazkodnia kell, a lehető legnagyobb teljességében megőrizve azt. Az adott helyhez kötődő életmód, a tér és identitás összefüggése, a technológiai fejlődés által kiváltott elidegenedés, az emberi lépték megőrzésének szükségessége, valamint a világ eredendő szerkezetének, rendszerének megértése alapvető, meghatározó szempontokká váltak az építészet és az építész tevékenységének megítélésében. Heidegger nem előírásokat fogalmaz meg, hanem annak lételméleti indoklását adja meg, miért szükséges egyáltalán helyet teremteni. Örökségének lényegi eleme, hogy a hely a tér ontológiai előfeltételének értelmezése mentén keresendő, mely által új gondolkodási keretet kínál a 21. század építésze számára.

2.4. A narrativitás mint megismerési keret

Az emberi elme működése szorosan összekapcsolódik a történetalkotás képességével; a narratív én elmélete ezáltal a kommunikáció, a nyelvhasználat és a kulturális gyakorlatok tágabb kontextusában helyeződik el. Szécsi (2020) elemzéseiben hangsúlyos szerepet kap az interszubjektivitás, vagyis az a felismerés, hogy az én mindig másokhoz való viszonyában formálódik. Kiindulópontja szerint az emberi megismerés alapvetően narratív jellegű. Az élmények, az emlékek történetyszerű összefüggésekbe rendeződnek. Ezen rendezőelv mentén az eseményeket időbeli folyamatként, ok-okozati viszonyok hálózatában értelmezzük. Így válik a narrativitás a világ érthetővé tételének egyik alapvető eszközévé. A narratív megismerés sajátossága, hogy mindig perspektivikus. A történet elbeszélője választja ki a hangsúlyokat, jelöli ki a releváns eseményeket, és értelmezési keretet ad azoknak. Az én soha nem adódik közvetlenül, mindig elbeszélések közvetítésével válik hozzáférhetővé, az elbeszélések összekapcsolják a múlt tapasztalatait a jelen helyzetével és a jövőre vonatkozó várakozásokkal. Az identitás folytonossága abból fakad, hogy az ember képes történetet alkotni saját változásairól, ezáltal teret engedve az élettörténete újírásának. Az ember visszatekint saját emlékeire, kiválasztja azokat a történeteket, amelyek jelentőséggel bírnak számára, vagy a környezete részére, és narratív rendbe szervezi őket. Ez a

rend nem végleges, folyamatosan módosul az új tapasztalatok fényében. Az ember saját cselekedeteit történetként látja, ezekhez értékelő viszonyt alakít ki, így megalapozza azokat az erkölcsi döntéseket, melyek által az események, a tettek beilleszkednek egy tágabb élettörténeti összefüggésbe. A történetek nem kizárólag belső monológok formájában léteznek, inkább társas helyzetekben formálódnak és nyernek jelentést. A kommunikáció során tudják az egyének megosztani egymással a történeteiket; e beszélgetések alkalmával kölcsönösen alakítják az önértelmezést. A nyelv szerepe ebben a folyamatban meghatározó. A nyelvi formák korlátokat is szabnak annak, hogy mit és hogyan lehet elmondani (Szécsi, 2020). Az online kommunikáció új narratív formákat hozott létre, amelyek egyszerre kínálnak lehetőséget az önkifejezésre és hordoznak felszínességet. A narratív én ebben a térben gyorsan változó történetek sorozataként megjelenve, új kihívásokat vet fel az identitás stabilitása szempontjából. Az én folyamatos kölcsönhatásban áll mások elbeszéléseivel, az önértelmezés folyamata társas térben zajlik, a közös narratívák ebben az értelemben közösen fenntartott jelentéshorizontok. A mindennapi kommunikáció során az emberek folyamatosan egyeztetik történeteiket. Egy beszélgetés, egy vita, vagy egy közös emlékezés alkalmával az élettörténetek új megvilágításba kerülnek. Ezek a folyamatok nem feltétlenül mindig harmonikusak (Szécsi, 2020). A narratívák közötti feszültségek konfliktusokhoz vezetnek, de ezek az önértelmezés fontos forrásai is lehetnek. A közösségek identitása történetekből épül fel, értékelik a közös múltat és kijelölik a jövőbeli elképzeléseket. Ezek a narratívák stabilitást adnak, miközben nyitva hagyják az újraértelmezés lehetőségét. A közös történetek akkor maradnak élők, ha mindenki számára lehetőséget adnak a véleményformáláshoz az eltérő gondolatok, emlékezések mentén.

2.4.1. A „jó hely” diskurzusa

Az utazási döntéseket befolyásoló online platformokon a látogatók e szókapcsolattal illetik azokat a tereknek és helyszíneknek tartott entitásokat, amelyek valamilyen pozitív élményt, komfortérzetet vagy esztétikai értéket közvetítenek, jelezve, hogy a turisztikai helyszínek értelmezése egyre inkább a szubjektív tapasztalatok és azok közvetítése mentén szerveződik.

A „jó hely”, mint koncepció kapcsolja össze a helyhez kötődő élményeket a desztinációmenedzsment gyakorlatival és a helyértés szélesebb társadalmi elfogadottságával. A „jó hely” szókapcsolat a turisztikai narratívákban új típusú helyértelmezést kínál. A turisztikai helyekről alkotott közbeszédben az értékelések, posztok és vélemények tartalmában a „hely minősége” szubjektív élmények alapján rajzolódik ki; a látogató számára releváns érzelmi, esztétikai és társas tapasztalatokat kiemelve. Az online felületeken, a

közösségi oldalakon, a megosztott narratívák alapozzák meg a turisztikai desztinációk közösségi imázsát, a desztinációválasztási döntéseket is befolyásolva. A „jó hely” koncepció köré épített elméleti keret a helykötődés elméletét a turizmus kontextusában vizsgálja, az egyén és egy tér közötti érzelmi vagy kognitív kapcsolatra építve, motiválja a látogatást, a visszatérést, és az adott helyhez való kötődés megfogalmazását. Adott hely környezetének vizuális minősége, vagy ott a szolgáltatások elérhetősége meghatározzák, hogy a turisták hogyan érzékelik a helyet, illetve hogyan számolnak be róla másoknak, így a „jó hely” képzete mind az élmény, mind a kommunikáció kontextusában működik. A „jó hely” narratívája tehát egy adott hely minőségének összefoglaló értékelésére szolgál. A közösségi média használata ezt a narratívát felerősíti, mivel a felhasználók több szempontból értékelnek, és osztják meg azokat (Rátz & Michalkó, 2023).

2.4.2. A „jó hely” vizuális és narratív dimenziói

A „jó hely” értelmezésében a helyek minősítése egyre inkább vizuális és narratív formákon alapul, képek, rövid leírások, személyes történetek által válik, válhat egy desztináció vonzóvá (Michalkó, 2023). Egy jól megkomponált városkép, egy hangulatos kávézó vagy egy természeti erőforrás látványa, megjelenítése narratívát hordoz magában, hiszen a látvánnyal a hely atmoszféráját is közvetíti. A „jó hely” ebben az összefüggésben egyszerre utal az esztétikai minőségre, az ott átélt élményre, de a megosztásra érdemesnek ítélt tapasztalatra is. A látogatók saját történeteikbe ágyazva számolnak be egy-egy helyről, ezen a történetek mentén fokozatosan közös narratívává szerveződnek. A „jó hely” így önmagában nem egy állandóan jellemző tulajdonság, folyamatosan változó jelentéstartalmat társítunk hozzá; a látogatói beszámolók, értékelések és ajánlások által formálódik. Ezen túl egy hely megítélése függ a látogatók kulturális háttérétől, utazási motivációjától, a megjelenő helyértékelések sokszor a középosztálybeli életstílus normáit tükrözik. A gasztronómiai élmények, az autentikuság keresése vagy a „rejtett helyek” felfedezése értékpreferenciákra utalnak, társadalmi státuszhoz és kulturális tőkéhez kötődnek. A „jó helyé” válás folyamata során a helyek felértékelődhetnek, hosszabb távon átalakítva a helyi társadalmi-gazdasági viszonyokat. A népszerűvé váló desztinációk, attrakciók esetében, környezetükben jellemző az árak emelkedése, a funkcióváltás és a helyi lakosság mindennapi életének átalakulása. A „jó hely” így egyszerre hordoz pozitív gazdasági hatásokat és feszültségeket. A „jó hely” milyensége nem vizsgálható kizárólag objektív mutatókra alapozva, de nem is teljesen esetleges, szubjektív. Az élmények, a látogatók sokfélesége és az ahhoz kapcsolódó narratívák felismerése segíthet a desztinációfejlesztés menedzsmentjének a további iránymutatásban. A „jó

helyé” válás nem egy gyorsan előállítható turisztikai termék. A hely atmoszférája, társadalmi beágyazottsága és narratívája hosszabb idő alatt formálódik. Már a turisztikai, illetve a települési fejlesztések koncepciójának kidolgozásánál figyelembe kell venni a hely sajátos karakterét és a helyi közösségek elvárásait, ebben az értelemben a fenntarthatóság irányába mutatva, a rövid távú haszon helyett a hosszabb távú élményminőséget előtérbe helyezve.

Michalkó (2023) elemzése alapján a „jó hely” alapvetően olyan helyeket jelent, amelyek meghatározott identitással rendelkeznek, és ezt az identitást a látogatók számára is érzékelhető módon közvetítik. A látogatók elvárásai, élményei és visszajelzései segítik a desztináció önnön képkialakítását. A „jó hely” kifejezés használata ebben a folyamatban visszacsatolásként működik, megerősíti azokat a tulajdonságokat, amelyek a helyet vonzóvá teszik, miközben háttérbe szoríthat más értelmezési lehetőségeket. Ezen a gondolatmeneten tovább haladva, egyfelől segíti a helyek karakterének felismerését és tudatosítását, másfelől homogenizáló erővel is bírhat, amikor egy helyet következetesen „jó helyként” mutatnak be. Bizonyos élménytípusok mentén azonban fennáll a veszélye annak, hogy a sokféle igény és élmény egyetlen domináns narratívába szorul. A „jó hely” narratívája közvetlenül hat a helykép formálódására, mivel egyszerű, könnyen megjegyezhető keretet kínál a hely értelmezéséhez. Ez a leegyszerűsítés hatékony kommunikációs eszköz, azonban el is fedheti a hely komplexitását. Legtöbbször a helykép valamilyen pozitív érzelmi töltettel párosul. Egy hely biztonságossága, kényeleme, az esztétikum vagy a barátságos légkör az értékelést pozitív irányban befolyásolja. A turisták döntéseit egyre inkább az érzelmi azonosulás és az élményszerzés kapcsán megfogalmazott ígéretek befolyásolják. A „jó hely” narratívája gyorsan közvetíti ezt az ígéretet, emellett háttérbe szorítja azokat az elemeket, amelyek kevésbé illeszkednek a pozitív képhez. Egy hely megítélése változhat a társadalmi-szociális trendek és a gazdasági környezet változásai, valamint a látogatói összetétel függvényében. Ami egy adott időszakban „jó helynek” számít, később elveszítheti vonzerejét, vagy éppen túlzott népszerűsége miatt válhat problematikusvá. A „jó minősítés” értéktelített, és implicit módon kijelöli, milyen tapasztalatok számítanak kívánatosnak. Ez a normativitás hatással lehet arra, hogy mely helyek kerülnek a turisztikai figyelem középpontjába, és melyek maradnak periférián.

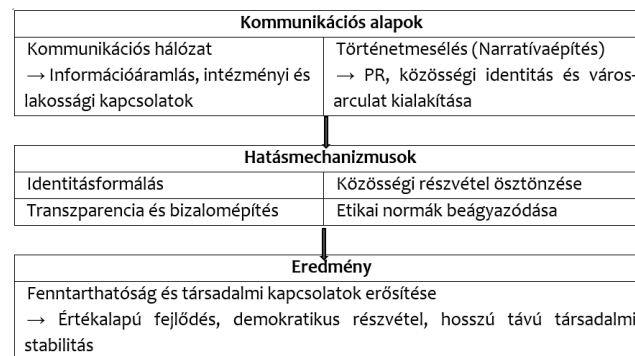
3. A települések kommunikációs hálózata és a történetmesélés szerepe

Az egyén közösségről alkotott fogalmát a közvetített kommunikáció révén szerzett közösségi élmények alakítják, e tapasztalatok nyomán az olyan absztrakt közösségekhez

való tartozás élménye vált dominánssá, amely szükségszerűen megkülönbözteti az adott térben és időben megvalósuló személyközi kapcsolatok elsődlegességén alapuló közösségi viszonyokat. Ennek következtében világosan elkülönülnek egymástól azok a fogalmi keretek, amelyek a közvetlen társas kapcsolódások mentén értelmezett közösségi létet, illetve a közvetett emberi kapcsolatokon nyugvó társadalmi viszonyrendszereket írják le. A modernitás korában továbbra is hangsúlyosan jelen van a lokalitás és a helyhez kötöttség dimenziója, különösen a primer kommunikációs csoportokhoz – elsősorban a családhoz – való kapcsolódás révén. A közösségélmény így a helyi, személyes kölcsönhatásokra épülő kapcsolatokban nyer kifejező jelentést, szoros érzelmi és identitásbeli kötődést eredményez. A koncepció kettős alapon nyugszik, egyrészt a közösségeket érdekcsoportokként, másrészt személyközi kapcsolathálóak alapján, egy közös fizikai térben kialakult interakciós struktúráként értelmezi. E megközelítések kiemelik különösen a közvetlen, a legkisebb társadalmi egységek kommunikációs jelentőségét, miközben háttérbe szorítják a közvetett, szimbolikus kölcsönhatások által létrejövő közösségi folyamatokat. Az emberek lokálisan meghatározott csoportja közös normákban, értékekben és szokásokban osztoznak; kapcsolódásuk többnyire közvetlen ismeretségen, rendszeres érintkezésen alapul. E felfogás elsősorban a lokalitás, nem pedig a globalitás logikáját tükrözi, és olyan közösségi képet rajzol meg, ahol a fizikai tér, a közös élmények és a személyes jelenlét jelentik a társadalmi kötődés alapvető építőköveit (Szécsi, 2022).

A kommunikációs tér egyik legfontosabb stratégiai eleme a történetmesélés, amely a település PR-gyakorlatainak középpontjában áll. A történetmesélés, a narratívaépítés, egyrészt marketingeszköz, ezen túlmenően identitás-teremtő folyamat is. A település narratívája magában hordozza a közösség múltját, jelenlegi értékrendjét és jövőorientált törekvéseit. Egy jól megformált narratíva képes erősíteni az önazonosságot, ösztönözni a részvételt a közösség életében, valamint pozitív képet közvetíteni a külvilág felé – így egyaránt szolgálja a társadalmi integrációt és a gazdasági versenyképességet. Nem lehet önkényes vagy kizáró jellegű. Hiteles történet csak akkor születhet, ha az a közösség valós tapasztalataira, közös múltjára és jelenbeli kihívásaira épül. Az inkluzivitás által a történet szereplői közül minden társadalmi csoport képviselőéhez eljut, míg a transzparencia azt biztosítja, hogy a kommunikáció révén bevonjon, mozgósítson és párbeszédet kezdeményezzen. A reflexivitás biztosításával a közösség képes saját történetét kritikus szemmel szemlélni, tanulni belőle, és szükség esetén újraértelmezni azt (Szécsi, 2023). A „kinek a története számít?” kérdése alapvető etikai problémává válik, amely a hatalomgyakorlás és a közösségi reprezentáció viszonyát is felfedi, szerepe különösen felértékelődik a társadalmi bizalom és a politikai részvétel válságkorszakában. Egy nyitott,

etikai és értékalapú kommunikációs rendszer a városvezetés legitimitását erősíti, hozzájárul az állampolgári tudatosság, a társadalmi felelősségvállalás és a közösségi összetartozás fejlődéséhez. Az átlátható, a hiteles történetmesélés révén a település láthatóvá válik, egyúttal megbízhatóvá is. Ez a bizalom az, amely hosszú távon lehetővé teszi a közös jövő megtervezését, az együttműködés kiterjesztését, a fenntarthatóság elérését.

1. ábra: Értékekből identitás – identitásból összetartozás. Forrás: saját szerkesztés.

Az 1. ábra logikailag egymásra épülő rétegek segítségével mutatja be, miként formálódik a települések identitása, és hogyan valósulhat meg az értékalapú fejlődés a kommunikációs folyamatokon keresztül, stratégiai, kulturális és etikai funkcióinak hangsúlyozásával. A felső réteg két fő elemet tartalmaz: a kommunikációs hálózatot, valamint a történetmesélést. A kommunikációs hálózat a településen belüli formális és informális kapcsolatrendszerek rendszerszintű összességét jelöli, biztosítja a közösségi kapcsolatok és a tájékozott részvétel lehetőségét. A történetmesélés, mint szimbolikus folyamat jeleníti meg a település saját arculatát, értékeit, kulturális örökségét fogalmazza meg. A jól felépített városi narratíva erősíti a lakók önazonosságát, támogatja a város PR-stratégiáit, és hozzájárul a közösségi összetartozás érzéséhez. A modell középső rétege a kommunikációs alapok következményeit, társadalmi beágyazódását reprezentálja. Az identitásformálás okán a település lakói együttes módon alakítják ki saját közösségi énképüket, összekapcsolódva a közösségi részvétel ösztönzésével. Ezzel párhuzamosan a transzparencia és a bizalomépítés működése biztosítja, hogy a kommunikáció nyitott, követhető és hiteles legyen, hiszen alapvető feltételként fogalmazódik meg a normakövető magatartás kialakulásában; a közösség tagjai internalizálják az együttélés szabályait, és azok mentén alakítják viselkedésüket és döntéseiket. Az eredmény szintjén az etikai működés társadalmi hatásai összegződnek; ennek legfontosabb elemei a fenntarthatóság, illetve a társadalmi kapcsolatok fejlődése – a közösségen belüli minőségi kapcsolatok igénye, az együttműködésre való hajlandóság – a közös jövőkép elfogadását jelenti.

3.1. Narratív PR + nyitott kommunikáció = értékalapú közösség

Az elemek egymásra épülő, szinergikus kapcsolatban állnak, és együttesen járulnak hozzá a közösségi identitás megerősítéséhez, valamint a hosszú távon is fenntartható, értékalapú társadalmi működés kialakításához. Egy település identitásának és kulturális önképe tudatos létrehozásának érdekében a narratív PR érzelmi, történeti és érték-tartalommal bíró kommunikációs elemeket használ, amelyek azonosulást, a közösségben büszkeséget és kötődést váltanak ki. Ez a fajta történetmesélés közös emlékezetet hoz létre, amely strukturálja a múltat, értelmezi a jelent és irányt mutat a jövő számára, így az arculatformálás eszköze, közösségépítő és értékközvetítő gyakorlat (Szécsi, 2023). Nyitott kommunikációs környezetben nem hierarchikus, egyirányú üzenetküldés valósul meg, hanem párbeszéd alapú, sokszereplős és visszacsatolásra épülő diskurzus. E két tényező – a tartalmi szinten identitást és értékeket közvetítő narratív PR, valamint a formailag inkluzív és nyilvános nyitott kommunikáció – szinergiájából épül fel az értékalapú közösség. Ez a közösségtípus normakövető vagy együttműködő, de olyan strukturált szociális entitás, amely tükrözött módon szervezi meg saját működését. Az értékalapú közösség jellemzője a társadalmi felelősségvállalás, az empátia, a méltányosság, a részvételre való törekvés, a fenntartható jövő iránti elköteleződés. Mindez túlmutat az adminisztratív szabályozáson; belső, normatív vezérlőelvvé válik a tagok számára.

4. Következtetések

Egy múzeum, egy sportlétesítmény ugyanúgy „jó helyé” válhat, mint egy település, egy tájegység, illetve azok bármely részterülete, amennyiben a kommunikáció révén a szubjektív minősítések objektívalódnak, vagyis az egyéni tapasztalatok redukált eredője a társadalmi tudás részévé alakul, és ily módon akár brandként is tovább élhet. Ebben a folyamatban kitüntetett szerep jut a digitalizációnak. A közösségi média megjelenése és dinamikus térhódítása egyrészt felgyorsította és horizontálisan kiterjesztette az

információáramlást, másrészt megerősítette, sőt társadalmi elvárassá emelte az egyének, illetve a szűkebb közösségek által átélt élmények nyilvános megosztását. Mivel a modern kommunikációs eszközök és platformok elsősorban a tömör szöveges üzeneteket, továbbá a gyorsan cserélődő vizuális tartalmakat preferálják, a gyakorlatban az egykor domináns, terjedős narratívákat a rendkívül rövid, könnyen dekódolható „instant” beszámolók váltották fel.

Az emberi kommunikáció sajátossága, hogy az egyén a különböző társas szituációkban szerzett tapasztalatait narratív struktúrába ágyazva dolgozza fel és közvetíti. A történetmesélés által válik lehetővé az önreflexió és az identitás közösségi kontextusba helyezése. A narratív megformálás során az egyén egyrészt önmagáról nyilatkozik, de arról is, miként helyezi el önmagát a közösségi hálózatban, milyen viszonyban áll másokkal, illetve miként értelmezi azok perspektíváit saját énképének tükrében. A történetek befogadásának, elbeszélésének képessége révén igazodik az egyén a közösségi normákhoz, erkölcsi és jogi rendekhez, valamint a kulturális hagyományokhoz, gondolkodása révén sajátítja el annak módját, miként lehet eseményeket lineáris, kauzális és értelmező struktúrákba illeszteni.

Olyan városok tervezésére, fejlesztésére van szükség, ahol a közösségi élet és a társadalmi igazságosság kiemelt szerepet kap. A lakóhely kiválasztásakor az egyén saját preferenciáit, igényeit kell figyelembe venni annak érdekében, hogy megtalálják a minden szempontból megfelelő, „ideális” várost. Ahhoz, hogy a településen élők elégedettek legyenek a térség élhetőségével kapcsolatban, a kínált kulturális, oktatási és munkalehetőségek, az infrastrukturális adottságok, valamint a gasztronómiai kínálat magas minőségi színvonalon történő biztosítása szükséges. A digitális hálózati jelenlét gyors fejlődése, állandó nyomása és az ebből fakadó tér- és időélmény-változás felől való megközelítés új dimenziókat nyitott a települési identitás és jóllét kérdésének tárgyalásánál. A gyors települések (platformmunka, nagy mobilitás, gyökértelen kötődések) és a lassú települések (helyhez, emlékezethez és személyes kapcsolatokhoz ragaszkodó közösségek) kettősségén tapasztalhatjuk meg, hogyan írja át az online jelenlét a valahová tartozás klasszikus földrajzi logikáját.

Irodalomjegyzék

- Ágoston, M., Nagy, J. T., Szirbik, G., & Varga, I. (2012). Az Információs Társadalom térségi és közösségi dimenziói - a globalizáció új kisközösségi paradigmái. In: Nagy, J. T. & Adamik, M. (szerk.) *"Toldozgatás helyett": A humánszolgáltatások fejlesztő kapacitásának térségi újragondolása*. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem, Illyés Gyula Főiskolai Kar, pp. 238–329.
- Frampton, K. (1983). Towards a critical regionalism: Six points for an architecture of resistance. In: Foster, H. (ed.) *The anti-aesthetic: Essays on postmodern culture*. Washington: Bay Press, Port Townsend, pp. 16–30.
- Giddens, A. (2002). *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*. New York: Routledge.
- Harries, K. (1998). *The Ethical Function of Architecture*. Cambridge: The MIT Press.
- Heidegger, M. (2001). *Poetry, Language, Thought*. New York: Harper & Row.
- Heidegger, M. (2019). *Lét és idő*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Malpas, J. (2007). *Heidegger's topology: Being, place, world*. Cambridge, Massachusetts – London, England: The MIT Press.

Michalkó, G. (2023). A jó hely – egy turizmusorientált koncepcióvázlat. *Tér és Társadalom*, 37 (4): 30–50.

Norberg-Schulz, Ch. (1979). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.

Rátz, T. & Michalkó, G. (2023). A turisztikai blogok szerepe az Európa Kulturális Fővárosa címmel rendelkező desztinációk „jó helyé” válásában. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 8 (1): 57–76. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.01.04

Szécsi, G. (2020). *A történetekbe zárt elme: Adalékok a narrativitás filozófiájához*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Szécsi, G. (2022). Mediatizáció, közösség, narratíva. *Replika*, 126: 115–130. DOI: 10.32564/127.5

Szécsi, G. (2023). *A történetekbe zárt elme: Tudat-, kommunikáció- és történetfilozófiai adalékok a narratív én elméletéhez*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Ez
a kötet a
2.212. elektronikus kiadványa a
Digi-Book Magyarország Kiadónak
DIGI-BOOK MAGYARORSZÁG
KIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
Homepage: www.digi-book.hu
e-mail: info@digi-book.hu
Responsible editor:
László Bujtor

ISBN 978-963-678-378-5
ISBN 978-963-678-379-2